

Ömer UĞUR

Fatih Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

**ULUSAL DIŞ POLİTİKALARIN AVRUPALILAŞMASI: UKRAYNA KRİZİ
ÇERÇEVESİNDE ALMANYA VE FRANSA ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Ömer UĞUR

İstanbul 2016

ULUSAL DIŞ POLİTİKALARIN AVRUPALILAŞMASI: UKRAYNA KRİZİ
ÇERÇEVESİNDE ALMANYA VE FRANSA ÖRNEĞİ

Mayıs
2016

Ömer UĞUR

ULUSAL DIŞ POLİTİKALARIN AVRUPALILAŞMASI: UKRAYNA KRİZİ
ÇERÇEVESİNDE ALMANYA VE FRANSA ÖRNEĞİ

Mayıs
2016

T.C.
Fatih Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

**ULUSAL DIŞ POLİTİKALARIN AVRUPALILAŞMASI: UKRAYNA KRİZİ
ÇERÇEVESİNDE ALMANYA VE FRANSA ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ahmet ARABACI

Hazırlayan
Ömer UĞUR

İstanbul – 2016

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci : Ömer UĞUR
Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Tez Konusu : Ulusal Dış Politikaların Avrupalılaşması: Ukrayna Krizi
Çerçevesinde Almanya ve Fransa Örneği
Tez Tarihi : Mayıs, 2016

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Yrd. Doç. Dr. Engin ŞAHİN
Anabilim Dalı Başkanı

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı 610312012 numaralı öğrencisi Ömer UĞUR tarafından hazırlanan bu tezin doktora tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Ahmet ARABACI
Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Ahmet ARABACI
Doç. Dr. Şammas SALUR
Yrd. Doç. Dr. Özlem DEMİRTAŞ BAGDONOS
Yrd. Doç. Dr. Engin ERDEM
Yrd. Doç. Dr. Metin AKSOY

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Prof. Dr. Mehmet KARAKUYU
Müdür

ETİK BEYANNAMESİ

Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,
- Tezin içerdiği yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını beyan ederim.

Ömer UĞUR

Üniversite : Fatih Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ahmet ARABACI
Tez Tarihi : Mayıs 2016

KISA ÖZET

ULUSAL DIŞ POLİTİKALARIN AVRUPALILAŞMASI: UKRAYNA KRİZİ ÇERÇEVESİNDE ALMANYA VE FRANSA ÖRNEĞİ

Ömer UĞUR

Bu çalışma, Avrupa Birliği (AB) düzeyinde oluşturulan dış politika işbirliği süreçlerinin ulusal dış politikalar üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Avrupa bütünleşmesiyle ilgili mevcut literatürün büyük bir kısmı AB düzeyindeki gelişmeler ile ulusüstü kurumsallaşma ve politika yapma süreçlerinin üye ulus devletlere olan etkisini araştırmaya odaklanmıştır. Fakat Maastricht Antlaşması ile AB'nin kurumsal çatısı altında yer almaya başlayan dış politika alanı -üye ülkelerin kontrolünde olmasından dolayı- uzun bir süre bu incelemelerin dışında tutulmuştur. AB dış politikasının hükümetlerarası niteliğe sahip olmasına rağmen Maastricht Antlaşması'ndan sonra AB düzeyinde dış politika alanının genişlemesi ve kurumsal yapıların büyümesi, üye ülkelerin ulusal dış politikalarında önemli değişiklikleri meydana getirmeye başlamıştır. Bu bağlamda egemenlik kaygıları neticesinde üye ülkelerin kontrolünde olacak şekilde kurgulanan AB dış politikasının üye ülkelerin ulusal dış politikalarındaki değişimleri nasıl ve ne şekilde ortaya çıkardığı bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmuştur. Maastricht Antlaşması'ndan sonra ulusal dış politikaların artan bir şekilde AB düzeyindeki dış politika yapımının konusu olması bu sorunsalın açıklanmasını önemli hale getirmiştir. Bunun için AB bütünleşmesinin ve yaşanan gelişmelerin üye ülkelere olan etkilerini irdeleyen ve Avrupa bütünleşme sürecine farklı bir yaklaşım getiren Avrupalılaşma kavramından faydalanılmıştır. Ayrıca bu çalışma, Soğuk Savaşın ardından Avrupa'da tesis edilen barış ve istikrar için önemli bir tehdit oluşturan Ukrayna Krizi'ni bir vaka analizi olarak ele almıştır. Ukrayna Krizi'nde AB'nin Rusya'ya karşı değişen dış politikasının iki önemli üyesi olan Almanya ve Fransa'nın ulusal dış politikalarındaki değişimler de Avrupalılaşma kavramı çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Sonuç olarak AB düzeyindeki dış politika oluşturma süreçlerine üye ülkelerin sürekli olarak katılmasının, ulusal dış politikalarında bir dönüşüme neden olmasa bile önemli ölçüde bir değişime önyak olduğu görülmektedir. Bu değişim, AB düzeyinde kurumsal yapıların büyümesine yardımcı olurken üye ülkelerin ulusal dış politikalarının Avrupalılaşması için daha fazla bağlayıcı kararların alınmasına yol açmaktadır. Böylece üye ülkelerin ulusal dış politikalarının AB düzeyindeki dış politikadan etkilenmesi de söz konusu olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği Dış Politikası, Avrupalılaşma, Ukrayna Krizi, Ulusal Dış Politikalar.

University : Fatih University
Institute : Institute of Social Sciences
Department : Political Science and Public Administration
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Ahmet ARABACI
Degree Awarded and Date : May 2016

ABSTRACT

THE EUROPEANIZATION OF NATIONAL FOREIGN POLICIES: THE EXAMPLES OF GERMANY AND FRANCE WITHIN THE FRAMEWORK OF UKRAINE CRISIS

Ömer UĞUR

This study aims to investigate the effects of foreign policy cooperation processes laid down at European Union (EU) level on national foreign policies. Vast majority of the current literature on European integration focus on the impacts of developments at EU level, supra-national institutionalization and policy-making processes on member states. However, as the domain of foreign policy, which has been included within the institutional framework of the EU with the Maastricht Treaty, is under the control of member states, it has been excluded from these investigations for a long time. Even though the foreign policy of EU has an intergovernmental character, the expansion of the foreign policy domain and the development of institutional structures after the adoption of the Maastricht Treaty have introduced considerable changes in the national foreign policies of member states. In this context, the main problematic of this study is to examine how and in what ways EU foreign policy, which was designed to be under the control of member states as a result of concerns related with sovereignty, unveil the changes in member states' foreign policies. Providing an explanation for this problematic has become significant as national foreign policies have increasingly become the subject matter of foreign policy-making at EU level after the adoption of the Maastricht Treaty. In order to account for this problematic, the concept of Europeanization, which examines the effects of the EU integration processes and developments on member states and suggests a different approach to the European integration, was employed. Moreover, this study addressed the Ukraine crisis, which posed a considerable threat to European peace and stability in the post-Cold War era, as a case study. The changes in the national foreign policies of two prominent members of the European Union, Germany and France, towards Russia within the course of Ukraine crisis were also examined in the context of the Europeanization concept. Consequently, it is seen that constant participation of member states in the foreign policy-making processes at EU level initiates significant changes in member states' national foreign policies, even though it cannot cause a transformation of national foreign policies. While such change assists the growth of institutional structures at EU level, it also enables more binding decisions to be made for the Europeanization of member states' national foreign policies. Thereby, national foreign policies of member states become more likely to be influenced by the foreign policy at EU level.

Key Words: European Union Foreign Policy, The Europeanization, Ukraine Crisis, National Foreign Policy.

ÖNSÖZ

Avrupa bütünleşme sürecinde dış politika ve güvenlik politikası bir tabu olarak görülmektedir. Uzun yıllar AB'nin ortak politikalarından biri olmayı başaramayan dış politika konuları Maastricht Antlaşması'ndan sonra AB düzeyinde kurumsallaşma süreci içine girmiştir. Bu süreç diğer politika alanlarına göre farklı bir şekilde oluşturulmuştur. Nitekim dış politika alanı üye ülkelerin kontrolünde olacak şekilde hükümetlerarası niteliktedir. Bu ise ortak dış politikanın üye ülkeler üzerindeki etkisini, ekonomi ve sosyal politikalarda olduğu gibi kolay bir şekilde açıklanmasını imkan sağlamamaktadır. Dolayısıyla bu etkinin açıklanabilmesi için 2000'li yıllardan sonra Avrupa bütünleşmesinde yeni bir yaklaşım olarak ortaya çıkan Avrupalılaşma kavramı önem kazanmıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasını gösterbilmek için Ukrayna Krizi çerçevesinde AB'nin iki önemli ülkesi olan Almanya ve Fransa örneği ele alınmıştır. Bu şekilde, hükümetlerarası niteliğe sahip AB dış politikasının ve ulusal dış politikaların Avrupalılaşma düzeyleri analiz edilebilmiştir.

Bu çalışma süresince akademik birikimi ile yol gösteren çalışmanın kusursuz olması için hatalarımı bıkmadan düzelten ve beni sürekli teşvik eden değerli tez danışmanım Doç. Dr. Ahmet ARABACI'ya, aynı şekilde bu çalışmaya uzun zaman danışmanlık yapan Prof. Dr. Savaş GENÇ'e, tezi yazmamda büyük katkıları olan Doç. Dr. Şammas SALUR, Yrd. Doç. Özlem DEMİRTAŞ BAGDONOS, Yrd. Doç. Dr. Engin Erdem, ve Yrd. Doç. Dr. Metin AKSOY'a; bu tezi yazmam konusunda beni teşvik eden ve bana uzaktan destek veren değerli hocalarım Prof. Dr. Alex WARLEIGH-LACK'e ve Yrd. Doç. Dr. Theofanis EXADAKTYLOS'a; tezimle ilgili fikirlerimi sıkılmadan dinleyen ve bu konuda bana yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Kadir Caner DOĞAN'a, Öğr. Gör. Cihan KAYMAZ'a, Arş. Gör. Gizem AKBULUT'a ve çok kıymetli arkadaşım Gül TALİ'ye sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Elbette bu tezi yazmamda ailemin desteği çok kıymetliydi. Bana sürekli güvenen ve bana desteğini hiçbir zaman esirgemeyen babam Mustafa UĞUR'a; kardeşlerim Murat, Sezer, Merve UĞUR'a ve Gamze ARSLAN'a; benim için her zaman en iyisini isteyen annem

Cemile EKŞİ'ye ve sevgisiyle her zaman yanımda olan Candan YILMAZ'a en içten teşekkürlerimi iletmek istiyorum.

Mayıs 2016

Ömer UĞUR

İÇİNDEKİLER

ONAYLAMA SAYFASI.....	i
ETİK BEYANNAMESİ.....	ii
KISA ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I AVRUPALILAŞMA VE ULUSAL DIŞ POLİTİKALARIN AVRUPALILAŞMASI: TEORİK KAVRAMSAL ÇERÇEVE	12
1.1. Avrupalılaşma: Avrupa Birliği Çalışmalarında Farklı Bir Çerçeve	13
1.1.1. Avrupalılaşma kavramının tanımlanması.....	14
1.1.2. Avrupalılaşmanın mekanizmaları ve ulusal düzeyde değişim süreci.....	19
1.1.2.1. Avrupalılaşmanın temel mekanizmaları	19
1.1.2.2. Ulusal düzeyde değişim süreci.....	23
1.2. Dış Politika Çalışmalarında Avrupalılaşma Kavramı.....	28
1.2.1. Dış politikanın Avrupalılaşmasının boyutları	33
1.2.1.1. Avrupalılaşmanın yukarıdan aşağı boyutu	34
1.2.1.2. Avrupalılaşmanın aşağıdan yukarı boyutu	37
1.2.2. Dış politikada Avrupalılaşmanın mekanizmaları.....	41
1.2.2.1. Öğrenme.....	42
1.2.2.2. ODGP katılımcılarının sosyalleştirilmesi.....	45
1.3. Avrupalılaşma: Yakınlaşma Mı, Farklılaşma Mı?.....	48
BÖLÜM II AVRUPA DIŞ POLİTİKASINDA İŞBİRLİğİ VE ULUSAL DIŞ POLİTİKALARIN AVRUPALILAŞMASI	51
2.1. Soğuk Savaş Dönemi Avrupa Birliği Dış Politikasının Gelişimi ve Avrupalılaşma.....	53
2.1.1. Siyasi işbirliğinin ortaya çıkışının temel faktörleri.....	54
2.1.2. Aktörlerin tercihleri ve Avrupa siyasi işbirliği	55
2.1.3. Avrupa dış politikasının dönüşümü ve Avrupalılaşmanın düzeyi.....	56
2.1.3.1. Avrupa düzeyi dış politikasının Avrupalılaşmasının boyutları.....	56
2.1.3.1.1. Tercihlerin ulusal düzeyden Avrupa düzeyine taşınması	57
2.1.3.1.2. Avrupa düzeyinin ulusal düzeyi etkilemesi.....	60
2.1.3.2. Ulusal düzeyde dış politikanın dönüşüm süreci.....	62
2.1.3.2.1. Dış politika elitlerinin sosyalleşmesi.....	63
2.1.3.2.2. Öğrenme ve ders çıkarma	65
2.1.3.3. Avrupalılaşmanın sınırları.....	67

2.2. Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Birliği Dış Politika Sistemi ve Avrupalılaşıma Düzeyi.....	69
2.2.1. Ortak dış politikanın oluşmasındaki temel faktörler	70
2.2.2. Maastricht Antlaşması ve ortak dış ve güvenlik politikası.....	72
2.2.3. Maastricht sonrası reform: Amsterdam'dan Lizbon'a	75
2.2.3.1. <i>Amsterdam Antlaşması</i>	75
2.2.3.2. <i>Nice Antlaşması ve Avrupa güvenlik ve savunma politikası</i>	76
2.2.3.3. <i>Lizbon Antlaşması: ODGP Reformu</i>	78
2.3. ODGP Kapsamında Ulusal Dış Politikaların Avrupalılaşması.....	82
2.3.1. Değişen işbirliği sürecinde dış politikanın Avrupalılaşmasının boyutları.....	82
2.3.1.1. <i>ODGP'nin üye ülkelerin ulusal dış politikalarını etkilemesi</i>	83
2.3.1.2. <i>Tercihlerin ulusal düzeyden ODGP'ye taşınması</i>	85
2.3.2. ODGP sonrası üye ülkelerin dış politikalarının dönüşüm süreci.....	89
2.3.2.1. <i>ODGP'nin oluşturduğu uyum baskısı</i>	89
2.3.2.2. <i>ODGP aracılığıyla dış politika elitlerinin sosyalleşmesi</i>	92
2.3.2.3..... <i>Uluslararası krizlerin dış politikanın Avrupalılaşmasına etkisi ve öğrenme</i>	95
2.4. AB Dış Politikasının Geleceği ve Avrupalılaşmanın Sınırları	97
BÖLÜM III UKRAYNA KRİZİ VE KRİZİN AVRUPA BİRLİĞİ DİŞ POLİTİKASINA ETKİSİ	102
3.1. Ukrayna Krizi'nin Dinamikleri.....	102
3.2. Ukrayna Krizi'nin AB'nin Rusya ile İlişkilerine Etkisi	107
3.2.1. AB'nin Ukrayna Krizi öncesi Rusya'ya yönelik dış politikası	108
3.2.1.1. <i>AB'nin Rusya ile ilişkilerindeki Avrupalılaşıma motivasyonu</i>	109
3.2.1.2. <i>İşbirliğinden stratejik ortaklığa AB-Rusya ilişkileri</i>	111
3.2.1.3. <i>Doğu genişlemesinden Ukrayna Krizi'ne: Stratejik ortaklığı devam ettirme çabaları</i>	114
3.2.2. Ukrayna Krizi sonrası AB'nin değişen Rusya politikası	117
3.2.2.1. <i>Rusya ile ilişkilerin yeniden tanımlanması</i>	119
3.2.2.2. <i>Ekonomik yaptırımların uygulanması</i>	122
3.2.2.3. <i>Diplomatik yolların kullanılması ve ABD ile işbirliği</i>	124
3.3. Ukrayna Krizin'nde Almanya ve Fransa'nın AB Dış Politikasına Etkisi ..	125
3.3.1. Almanya'nın Ukrayna dış politika gündemi.....	125
3.3.1.1. <i>Almanya'nın Ukrayna politikasını Avrupa düzeyine taşıması</i>	128
3.3.1.1.1. <i>Ortaklık çerçevesinde liderlik</i>	128
3.3.1.1.2. <i>Diplomatik ve ekonomik yöntemlerin kullanılması</i>	131
3.3.1.1.3. <i>Rusya ile işbirliği</i>	133
3.3.2. Fransa'nın Ukrayna dış politika gündemi	134
3.3.2.1. <i>Fransa'nın Ukrayna politikasını Avrupa düzeyine taşıması</i>	137
3.3.2.1.1. <i>AB ile ortak hareket etme</i>	137
3.3.2.1.2. <i>Sınırlı müdahale ve diplomatik çözüm</i>	139
3.4. Almanya ve Fransa'nın AB Dış Politikası Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi.....	142
BÖLÜM IV UKRAYNA KRİZİ ÇERÇEVESİNDE ALMANYA VE FRANSA'NIN ULUSAL DİŞ POLİTİKALARININ AVRUPALILAŞMASI .	146
4.1. Almanya Dış Politikasının Avrupalılaşması.....	147
4.1.1. Uyum baskısı	148

4.1.2. Dış politika elitlerinin sosyalleşmesi	153
4.1.3. Gürcistan savaşı'nın etkisi	158
4.2. Fransa Dış Politikasının Avrupalaşması	163
4.2.1. Uyum baskısı	165
4.2.2. Ulusal dış politika elitlerinin sosyalleşmesi	170
4.2.3. Gürcistan savaşı'nın etkisi	174
4.3. Almanya ve Fransa'nın Ulusal Dış Politikalarının Avrupalaşmasının Düzeyleri	176
4.4. Almanya ve Fransa'nın Dış Politikalarının Avrupalaşmasının Sınırları ..	180
4.4.1. Ekonomik yaptırımların olumsuz etkisi	180
4.4.2. Rusya'ya enerji bağımlılığı	185
4.4.3. Askeri yetersizlikler	187
4.5. Almanya ve Fransa'nın Dış Politikasının Avrupalaşmasının Değerlendirilmesi	190
SONUÇ	192
KAYNALAR	203
ÖZGEÇMİŞ	220

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABKA	:	Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması
AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP	:	Avrupa Savunma ve Güven Politikası
ASB	:	Avrupa Siyasal Birliği
ASİ	:	Avrupa Siyasi İşbirliği
AST	:	Avrupa Savunma Topluluğu
AT	:	Avrupa Toplulukları
ATS	:	Avrupa Tek Senedi
BAB	:	Batı Avrupa Birliği
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMDK	:	Birleşmiş Milletler Daimi Güvenlik Konseyi
DTÖ	:	Dünya Ticaret Örgütü
EEAS	:	Avrupa Dış Eylem Servisi (European External Action Service)
EFTA	:	Avrupa Serbest Ticaret Birliği
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODGP	:	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OİA	:	Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması
SDP	:	Sosyal Demokrat Parti
UAD	:	Uluslararası Adalet Divanı

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1. Ulusal Dış Politikaların Avrupalaşmasının Boyutları, Mekanizmaları, Görünüş ve Göstergeleri	42
Tablo 2. 1. Avrupa Siyasi İşbirliği Coreu Telex Sisteminin Yıllara Göre Artışı	64
Tablo 4. 1. Almanya ve Fransa'nın Ulusal Dış Politikalarının Avrupalaşma Düzeyleri	178
Tablo 4. 2. AB, Almanya, Fransa ve Rusya Arasındaki İkili Ticari İlişkiler	181
Tablo 4. 3. AB Üye Ülkelerinin Rusya ile Yaptığı İhracat ve İthalat Rakamları (2013-2015, Milyon Euro)	184

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 1. Ulusal Dış Politikaların Avrupalılaşmasının Boyutları	34
Şekil 4. 1. Almanya'nın Ulusal Dış Politikasının Avrupalılaşması Süreci.....	147
Şekil 4. 2. Fransa Ulusal Dış Politikasının Avrupalılaşması	165
Şekil 4.3. AB Üyesi Ülkelerin Rusya'ya Olan Enerji Bağımlılığı Oranları.....	186

GİRİŞ

Problemin Durumu ve Konunun Amacı

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği (AB) dış politikasının Maastricht Antlaşması'ndan sonra ulusal dış politikaları birbirine yakınlaştırıp yakınlaştırmadığını eğer yakınlaştırdıysa bunu nasıl ve hangi koşullar altında gerçekleştirdiğini göstermektir. Avrupa düzeyinde ortak bir dış politika geliştirme isteği, Avrupa bütünleşme sürecindeki en sorunlu alanı temsil etmektedir. Bütün ulus devletlerde olduğu gibi, dış politika alanı üye ülkeler için de halen ulusal egemenliğin vazgeçilmez bir unsuru olarak görülmektedir. Üye ülkeler, başta ekonomi olmak üzere birçok konuda egemenlik yetkilerini AB'ye devretmiş olsalar da uluslararası ilişkilerdeki geleneksel ve realist devlet anlayışına bağlı olarak dış politika ve güvenlik politikalarını kendi egemenlik alanları içinde tutmak istemektedirler. Çünkü Westphalia Barışı'ndan itibaren uluslararası ilişkilerin temel aktörleri, ulusal çıkarlarını maksimize etmek isteyen ulus devletlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla üye ülkeler, uluslararası ilişkilerdeki bu konumlarını korumak ve ulusüstü hedefler uğruna ulusal çıkarlarından feragat etmemek için AB'ye bu yetkilerini devretmekten kaçınmaktadırlar.

Üye ülkeler, AB'nin ekonomik işbirliğinin ötesine geçerek federal bir yapıyı çağrıştıran kurumsal yapılanmalara uzun yıllar çekinceyle yaklaşmışlardır. Bu nedenle Maastricht Antlaşması'na kadar olan süreçte dış politika konularının Avrupa bütünleşme süreçlerinin içerisinde yer almasını engellemişlerdir. NATO'nun da Avrupa'nın savunma ve güvenliğinin tesisinde rol oynaması, üye ülkelerin siyasal bütünleşme fikrinden tamamen uzaklaşmasını ve uluslararası politikalarda bağımsız hareket eden ve kendi çıkarlarını izleyen aktörler olarak kalmasını sağlamıştır. Fakat İki Kutuplu Sistem'in sona ermesiyle kaotik uluslararası konjonktürde üye ülkelerin - büyük üye ülkeler de dâhil olmak üzere- tek taraflı davranarak ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeleri çok mümkün gözükmemiştir. Bu durum, uluslararası politikada ulusal çıkarlarını maksimize etmek isteyen üye ülkelerin AB düzeyindeki dış politika

işbirliğinin önünü açmıştır. Nitekim Maastricht Antlaşması ile dış politika alanı ilk defa AB'nin kurumsal yapısı içinde bulunan ortak politikalardan birine dönüşmüştür.

Sorun şu ki Maastricht Antlaşması'nda üye ülkelerin yaklaşımında değişen tek şey, dış politika alanının AB kurumsal yapısına dâhil edilmesi konusundaki görüşlerdir. Bunun dışında ulusal egemenliği zedeleyecek şekilde AB'ye yetki devri söz konusu olmadığı gibi, dış politika oluşturma süreçleri de üye ülkelerin kontrolüne bırakılmıştır. Dolayısıyla üye ülkelerin ulusal çıkarlarını maksimize etmek için belirledikleri bu politika, yine üye ülkelerin ulusal düzeydeki endişeleri nedeniyle AB'nin etkili bir aktör olmasını sağlayacak kurumsal yapıların inşasını engellemiştir. Maastricht Antlaşması, üye ülkeleri geleneksel ve realist yaklaşıma dayalı ulus devlet anlayışından soyutlamayı başaramamış olsa da onların ulusal dış politikalarını birbirine yakınlaştıracak ve etkileşimlerini artıracak süreçlerin tesisine katkı sağlamıştır.

Maastricht Antlaşması, AB düzeyinde 'ortak' olarak nitelendirilen bir dış politikayı yapılandırmakla birlikte üye ülkeleri bu ortaklığa zorlayacak bir mekanizma öngörmemiştir. Bu bağlamda Maastricht, üye ülkelerin sadece AB düzeyinde dış politika süreçlerine katılmalarına olanak sağlayacak hukuki boyutu olan bir platformu meydana getirmiştir. Fakat bu platformun uluslararası politikalardaki etkinliği azalmaya başlayan üye ülkelerin egemenlik kaygılarını dikkate alacak şekilde kurgulanması -ki dış politikanın hükümetlerarası niteliği bunu göstermektedir- AB düzeyindeki dış politika süreçlerinin gelişmesine katkı sunmuştur. Zira üye ülkeler, artık tek başına gerçekleştiremedikleri ulusal çıkarlarını AB düzeyindeki dış politika süreçleri aracılığıyla gerçekleştirmeyi daha rasyonel bulmaya başlamıştır. Böylece uzun yıllar egemenlik kaygısından dolayı AB düzeyinde dış politika işbirliğinden kaçınan üye ülkelerin ulusüstü kurumsal bir yapının içinde ama hükümetlerarası nitelikte olan dış politika sürecine katılmaları mümkün olmuştur.

Maastricht Antlaşması'nda üye ülkelerin AB düzeyinde hem ulusal egemenliklerini korumak hem de ulusal çıkarlarını en üst düzeye çıkarmak istemeleri önemli bir paradoksu oluşturmuştur. Çünkü değişen dünya siyasetinde üye ülkeler bir yandan AB aracılığıyla uluslararası politikada etkili olmak isterlerken diğer yandan bunu gerçekleştirmek için gerekli olan yetkiyi AB'ye vermekten kaçınmışlardır. Bu durum ise AB'nin uluslararası ilişkilerde etkili bir aktör olmasını engellemiştir. AB'nin

etkili bir aktör olmayı başaramaması, üye ülkelerin ulusal çıkarlarını da doğrudan etkilemiştir. Üye ülkeler, Soğuk Savaşı takip eden dönemde AB üzerinden dünya siyasetinde etkinleşmek istemişlerdir ancak bu durum üye ülkelerin AB düzeyindeki dış politikadan uzaklaşmalarına neden olmamıştır. Aksine üye ülkeler, AB düzeyindeki dış politika alanının hükümetlerarası niteliğinin de getirmiş olduğu rahatlıkla kendi aralarında dış politika konularına daha fazla önem vermeye ve bunları ele almaya başlamışlardır. AB düzeyinde üye ülkeler arasındaki etkileşimler ve bilgi paylaşımlarının artmasıyla dış politikanın ulus devlete özgü karakteristiğinde bir çözülme olmasa da önemli bir değişim yaşanması söz konusu olabilmıştır.

Bu değişim, üye ülkelerin dış politika ile ilgili egemenlik yetkilerini tamamen AB'ye devrettiği anlamına gelmemektedir. Nitekim bu çalışma da üye ülkelerin egemenliği altında olan dış politikanın AB düzeyindeki yaklaşmasını konu almaktadır. Bu bağlamda üç temel amacı gerçekleştirmek önceliklidir. Birincisi, AB dış politikasının üye ülkelerin ulusal dış politikalarını birbirine yakınlştırıp yakınlştırmadığını analiz ederek AB dış politikasının gelişimine olan etkisini incelemektir. Bunu yaparken özellikle Maastricht Antlaşması sonrasındaki dönem ele alınarak AB düzeyinde oluşturulan hükümetlerarası nitelikteki ortak dış politikanın üye ülkelerin yakınlşmasına nasıl bir etki yaptığı gösterilecektir. Zira ulusal dış politikalar arasındaki yakınlşma, AB düzeyindeki dış politikanın tutarlılığının artmasının temel göstergesidir. İkincisi, hükümetlerarası niteliğe sahip AB dış politikasının üye ülkelerin ulusal dış politikaları arasındaki yakınlşmayı nasıl ve hangi koşullar altında gerçekleştirdiğinin değerlendirilmesidir. Avrupa düzeyindeki gelişmeleri açıklayan çok sayıda Avrupa bütünlşme teorisi olmasına rağmen üye ülkelerin ulusal dış politikalarının AB düzeyinde birbirine yakınlşmasının analizinde yetersiz kalmaktadırlar. Bu nedenle Avrupalılaşma kavramı kullanılarak üye ülkelerin ulusal dış politikalarının Avrupa düzeyindeki yakınlşmalarının ele alınması amaçlanmaktadır. Son olarak, üye ülkelerin geleneksel ve realist yaklaşımı devam ettirmesi ekseninde AB düzeyindeki dış politika sürecinde üye ülkeler arasındaki yakınlşmanın sınırlarının kapsamı tartışılacaktır. Bu şekilde AB dış politikasının neden ulusüstü bir yapıya dönüş(e)mediği analiz edilecektir.

Bu amaçlar çerçevesinde bu çalışmada bir ana hipotez ve iki alt hipotez test edilmiştir. Bu çalışmanın ana hipotezi, AB düzeyindeki dış politika oluşturma süreçlerinde üye ülkelerin birbirleriyle olan etkileşimleri ulusal dış politikaların

yakınlaşmasını sağlamaktadır. Üye ülkelerin ulusal çıkarlarını maksimize etmek için AB düzeyini kullanmaları, ulusal dış politikaların birbirine yaklaşması için gerekli kurumsal ve politik yapıların oluşmasına yardımcı olmaktadır. Bu şekilde, ulusal dış politikalar AB dış politika yapımının konusu haline gelmeye başladığı süreçler meydana gelmiştir. Başka bir ifadeyle üye ülkeler, dünya siyasetinde etkili aktörler olmak ve ulusal çıkarlarını üst düzeye taşımak için AB'yi bir araç olarak kullanmak isterlerken aslında Avrupa bütünleşme sürecinin en başından itibaren kaçındıkları ulusal dış politikalarının ulusüsütü niteliğine yaklaşmasına önayak olmaktadır.

Çalışmanın ana hipotezini desteklemek için oluşturulan birinci alt hipotez, AB'yi yönlendirme gücüne sahip büyük üye ülkelerin dahi AB düzeyindeki dış politika süreçlerinden etkilendiklerini iddia etmektedir. Büyük üye ülkelerin ulusal statüleri ve sahip oldukları kapasite nedeniyle, ulusal dış politikalarını diğer ülkelerin dış politikaları ile yakınlaştırmayacağı düşünülmekteydi. Hâlbuki Maastricht Antlaşması'ndan sonraki işleyişe bakıldığında, büyük üye ülkelerin de ulusal dış politikalarını AB dış politika yapım süreçlerinde değiştirebildikleri görülmektedir.

Temel hipoteze destek olması için oluşturulan ikinci alt hipotez ise şudur: Avrupa bütünleşmesi ve güvenliğine yönelik tehditlerde, ulusal dış politikaların AB dış politikasına uyum sağlamaları daha kuvvetle muhtemeldir. Zira üye ülkeler, söz konusu koşullarda AB düzeyindeki dış politika oluşturma süreçlerine daha fazla katılmaktadırlar. Bu gibi tehditler karşısında üye ülkelerin birlikte hareket etmek istemeleri, ulusal dış politikaların AB düzeyinde birbirine yaklaşacağı süreçleri ve dolayısıyla Avrupalılaşmayı güçlendirebilmektedir.

Metodoloji

İlerleyen sayfalarda çalışmada izlenen yöntem ve bu yöntemin neden seçildiği konusunda gerekli bilgiler verilecektir. Bu şekilde AB dış politikasının Maastricht Antlaşması'nın ardından ulusal dış politikaların birbirine yaklaşmasına olanak sağlayacak süreçlerin nasıl ve hangi koşullarda meydana geldiği daha anlaşılır olacaktır.

Çalışma için Metodoloji Seçimi

Ulusal dış politikaların AB düzeyinde birbirine yaklaşmasını açıklayabilmek için hem üye ülkelerin Avrupa düzeyindeki gelişmelere ve bütünleşme sürecine olan etkisini göz önüne alan hem de Avrupa düzeyindeki gelişmelerin üye ülkeler

üzerindeki etkilerini inceleyen bir yöntemle ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü AB düzeyindeki dış politikanın oluşmasında ve kurumsallaşmasında üye ülkeler temel aktör olsalar da daha sonraki süreçte AB düzeyindeki gelişmelerden etkilenen ve hatta AB düzeyindeki gelişmelere uyum sağlayan aktörler konumuna gelmektedirler. Dolayısıyla sadece üye ülkelerin etkilerini değerlendiren ya da AB'nin baskın olduğu süreçlere odaklanan yöntemler, AB düzeyindeki dış politika süreçlerinin oluşumunu ve ulusal dış politikalarının değişimini izah etmede yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle 2000'li yıllardan itibaren AB ve ulusal düzeyler arasındaki etkileşim süreçlerine odaklanan Avrupalılaşıma kavramı, bu çalışma için uygun bir analitik çerçeve sunmuştur.

Avrupalılaşıma, AB düzeyinde oluşan siyasal ve ekonomik yapıların, ulusal düzeydeki politikaların ve politika yapma süreçlerinin örgütsel mantığının bir parçası haline geldiği bir uyum süreci olarak nitelendirilmektedir. Aslında bu tanımlama, AB'nin ulusüsütü niteliğe sahip politikalarının üye ülkelerde ortaya çıkardığı etkiyi açıklamaktadır. Zira üye ülkeler bu politika alanlarındaki egemenlik yetkilerini daha önceden AB'ye devretmiş durumdadırlar. Dolayısıyla AB düzeyindeki siyasal ve ekonomik yapılar AB tarafından belirlenmektedir. Üye ülkeler ise üyelik gereksinimleri doğrultusunda bu politikalara uyum sağlamak zorundadır. Ancak dış politika Maastricht Antlaşması'nda hükümetlerarası yapıda tesis edildiği için üye ülkeler egemenlik yetkilerini AB'ye devretmemektedirler. Bu sebeple AB'nin en azından dış politika oluşturma sürecinde etkili bir aktör olması söz konusu değildir. Buna rağmen Maastricht'ten itibaren üye ülkelerin AB düzeyindeki dış politika oluşturma süreçlerine katılmaları, dış politika ile ilgili Avrupa düzeyinde belirgin yönetim yapılarının ve düzeylerin üye ülkeler tarafından teşekkülünü mümkün hale getirmiştir. Böylece üye ülkelerin egemenlik yetkilerini devretmedikleri halde AB düzeyinde oluşan bu yapılardan etkilenmeleri ve AB düzeyinde ulusal dış politikalarını yakınlaştırmaları söz konusu olmaya başlamıştır. Bu ise dış politikaların da Avrupalılaşımanın araştırma alanı içinde yer almasını sağlamıştır. Öte yandan Avrupalılaşıma literatüründe ulusal dış politikalarının Avrupalılaşımasının ölçülebilmesinde etkili bir yöntemin olmadığı görülmüştür. Yine de üye ülkelerin AB düzeyindeki dış politika oluşturma süreçlerine katılmaları ve buna bağlı olarak AB düzeyinde kurumsal yapıların oluşturmaları ulusal dış politikaların Avrupalılaşımasını göstermede bir yöntem olabilmektedir. Ayrıca AB dış politika gündeminin üye

lkeler için her geçen gün artması ve ye lkeler AB düzeyindeki ortak amaca olan bağlılıklarının Soğuk Savağ dönemine göre daha fazla olması da ulusal dış politikaların Avrupalılaşması düzeylerini açıklamada etkili bir yol olarak görülmektedir.

Avrupalılaşma: İki Yönlü Süreç Yaklaşımı

AB düzeyindeki dış politikanın halen ye ülkelerin kontrolünde olması, ulusal dış politikaların AB'den doğrudan etkilenmesini engellemektedir. Çünkü ye ülkeler dış politika konusunda AB'nin somut, katı ve spesifik kurumsal gereklilikleri tek taraflı olarak belirlemesine izin vermemektedir. Bu nedenle AB düzeyindeki dış politikanın oluşması, ekonomi politikalarında olduğu gibi AB düzeyinde değil, ulusal düzeylerde őekillenmeye baőlamaktadır. Ancak AB düzeyinde ortak bir dış politikanın ye ülkeler tarafından oluőturulmasıyla birlikte AB'nin ulusal düzeyleri etkileyeceği süreçler meydana gelmektedir. Bu bağlamda Avrupalılaşma, bu süreçleri aşağıdan yukarı ve yukarıdan aşağı olmak üzere iki yönlü olarak yapılandırmaktadır.

Bu süreçler bir döngü şeklinde görülse de dış politikanın hükümetlerarası yapısından dolayı ilk süreç aşağıdan yukarı, yani ulusal düzeyden AB düzeyine doğru gerçekleőmektedir. Bu sürecin başlamasında ye ülkelerin AB dış politikasını kendi ulusal tercihleri çerçevesinde şekillendirmek istemeleri etkilidir. Zira AB dış politikasının ulusal tercihleri yansıtması, hem uluslararası politikada ye ülkenin ulusal çıkarlarının daha üst düzeyde gerçekleşmesine hem de daha sonraki süreçte ulusal dış politikasının AB'den daha az etkilenmesine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda Maastricht Antlaşması'nı takiben ye ülkeler, ulusal dış politika konularını AB düzeyine taşıyarak bunları AB dış politikasının bir parçası haline getirmeye çalışmaktadırlar.

İkinci süreç ise yukarıdan aşağı yönlüdür. Bu süreç, ye ülkelerin AB düzeyinde dış politika konusunda uzlaőmaları sonucu oluşmaktadır. AB düzeyinde bütün ye ülkelerin dış politika konusunda uzlaőmaları durumunda ulusal dış politikalar için bağlayıcı yükümlülükler ortaya çıkmaktadır. Böylece AB düzeyinde dış politika oluőturulana kadar etkisiz olan AB, dış politikanın yapımından sonra ye ülkelerin ulusal dış politikalarını etkileyen bir aktör konumuna gelmektedir. AB'nin dış politika konusunda etkili bir aktör olması, ulusal dış politikaların AB düzeyindeki dış politikaya yakınladıırılması için önemli bir süreci başlatmaktadır. Bu şekilde ye

Ülkelerin arasındaki farklılıklar kaldırılarak ya da azaltılarak birbirine yakınlılaştırılması söz konusu olmaktadır.

Avrupalılaşma, bu süreçlerin işlerliğini açıklayabilmek için üç mekanizma belirlemiştir. Bu mekanizmaların gündeme gelmesi yine AB dış politikasının hükümetlerarası yapısından kaynaklanmıştır. AB düzeyinde üye ülkeleri dış politikaya yönlendirecek ve zorlayacak bir yapı yoktur. Bu da AB dış politikasının nasıl yapıldığını açıklamayı güçleştirmektedir. Dolayısıyla Avrupalılaşmanın bu mekanizmaları, üye ülkelerin neden AB dış politikasına yöneldiklerini ve hangi şartlar altında AB dış politikasına uyum sağladıklarını izah etmeye yardımcı olmaktadır. Bu mekanizmalardan birincisi, dış politika elitlerinin sosyalleşmesidir. Maastricht'ten sonra dış politika alanının AB düzeyinde yer almaya başlamasıyla ulusal dış politika elitleri sürekli etkileşim içinde olmuşlardır. Elitlerin etkileşimleri ve bilgi paylaşımları, AB düzeyinde ortak dış politika kararlarının alınmasını kolaylaştırmıştır. Çünkü bu elitler, AB düzeyinde elde ettikleri bilgileri ve tecrübeleri ulusal düzeeye aktararak üye ülkenin dış politika yapma sürecine yönelmesini sağlamaktadırlar.

İkincisi ise öğrenme ve ders çıkarmadır. AB düzeyinde ortak bir dış politika inşa edilse de üye ülkeler dış politika konularına temkinli yaklaşmaktadırlar. Dolayısıyla AB düzeyindeki dış politika kurumları ve süreçlerinin deneme yanılma yoluyla gelişmesi ve büyümesi söz konusu olmaktadır. Buna göre AB düzeyindeki politika süreçlerinin ve kurumsal yapıların üye ülkeleri olumsuz etkileyecek derecede yetersiz kalması durumunda üye lkeler, AB düzeyinde yeni oluşumlara gitmeye sıcak bakmaktadırlar. Üye lkeler, AB dış politikasının uluslararası politikadaki eksikleri ortaya çıktıķça yeni süreçleri başlatmaktadır. Avrupalılaşmanın üçüncü ve son mekanizması ise uyum baskısıdır. Aslında bu mekanizma, üye ülkelerin AB düzeyinde bağlayıcı kararlar almasıyla işlerlik kazanmaktadır. Maastricht'in ardından üye ülkelerin AB dış politikası kapsamında birçok bağlayıcı karar alması, uyum baskısını da ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasında önemli bir mekanizma haline getirmiştir. Buna bağlı olarak üye lkeler, AB düzeyinde oluşan uyum baskısıyla karşı karşıya kaldıktan sonra bunu azaltabilmek için kendi dış politika tercihlerini AB düzeyine transfer etmeye daha istekli olmaktadır.

Araştırmanın Dizaynı

- Bu çalışma, Maastricht Antlaşması sonrası ulusal dış politikaların AB düzeyinde yakınlaşmasının analizine dayalı nitel bir araştırmadır. Çünkü nitel araştırma, AB düzeyindeki resmi ve resmi olmayan kuralların, süreçlerin, paradigmaların, iş yapma tarzlarının, ortak inanış ve değerlerin inşa edilmesi ve yayılmasının açıklanmasında en uygun yöntemdir.
- Bu araştırmada iki analiz düzeyi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi AB düzeyi, ikincisi ise üye ülkelerin ulusal düzeyleridir. AB düzeyinde ortak dış politikanın ve kurumlarının oluşumu ele alınırken ulusal düzeyde ise bu düzey ile AB düzeyinin birbirini dönüştüren karşılıklı etkileşimleri değerlendirilmektedir.
- Bu nitel araştırmanın odak noktası, Maastricht Antlaşması'ndan sonra AB düzeyinde oluşan dış politika sürecidir. Ancak bu sürecin oluşumunu açıklayabilmek için 1970'li yıllarda üye ülkeler arasında kurulan fakat AB'nin kurumsal yapısı içinde yer almayan Avrupa Siyasi İşbirliğine de yer verilmiştir.
- Bu çalışma, Avrupalılaşma mekanizmalarının işleyişini izah edebilmek amacıyla vaka incelemesi olarak 2013 yılının sonunda AB'nin yakın coğrafyasında ortaya çıkan Ukrayna Krizi'ni konu almıştır.
- Bu çalışma, Ukrayna Krizi kapsamında AB'nin iki önemli ülkesi olan Almanya ve Fransa'nın ulusal dış politikalarının Avrupalılaşmasını incelenmiştir. Bu ülkelerin seçilmesinin nedeni ise iki ülkenin de Ukrayna Krizi çerçevesinde hem AB dış politikasını etkileyebilmeleri hem de AB dış politikasından etkilenmeleridir. Ancak bu, diğer üye ülkelerin sadece AB'den etkilendikleri ya da sadece AB'yi etkiledikleri anlamına gelmemektedir. Fakat Fransa'nın ulusal egemenlik konusunda diğer üye ülkelere göre daha hassas olması ve Almanya'nın da İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk defa AB ülkelerine liderlik etmesi, bu iki ülkeyi önemli kılmıştır.
- Çalışma ile ilgili veriler ise dış politika konusunda yayınlanmış AB müktesebatı, Konsey, Komisyon ve Parlamento kararları ile ulusal belgeler ve raporları incelenerek elde edilmiştir. Bunun yanında Avrupa bütünleşmesi ve AB dış politikası üzerine yayınlanmış kitap, makale, bildiri, basında

yayınlanmış fikir yazıları ve röportajlardan yararlanılmıştır. AB ve AB dış politikası hakkında daha önce yazılmış fakat yayınlanmamış yüksek lisans ve doktora tezlerinden de faydalanılmıştır.

Çalışmanın Sınırlılıkları ve Yapısı

Bu çalışma, AB ve ulusal düzeyler arasındaki dış politika süreçlerini ele aldığından, AB'nin ekonomi gibi diğer politika alanları için bir analiz düzeyi oluşturmamıştır. Çalışmanın odak noktası, üye ülkelerin ulusal dış politikaları ile AB dış politikası arasında meydana gelen süreçlerin nasıl ve hangi koşullar altında şekillendiğinin incelenmesidir. Bu doğrultuda AB düzeyindeki dış politika oluşumu ve üye ülkelerin bu politikaya uyum süreçlerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca AB düzeyindeki dış politika sürecinin iki yönlü olarak ortaya çıkmasından dolayı Avrupa bütünleşme teorileri yerine Avrupalılaşma kavramı tercih edilmiştir. Çünkü Avrupalılaşma, en uygun analitik çerçeveyi sunmuştur. Öte yandan bu çalışma, AB'nin Ukrayna Krizi'ndeki başarısını ya da başarısızlığını test etmemiştir. Dolayısıyla AB'nin Ukrayna Krizi'ndeki başarı düzeyinde ziyade kriz karşısında AB düzeyindeki dış politika oluşumu ve bu politikanın üye ülkelerdeki etkisi ön plana çıkarılmıştır.

Bu çalışma, dört bölümden meydana gelmiştir. İlk bölümde, teorik kavramsal bir çerçeve çizilmeye çalışılmış, bu amaçla öncelikle çalışma içinde yer alan temel kavramlar açıklanmıştır. Bu bağlamda Avrupa bütünleşme araştırmalarına yeni bir boyut kazandıran Avrupalılaşmanın tanımı yapılarak kavramın hangi açılardan farklılık gösterdiği incelemeye tabi tutulmuştur. Böylece AB politikalarının ulusal yapılar, politikalar ve aktörler üzerinde ortaya çıkardığı etkileri nasıl ve hangi koşullar altında gerçekleştirebildiği ortaya konmuştur. Avrupalılaşma kavramının mekanizmalarına ve dönüşüm süreçlerine yer verildikten sonra bu çalışma için önemli olan ulusal dış politikaların Avrupalılaşma süreçleri tartışılmıştır. Özellikle dış politika alanındaki Avrupalılaşma süreçlerinin normal süreçlerden farklı olduğuna vurgu yapılarak dış politika alanındaki Avrupalılaşmanın nasıl ortaya çıktığı detaylı olarak ele alınmıştır. Zira ulusal dış politikaların Avrupalılaşması, farklı mekanizmaları ve süreçleri içinde barındırmaktadır. Bu konuların serimlenmesiyle ilerleyen bölümlerde meydana gelebilecek karışıklıkların önüne geçilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasını açıklayabilmek için Avrupa düzeyindeki dış politika süreçlerinin oluşumlarına yer verilmiştir. Dış politika, Maastricht Antlaşması ile AB'nin ortak politikalarından biri haline dönüşse de Avrupa düzeyindeki dış politika işbirliği süreçleri çok daha eskilere dayanmaktadır. Ancak ulusal dış politikaların Avrupalılaşması süreçlerinin takip edebilmesi için 1970'li yıllarda kurulan ASİ'nin sonrasına bakılması gerekmiştir. Çünkü ASİ'den sonra Avrupa düzeyinde dış politikanın kurumsallaşması ve Maastricht'in ardından da ulusal dış politikaların Avrupalılaşması için temel atılmıştır. ASİ sürecinin ele alınmasını takiben Maastricht sonrası dönemde AB düzeyindeki dış politikanın kurumsallaşması açıklanarak AB düzeyindeki dış politikanın üye ülkeleri nasıl ve ne derece etkileyebildiği ve sınırlarının neler olduğu gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde, çalışmanın vaka incelemesi hakkında bilgi verilerek AB'nin Ukrayna Krizi'nde Rusya'ya karşı değişen dış politikası detaylandırılmıştır. AB düzeyinde Rusya ile ilgili dış politikanın oluşturulmasında Almanya ve Fransa'nın etkileri tartışılarak AB dış politikasının bu iki ülkenin ulusal dış politika tercihlerini ne derece yansıttığı gösterilmiştir. Bunu yapabilmek için Soğuk Savaşın bitmesinden Ukrayna Krizi'ne kadar olan dönemde AB'nin Rusya'ya karşı izlediği dış politikayla krizden sonra yaşanan değişikliklere yer verilmiştir. Bu doğrultuda dördüncü bölümde tartışılacak olan Almanya ve Fransa'nın ulusal dış politikalarının Avrupalılaşma düzeylerini yorumlamak için gerekli zemin oluşturulmuştur.

Son bölümde ise vaka incelemesi çerçevesinde Almanya ve Fransa'nın ulusal dış politikalarının AB düzeyinde Rusya'ya yönelik dış politikadan ne derece etkilendikleri tartışılmıştır. Bu tartışma bağlamında önce Almanya'nın ulusal dış politikasının Avrupalılaşma süreçlerine değinilmiştir. Avrupalılaşmanın mekanizmaları düzleminde ulusal politikanın AB düzeyinin ortaya çıkardığı etkiler aktarılmıştır. Bu bağlamda Almanya'nın, Rusya'ya karşı belirlenen dış politika yapımı sürecinde aktif bir ülke olsa bile AB dış politikasından etkilendiği görülmüştür. Vaka çalışması kapsamında incelen ikinci ülke olan Fransa ise Almanya ile karşılaştırıldığında AB düzeyinin onun üzerindeki etkisinin daha fazla olduğu belirginleşmiştir. Fransa bu açıdan ilginç bir sonucu da ortaya çıkarmıştır. Zira Fransa ulusal egemenlik konusunda hassasiyet göstermesine ve AB dış politikasını yönlendirmede etkili bir ülke olmasına rağmen, Ukrayna Krizi'nde

yeterince aktif rol üstlenememiştir. Ayrıca AB dış politikasının Fransız dış politikası üzerinde bir uyum baskısı oluşturması nedeniyle ulusal egemenliğinin aşınması söz konusu olmuştur. Üye ülkeler, AB düzeyindeki dış politikaya katılmaya bağlı olarak bu düzeydeki etkilerini pekiştirirler bile AB dış politikasının belirleyiciliğiyle ulusal dış politikalarının Avrupalılaştığı görölmektedir.

BÖLÜM I

AVRUPALILAŞMA VE ULUSAL DIŞ POLİTİKALARIN AVRUPALILAŞMASI: TEORİK KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Avrupa bütünleşme süreci ile ilgili 1990'lı yıllara kadar yapılan çalışmalar, yani kuruluş aşaması ve ekonomik bütünleşmenin tamamlanması dönemlerini içerenler, Avrupa Birliği (AB) üyesi olan ulus devletlerin Avrupa düzeyindeki gelişmeleri, ulusüstü kurumsallaşmayı ve politika yapma sonuçlarını hangi ölçüde etkileyebildikleri üzerine odaklanmıştır. Ancak bu durum, 1980'lerin sonu ile 1990'ların başında Avrupa Tek Senedi ve Maastricht Antlaşması ile köklü bir değişim yaşamış ve Avrupa bütünleşme süreci, ekonomik konularla sınırlı kalmayarak siyasi bütünleşmeyi de kapsayan yeni bir boyut kazanmıştır. AB içinde siyasi bütünleşme çabalarının başlaması, “AB üyesi ülkelerin ulusal politika alanlarının artan bir şekilde Avrupa düzeyinde politika yapımının konusu haline gelmesine neden olmuştur” (Börzel, 1999, s. 139). Bu bağlamda Avrupalılaşma kavramı, bütünleşme sürecinin ya da AB politikalarının ulusal yapılar, uygulamalar ve aktörler üzerinde etkiye sahip olup olmadığı ve eğer bir etki varsa bunun nasıl ve hangi koşullar altında belirginleştiğinin incelenmesi açısından yeni bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmıştır.

Bu araştırmalara koştut olarak Avrupalılaşmanın, üye ülkelerin ulusal yapıları, politikaları ve aktörleri açısından bir dönüşüme yol açıp açmadığının son yıllarda tartışma konusu olmaktan çıktığını söylemek mümkündür. Bunun yerine Avrupalılaşma kaynaklı değişimin üye ulus devletler üzerinde nasıl, ne derece ve hangi tür mekanizmalar aracılığıyla işlerlik kazandığı şeklindeki tartışmalar gündeme gelmiştir. Böylece Avrupalılaşma ekseninde üye devletler üzerinde bir uyum baskısı oluşturularak bunların AB düzeyindeki kurumsal yapılar ve politikalar ile eşgüdümlü hale getirilmesi sağlanmaktadır. Fakat birçok siyaset bilimci, Avrupalılaşmanın genellikle üye ülkelerin ulusal politikaları üzerinde AB'nin bağlayıcı yasal düzenlemeler ile doğrudan etki edebildiği alanlar ile sınırlı olduğunu iddia etmektedir (Radaelli ve Bulmer, 2004; Knill ve Lehmkuhl, 1999). Başka bir ifadeyle

üye ülkelerin uygulamakla yükümlü olduğu AB politikalarının¹, üye ülkeler için değişime neden olabilecek bir baskıyı ortaya çıkarabileceği ancak özellikle dış ve güvenlik politikaları için böyle bir baskının oluşmasının söz konusu olmadığı ya da bunun çok az olacağı vurgulanmaktadır. Buna rağmen AB'nin son yıllarda ortak dış ve güvenlik politikaları oluşturma girişimleri ve küresel düzeyde etkili bir aktör olmaya başlaması, üye ulus devletlerin dış politika yapma süreçleri ve kurumları üzerinde AB'nin etkinliğini arttırmış ve bu anlamda dış ve güvenlik politikaları, Avrupalılaşıma literatürü kapsamında araştırma konusu haline gelmiştir.

AB'nin üye ülkelerin ulusal dış politikalarına etkisi, ekonomi ve sosyal politika alanlarındaki kadar güçlü olmasa da Avrupa düzeyinde ve üye ülkeler arasındaki etkileşimlerin bir sonucu olarak ulusal dış politika belgeleri için önemli bir değişime önyak olmuştur (Wong, 2006; Miskimmon, 2007; Gross, 2009; Wong ve Hill, 2011). AB'nin dış politika alanındaki siyasi işbirliği gelişimine koşut olarak birçok siyaset bilimcinin AB üyesi ulus devletlerin dış politika tercihlerinde ve çıkarlarındaki değişimleri analiz edebilmek için Avrupalılaşıma yaklaşımını kullandıkları görülmektedir (Gross, 2009; Wong ve Hill, 2011; Wong, 2006; Tonra, 2003). Bu bağlamda Avrupalılaşıma, Avrupa dış politika tartışmalarında ve üye ulus devletlerin dış politika yapma süreçlerinde, kurumlarında ve tercihlerindeki değişikliklerin incelenmesinde uygun bir analitik çerçeve sunmaktadır (Exadaktylos, 2010). Bu kapsamda öncelikle Avrupalılaşıma kavramının kuramsal çerçevesi çizilecek ve Avrupalılaşımanın ulus devletler üzerinde nasıl ve hangi araçları kullanarak bir dönüşüme neden olduğu/olabildiği literatür ışığında açıklanacaktır. İkinci olarak ise Avrupalılaşımanın, AB üyesi ülkelerin dış politika oluşturma süreçlerinde, kurumlarında ve tercihlerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunun, Avrupa dış politikasının oluşumunda hangi mekanizmaları kullandığının ve bunlara ne derece katkı sağladığının teorik kavramsal çerçevesi ele alınacaktır.

1.1. Avrupalılaşıma: Avrupa Birliği Çalışmalarında Farklı Bir Çerçeve

1990'lı yılların sonlarından itibaren 'Avrupalılaşıma', AB çalışmalarında yaygın bir araştırma alanı haline gelmiştir (Cowles v.d. 2001; Featherstone ve Radaelli, 2003;

¹ 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması, Avrupa Topluluğunu Avrupa Birliğine dönüştüren üç alan ya da sütun belirlemiştir. Bunlardan birinci sütunda yer alan politikalar, Topluluk politikaları olarak adlandırılmıştır. Bunlar, büyük ölçüde ekonomik ve parasal birlik konularını kapsar ve üye devletlerin nitelikli çoğunlukla karar aldıkları alanı ifade eder. Diğer iki sütunda ise üye devletlerin oy birliği aranmaktadır.

Graziano ve Vink, 2008; Ladrech, 2010; Bache ve Jordan, 2008; Schimmelfenning ve Sedelmeier, 2005). Avrupalılaşmanın AB çalışmalarında önemli bir kavrama dönüşmesi, 1990'lı yıllardan sonra Avrupa bütünleşme sürecinde AB'nin gerek derinleşme gerekse genişleme bağlamındaki evriminden kaynaklanmaktadır. Özellikle 1980'lerdeki Avrupa Tek Senedi ve 1990'ların hemen başlarındaki Maastricht Antlaşması ile ortak pazarın yürürlüğe girmesi, Kopenhag Zirvesi ile genişleme sürecinin başlatılması ve AB i yapılanması, ulusal yönetim yapıları ve dinamikleri açısından önemli etkiler yaratmıştır. Bu bağlamda AB'nin, ye ülkeler üzerinde her geçen gün artan etkinliği ile AB düzeyindeki bürokratik yönetimin gelişmesi ve merkezileşmesi -Brüksel Bürokrasisi olarak da nitelendirilmektedir-, AB'nin ye ülkelere etkisini inceleyen Avrupalılaşma gibi yeni kavram ve teorilerin önem kazanmasını sağlamıştır.

Avrupalılaşmanın tanımının ve kullanımının çeşitliliğinden dolayı kavramın Avrupa bütünleşme sürecindeki fonksiyonunun ne olduğu sorusu, hala siyaset bilimciler arasında önemli bir tartışma konusudur (Cowles v.d. 2001; Wong ve Hill, 2011; Featherstone ve Radaelli, 2003; Gross, 2009; Graziano ve Vink, 2008; Bache ve Jordan, 2008). Buna rağmen geçtiğimiz on yıl boyunca, Avrupa bütünleşmesi ile ilgili araştırmaların, AB'nin ye ülkelerin ulusal politika ve kurumsal dönüşümlerine olan etkileri etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu anlamda siyaset bilimciler, Avrupalılaşma kavramının oluşumunu ve mekanizmalarını, düşünsel ve yapısal değişkenler arasındaki etkileşimi ve özellikle yukarıdan aşağı model (top-down) ile aşağıdan yukarı (bottom-up) model arasındaki farklılıkları nedensellik ilkesi çerçevesinde açıklamaya çalışmaktadır (Börzel ve Risse, 2000; Featherstone ve Radaelli, 2003; Exadaktylos ve Radaelli, 2010). Bu doğrultuda gerek Avrupa bütünleşme teorilerinden gerekse de uluslararası ilişkiler yaklaşımlarından faydalanılmaktadır. Çalışmalarda sıklıkla yeni kurumsalcılık ve ondan türetilen yaklaşımlar kullanılmakta, diğer yandan Avrupa bütünleşmesi teorilerinden hükümetlerarası yaklaşım ve yeni işlevselciliğin de kullanıldığı görülmektedir.

1.1.1. Avrupalılaşma kavramının tanımlanması

Avrupa düzeyinde oluşturulan politikaların ya da daha açık bir ifadeyle AB politikalarının, ye ulus devletleri nasıl ve ne derece etkilediğinin analiz edilebilmesi için Avrupalılaşma kavramının ne anlama geldiğinin bilinmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yapılacak araştırmalar ve analiz girişimleri ya sonuçsuz kalacak ya da

bunların anlaşılması zorlaşacaktır (Kassim, 2003; Radaelli, 2000b). Ancak sosyal bilimlerde çok yönlü etkileşime açık olayların tanımlanmasında karşılaşılan durum, ortak bir görüşe varılamamış olmasından dolayı Avrupalılaşma kavramı için de geçerlidir. Buna rağmen kavramsal içeriği kadar kullanıldığı yer ve durumlar itibariyle oldukça geniş bir anlam yelpazesine² sahip olan Avrupalılaşma kavramından, Avrupa düzeyindeki politikaların ulusal düzeydeki etkinliğini değerlendirmek ve aynı zamanda Avrupa fırsatları ve kısıtlamalarının ulusal politikayı nasıl etkilediğini anlamak için de yararlanılmaktadır (Graziano ve Vink, 2008, s. 3).

Son yıllarda Avrupa bütünleşme alanında yapılan çalışmaların, Avrupalılaşmaya ve Avrupa kimliğinin oluşumuna yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bağlamda Avrupalılaşma kavramı, Avrupa bütünleşmesinin Avrupa düzeyinde ortaya çıkardığı kurumsal düzenlemelerin büyümesi ve derinleşmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme çerçevesinde Avrupalılaşma, “Avrupa düzeyinde belirgin yönetim yapılarının ve düzeylerinin oluşması ve gelişmesidir” (Cowles v.d. 2001, s. 4). Bu perspektiften bakıldığında Avrupalılaşma, “Avrupa düzeyinde belirgin bir siyasal sistem ile aktörler arasındaki sürekli etkileşimi resmi ve rutin hale getiren bir siyasal kurumlar kümesinin ortaya çıkması ve yaptırım gücüne sahip Avrupa kurallarının oluşturulmasında uzmanlaşmış bir siyasal ağın gelişmesi” (Cowles v.d. 2001, s. 4) şeklinde açıklanmaktadır. Böylece yönetişimin çeşitli düzeyleri arasındaki etkileşimin ortaya konmasıyla Avrupalılaşmanın yalnızca ulus devletler, ulusal politikalar ve politika yapma süreçleri gibi resmi yapılar üzerinde değil, inanış, değer ve normlar gibi resmi olmayan kurallar, prosedürler ve pratikler açısından geçerli olan etkileri de ortaya çıkarılmaktadır. Avrupa bütünleşmesi hakkında çalışan siyaset bilimciler Avrupalılaşmayı, Avrupa ilkelerinin, kurallarının ve değerlerinin ulusal politika yapımının bir parçası haline geldiği bir uyum süreci olarak nitelendirmektedir (Radaelli ve Bulmer, 2004; Börzel, 1999; Cowles v.d. 2001; Featherstone ve Radaelli, 2003). Bu nitelendirmeye koşut olarak Lanrech (1994) Avrupalılaşmayı, “AB’nin siyasal ve ekonomik yapılarının, ulusal politikalarının ve

² Avrupalılaşmanın disiplinlerarası bir terim olarak sadece siyaset bilimciler tarafından değil, aynı zamanda sosyoloji, ekonomi, tarih, sosyal antropoloji ile ilgilenen akademisyenler tarafından da çok sık kullanılan bir kavram olduğu söylenebilir. Avrupalılaşma kavramına yönelik farklı disiplinlerdeki çalışmalar için Bkz: Problem and Patterns of the Southeast European Ethnogenesis and Glottogenesis (Poruciuc, 1992); Europeanization (Borneman ve Fowles, 1997); The End of The Ideological Age: The Europeanization of Europe (Gransow, 1982).

politika yapma sürecinin örgütsel mantığının bir parçası haline geldiği bir uyum süreci” olarak tanımlamaktadır (Lanrech, 1994, s. 62). Bundan dolayı Avrupalılaşıma, bütünleşme sürecinin sağladığı gelişmeler doğrultusunda üyelik gereksinimlerini karşılamak amacıyla harekete geçen ulusal aktörlerin ve kurumların, çıkarlarını ve davranışlarını Avrupa düzeyinde oluşan politikalarla uyumlaştırması şeklinde kabul edilmektedir.

Bulmer ve Burch (1998) Avrupalılaşımayı, AB’nin, üye ulus devletlere olan etkilerini açıklamak ve Avrupalılaşımanın üye ülkeler arasındaki karşılaştırmalı etkilerini tanımlamak için kullanmışlardır. Bulmer ve Burch (1998) açısından Avrupalılaşıma, “farklı ülkelerin politik, ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarının Avrupa düzeyine göre yeniden şekillenmesi” olarak tanımlamaktadır (Bulmer ve Burch, 1998, s. 602-603). Bir başka ifadeyle Avrupalılaşıma, “üye ulus devletlerin hem politika yapma süreçleri hem de politika uygulamaları açısından AB politikalarının, kurallarının, uygulamalarının ve değerlerinin etkisi altında kaldığı bir süreci” nitelemektedir (Bulmer ve Burch, 1998, s. 602). Gerçekten de AB, üye ulus devletlerin yetkilerini önemli ölçüde Brüksel’e devretmesiyle özellikle tarım ve ekonomi gibi politika alanlarında üye devletleri etkileme gücüne sahiptir. Buradan hareketle Avrupalılaşıma, AB gereksinimlerinin ve uygulamalarının üye devletlerin politika gündemlerini ve hedeflerini belirlemede ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Ayrıca bu kavramlaştırma, AB politikalarının, çalışma usullerinin ve yönetim değerlerinin üye devletlerin yönetim yapılarını ne derecede etkilediğini ve aynı zamanda yönetim yapıları içinde nasıl yerleşik hale geldiğini göstermektedir. Böylece AB’nin ortaya çıkarmış olduğu etkiler bağlamında Avrupalılaşıma, üye devletlerin hükümet mekanizmalarını ve daha geniş anlamda üye ülkelerin kurumsal yapılarında ortaya çıkan değişim sonuçlarını belirtmektedir.

Avrupalılaşıma kavramıyla ilgili tanımlamalar çoğunlukla AB düzeyindeki ekonomik ve politik işbirliğinin üye ülkelere etkisine odaklanmasına rağmen Bomberg ve Peterson (2000) kavramın tek yönlü bir süreç olmadığını vurgulamaktadır. Onlara göre Avrupalılaşıma, iki yönlü bir süreçtir. Bunun temel nedeni, üye devletlerin AB’den gelen dönüşüm baskıları karşısında pasif alıcılar olarak kalmaması, aksine Avrupa Birliği düzeyine kendi ulusal politika tercihlerini taşımaya çalışmalarıdır (Börzel ve Risse, 2003; Featherstone ve Kazamias, 2001). Bomberg ve Peterson (2000) gibi, Marlino (1999) da Avrupalılaşımanın tek yönlü bir süreç olarak

görülmemesi gerektiğinin, aslında birbirini tamamlayan iki yönlü bir süreç olduğunun altını çizmektedir. Başka bir deyişle iki yönlü bir süreç olarak Avrupalılaşma, “Avrupa düzeyinde kural koyma yetkisine sahip bir politik sistemin kurulması, ardından da bu sistemin oluşturduğu belli normların, direktiflerin ve değerlerin ulusal kurumlara ve karar alma süreçlerine nüfuz etmesidir” (Marlino 1999: 3). Böylece Avrupa bütünleşme sürecinde etkili birer aktör olan üye ulus devletler, Avrupa düzeyinde oluşan politikalar sonrasında bunlardan etkilenen birer aktör haline dönüşmektedir.

Diğer önemli konu ise kavramın Avrupa’yı mı, yoksa AB’yi mi işaret ettiğidir. Bu tartışmaların temelinde siyaset bilimcilerin AB üyesi devletlerin kurumlarının ve politika yapma süreçlerinin Brüksel’den gelen etkiye maruz kalmalarından dolayı Avrupalılaşmayı ‘AB etki alanı’ şeklinde sınırlanmaları ve kavramı, AB-lileşme olarak tanımlama eğiliminde olmaları yer almaktadır (Wessels v.d. 2001; Wallace, 2000). Nitekim literatürdeki tanımlama girişimlerine bakıldığında tartışmaların merkezinde AB’nin bulunduğu görülmektedir. Çünkü AB, Avrupalılaşma kavramını açıklamada daha sistematik, somut ve yapısal bir analiz düzeyi sunmaktadır. Buna karşın Vink (2003), kavramın tanımlanması konusunda sadece AB’yi referans alan girişimlerin daha kafa karıştırıcı sonuçlar ortaya çıkarabileceğinin altını çizmektedir. Vink’in (2003) dikkatleri üzerine çekmeye çalıştığı nokta, Avrupa düzeyindeki politikaların şekillenmesinde AB dışında AGİT, EFTA ve Avrupa Konseyi gibi pek çok önemli organizasyonun yer almasıdır. Bu da Avrupalılaşmanın salt AB düzeyine indirgemeyeceğini göstermektedir (Vink, 2003, s. 65). Aynı şekilde Flockhart (2010) Avrupalılaşmanın, ‘AB-leşmeden’ farklı olduğunu, çünkü ‘AB-lileşmenin’ salt AB üzerine odaklandığını belirtmektedir. Bunun AB ile ilgili sorular karşısında yararlı bir araç olabileceğini, ancak Avrupalılaşmanın sosyolojik, normatif ve düşünsel içeriği göz ardı edilen ve tarihsel derinlikten yoksun bir kavrama dönüşeceğini ileri sürmektedir (Flockhart, 2010, s. 791).

Bu bağlamda Avrupalılaşma çalışmalarının önemli isimlerinden biri olan Radaelli (2000b; 2003; 2004) kavram hakkındaki en kapsamlı tanımlardan birini literatüre kazandırmış ve bu anlamda siyaset bilimciler ve akademisyenler için önemli bir referans noktası oluşturmuştur. Radaelli’ye (2004) göre Avrupalılaşma, “AB’nin politik, ekonomik ve sosyo-kültürel dinamiklerinin ulusal politikalara, politika yapma süreçlerine, kurumlarına, söylemlerine ve hatta kimliklerine hâkim olan bir

mantığın parçası haline gelen süreci özetlemektedir” (Radaelli, 2004, s. 4). Başka bir ifadeyle kavram, AB politika yapma süreçleri içinde oluşturulan ve sonra da ulusal politika ve kurumlara dâhil edilen “resmi ve resmi olmayan kuralların, süreçlerin politika paradigmalarının, iş yapma tarzlarının, ortak inanış, değer ve normların inşa edildiği, yayıldığı ve kurumsallaştığı bir sürecin tamamıdır” (Radaelli, 2004, s. 5). Bu çerçevede Radaelli (2003), Avrupalılaştırmanın henüz tamamlanmamış dinamik bir süreç olduğunun ve çok farklı düzeyleri içine alarak içeriğinin ve kapsamının her geçen gün genişlediğinin altını çizmektedir. Nitekim bu çalışmada da Radaelli’nin yapmış olduğu bu tanımla kapsamında ulusal dış politikaların Avrupalılaştırması incelenmiştir.

Bununla birlikte Radaelli (2002), sınırları olmadan bir kavramı tanımlamanın imkânsız olduğuna işaret etmektedir. Bundan dolayı Radaelli (2003), Avrupalılaştırmayı, Avrupa bütünleşmesindeki diğer kavramlarla karşılaştırmalı bir analize tabi tutar ve kavramın, diğerlerinden farkını ortaya koymaya çalışır. Başka bir deyişle Radaelli (2003) Avrupalılaştırma kavramını açıp (unpack) bunun ne olmadığını göstererek kavram hakkında yapılacak tanımlamaların daha iyi anlaşılmasını amaçlar. Bu çerçevede kavram, Radaelli (2003) tarafından ‘yakınlaşma’ (*convergence*), ‘uyumlulaştırma’ (*harmonisation*) ve ‘siyasal bütünleşme’ (*political integration*) ile karşılaştırılır (Radaelli, 2003, s. 33) ve kavram hakkında uygun bir tanım ortaya çıkarmaya çalışılır. İlk olarak Avrupalılaştırmanın bir süreç olduğu, ancak yakınlaşmanın (*convergence*) ise bir sonucu belirttiği vurgulanmaktadır. Yakınlaşma (*convergence*), Avrupalılaştırmanın bir sonucu olabilir ancak Avrupalılaştırma süreci ulusal düzeylerde hem yakınlaşma hem de ayrışmayla sonuçlanan durumlar da oluşturabilir (Knill ve Winkler, 2006). İkinci olarak Avrupalılaştırma, ‘uyumlulaştırma’ (*harmonisation*) süreci ile eşgüdümlü olmak zorunda değildir. Avrupalılaştırma, ulusal politika değişikliklerini teşvik etmektedir ama tüm üye devletler aynı tür değişiklikleri tercih etmeyebilir. Avrupalılaştırma, ulusal politikalar üzerinde farklı etkilere neden olabilirken uyum süreci, üye ülkeler arasında eşit şartlar yaratmaktadır.

Son olarak Avrupalılaştırma, siyasal bir bütünleşme olarak da görülmemelidir. Ancak Radaelli’nin (2003) de vurguladığı gibi, Avrupa bütünleşme süreci olmadan Avrupalılaştırma sürecinin de var olması mümkün değildir. Radaelli’nin bu tespiti karşısında Avrupalılaştırmanın, Avrupa bütünleşme sürecinin sonucu olduğunu iddia

eden siyaset bilimciler olduğu gibi (Bulmer ve Burch, 1998; Radaelli, 2003), bütünleşme sürecinin Avrupalılaşma süreci ile ortaya çıktığını iddia eden siyaset bilimciler de bulunmaktadır (Börzel ve Risse, 2003; Cowles v.d. 2001). Bu tartişmalar bağlamında Radaelli (2003) Avrupa bütünleşmesinde devletlerin bazı egemenlik haklarını ulusüstü bir yapıya devrettiklerini ve bunun aşağıdan yukarıya (bottom up) doğru olan ontolojik bir düzeyi ifade ettiğini aktarmaktadır. Ona göre Avrupalılaşma ise bu ulusüstü yapının oluşturulmasından sonra karşımıza çıkan ve yukarıdan aşağı (top down) doğru olan post-ontolojik düzeydeki etkilere odaklanan bir süreçtir.

1.1.2. Avrupalılaşmanın mekanizmaları ve ulusal düzeyde değişim süreci

Avrupalılaşmanın kavramsal çerçevesinin çizilmesi, ulusal düzeydeki değişimin analizi için iyi bir başlangıç noktası oluşturmasına rağmen Avrupalılaşmanın bu değişim için kullandığı mekanizmaların neler olduğunun ortaya konulması gerekmektedir. Avrupalılaşmanın, AB düzeyinde alınan kararların bağlayıcılığına göre farklı uyum mekanizmaları kullandığı bilinmektedir. Bunlar aracılığıyla  ye ülkeler üzerinde farklılaştırılmış derecede uyum baskısı oluşturularak  ye ülkelerin AB politikaları ile eşgüdümlü hale gelmesi sağlanmaktadır. Ancak Morisi ve Morlino'nun (1999) da belirttiği gibi, farklı zamanlarda ve düzeylerde oluşan mekanizmalar, her  ye ülkede aynı uyum derecesini ortaya çıkarmamaktadır. Bundan dolayı Avrupalılaşmayı bir tanım içine sıkıştırmak yerine ulusal düzeylerdeki değişimin nasıl ve hangi mekanizmalar ile yapıldığının açıklanması, ilerleyen bölümlerde tezin varsayımlarının test edilmesi için önemli bir adımı oluşturacaktır. Bu bölümde, Avrupalılaşmanın hangi mekanizmaları ve süreçleri içerdiği açıklanırken-Avrupa bütünleşme teorilerinde sıklıkla kullanılan yeni kurumsalcılığın temel yaklaşımlarından olan rasyonalist ve sosyolojik kurumsalcılık göz önüne alınacaktır.

1.1.2.1. Avrupalılaşmanın temel mekanizmaları

Avrupa politikalarının,  ye ülkelerin kurumları ve politikaları üzerindeki etkilerinin incelenmesi ile ilgili birbirinden farklı teorik açıklamalar gündeme gelmiştir. (Ladi, 2006; Jurge, 2013). Bunlar, Avrupalılaşma aracılığıyla  ye ülkelerin nasıl etkilendiğini irdelerken çeşitli mekanizmalara başvurmaktadır. Bu bağlamda bazı çalışmaların, ulusal düzeydeki düzenlemelerin Avrupa kurumsal yapıları ve politikalarıyla uyumlaştırılmasını, Avrupalılaşmanın ulusal yapılara yönelik etkisi

için önemli bir değişken olarak ele aldıkları görülür (Héritier v.d. 1996; Olsen, 1995). Buna karşın çalışmaların bazıları ise Avrupa politikalarının, ulusal fırsat yapılarını ve çıkar gruplarını hangi ölçüde etkileyebildikleri noktasına odaklanarak Avrupalılaştırmanın üye ülkelerdeki düzeyini belirlemeye çalışmaktadır (Lehmkuhl, 1999; Schneider, 2001). Bu iki yaklaşımın da tek başına yeterli olmadığını savunan diğer akademisyenler, bunların birlikte ele alınmasının gerekliliğine işaret eder (Börzel, 1999; Cowles ve Risse, 2001; Knill, 2001). Ayrıca Avrupa politikalarının ulusal aktörlerin inanışları ve beklentilerindeki kavramsal etkiye vurgu yapan ve bunu, üye ulus devletlerin Avrupalılaşmaya verdikleri farklı tepkileri açıklamak için önemli bir değişken olarak kullanan yaklaşımlar da mevcuttur (Checkel, 1998).

Bu tartışmalar çerçevesinde Knill ve Lehmkuhl (2002), ulusal düzenlemeler ve AB arasındaki uyum süreçlerinin açıklanmasının, Avrupalılaştırmanın farklı mekanizmalarının bir araya gelmesi ile mümkün olabileceğinin altını çizmiştir (Knill ve Lehmkuhl, 2002, s. 257). Avrupa politikalarına uyum için gereken değişim süreci, bir yandan ulusal fırsat yapılarının değişimini beraberinde getirirken diğer yandan ulusal aktörlerin beklentileri ve inanışlarında bir dönüşüme neden olabilir veya bunun tam tersi de ortaya çıkabilir. Bu bağlamda Knill ve Lehmkuhl (2002) Avrupalılaştırma mekanizmalarını, kurumsal uyarlama, ulusal fırsat yapılarını değiştirme ve ulusal beklentiler ile inanışları yeniden biçimlendirme şeklinde üç kategoride sıralamaktadır. Bu mekanizmalardan birincisi ve belki de en açık olan şekli, AB düzeyinde belirlenmiş somut, katı ve spesifik kurumsal gereksinimlerin, ulusal değişimi tetikleyeceği üzerine kurgulanmıştır. Bu da üye ülkelerin, ulusal düzenlemelerinin kurumsal bir model olarak belirlenmiş AB politikalarına uyumlu hale getirilmesi anlamına gelir. Bu mekanizma, yani ‘kurumsal uyarlama’ bir anlamda ‘pozitif bütünleşme’ olarak görülebilir çünkü “üye devletler, kurumsal değişimlerin nasıl uygulanacağı konusunda sınırlı takdir yetkisine sahiptirler” (Jurge, 2013, s. 20). Bundan dolayı Knill (2000) bu mekanizmayı, Avrupalılaştırmanın ‘sert’ boyutu şeklinde nitelendirmektedir.

‘Ulusal fırsat yapılarını değiştirme’ ise AB politikalarının, ulusal düzeydeki oyunun kurallarını değiştirerek ulusal düzenlemeleri etkileyebilmesini ifade eder. Bu mekanizmaya göre Avrupa mevzuatı, ulusal düzeydeki kuralların değişmesine aracılık ederek ulusal politikaların Avrupa düzeyi ile uyumlu olmasına olanak sağlayabilmektedir. AB etkisi ile ulusal fırsat yapılarının değiştirilmesi ve dolayısıyla

üye ülkelerin kurumları ve aktörleri arasındaki güç ve kaynak dağılımının yeniden düzenlenmesi, üye ülkelerde AB'ye uyum yönünde bir sürecin yaşanmasını mümkün kılacaktır. Ulusal fırsat yapılarında böyle bir değişimin başarılı olabilmesi için üye ülkenin mevcut kurumsal dengesi karşısında AB tarafından önerilen reform çalışmalarını destekleyen aktörlerin, bu fırsat yapılarının farkında olmaları ve ulusal düzeydeki güç dağılımının yeniden şekillenmesi sürecinde bunu kullanmaları gerekmektedir. Bu tür bir Avrupalılaşma, Knill ve Lehmkuhl (2002) tarafından negatif bütünleşme olarak tarif edilmekte ve AB'nin üye ülkelere herhangi bir model önermekten ziyade üye ülkelerin kendi ulusal yapılarındaki bir değişim ile AB politikalarına ayak uydurabileceklerini belirtmektedir.

Avrupalılaşma mekanizmasının en zayıf formu olarak görülen 'ulusal beklenti ve inançların yeniden şekillenmesi' ile üye ülkelerin politikalarında ve kurumsal yapılarında değişiklikler gerçekleşebilir. Bu süreçte Avrupa politikaları, somut kurumsal gereksinimler ve stratejik etkileşim için üye ülkelerin kurumlarının ve politikalarının içeriğinde herhangi bir değişimi öngörmemektedir. Ancak olası değişimler sayesinde ilerleyen dönemlerde ortaya çıkacak AB gereksinimleri, politikaları ve bu anlamda gerçekleşmesi beklenen uyum süreçleri için zihinsel zemin hazırlanmaktadır (Knill ve Lehmkuhl, 2002, s. 260). Diğer ikisine göre Avrupalılaşmanın 'yumuşak' boyutunu içeren bu mekanizmanın, Knill ve Lehmkuhl'un (2002) da altını çizdiği gibi, ulusal beklenti ve inanışları etkileyip etkilemeyeceği ya da bu etkinin boyutu önemli bir soru işareti oluşturmaktadır.

Diğer yandan Schmidt (2002), Knill ve Lehmkuhl'un yapmış olduğu sınıflandırmadan farklı olarak Avrupalılaşma mekanizmasını dört kategoride değerlendirmiştir. Schmidt'e (2002) göre Avrupalılaşmanın mekanizmaları; yüksek düzeyde zorlama, daha az düzeyde zorlama, taklit ya da benzeme ve yasal rekabet şeklindedir (Schmidt, 2002, s. 897). Yüksek düzeyde zorlama, Avrupa Birliğinin benimsediği temel değerler çerçevesinde oluşturulan kurumsal yapı ve politikalar karşısında üye ülkelerin uyumlu hareket etmeleri gerektiği anlamına gelir (Ladi, 2005, s. 5). Eğer bir üye ülkenin ulusal düzeydeki politika ve kurumsal yapısı, AB düzeyi ile uyumlu değilse üye ülkenin kendi ulusal yapısını ve politikalarını AB'nin belirlemiş olduğu şekilde Avrupa düzeyi ile uyumlaştırması gerekmektedir. Bu duruma gösterilebilecek en iyi örnek, Maastricht Antlaşması sonucu oluşturulan

Avrupa Parasal Birliğidir.³ Avrupa Parasal Birliğinin oluşması yönünde parasal birliğin sağlanması ve Merkez Bankasının kurulması ile üye ülkelerin ekonomi politikalarının birbirine yakınlaştırılması, bir anlamda Schmidt'in (2002) işaret ettiği Avrupalılaştırmanın yüksek düzeyde zorlama mekanizması ile ilişkilendirilebilir.

Bununla birlikte Schmidt (2002), AB'nin spesifik olarak belirlemediği kurullar karşısında üye ülkelere daha az düzeyde zorlama uygulayacağını ileri sürmektedir. Bu doğrultuda AB, daha önce ulusal düzeyde yüksek derecede düzenlemeye tabi tutulmuş sektörlerin liberalleşmesi için belirli hedefler koyabilir. Ancak AB, bu liberalleşmeyi gerçekleştirmek için gerekli politikaların ve düzenlemelerin ayrıntılarını üye ülkelerin kendi takdir yetkisine bırakmaktadır. Bu durumda üye ülkeler, yüksek düzeyde bir zorlama yerine AB politikalarına uyum yönünde daha az düzeyde bir zorlama ile karşı karşıya kalacaklardır. Page (2003) de Schmidt (2002) gibi, bu Avrupalılaştırma mekanizmasını, AB tarafından oluşturulmuş değişimler adına üye ülkelerin kendi istekleri ile sürece katılmaları şeklinde açıklar. Fakat Page (2003) Schmidt'ten farklı olarak bunu, Avrupalılaştırmanın 'sert' mekanizması olarak görmektedir. Buna karşın AB, üye ülkelere zorlayıcı bir kural dikte etmek yerine önerilerde de bulunabilir. Böylece üye ülkeler, AB'nin önerdiği politikaları kabul edip uygulayabilecekleri gibi, bu kuralları uygulamama yolunu da seçebilir. Bu bağlamda üye ülkeler, AB politikalarını kendileri için taklit edilebilecek ya da benzenebilecek bir model olarak görebilir.

Son olarak Schmidt (2002) açısından AB'nin hiçbir spesifik kural öngörmediği durumlarda yasal rekabet mekanizması işlerlik kazanabilmektedir. Bu mekanizmada herhangi bir kurumsal zorlama olmamasına rağmen ekonomik alandaki rekabetten kaynaklanan zorlayıcı baskılar mevcuttur. Bunlar karşısında üye ülkeler, AB düzeyi ile uyumlu olmaya çalışmaktadır. Nitekim Hérítier'in (2001) belirttiği gibi, benzer durumlarda ülke içinde ortaya çıkabilecek koşullar, AB'nin desteğine ya da isteğine gerek duyulmaksızın ulusal düzeyde bir değişimin yaşanmasına olanak sağlayacaktır. Örneğin, Britanya, 1990'lı yıllarda ulusal demiryolu sektöründe radikal bir reform yaparken herhangi bir şekilde AB'nin politik desteğine ihtiyaç duymamıştır (Hérítier, 2001, s. 55). Öyle ki Britanya demiryolu sektörünün liberalizasyonunun

³ 1950'li yıllarda başlatılan ekonomik bütünleşme sürecinin en son ve kapsamlı aşaması olarak görülen Avrupa Parasal Birliği, 1992 yılındaki Maastricht Antlaşması ile oluşturulmuştur. Kısacası Avrupa Birliği düzeyinde malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanması, bu kapsamda bir Merkez Bankasının kurulması ve ortak para biriminin de üye ülkeler arasında kullanılması kararı alınmıştır.

gerçekleşmesi, demiryolunu tehdit eden finansal sorunlar sonucunda ortaya çıkmış ve bu alanda radikal bir reformun yapılması için hükümet üzerinde önemli bir baskı oluşturulmuştur. Ulusal düzeylerde değişim, yalnızca AB düzeyinde oluşan uyum baskısından dolayı değil, ekonomik alandaki rekabetten kaynaklanan durumlarda da ortaya çıkabilmektedir.

Bu bilgiler ışığında Avrupalılaştırmanın mekanizmalarını ‘sert’ ve ‘yumuşak’ olarak iki kategoriye ayırmak mümkündür. Bu mekanizmalardan ‘sert’ olarak nitelendirilenler, AB’nin kuralları karşısında üye ülkelerin takdir yetkisini elinden alır ve bu anlamda onlara kendi politikalarını yapma fırsatı tanımaz. Üye ülkeler için süreç, AB düzeyinde belirlenen kurallara uyum temelinde şekillenir. Buna karşın AB’nin spesifik olarak bir kural belirlemediği ya da üye ülkelere salt öneride bulunduğu durumlar, ‘yumuşak’ mekanizmalar olarak tespit edilebilir. Böylece üye ülkeler, kendi iç dinamikleri doğrultusunda ulusal politika ve kurumlarını AB ile uyumlu hale getirebilir. Görüleceği üzere AB, ulusal yönetim yapılarını ve politikalarını çeşitli Avrupalılaştırma mekanizmaları ile değiştirmekte veya değiştirmeye çalışmaktadır. Ancak belirtilmesi gereken noktalardan biri de Avrupalılaştırma mekanizmalarının başarısının sadece AB düzeyindeki uyum baskısına değil, ulusal düzeydeki aktörlerin değişim yönündeki istek ve kararlılığına bağlı olduğudur.

1.1.2.2. Ulusal düzeyde değişim süreci

AB hakkında çalışmalar yapan siyaset bilimciler, Avrupalılaştırmanın üye ülkelerin politikaları, politik süreçleri, hükümet etme şekilleri ve ulusal kimlikleri üzerinde etkiye sahip olduğunu savlamaktadır (Börzel ve Risse, 2003; Radaelli, 2000; Diez v.d. 2005). Avrupalılaştırmanın ulusal düzeydeki bu etkisinin gerçekleşmesi için öncelikli olarak iki koşulun oluşması gerekmektedir. Bu koşullardan ilki, AB ile ulusal düzeylerdeki politikalar ve kurumlar arasında bir uyumsuzluk (*Misfit/Mismatch*) olmasını zorunlu kılar (Börzel ve Risse, 2003; Héritier, 2001; Börzel, 1999; Bache ve Jordan, 2008; Duina, 1999). Bu bağlamda Avrupalılaştırmanın ilk koşulu olan uyumsuzluk, AB’ye uyum yönünde üye ülkeler üzerinde oluşturulacak baskının derecesini belirlemede en temel göstergedir (Heritier v.d. 1996; Börzel ve Risse, 2003; Cowles v.d. 2001; Bache ve Jordan, 2008).

AB ve ulusal düzey arasındaki ‘uyum’ veya ‘uyumsuzluk’ derecesi, ulusal değişim için uyum baskıları oluşturur (Cowles v.d. 2001; Börzel ve Risse, 2003; Bache ve

Jordan, 2008). Buna göre, Avrupa ile ulusal düzey arasındaki zayıf bir uyumluluk, Avrupalılaştırmanın oluşturduğu güçlü bir uyum baskısını ortaya çıkaracakken tam aksine yüksek bir uyumluluk zayıf bir baskının oluşması ile sınırlı kalacaktır. Örneğin, ulusal kurum ve politikaları Avrupa düzeyi ile neredeyse tam uyumluluk göstermekte olan bir ülke, herhangi bir uyum baskısıyla karşılamayacak ve kendisinden AB'ye uyum yönünde herhangi bir değişiklik beklenmeyecektir (Caporaso ve Jupille, 2001, s. 23). Diğer yandan ulusal düzey ve Avrupa düzeyi arasında yüksek bir uyumsuzluk olması durumunda uyum baskısının derecesi de daha fazla olacaktır. Bu durumda Héritier'in (2001) de belirtmiş olduğu gibi, üye ülkeler kendi politik tercihlerini AB'nin bağlayıcı bir hükmü olması için Brüksel'e taşımaya çalışacaklardır. Bu yolla üye ülkeler, adaptasyon baskısını ve uyum maliyetini en aza indirmiş olacaklardır. Nitekim AB düzeyindeki politikaların oluşmasında ve kararların alınmasında üye ülkeler ne kadar etkili olursa taraflar arasındaki uyumsuzluğun derecesi de o kadar düşük olacaktır. Böylece ulusal düzeyde AB'ye uyumdan kaynaklanacak maliyetin azalmasına ve uyum yönünde oluşabilecek direncin kırılmasına olanak sağlanacaktır.

Avrupalılaştırmanın uyum yönünde bir değişimi meydana getirebilmesi için üye ülkeler ve AB arasında var olan uyumsuzluk gerekli, fakat tek başına yeterli bir koşul değildir (Börzel, 1999; Börzel ve Risse, 2003; Cowles v.d. 2001). Bu çerçevede "AB ve ulusal düzey arasındaki uyumsuzluğun ortaya çıkardığı uyum baskısına cevap vererek ulusal düzeydeki değişimi kolaylaştıran faktörler -aktörler ve kurumlar- değişimin gerçekleşmesi için gerekli diğer bir koşulu oluşturmaktadır" (Börzel ve Risse, 2003, s. 58). Bu aktörler ve kurumların ulusal değişimin yönünü ve derecesini -pozitif ve negatif- belirlemedeki rolü, rasyonalist kurumsalcılık ve sosyolojik kurumsalcılık tarafından elde edilen arabulucu (*mediating factors*) faktörlerin yardımı ile açıklanmaktadır (Börzel, 2003; Börzel ve Risse, 2003; Cowles v.d. 2001).

Avrupa bütünleşme kuramlarından biri olan yeni kurumsalcılığın temel yaklaşımları -rasyonel seçim kuramsalcılığı ve sosyolojik kurumsalcılık-, Avrupalılaştırmanın ulusal düzeydeki uyum yönünde ortaya çıkardığı değişimi etkileyen faktörlerin hangi koşullara göre hareket ettiklerini açıklamaktadır (Schimmelfenning ve Sedelmeier, 2005; March ve Olsen, 1989; Hall ve Taylor, 1996). Rasyonel seçim kuramsalcılığı, çıkarlarını en yüksek düzeye ulaştırmayı amaçlayan aktörlerin, politik sürecin en önemli unsuru olduğunu belirtir. Bu aktörlerin, ulusal veya uluslararası düzeyde

oluşan ve kurumsallaştırılan norm ve değerlere göre değil, tamamen kendi spesifik çıkarlarına göre hareket ettiği varsayılmaktadır (Schimmelfennig, 2001, s. 49). Bunun yanında kurumların oluşturulması, aktörlerin karşılıklı olarak birbirlerine bağımlılığının bir sonucudur ve kurumlar, aktörlerin amaçlarını gerçekleştirebilmek için önemli fonksiyonları yerine getirir. Bu bağlamda Avrupalılaşma, aktörler tarafından kaynakların yeniden dağılımına ve aktörlerin yeniden yetkilendirilmelerine yol açacak bir fırsat yapısı olarak görülür (Börzel ve Risse, 2003, s. 58; Cowles v.d. 2001, s. 10). Diğer bir deyişle değişimin olabilirliği ve doğası, ulusal düzeydeki kaynakların ve gücün, aktörler arasında el değiştirmesine ve bu anlamda aktörlerin öncekinden farklı yetkilere sahip olmasına bağlıdır. Bunların gerçekleşmesi sonucunda AB'ye uyum yönünde bir değişim yaşanması mümkün olacaktır (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2005, s. 12). Ayrıca ulusal aktörlerin yeni fırsatlardan istifade etme ya da sınırlamalardan -tehditlerden- kaçınma kapasiteleri, o ülkenin politik sistemlerindeki çok yönlü veto unsurları ve kolaylaştırıcı (*mediating*) formel kurumların varlığı ile ilgilidir (Cowles v.d. 2001; Risse ve Börzel, 2003; Börzel, 2005).

Ülkenin kurumsal yapısında bulunan çoklu veto unsurları, siyasal karar alma sürecinde belirleyici rolleri olan farklı çıkar gruplarını temsil eder. Bunlar, konsensüse varılmasını zorlaştıran ve böylece Avrupa politikalarına uyum yönünde bir değişimi engelleyen ya da yavaşlatan unsurları içerir (Cowles ve Risse, 2001, s. 225). Eğer ülkenin politik yapısında bu tür çoklu veto unsurlarının üstesinden gelebilecek güçlü bir iktidar yoksa Avrupa politikalarıyla açık bir uyumsuzluk meydana gelecek ve ülkenin Avrupalılaşma süreci ciddi anlamda tehlikeye girecektir (Héritier, 2001, s. 45-46). Başka bir ifadeyle bir ülkenin karar alma süreci içindeki mevcut çoklu veto unsurları, reformların yapılmasının önünde en önemli engelleyici yapısal faktör olarak gösterilebilir. Siyasal iktidarın politik sistem içerisinde dağıtılmaması veya birçok aktörün politika yapma sürecinde söz söyleme hakkına sahip olmaması, Avrupalılaşmanın maruz bıraktığı baskıya yanıt verecek bir sistemin yapılmasına engel teşkil eder. Aynı zamanda ülke siyaseti içindeki reformlara önyak olacak bir uzlaşmanın sağlanması veya koalisyonun oluşmasının da önüne set çekilecektir. Öyle ki bu unsurların, çok düşük bir adaptasyon baskısının olduğu durumlarda bile Avrupalılaşma sürecini engellemesi kuvvetle muhtemeldir (Héritier, 2001, s. 45).

Bunun yanında değişimi kolaylaştırıp hızlandıracak veya sınırlandıracak bir diğer unsur ise arabulucu resmi kurumların mevcudiyeti veya yokluğudur. Arabulucu resmi kurumlar, “ulusal aktörlere kullanabilecekleri materyaller ve kaynaklar sağlayarak ulusal politikaların Avrupa politikalarıyla uyumlu olması için teşvik edici bir rol üstlenir” (Caparosso ve Jupille, 2001, s. 24-25). Bu kurumlar, değişimin gerçekleşmesi için ulusal aktörlerin Avrupa fırsat yapılarını keşfetmeleri adına öncü konumdadır. Bunun en çarpıcı örneği, Britanya ve Fransa’daki değişim sürecinde karşımıza çıkar. Bu ölkelerde AB eşit ücret ve eşit muamele direktiflerine yönelik reformların uygulanması/uygulanamaması kurumların etkin oluşunun birer kanıtıdır. Buna göre, Britanya’daki Eşit Haklar Komisyonunun ölkedeki kadın organizasyonlarına sağladığı bilgi ve materyaller, ölkenin AB direktifine kolayca adapte olmasında önemli bir rol oynamıştır. Buna karşın Fransa politik yapısında arabulucu resmi kurumların olmaması ve/veya sınırlı bir etkiye sahip olması, Fransa’nın AB direktifine Britanya’da olduğu gibi kolay bir şekilde uyumlu hale gelmesini engellemiştir (Caparosso ve Jupille, 2001, s. 31). Dolayısıyla ulusal aktörlerin durumlarını güçlendiren böyle bir kurumun mevcudiyeti, ulusal değişikliğin yaşanmasında etkili olabilmektedir.

Sosyolojik kurumsalcılık yaklaşımında kurumlar ve aktörler arasındaki ilişki, rasyonel seçim yaklaşımında olduğundan daha farklıdır. Çünkü rasyonel seçim kurumsalcılığında siyasal aktörler, kurumlara katılmadan önce hedeflerini en yüksek düzeye taşımak için kendi kimlik ve çıkarlarını tesis eder ve kurumsal pratiklerin şekillenmesi veya değişimi, aktörlerin fayda tercihine göre oluşur (Hall ve Taylor, 1996, s. 6). Sosyolojik kurumsalcılık yaklaşımında ise kurumlar, sadece aktörlerin stratejik hedeflerini etkilemez, onların daha önce belirlemiş olduğu tercihleri ve kimlikleri de yeniden şekillendirir. Nitekim “sosyolojik kurumsalcılık yaklaşımında kurumlar, bağımsız bir değişken olarak benimsenmektedir ve aktörlerin kimlik ve çıkarları, kurumlardan bağımsız olarak kavramlaştırılmaz” (Stacey ve Rittberger, 2003, s. 868). Aktörlerin kimlikleri, tercihleri ve çıkarları kurumsal pratik ve normlar çerçevesinde yeniden yapılandırılır. Bundan dolayı kurumların etkisinin, aktörlerin davranışlarını sınırlamada daha etkin olduğu söylenebilir.

Sosyolojik kurumsalcılık yaklaşımı çerçevesinde Avrupalılaşma, “üye ölkelerin maruz kaldığı ve bu anlamda ulusal yapıları ile uyumlu hale getirdikleri yeni normların ve anlam yapılarının ortaya çıkması ve içselleştirilmesi olarak

görülmektedir” (Börzel ve Risse, 2003, s. 66). Sosyolojik kurumsalcılık yaklaşımına göre, üye ülkelerin kendilerini AB ile özdeşleştirdikleri ve AB’nin amaç ve politikalarını tanımlayan değer ve normları paylaştıkları ölçüde AB ile olan kurumsal bağları da güçlü olacaktır (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2002). Üye ülkenin kendini Avrupalı olarak tanımlaması, AB değerlerini benimsemesini kolaylaştırır. Diğer yandan AB düzeyinde oluşan yeni normlar ve değerler, ulusal düzey ve düzenlemelere sosyal öğrenme, toplumsal etkileşim, ikna ve mobilizasyon yolları ile taşınır ve ulusal aktörler, kendi tercih ve çıkarlarını buna göre yeniden formüle eder (Börzel ve Risse, 2003, s. 66). Bu çerçevede ulusal hükümetlerin politika tercihleri, kendi çıkarlarına göre değil, AB düzeyinde oluşmuş norm ve değerler kapsamında vücut bulur.

Bu norm ve değerlerin ulusal düzeyde benimsenmesi için sosyolojik kurumsalcılık, rasyonel seçim kurumsalcılığından farklı olarak iki yeni açıklama getirmiştir. Bunlardan ilki kurumsal eş biçimlilik (Börzel ve Risse, 2003, s. 66). Kurumsal eş biçimliliğe göre, AB düzeyinde etkileşimde bulunan üye ülkelerin zaman içinde örgütsel kurumsallaşmaları ve iş yapma becerileri birbirlerine benzemeye başlar. AB, üye ülkelerin birbirlerinin tecrübelerinden yararlanması, böylece birbirlerini model alması ve yaşananlardan ders çıkarması yoluyla AB norm ve standartlarını öğrenebilmesi için ‘Açık Metod Koordinasyonunu (*the open method of coordination*)’ oluşturmuştur (Falkner, 2007). Bu şekilde üye ülkeler arasında hem bir eş biçimlilik oluşturulur hem de Avrupa norm ve standartlarının üye ülkelere içselleştirilmesi daha ‘yumuşak’ yöntemlerle gerçekleşir. İkinci olarak “uluslararası kurumsal düzenlemeler, ulusal norm ve kurumların değişmesine önayak olur” (Börzel ve Risse, 2003, s. 66). Bu süreçte ulusal aktörler, uluslararası toplumun bir parçası olabilmek için uluslararası düzeyde oluşmuş norm, standart ve değerleri, sosyal öğrenme ve ikna yoluyla içselleştirmekte ve bu bağlamda ulusal yaklaşımlarını ve kimliklerini yeniden inşa etmektedir.

Sosyolojik kurumsalcılık, değişim ajanları/norm girişimcileri ve siyasi kültür gibi iki arabulucu faktörü ele almaktadır. Bunlardan değişim ajanları ya da norm girişimcileri yalnızca politika yapıcılar üzerinde baskı oluşturmazlar aynı zamanda bilimsel bilgi ve normatif değerleri kullanarak politika yapıcılarının kimliklerini ve çıkarlarını ikna yoluyla değiştirmeye çalışırlar (Börzel ve Risse, 2003, s. 67). Bunun yanında uzlaşmaya eğilimli bir siyasal kültürün varlığı veya yokluğu,

Avrupalılaşmanın oluşturduğu uyum baskısına aktörlerin nasıl cevap verdiğini etkileyen bir diğer durumu oluşturur (Cowles v.d. 2001, s. 10). Eğer uzlaşmaya dayalı bir siyasal kùltür içinde AB düzeyindeki norm ve değerlerin uygunluğuna dair inanış yerleşmiş ise bunların ulusal sistemde içselleştirilmesi mùmkùn olacaktır. Çünkü böyle bir içselleştirme sürecinde ortaya çıkacak maliyet, bu kùltür sayesinde ulusal aktörler -kazanan veya kaybeden olabilir- arasında paylaştırılacaktır. Bu şekilde AB'ye uyumdan kaynaklanan maliyet tek bir aktörün -bunun, sosyal ve politik bir azınlık olacağı kuvvetli bir ihtimaldir- üzerine yüklenmemiş olacaktır (Börzel ve Risse, 2003, s. 69). Dolayısıyla bu durum, AB düzeyinde oluşan norm ve değerlerin toplum tarafından benimsenmesine yardım edecektir.

1.2. Dış Politika alışmalarında Avrupalılaşma Kavramı

Ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasına yönelik alışmalar, AB'nin üye ÷lkelerin iç politika yapma süreçleri ve kurumları üzerindeki etkilerini inceleyenlerle karşılaştırıldığında bu konuya akademisyenlerin görecek daha az ilgi gösterdiği dikkat çekmektedir (Ladrech, 2010; Wong ve Hill, 2011; Wong, 2007; Gross, 2009). Avrupa bütùnleřmesi hakkında çalışan akademisyenler, AB gereksinimleri, Topluluk yöntemi ile ulusal politikaların örtüşmesi ve kurumsal yapılar arasında doğrudan bir nedensellik bağı olmasından dolayı ulusal kamu politikalarının AB politikalarına olan uyum süreçleri üzerine yoğunlařmıřtır⁴ (Börzel ve Risse, 2003; Bulmer ve Burch, 1998; Knill ve Lehmkuhl, 2002). Buna karşın AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının (ODGP) hükümetlerarası bir mantığa göre oluşturulması ve uygulanması, AB'nin üye ÷lkelerin dış politikalarına etkisinin çok sınırlı kalmasına neden olmuş ve bu da Avrupalılaşma üzerine çalışanların konuya ilgisini azaltmıştır (Pomorska, 2008, s. 19). Nitekim son on yıla kadar ODGP kapsamında üye ÷lkelerin dış politika değişimlerini analiz eden birkaç girişim dışında herhangi bir çalışmanın yapılmadığı gör÷lmektedir.⁵

⁴ Avrupalılaşma literatüründe özellikle Avrupa Birliğinin Topluluk politikaları olarak bilinen ilk sütündeki politikaların siyaset bilimciler tarafından sıklıkla ele alındığı gör÷lmektedir. Bu sütündeki farklı politikaların Avrupalılaşma çalışmalarındaki değerlendirmeleri için Bkz: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikası (Caporaso ve Jupille, 2001); Ulusal Telekomünikasyon Politikaların Avrupalılaşması (Schneider, 2001); evre Politikaları (Knill ve Lenschow, 2001); Media Piyasalarının Düzenlenmesi (Harcourt, 2003); Avrupa Birliğinin evre Politikaları Üzerindeki Etkisi (Haverland, 2003); Avrupa Birliği Sosyal Politikalarının Polonya ve Macaristan'a Transfer (Andonova, 2005).

⁵ Üye ÷lkelerin dış politikalarını Avrupa dış politikası çerçevesinde analiz eden ilk çalışmalar konusunda Bkz: National Foreign Policies and European Political Cooperation (Hill, 1986); The Actors in Europe's Foreign Policy (Hill, 1996); The Foreign Policy of European Union Member

Ancak White'ın (2001) da altını çizdiği gibi, “zamanla AB düzeyinde dış politika oluşturma sürecine üye ülkelerin katılımları, onların ulusal dış politikalarında bir dönüşüme neden olmamış ama önemli ölçüde bir değişime zemin hazırlamıştır” (White, 2001, s. 41). Bu değişim, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkilerde AB'nin bir aktör olarak kapasitesini ve kabiliyetini artırması ve uluslararası politikada önemli roller oynamaya başlaması ile daha da hızlanmıştır (Ginsberg, 2001; Ginsberg ve Penska, 2012). AB'nin etkili bir aktör olması için üye ülkeler arasında giderek daha fazla tek sesliliğe ve savunma alanında işbirliğine ihtiyaç duyulmaya başlamıştır. Böylece AB dış politikasının inşa süreci için kurumsal bir temel oluşmuştur. Bu gelişmeler, Avrupa düzeyindeki siyasal bütünleşmeyi, AB ve üye ülkeler için öncelikli gündem maddesi haline getirmiş ve bu çerçevede ulusal dış politikaların Avrupalılaşması, Avrupa bütünleşme sürecinin en dinamik alanına dönüşmüştür (Bretherton ve Vogler, 2006; Cameron, 2012; Tonra ve Christiansen, 2004). Bu dinamizm de Avrupa bütünleşmesi üzerine çalışmalar yapan akademisyenlerin ilgisini ulusal dış politikaların Avrupalılaşması üzerine yoğunlaştırmıştır (Tonra ve Christiansen, 2004; Gross, 2009; Miskimmom, 2007; Wong, 2007; Wong ve Hill, 2011; Smith, 2014; Ginsberg ve Penska, 2012).

Buna karşın ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasından bahsetmenin birtakım zorlukları vardır. Bu zorluklar, Avrupalılaşmanın dış politika çalışmalarındaki metodolojik ve epistemolojik zayıflıklarının yanında ampirik çalışmaların eksikliğinden de kaynaklanmaktadır. Bu zayıflık ve eksikliklerin temelinde ise Avrupalılaşmanın dış politika alanındaki itici gücünün hiyerarşik dikey ilişkilere değil, yatay etkileşim süreçleri ve gönüllük esasına dayanıyor olmasındandır (Moumoutziz, 2011; Michalski, 2013; Wong, 2011; Wong ve Hill, 2011; Bulmer ve Radaelli, 2005). Bunun yanında Avrupalılaşmanın dış politika konularına uygulanabilirliği, ‘dış politikanın eşsiz doğası’⁶ ve ‘AB düzeyindeki dış politikanın hükümetlerarası niteliği’ nedeniyle daha az gündeme gelmekte veya bunun etkileri

States (Manners ve Whitman, 2000); Europeanization of National Foreign Policies: Dutch, Danish and Irish Foreign Policy in the European Union (Tonra, 2001).

⁶ Dış ve güvenlik politikası, diğer politika alanlarından tamamen farklılık göstermektedir. Bu politikalar, doğrudan ve tartışmasız bir şekilde ulusal egemenliğin vazgeçilmez alanını oluşturur ve ulusal hükümetlerin sorumluluğu altındadır. Geleneksel yaklaşımlara göre ulus devletler, uluslararası politikanın temel aktörüdür ve uluslararası politikalar, yalnızca ulus devletler tarafından yürütülen siyasal ilişkiler olarak anlaşılmaktadır. Fakat özellikle küreselleşmenin etkisiyle uluslararası ve ulusüstü örgütlerin sayısının hızla artması ve ulus devletlerin tek başına yeni sorunların üstesinden gelmeyi başaramaması, ulus devletler üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bu konudaki tartışmalar için Bkz: The Rise and Fall of the Territorial State (Herz, 1957).

zayıf bir hal almaktadır (Miskimmom ve Paterson, 2003; Major, 2005). Gerçekten de üye ulus devletlerin dış politika konularını ulusal egemenliğin vazgeçilemez bir unsuru olarak görmeleri, ekonomik alanda olduğunun aksine ulusüstü düzeyde egemenlik devrini zorlaştırmakta ve dış politika konularının ulusal yetki alanı içinde korunmasını ortaya çıkarmaktadır (Tonra ve Christiansen, 2004, s. 1). Dolayısıyla ikinci sütunun, yani dış politika ve güvenlik politikasını içeren Avrupalılaşıma sürecinin, üye devletleri bağlayıcı yasal düzenlemelerle sınırladığı ve bu anlamda uzun bir süre AB düzeyinde ulusüstü kurumsallaşmanın oluşturulmasının üye ülkeler tarafından engellendiği görülmektedir (Major, 2005, s. 183).

Avrupa bütünleşme sürecinin derinleşmesi ve genişlemesiyle birçok politikanın AB düzeyinde oluşması ve son olarak üye ülkelerin ulusal para birimlerini kullanmaktan vazgeçmeleri -istisnası olan ülkeler de mevcuttur-⁷, dış ve güvenlik politikalarını ulusal egemenliğin geriye kalan son temel göstergesi haline getirmiştir (Major, 2005, s. 183). Bununla birlikte geleneksel yaklaşımlarda dış politika ve güvenlik konularının doğrudan ve tartışmasız bir şekilde ulusal egemenliğin korunması ile ilişkilendirilmesi ve son derece sembolik olarak ulusal yönetimlerin yetkisi dâhilinde görülmesi, bu alandaki bütünleşme hareketlerini oldukça güçleştirmiştir (Wong, 2008, s. 157). Çünkü uluslararası ilişkilerde dış ilişkilerin planlanması, yönetimi ve kontrolü konusunda ulus devletler kendilerini temel aktör olarak görmektedir. Bunların, “egemenliklerine aykırı buldukları için kendilerinin rızası dışında hiçbir zorlayıcı gücü ve herhangi bir otoriteyi kabul etmedikleri varsayılmaktadır” (Arı, 2011, s. 64). Başlangıçta Avrupa düzeyindeki dış ve güvenlik politikası oluşturma girişimlerinin, üye ülkelerin özellikle kendi güvenlik ve savunmayla ilgili dış politika konularında egemenlik haklarından feragat etmek istememelerinden dolayı ulusüstü bir kurumsal yapıya dönüşmesi arzulanmamıştır. ODGP’nin kurumsallaşma sürecinde de aynı kaygılar söz konusudur ve “AB düzeyindeki dış politika süreçlerinin, üye ülkelerin kontrolünde olan veya bütün üye ülkelerin oybirliğine dayanan hükümetlerarası bir niteliğe göre oluşturulduğu görülmektedir” (Pomorska, 2008, s. 24).

⁷ Ekonomik ve Parasal Birlik, mali ve ortak bir para politikasını ve ortak bir para birimi olarak Euro koordinasyonunu içerir. Euro, 1 Ocak 1999 tarihinde sanal bir para birimi şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. 1 Ocak 2002 tarihinde ise banknot ve madeni para olarak 12 üye ülke tarafından tedavüle sokulmuştur. Birleşik Krallık, Danimarka ve İsveç, kendi para birimlerini kullanmaya devam etmektedir. 2004 yılından sonra üye olan ülkeler, kriterleri karşıladıktan sonra Euro’ya geçmek zorundadır. Mart 2015 itibarıyla 28 üye ülkeden 19’u Euro bölgesinde yer almaktadır. Bu konuda detaylı bilgi için Bkz: http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/index_en.htm.

Avrupa dış politika alanındaki siyasi işbirliğinin hükümetlerarası niteliğinin yanı sıra AB'nin ulusal düzeyde dış politika değişimini sağlayacak yeteneğe sahip olup olmadığı tartışması, sürecin temel aktörünün üye ülkeler mi, yoksa AB mi olduğu sorusunun sorulmasına yol açmıştır. Çünkü uluslararası sistemde AB'nin güvenlik ve savunma alanlarındaki imajı, ekonomik alandaki kadar güçlü değildir (Bull, 1982, s. 151; H. Smith, 2002, s. 1). Bu doğrultuda AB'nin üye ülkelerin dış politika süreçlerini etkileme kapasitesi, birinci sütunu kapsayan politika alanlarına göre zayıf kalmaktadır. Bu durum, ulusal düzeyde meydana gelen değişikliklerin açıklanmasında AB etkilerinin tespit edilmesini zorlaştırmaktadır (Pomorska, 2008; Major, 2005; Wong ve Hill, 2011; Wong, 2006; Tonra ve Chirstiansen, 2004; Gross, 2009; Miskimmon, 2007). Ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasında bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ayrımın yapılmasının oldukça zor olması nedeniyle değişimin nedenselliğinin saptanması güçleşmektedir (Exadaktylos, 2010). Buna karşın özellikle birinci sütundaki politika alanlarının zorlayıcı hiyerarşik dikey ilişkileri içermesi, hukuki açıdan bağlayıcı kuralların konması ve AB kurumlarının zorlayıcı yetkiye sahip olması, Avrupalılaşmanın üye ülkeler üzerindeki etkisinin tespit edilmesini kolaylaştırılmaktadır. Çünkü ulusal değişimler, AB hukukunun zorunlu olarak uygulanmasının bir sonucudur. Bu da Avrupa ve ulusal düzey arasındaki uyum veya uyumsuzluk derecesi çerçevesinde ele alınmakta ve ulusal düzeydeki değişimin kapsamı ve mekanizmaları buna göre belirlenmektedir (Börzel ve Risse, 2003; Knill ve Lehmkuhl, 1999; Cowles v.d. 2001; Gross, 2009). Ancak ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasında bu tür bir zorlayıcı hukuki durum olmadığından iki düzey arasında uyum veya uyumsuzluğun ortaya çıkması söz konusu değildir. Böylece uyum derecesinin dış politika alanında uygulanması çok sınırlı kalmakta ve bu da bağımsız değişkenin Avrupa bütünleşmesi mi, yoksa üye ülkeler mi olduğunun tespitini oldukça zorlaştırmaktadır (Pomorska, 2008, s. 24-25).

Siyaset bilimciler, bu tür bir metodolojik çıkmaza saplanmak yerine üye ülkelerin Avrupa düzeyinde oluşturulacak yeni yapılar ve politikalar üzerinde etkili birer aktör olabileceğini iddia eder ve AB düzeyinde meydana gelen gelişmeler karşısında üye ülkelerin kendi ulusal politikalarını AB'ye uyumlu hale getirdiklerini belirtirler (Major ve Pomorska, 2005). Bundan dolayı süreç, kaçınılmaz olarak devam eden ama tek yönlü gerçekleşmeyen bir şekle bürünür. Ancak böyle bir sürecin başlatılabilmesi öncelikli olarak üye ülkelerin Avrupa düzeyinde dış ve güvenlik

politikasının oluşturulması konusunda gönüllü olmalarına bağlıdır. Nitekim Avrupa düzeyindeki dış politika işbirliğinin üye ülkelerin kontrolünde bulunduğunu belirten hükümetlerarası yaklaşım, dış politika konusunda “AB’den bağımsız olarak ulusal çıkarlarını tanımlayan ulusal hükümetlerin ayrıcalıklı bir rolünün olduğunu ve hükümetlerin bu çıkarları AB düzeyindeki müzakere masasına getirdiklerini vurgulamaktadır” (Wong ve Hill, 2011, s. 5). Liberal hükümetlerarası yaklaşımın en önemli temsilcilerinden olan Moravcsik’in (1993) de belirttiği gibi, Avrupa bütünleşmesinin en temel kaynağı, devletlerin kendi çıkarları ile bağlantılıdır ve bu çıkarlar doğrultusunda her üye ülke, AB’yi kendi ulusal çıkarlarını diğer üye ülkelere kabul ettirmeye çalıştıkları bir platform olarak görmektedir (Gross, 2009, s. 17).

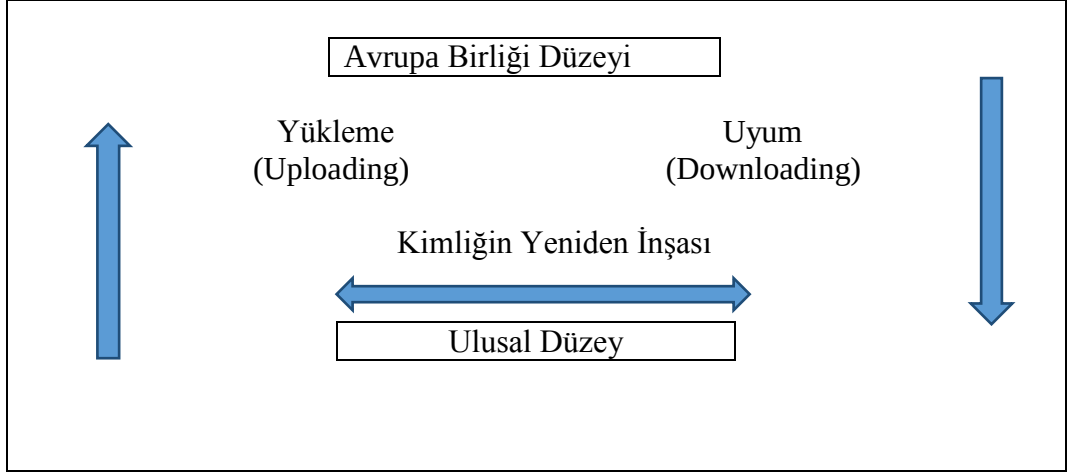
Bu yaklaşıma göre dış politikanın temel aktörleri hala üye ülkelerdir ama bunların ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için başlattıkları girişimler, AB düzeyinde yeni politik ve kurumsal yapıların ortaya çıkmasını da beraberinde getirmektedir. İşte tam da bu noktada üye ülkelerin başlatmış olduğu süreç tersine dönmekte ve üye ülkelerin dış politikalarının AB dış politikasına adapte olmasını sağlayacak sürecin başlamasına zemin hazırlamaktadır (Wong, 2011, s. 163). Bu bağlamda yeni işlevselcilik, ulusal dış politikadaki temel aktörlerin dış politika elitlerinin olduğunu ve bu aktörlerin, Avrupa düzeyindeki siyasal bütünleşmeyi Avrupa Siyasi İşbirliği (1970) ile başlayan ODGP (1992) ve ASGP (2000) ile devam eden bir işbirliği süreci kanalıyla hayata geçirdiklerini iddia etmektedir. Buna göre, ulusal diplomatların ve Brüksel’de görevlendirilen hükümet yetkililerinin Komisyon, Konsey ve diğer üye ülkelerin diplomat ve yetkilileri ile bir etkileşime girmeleri, Topluluk refleksini istisna olmaktan çıkarak üye ülkeler arasında bir norm haline getirmektedir (Wong, 2008). Bu normların oluşmasında uluslararası AB kurumlarının önemli bir rolü vardır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasının çoğunlukla gönüllülük esasına dayanması ve AB’nin koşulluluk politikasının kullanıldığı katılım öncesi süreçler dışında herhangi bir uyum baskısına yol açmaması, üye ülkelerin temel aktör olmayı sürdürmesine ve dolayısıyla her üye ülkede ulusal dış politikanın Avrupalılaşmasının farklı düzeylerde gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Son olarak belirtilmesi gereken nokta ise yapılan araştırmalarda Avrupalılaşmanın ulusal dış politikaların değişimini açıklayan temel faktör olarak benimsenmesinin diğer iç ve dış faktörlerin göz ardı edilme tehlikesini ortaya çıkarabilmesidir (Major,

2005, s. 183; Pomorska, 2008, s. 25). Ulusal düzeyde ortaya çıkan değişimleri diğer değişkenleri AB etkisinden izole ederek açıklamak, üye ülkelerin AB'nin istediği benzer bir şeyi yapması durumunda bunun AB'nin taleplerinden kaynaklandığı varsayımını kuvvetlendirecektir (Radaelli ve Pasquier, 2008, s. 41). Ancak çoğu zaman ulusal dış politikalar iç ve dış faktörlerden etkilenebilir. Örneğin, ulusal düzeyde hükümetin değişmesi, iktidar partisinin gücünü kaybetmesi ya da darbe gibi iç faktörler ile diğer uluslararası örgütlerin mevcudiyeti veya 11 Eylül gibi uluslararası siyasi gelişmeler sonucunda bir değişim yaşanabilmektedir (Major, 2005, s. 183). Bu doğrultuda Avrupalılaştırmanın yukarıda belirtilen değişkenlere koşut olarak ortaya çıkan bir süreç şeklinde algılanması, ulusal dış politikadaki değişimlerin daha sağlıklı açıklanmasına da olanak sağlayacaktır.

1.2.1. Dış politikanın Avrupalılaştırmasının boyutları

Avrupa dış politikası alanında çalışan akademisyenler, Avrupalılaştırmayı, AB düzeyi ile ulusal düzeyin birbirini etkiledikleri bir süreç olarak görmektedir (Juncos ve Pomorska, 2006; Major, 2005; Wong, 2007; Wong ve Hill, 2011). Bu bağlamda, “ulusal dış politikaların Avrupalılaştırması, hem politik yakınlaşmaya hem de üye ülkelerin politikalarının Avrupa politikası haline geldiği bir değişim sürecine gönderme yapmaktadır” (Wong ve Hill, 2011, s. 4). Bu nedenle ulusal dış politikaların Avrupalılaştırmasının değerlendirilmesinde top-down (yukarıdan aşağı) ve bottom-up (aşağıdan yukarı) yaklaşımları birlikte kullanılır. Nitekim Avrupa düzeyi ve ulusal düzeyler arasındaki etkileşimlerin ulusal dış politika tercihlerinin AB'ye taşınması ve AB dış politikasının ulusal düzeylere yüklenmesi temelinde gerçekleştiği varsayılmaktadır (Wong ve Hill, 2011; Wong, 2006; Wong, 2007; Gross, 2009; Flers ve Müller, 2012). Böylece ulusal dış politikanın Avrupalılaştırmasının, diğer politika alanlarındakinden farklı olarak iki yönlü bir etkileşimin sonucu olduğu söylenebilir. İlerleyen bölümlerde AB dış politikasının inşa süreci bu iki yaklaşım çerçevesinde ele alınacak ve Avrupalılaştırmanın üye ülkeler üzerindeki etkisi ve kapsamının derecesi literatür ışığında açıklanmaya çalışılacaktır.

Şekil 1. 1. Ulusal Dış Politikaların Avrupalılaşmasının Boyutları

Kaynak: Gross, Eva (2009) *The Europeanization of National Foreign Policy: Continuity and Change in European Crises Management*, Basicstoke: Palgrave Macmillan.

1.2.1.1. Avrupalılaşmanın yukarıdan aşağı boyutu

Avrupa düzeyindeki siyasal yapıların ve politikaların ulusal düzeye taşınması olarak nitelendirilen yukarıdan aşağı yaklaşımı, üye ülkelerin AB standartlarına, normlarına ve kurumlarına uyum sağlama sürecini ifade eder (Börzel ve Risse, 2003; Radaelli, 2003; Wong ve Hill, 2011; Cowles v.d. 2001). Bu yaklaşım çerçevesinde AB bütünleşme süreci ve AB düzeyindeki gelişmeler, üye ülkelerin politikaları üzerinde bir uyum baskısı oluşturarak AB politikalarına uyum yönünde bir değişimin yaşanmasına önayak olmaktadır. Fakat dış politika alanında Avrupalılaşmanın bu boyutu, sert uyum mekanizmalarına sahip hiyerarşik Topluluk politikalarının aksine ulusal uyum için daha yumuşak mekanizmalar öngörmektedir (Tonra, 2001; Major, 2005; Juncos ve Pomorska, 2006). Bunun temel nedeni ise üye ülkelerin, AB düzeyinde dış politikanın oluşturulmasında ve uygulanmasında hala temel aktör olarak görülmesidir (K. Smith, 2014, s. 8). Bundan dolayı dış politikanın Avrupalılaşması sürecinde, Avrupa düzeyi ile ulusal düzey arasındaki uyum derecesinin, üye ülkeler üzerinde her durumda diğer AB politika alanları kadar etkili olması beklenmez.

1990’larda AB’nin kurumsal dış politika kapasitesinde ve politika alanında hızlı bir büyüme gerçekleşmiş ve üye ülkeler dış politika konularında ‘tek sesliliğin’ sağlanması için egemenlik haklarının bir kısmını belirli şartlar altında AB kurumlarına devretmiştir (Ginsberg, 2001). Bu gelişme, “üye ülkelerin kendi tercihlerinden çok uluslararası sistemde meydana gelen yapısal değişimler -Soğuk

Savaşın sona ermesi, Balkanlardaki istikrarsızlıklar ve genişleme sürecinin getirdiği güvenlik sorunları- sonucunda ortaya çıkmış” (Tonra ve Christiansen, 2004, s. 2) ve üye ülkelerin, AB düzeyindeki dış politika inşa sürecinden daha fazla etkilenmesine neden olmuştur. Bu gelişme ekseninde 1992 yılında AB düzeyindeki dış politika koordinasyonunun ODGP rejimi altında kurumsallaşması, üye ülkelerin, üyelik gereksinimlerini karşılama noktasında ulusal dış politikalarını Avrupa düzeyinde oluşan politikalar ile uyumlaştırmasına da zemin hazırlamıştır (Wong ve Hill, 2011, s. 7). Böylece bir yandan AB düzeyinde dış politika sürecinin kurumsallaşması, diğer yandan AB düzeyinde dış politika yapımı sürecine üye ülkelerin katılımı, zamanla üye ülkeler ve AB kurumları arasında ortak normların oluşmasını ve bu anlamda bir yakınlaşmanın (*convergence*) ortaya çıkmasını mümkün kılmıştır (Wong, 2006, s. 12).

AB üyesi ülkeler, ODGP’ye katılım yoluyla asimetrik bir şekilde AB’den etkilenmektedir (Miskimmon, 2007, s. 5). Özellikle AB düzeyinde oluşan normlar çerçevesinde üye ülkeler, dış politika tercihlerini AB düzeyine göre gözden geçirmek ve AB’ye uyumlu hale getirmek zorunda kalmaktadır. Örneğin, AB dış politikası uzun bir süre boyunca üye ülkeler tarafından ‘sivil güç’ değerleri üzerinden inşa edilmiş (Manners, 2002) ve bu sayede uluslararası politikada sivil güç enstrümanlarını kullanan Japonya gibi ülkeler ile iyi ilişkiler kurulmuştur. Ancak “Fransa’nın Japonya’ya karşı 1991 yılına kadar takındığı düşmanca tutum, diğer üye ülkelerin ve Avrupa Komisyonunun baskıları neticesinde değişmek zorunda kalmış ve Fransa, Japonya’yı değerli bir ortak olarak gören AB’nin politikaları ile benzer çizgiye gelmiştir” (Wong, 2006, s. 19). Buna karşın dış politika adaptasyonunun her üye ülkede farklı şekilde ortaya çıktığı ve bunun üye ülkeler arasında genel bir homojenleşmeye neden olmadığı da belirtilmelidir (Tsardanidis ve Stavridis, 2005; Flers ve Müller, 2012; Wong ve Hill, 2011; Wong, 2006). “Üye ülkelerin AB dış politika sürecine katılmaları, onların AB dış politikasından bir şekilde etkilenmelerini” (Miskimmon, 2007, s. 5) sağlar. Bu etki, üye ülkelerin dış politika süreç ve tercihlerini her durumda AB dış politika süreç ve tercihlerine yakınlılaştırmaz (Wong ve Hill, 2011, s. 11-12). Bu bağlamda Manners ve Whitman’ın (2000) vurguladığı gibi, üye ülkeler Avrupa dış politika süreci içerisinde yer alıyor olsalar bile bu ülkelerin birçoğu AB düzeyindeki dış politika hedeflerine sınırlı şekilde katılmaktadır (Manners ve Whitman, 2000, s. 243).

Avrupalılaşımanın yukarıdan aşağı boyutu, üye ülkelerin büyüklüğü, dış ilişkiler ağının kapsamı ve ulusal kimliği gibi faktörler tarafından yönlendirilir ve bu anlamda ulusal dış politikalarının Avrupalılaşması daha kolay ya da zor olabilir (Flers ve Müller, 2012; Müller ve Flers, 2009). AB'nin büyük üye ülkeleri -Britanya, Fransa ve Almanya-, genellikle AB dış politikasından etkilenen değil, daha çok AB dış politikasını şekillendiren ülkeler olarak görülmektedir (Gross, 2009, s. 4). Küçük üye ülkelerin ise AB dış politikasından daha şiddetli etkilendiği düşünülmektedir (Tonra, 2001). Çünkü bu ülkelerin AB düzeyinde oluşmuş dış politika hedeflerine adapte olmaları, büyük üye ülkelere göre daha kolay gerçekleşir. Ancak bu, büyük üye ülkelerin AB dış politikasından etkilenmediği veya AB'nin uyum baskısına cevap olarak ulusal dış politikalarını AB ile uyumlaştırdığı anlamına gelmemektedir. Her ne kadar ulusal elitler, kendi ulusal çıkarlarını ön planda tutmaya devam etseler de uluslararası sistemdeki değişimin belirginleşmesi ve Brüksel merkezli karar alma süreçlerinin işlerlik kazanması, aşamalı olarak Avrupa'nın ve ulusların çıkarlarını neyin oluşturduğu ve kimin temsil ettiği sorularını farklılaştırmaktadır (Wong, 2008, s. 327). Bu değişim, AB'nin dış ticaret ilişkilerinde çok net bir şekilde ortaya çıkar. Gerçekten de üye ülkeler -büyük üye ülkeler de dâhil- dünya pazarlarına erişimlerini iyileştirmek/pekiştirmek konusunda ulusal çıkardan çok ortak çıkarları öne sürmekte ve doğal olarak Dünya Ticaret Örgütündeki (DTÖ) çok taraflı müzakerelerde Japonya, ABD ve Çin gibi güçlü ekonomiler karşısındaki konumlarını güçlendirebilmek için AB Komisyonunun belirlemiş olduğu politikalara uyumlu hareket etmektedir (Wong ve Hill, 2011, s. 8; Wong, 2011, s. 165).

Anlaşılabacağı üzere büyük üye ülkelerin de AB düzeyinde oluşan dış politika hedefleri ile aynı çizgiye geldikleri durumlar söz konusudur. Yukarıdan aşağı doğru işleyen bir süreç olarak Avrupalılaşma, bütün üye ülkeleri etkileme potansiyeline sahip olabilmektedir. Öyle ki Wong'un (2006) Uzakdoğu Asya'ya yönelik Fransız dış politikası üzerine yapmış olduğu çalışma da AB kurumlarının ve ODGP'nin Fransız dış politikası üzerinde beklenenden fazla etkili olduğunu göstermiştir⁸ (Wong, 2006, s. 51). Bu durum oldukça şaşırtıcıdır çünkü Fransız dış politika aktörlerinin ulusal

⁸ Fransa, her ne kadar kendi ulusal rolünü Uzakdoğu Asya'da oynamak istese de bölgedeki tarihsel başarısızlıkların bunu engellediği görülmektedir. Bundan dolayı Fransa, bölgedeki etkinliğini devam ettirebilmek adına AB'nin buradaki politikalarına adapte olmakta ya da kendi ulusal tercihlerini AB düzeyine taşımaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Fransa'nın Uzakdoğu Asya politikalarında, AB kurumları ve politikalarının etkili olduğu belirtilmektedir. Bu konuda detaylı bilgi için Bkz: The Europeanization of French Foreign Policy: France and the EU in East Asia (Wong, 2006).

egemenliği öne çıkarıp ortak dış politika oluşturulmasının ulusal egemenliği sınırlandıracağını düşündüğünden dolayı AB düzeyindeki dış politika kurumsallaşmasına karşı muhalif ve güvensiz olduğu bilinmektedir (Charillon ve Wong, 2011, s. 20). Fransa ulusal dış politikasının Avrupalılaşmasının temel faktörü ise Uzakdoğu Asya örneğinde olduğu gibi, Fransız ulusal kapasitesinin yetersiz olduğu ve bu yetersizliğin AB'nin kapasitesi ile giderilebileceği düşüncesidir.

Bilindiği üzere AB'nin üye ülkelerin ulusal dış politikalarını etkilemesi daha çok üyelik sürecinde yaşanmaktadır (Irondele, 2003, s. 223). AB'ye tam üyelik sürecinde aday ülke ve üye ülkenin Avrupalılaşması arasında önemli farklılıklar vardır. AB ile üye ülkeler arasında çift yönlü bir etkileşim mevcutken aday ülkeler arasında asimetrik güç dengesine dayanan tek yönlü bir Avrupalılaşma süreci söz konusudur. Buradaki “tam üyelik beklentisi, aday ülkenin siyasal, ekonomik ve sosyal politikalarını AB'ye uyumlu hale getirmesi için itici gücü oluşturur” (Pomorska, 2008, s. 27). Bundan dolayı yeni üye ülkelerin ulusal dış politikaları, daha önceden oluşturulan Avrupa dış politikasına bağlı tercih ve çıkarlar doğrultusunda AB düzeyindeki siyasal yapıların ulusal düzeye taşınmasını, yani yukarıdan aşağı yönde oluşan bir uyum sürecini içerir. Örneğin, “Yunanistan ve İspanya, AB'ye üyelik sürecinde dış politikalarını AB dış politikası ile uyumlu hale getirebilmek için geleneksel dış politika tercihlerinde önemli değişiklikler yapmak zorunda kalmışlardır” (Tsardanidis ve Stavridis, 2005, s. 222). İspanya, AB üyeliği ile Arap-İsrail çatışmasındaki tutumunu değiştirmiş ve AB'ye üye olduğu gün İsrail'i resmen tanımıştır. İsrail'e karşı geleneksel dış politikasından vazgeçen İspanya, AB ile aynı doğrultuda politikalar izlemeye başlamıştır. Aynı şekilde Yunanistan, Ortadoğu politikası konusunda 1989'da İsrail'i hukuki olarak tanıyarak geçte olsa bu konudaki politikasını Avrupalılaştırmıştır. AB üyeliğinin süresi de üye ülkelerin AB dış politikasının inşasında önemli rol oynamaktadır (Tsardanidis ve Stavridis, 2005; Flers ve Müller, 2012; Müller ve Flers, 2009). Nitekim eski üye ülkelerin aksine Birliğe yeni katılan üye ülkelerin Avrupa dış politika işbirliği sürecini ve AB dış politika müktesebatını yeniden şekillendirme konusunda etkili olduklarını söylemek oldukça zordur.

1.2.1.2. Avrupalılaşmanın aşağıdan yukarı boyutu

AB, üye ülkelerin ulusal dış politikalarını, Avrupalılaşmanın başlıca faktörü olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) çerçevesinde yeniden ele almaktadır.

Ulusal dış politikaların Avrupalılaşması, ODGP ile ivme kazanmış olmasına rağmen üye ülkelerin ulusal dış politikaları ve ODGP arasındaki ilişkinin niteliği konusunda şüpheler vardır. Hix ve Goetz'e göre (2000), AB dış politikasının hükümetlerarası niteliği ve ODGP'nin zayıf kurumsal yapısı, ulusal politikalar üzerinde sınırlı bir etki yaratır. Özellikle AB üyesi ulus devletlerin dış politika alanını son derece hassas bir alan olarak görmeleri, Avrupalılaşmanın üye ülkelere olan etkisini sınırlandırmaktadır (Gross, 2007, s. 7). Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, üye ülkelerin AB dış politika sürecine katılmaları, bu ülkelerin dış politika tercihlerini AB düzeyine taşımalarını da zorunlu kılmaktadır. Çünkü siyasal bütünleşmenin sağlanması için dış politikaya ve güvenliğe ilişkin hususlar, Maastricht Antlaşması'nda geniş kapsamlı bir şekilde hukuki bir boyut kazanmıştır. Bundan dolayı üye ülkeler ve AB arasında özellikle dış politika alanında daha yüksek uyumsuzluğun ortaya çıkması ve bu çerçevede üye ülkelerin bir uyum baskısı ile karşı karşıya kalması muhtemeldir. Héritier'in (2001) de belirttiği gibi, üye ülkeler uyum baskısı ve uyum maliyetini en aza indirmek için kendi ulusal (dış) politika tercihlerini ve çıkarlarını Brüksel'e taşımaya çalışacaklardır.

Avrupalılaşmanın aşağıdan yukarı boyutu, bir üye ülkenin ulusal dış politikasının, AB'nin ortak dış politikasının gelişimine katkısı ve etkisinin derecesi ile ilişkilendirilir (Tsardanidis ve Stavridis, 2005; Gross, 2009; Flers ve Müller, 2012). Bu yaklaşıma göre "Avrupalılaşma, sadece AB birleşme sürecine ya da üye ülkelere olan etkileri değil -ulusal düzeyde AB'nin içselleştirilmesi-, aynı zamanda ulusal dış politika pozisyonlarının AB düzeyinde nasıl Avrupalılaştığını veya AB'ileştiğini içermektedir" (Tsardanidis ve Stavridis, 2005, s. 221). Avrupalılaşma, üye ülkelerin belirli politika kalıplarını, fikirlerini ve iş yapma tarzlarını Avrupa Birliği düzeyine taşıdıkları bir yapı arz eder (Bulmer ve Burch, 1998; Major, 2008; Wong, 2006; Wong, 2011; Tsardanidis ve Stavridis, 2005; Gross, 2009). Sürecin temel aktörleri olan üye ülkeler, kendi ulusal tercihlerini proaktif olarak ulusal düzeyden AB düzeyine taşımayı amaçlamaktadırlar. Bir üye ülke için bunun potansiyel faydaları, uluslararası sistemde kendi ulusal etkinliğini artırmak, tartışmalı uluslararası problemler karşısında risk maliyetlerini azaltmak ve AB'nin uluslararası arenadaki güçlü varlığından kaynaklanan fırsatları kullanmaktır (Ginsberg, 2001, s. 27).

Böylece üye ülkelerin kendi politikalarını AB düzeyine taşıyarak ulusal kaynaklarını bir havuzda birleştirmesi, üye ülkenin uluslararası politikada tek başına üstesinden

gelemeyeceği konular üzerindeki etkinliğini ve kapasitesini artıracaktır. Kolektif AB eylemlerinin faydasının tek taraflı ulusal eylemlere göre daha fazla olması, “üye ülkelerin dış politika tercihlerini ve önceliklerini AB düzeyine taşımalarını kolaylaştıracak ve ulusal dış politikanın Avrupalılaşmasını teşvik edecektir” (Flers ve Müller, 2012, s. 22). Ancak birçok siyaset bilimci, özellikle küçük üye ülkelerin, kendi ulusal tercihlerini AB düzeyine taşımada yetersiz olduğunu ve genellikle büyük ülkelerin kendi ulusal tercihlerini AB düzeyine taşıyarak bunları birer AB politikası haline dönüştürme başarısını gösterdiğini iddia etmektedir. Fakat ODGP’nin temel amacı, yalnızca ulusal çıkarların müzakere edildiği bir forum görevi üstlenmek değildir. ODGP, bütün üye ülkeler ve AB kurumları için bir ulusüstü kimliğin oluşmasına öncülük ederek ortak Avrupa çıkarlarının tesisine imkân tanır (Tonra, 2001, s. 12). Bu nedenle Avrupalılaşmanın aşağıdan yukarı boyutuna göre AB üyesi ülkeler, AB düzeyinde ortaya çıkan uyum baskısı karşısında pasif alıcılar olarak değil, AB düzeyine kendi ulusal tercihlerini taşımaya çalışan aktif aktörler olarak kabul edilmektedir (Tsardanidis ve Stavridis, 2005, s. 221). Fakat bu sürecin salt büyük ülkeler lehine işlediğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Çünkü ODGP’nin hükümetlerarası karar alma süreçlerini içermesi, her üye ülkenin -küçük veya büyük, güçlü veya görece daha az güçlü- kendi ulusal tercihlerini AB düzeyine taşımasına olanak sağlar.

Üye ülkelerin kendi ulusal tercihlerini AB düzeyine taşıyarak Avrupalılaşması, üye ülkelerin ulusal hedeflerini gerçekleştirmede daha düşük maliyet ve daha az risk ile karşılaştığı durumlarda mümkün olacaktır (Ginsberg, 2001, s. 26; Gross, 2009, s. 18). Nitekim üye ülkeler, Avrupa dış politika işbirliğinin sunmuş olduğu fırsatlar çerçevesinde uluslararası arenada üçüncü ülkelere karşı uygulanacak siyasi ve ekonomik yaptırımlar sonucu oluşacak maliyetin azaltılması noktasında kendi dış politika tercihlerini AB düzeyine taşıyıp ulusal dış politikalarının Avrupalılaşmasını gerçekleştireceklerdir. AB’nin kurucu ülkelerinden biri olarak Fransa, birçok alanda ulusal dış politika tercihlerini AB düzeyini taşımış ve AB’nin prestijini ve kaynaklarını kullanarak daha düşük maliyet ve daha az risk altında kendi dış politika hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır/çalışmaktadır (Wong, 2006; Wong ve Hill, 2011; Müller ve Flers, 2009) . Örneğin, 2006 yılındaki Lübnan Savaşı sırasında üye ülkeler, İsrail’in askeri operasyonu karşısında farklı pozisyona sahip olmalarına rağmen Fransa’nın AB düzeyindeki girişimleri sonucunda çatışmanın yatıştırılması

ve diplomatik çözüm üretilmesi için AB'nin aktif rol alması gerektiği konusunda uzlaşmışlardır (Gross, 2009, s. 49). Böylece Fransa, Lübnan ile olan tarihsel dış politika tercihlerini AB üzerinden ama ABD ile karşı karşıya gelmeden gerçekleştirme imkânına kavuşmuştur.⁹

Bununla birlikte üye devletler, diğer ülkeler ile olan dış politika sorunlarını AB düzeyine taşıma noktasında daha istekli olacak ve sorunun çözümü konusunda ellerini güçlendirmeyi tercih edecektir. Bunlar, kendi dış politika alanında başka bir ülkeyle yaşamış olduğu sorun karşısında diğer üyelerin desteğini sağlamak isteyeceklerdir (Tsardanidis ve Stavridis, 2005). Bu durum, ulusal dış politikanın Avrupalılaşmasının, üye ülke için araçsallaştığı anlamını taşır. Yunanistan'ın, Türkiye ile olan anlaşmazlıklarını AB düzeyine taşıması bunun en iyi örneklerinden biridir. Yunanistan'ın Türkiye karşısındaki dış politika kabiliyeti ve kapasitesi, AB'ye üye olduktan sonra güç kazanmıştır. Nitekim 1986'da Türkiye, AB ile olan ilişkilerini geliştirmeye karar verdiğinde Atina, AB üyeliğinin Türkiye ile yapacağı müzakerelerde kendisine üstünlük sağladığını fark etmiş -AB üyeliği konusunda veto tehdidi- ve uzun bir süre bu durumu Türkiye'ye karşı kullanmıştır (Ioakimidis, 2003, s. 545). Böylece Yunanistan ve Türkiye arasındaki gerilimler -özellikle Kıbrıs ve Ege sorunları konusunda- NATO kapsamı dışında AB düzeyinde tartışılmaya başlamış ve iki ülke arasındaki sorunların normalleştirilmesi konusunda üye ülkeler ve AB kurumları sürece dâhil olmuştur.

Görüldüğü üzere aşağıdan yukarıya doğru işleyen bir süreç olarak Avrupalılaşma, özellikle 1970'li yıllarda üye ülkelerin uluslararası sorunları tartışmak için başlattıkları bir süreçtir. 1990'lı yıllarla birlikte AB düzeyinde bir dış politikanın inşasına zemin hazırlayan Avrupalılaşma, üye ülkelerin -özellikle büyük üye ülkeler- bu süreçte etkili aktörler olmak istemesini de beraberinde getirmiştir. Böylece üye ülkeler, kendi ulusal tercih ve hedeflerinin, farklı şekillerde ve farklı nedenlerle AB

⁹ AB'ye üye ülkeler, 2006 yılındaki Lübnan Krizi'nin çözümü konusunda uluslararası bir gücün oluşturulması ve bu gücün Birleşmiş Milletler veya AB şemsiyesi altında komuta edilmesi gerektiğini belirtmekteydiler. Bunun temel nedeni ise NATO çatısı altında gerçekleşecek barış gücü operasyonunun ABD'nin çıkarlarına hizmet edeceği ve bu bağlamda İsrail yanlısı bir operasyon olacağı endişesiydi. Böyle bir durum, Fransa'nın bölgedeki çıkarlarına ters düşeceğinden Fransa, AB'nin çatışmanın çözümü konusunda daha fazla rol alması gerektiğini vurgulamıştır. Bu konuda daha fazla bilgi için Bkz: Wong ve Hill, (2011), National and European Foreign Policy: Towards Europeanization, Routledge, Oxan; Gross (2009), The Europeanization of National Foreign Policy: Continuity and Change in European Crises Management, Palgrave Macmillan Hampshire; Ginsberg ve Penska, (2012), The European Union in Global Security: The Politics of Impact, Palgrave Macmillan Hampshire.

dış politika alanındaki işbirliğinin bir parçası olması için çaba göstermeye başlamıştır. AB düzeyinde dış politika oluşturmaya yönelik bu çaba, üye ülkelerin kendi ulusal tercihlerini AB düzeyine taşıdıkları ya da yansıttıkları bir konuma ulaşmıştır.

1.2.2. Dış politikada Avrupalılaştırmanın mekanizmaları

Bu bölümde, ulusal dış politikaların Avrupalılaştırmasındaki temel mekanizmaların neler olduğu tartışılacak ve Avrupa düzeyinde dış politika yapımı sürecindeki iki mekanizma olan ‘Öğrenme’ ve ‘Elitlerin Sosyalleşmesi’nin, ulusal düzeyde dış politika dönüşümlerindeki ayırt edici pozisyonu gösterilmeye çalışılacaktır. Yasal uyum baskısının ve üye ülkeler üzerinde herhangi bir zorlamanın olmadığı durumlarda -ki dış politika alanı böyle bir alandır- sosyalleşme ve öğrenme, ulusal politikaların Avrupalılaştırmasının en temel mekanizmaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupalılaştırmanın boyutları açıklanırken işaret edildiği gibi, elitlerin sosyalleşme süreci ve AB dış politika normlarının ortaya çıkması, hem üye ülkelerin kendi ulusal tercihlerini Avrupa düzeyine taşımalarını hem de Avrupa düzeyinde oluşan siyasal yapıların ulusal düzeye taşınmasını tetiklemektedir. Öğrenme süreci, yani inançların, algıların ve siyasi elitlerin tutumlarındaki değişikliklerin kavranması, ulusal dış politikada bir dönüşüme ve ulusal dış politikaların Avrupa düzeyi ile uyumlu hale gelmesine olanak sağlayabilmektedir.

Tablo 1.1. Ulusal Dış Politikaların Avrupalılaşmasının Boyutları, Mekanizmaları, Görünüşü ve Göstergeleri

Boyutları	Mekanizmaları	Görünüş	Göstergeleri
Aşağıdan Yukarı/Taşıma (Uploading)	Üye devletler, AB dış politikasını ve diğer üye devletlerin dış politikalarını etkilemeye çalışırlar.	Sosyalizasyon ve Öğrenme	Ulusal politika tercihlerinin, modellerinin ve fikirlerinin AB düzeyine yansıtılması (projection)
Yukarıdan Aşağı/İndirme (Downloading)	Üye ülkeler, AB ve diğer üye ülkelerin etkilerine ve uyarılmasına maruz kalırlar.	Sosyalizasyon ve Öğrenme	Politika uyumu, ulusal kurumların, tercihlerin, fikirlerin ve politikaların AB düzeyinde kabul edilen norm ve değerlere uyum sağlaması

Kaynak: Wong, Reuben & Hill, Christopher (2011) *National and European Foreign Policies: Towards Europeanization*, London: Routledge.

1.2.2.1. Öğrenme

Öğrenme, Avrupalılaşmanın kullandığı ve ulusal dış politikaların AB dış politikası ile uyumlaştırılmasına yol açabilecek bir mekanizmadır (Wong, 2006; Müller ve Flers, 2009). Bu mekanizma, genellikle üye ülkeler arasındaki politika ve fikir değişimlerini vurgular. Nitekim öğrenme ile ilgili teorik perspektif, AB dış politika inşası ve ulusal çıkarların çatışması gibi geleneksel yaklaşımlarından farklı olarak belirsizliklere karşı birlikte hareket edilmesi, bilginin toplanması ve kullanılması ile yeni yapıların inşasını kapsar. Ulusal politikaların Avrupalılaşması sürecinde öğrenmenin önemi, AB dış politikasının yapılandırılması konusunda sıklıkla vurgulanır. Örneğin, Soğuk Savaş takiben Balkanlarda ortaya çıkan çatışmalar, Irak Savaşı'nda AB'nin başarısızlığı ve bu başarısızlıklardan öğrenilen deneyimler, dış

politika alanında AB düzeyinde daha fazla kurumsallaşmanın ve dış politika işbirliğinin genişletilmesini gündeme getirmiştir (Müller ve Flers, 2012, s. 28).

Levy (1994) öğrenme sürecini, “gözlem ve deneyimlerin yorumlanması sonucunda inançlardaki bir değişim veya yeni inanç, beceri ve prosedürlerin gelişmesi (ve yerleşmesi) olarak tanımlanmaktadır” (Levy, 1994, s. 283; Baun ve Marek, 2013). Aktörlerin inanç ve değerlerindeki bir değişim, onların ulusal dış politika tercihlerini de önemli farklılaştıracaktır. Çünkü bu değişim, iç veya dış etkilere değil, mevcut inançların değişmesinden kaynaklanır. Bu bağlamda öğrenmenin Avrupalılaşmanın bir mekanizması olarak kabul görmesi, AB dış politikasının danışma, uzlaşma ve bilgi paylaşımına dayalı bir özelliğe sahip olması ve üye ülkelerin AB düzeyinde dış politika geliştirilme sürecini öğrenmeyi kolaylaştırıcı bir arena şeklinde benimsemesi ile bağlantılıdır (Müller ve Flers, 2012; Baun ve Marek, 2013; Tonra, 2003).

Müller ve Alecu de Flers (2012), ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasında üç temel öğrenme türü tespit etmişlerdir. Bu üç tür sırasıyla ‘örgütsel öğrenme’, ‘politik öğrenme’ ve ‘ders çıkarma/politika transferi’dir. Bu öğrenme süreçleri ile AB üyesi ülkelerin ulusal dış politikalarındaki değişimin kapsamı ve derecesi gösterilmeye çalışılmıştır. Örgütsel öğrenme, adından da anlaşılacağı gibi, örgütsel değişim ile sonuçlanan davranış değişikliğini içerir. Bu öğrenme sürecine göre, “ulusal aktörlerin kendi çıkarlarını daha etkili sürdürülebilmeleri için kendi kurumlarını, idari süreçlerini ve prosedürlerini diğer örgütlerle uyumlu hale getirmeleri gerekir” (Baun ve Marek, 2013, s. 9). Avrupa dış politikası kapsamında örgütsel öğrenme ise iki düzeyde ortaya çıkabilir. Bu süreç sonunda hem AB düzeyinde hem de ulusal düzeydeki idari süreçlerin, kurumların ve prosedürlerin değişmesi mümkündür.

AB düzeyinde öğrenme süreci, birçok üye ülkenin temsilcisine yeni beceriler kazandıracaktır. Bu beceriler, özellikle AB düzeyindeki politika yapma süreçlerinde Birliğe yeni katılmış üye ülkelerin temsilcileri için oldukça önemlidir. Çünkü bu ülkelerin temsilcileri “kendi ulusal çıkarlarını ve tercihlerini en etkili şekilde nasıl AB politikalarının bir parçası haline getirebileceklerini, AB düzeyinde katıldıkları örgütsel etkileşimler sonucunda öğrenir” (Juncos ve Pomorska, 2006, s. 6). Bununla birlikte “AB düzeyinde öğrenme deneyimlerinin üye ülkelerde kurumsallaşması, ulusal kurum içi iletişim, örgütsel ve siyasal kültür, insan ve mali kaynaklar gibi birçok faktöre bağlı olarak değişebilmektedir” (Müller ve Flers, 2012, s. 29). Bu

faktörlerin eksikliği durumunda bir üye ülke temsilcisinin AB düzeyindeki öğrenme deneyimi dikkate alınarak ulusal düzeyde değişim yaşanması, mümkün olmayacaktır.

Öğrenmenin diğer önemli bileşeni, bilgi paylaşımı, ortak dış politika deneyimleri ve müşterek bilginin oluşturulması sürecindeki ‘politik öğrenme’dir (Baun ve Marek, 2013). AB üyesi ulusal aktörler, bu öğrenme süreci ile kendi tercihlerini -etkileşim sürecine katılmadan önceki tercihler- yeniden gözden geçirerek ve değerlendirerek AB düzeyinde oluşan politika duruma göre şekillendirir. Ancak burada belirtilmesi gereken konu, AB düzeyindeki politik öğrenme sürecinin, hükümet başkanları ve bakanlar konseyi gibi üst düzey politize ortamlar yerine Juncos ve Pomorska’nın (2006) belirttiği üzere, ODGP çalışma gruplarındaki uzman toplantıları gibi daha az politize olan ortamlarda daha kolay olacağıdır. Bunun temel nedeni, üye ülke temsilcilerinin AB düzeyindeki toplantılarda hassas siyasi konular yerine daha teknik konuları ele almalarından kaynaklanmaktadır.

Öğrenmenin üçüncü kavramlaştırması ‘ders çıkarma (lesson drawing)/politika transferi’dir. Bu öğrenme sürecinde üye ülkeler, diğer üye ülkelerin başarılı deneyimlerini ve uygulamalarını, gönüllü öykünme ya da politika transferi yoluyla anlamaya çalışır. Ders çıkarma/politika transferi, “AB üyesi ülkelerin diğer üye ülkelerin deneyimlerini kullanarak ya da kendi deneyimlerini diğer üye ülkelere öğretmek idari düzenlemelerin, kurumların ve politikaların gelişmesine olanak sağladıkları dinamik bir süreçtir” (Flers ve Müller, 2012, s. 29). Bu bağlamda Howell (2004), bu tür bir etkileşimin ortaya çıkabilmesi için üye ülkeler arasındaki politika transferlerinin AB kurumları aracılığıyla olabileceğini belirtmektedir. Nitekim “AB, üye ülkelerin birbirlerinin uygulamaları, politikaları ve yöntemleri hakkında fikir alışverişi yapabildikleri bir arena olarak görülmekte olup politika transferleri için uygun ortamı oluşturur” (Flers ve Müller, 2012, s. 30). Avrupa Birliği, üye ülkeler arasındaki politika transferi/ders çıkarmayı teşvik eden bir platform olarak ‘Açık Koordinasyon Yöntemi’ kurmuştur. Açık Koordinasyon Yöntemi ile dış politika alanında ulusal politika yapıcılar, diğer üye ülkelerin tecrübelerinden ve politik başarılarından ders çıkarır, gönüllü öykünme veya politika transferlerini gerçekleştirerek dış politikalarını şekillendirir (Müller ve Flers, 2009, s. 19).

Politika transferleri, bir üye ülkenin özellikle dış politika alanında yaşamış olduğu başarısızlık karşısında AB düzeyinde etkileşime girdiği diğer üye ülkenin başarısını kendine örnek alarak kendi ulusal sistemine uygulamasıdır (Bomberg ve Peterson,

2000). Bu süreç, diğer aktörler tarafından zorla kabul ettirilen bir süreç olarak değildir ve ulusal aktörlerin kendi isteği sonucu ortaya çıkabilmektedir. Buna ilişkin olarak Wong (2006), Fransa'nın Çin ile olan ticaret ve yatırım ilişkilerini örnek gösterir. Almanya'nın Çin'e karşı uygulamış olduğu dış politika modelini, Fransa politika transferi yoluyla kendi dış politikası haline getirmiştir (Wong, 2006, s. 66). Fransa'nın Çin ile olan ilişkileri 'Tek Çin Tek Tayvan' politikası nedeniyle uzun süre inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ve bu nedenle Fransa'nın Çin ile olan ekonomik ilişkileri de olumsuz yönde etkilenmiştir. Fransa ve Çin arasında uzun süre düşük seviyede devam eden ekonomik ilişkiler, Fransız hükümetinin başlatmış olduğu tüm girişimlere rağmen başarısız olmuş ya da sınırlı düzeyde kalmıştır. Bunun aksine "Almanya'nın Çin ile olan ilişkilerinde ekonomik konularının ön planda olduğu ve siyasi konuların ikincil önemde tutulduğu bir düzey hâkimdir" (Daehnhardt, 2011, s. 51). Fransa, Çin ile olan ilişkilerini -özellikle ekonomik konularda- normalleştirmek ve Almanya'yı yakalayabilmek için Almanya'nın yapmış olduğu gibi siyasi konulardaki -Tayvan konusundaki- tutumunu yumuşatarak ekonomik ilişkileri ön planda tutmaya başlamıştır.

Avrupa Birliği düzeyinde öğrenme süreci, değişik düzeylerde ortaya çıkabilmektedir. AB üyesi ülkelerin siyasal aktörlerinin, önceden var olan inançlarının öğrenme yoluyla değişmesi, yüksek maliyetli politik hataların sürekli hale gelmesi sonucunda meydana gelebilir (Flers ve Müller, 2012, s. 30). Ulusal aktörlerin bu sürece dâhil olmaları, yaşamış oldukları başarısızlık ve krizlere karşı doğru müdahalede bulanamadıklarından dolayıdır. Bununla birlikte üye ülkelerin, ulusal düzeydeki politikaların yetersizlikleri karşısında ve bunların çözümü konusunda teknik ve karmaşık konularda destek alabilmek için AB düzeyinde diğer üye ülkeler ile etkileşime girerek öğrenme sürecini başlatması muhtemeldir.

1.2.2.2. ODP katılımcılarının sosyalleştirilmesi

Ulusal politikaların Avrupalılaştırmanın mekanizmalarından bir diğeri üye ülkelerin dış politika yapıcı elitlerinin sosyalleşmesidir (Wong, 2006; Wong ve Hill, 2011; Pomorska, 2008). Sosyalleşme, aktörlerin toplumun normlarını ve politika paradigmalarını benimsediği ve bu sayede ulusüstü tutumlar kazandıkları bir süreç olarak anlaşılmalıdır. Aktörlerin ulusüstü normları ve değerleri öğrenmeleri, kendi ulusal tercihlerini göz ardı ettikleri veya yok saydıkları anlamına gelmemektedir.

Aktörler, kendi ulusal tercihlerini, ulusüstü düzeyde oluşmuş ortak tercihlerle birleştirerek bunların gerçekleştirilmesini güçlendirebilir.

AB dış politikası açısından sosyalleşmeye bakıldığında sürecin genellikle ODGP kapsamındaki komitelerin ve çalışma gruplarının ulusal temsilcilerinin sosyalleşmesini içerdiği görülmektedir (Juncos ve Pomorska, 2006; Müller ve Flers, 2009; Juncos ve Reynads, 2007). Çünkü birçok dış politika konusu, Konseye sunulmadan önce ODGP komiteleri ve çalışma grupları düzeyinde tartışılmakla kalmaz aynı zamanda konuların içeriği ve kapsamı da bu düzeyde hazırlanır. Böylece ulusal politikaların Avrupalılaşmasının bir boyutu, Brüksel'deki üye ülkelerin temsilcilerinin etkilenmesi aracılığıyla ortaya çıkabilmektedir (Flers ve Müller, 2012, s. 24). Ulusal politikaların Avrupalılaşması üzerine çalışmalar yapan siyaset bilimciler de AB düzeyindeki kurumların, üye ülkelerin Brüksel'deki temsilcilerini sosyalleştirme yeteneğinin olduğunu vurgulamaktadır (Wong, 2006; Tonra, 2003; Flers ve Müller, 2012; Juncos ve Pomorska, 2006). Özellikle AB düzeyinde bilgi paylaşımı uygulaması ve eşgüdüm refleksi gibi ortak prosedürel normların ortaya çıkması ve bunlara adapte olunması, ODGP kurumlarının üye ülkelerin temsilcileri üzerindeki sosyalleşme etkisinin göstergeleridir.

Checkel (2005), normların içselleştirilmesinin iki türlü olduğunu belirtir. Bunlar, birinci tür içselleştirme ya da stratejik sosyalleşme ve ikinci tür içselleştirme şeklindedir. Birinci tür içselleştirme veya stratejik sosyalleşmede ulusal aktörler, kendi tercih ve çıkarlarını AB dış politikasının normatif değerlerini göz önüne alarak değiştirir. Bu bağlamda Juncos ve Pomorska (2006), Avrupa düzeyindeki ulusal temsilcilerin ODGP kapsamındaki çalışmalarda komite ve çalışma gruplarının usul ve kurallarına uyum sağladıklarını iddia etmektedirler (Juncos ve Pomorska, 2006, s. 9). Juncos ve Pomorska'ya (2006) göre bu eşgüdüm, ulusal düzeyde belirlenmiş hedeflere etkin bir şekilde ulaşılmasını sağlar. Eğer ulusal hedefler AB düzeyi ile uyumlu değilse ulusal temsilciler salt normatif değerleri dikkate alacak ve sınırlı bir uyum sağlayarak kendi ulusal tercih ve çıkarlarını gerçekleştirmeye devam edecektir.

Checkel'in (2005) belirttiği ikinci tür içselleştirme ise AB kurumlarının ulusal temsilcilerinin ve dış politika yapıcı elitlerin kimlik ve tercihlerini değiştirmeyi başardığı durumlarda üye ülkelerin kendi çıkar ve tercihlerini gerçekleştirmek yerine ulusüstü hedefler çerçevesinde hareket edeceği anlamına gelmektedir. 1970 yılından bu yana AB dış politika konularının genişlemesi ve buna bağlı olarak

kurumsallaşması, üye ülkeler arasında ortak bir kimlik inşasının başladığı ve devam ettiği yönündeki tespitleri güçlendirmiştir (Tonra, 2003). AB üyesi ülkelerin ortak Avrupa hedefleri, norm ve değerlerinin desteklenmesi açısından uygun olduğunu düşündükleri durumlarda AB politika ve tercihlerini benimsemeleri daha kolay olacaktır. Özellikle barış koruma misyonları, demokrasi ve insan hakları gibi konular, üye ülkeler arasında ortak bir değer olarak görülmektedir. Bu da üye ülkeleri, stratejik ortaklık için değil, bizzat bir birlik oluşturma amacıyla AB şemsiyesi altında bir araya getirir. Checkel'in (2005) bahsettiği ikinci tip içselleştirmeye bağlı olan sosyalleşme, üye ülkelerin hedefleri ile örtüşmesinden ziyade AB normlarının içselleştirilmesi sonucu ulusal aktörlerin tercih ve kimliklerinde yaşanan değişimle ortaya çıkmaktadır.

AB normlarının içselleştirilmesi ise üye ülkelerin Brüksel'deki temsilcilerinin daha sık AB kurumları ile etkileşime girmeleri ve süreçlere katılmaları, bu katılımlarının daha uzun süreli olması ve etkileşimin yoğunluğunun ulusal temsilcilerin düşüncelerini değiştirmesi gibi faktörlere bağlıdır. (Flers ve Müller, 2012, s. 26). AB kurumlarının ulusal temsilcilerin gözündeki itibarı ve bu kurumların seçkin bir üyesi olma yönündeki talep de sosyalleşmenin pekiştirilmesine olanak sağlar.

Bunun yanında üye ülkelerin temsilcileri AB düzeyini sosyalleşme bağlamında diğer üye ülkelerin aktörlerinin davranışlarını etkilemeye çalıştıkları bir arena olarak kullanılmaktadırlar. Bu temsilciler, müzakere ve ikna yoluyla diğer aktörleri yönlendirerek kendi ulusal hedeflerini Avrupa düzeyinde oluşacak dış politika çıktılarına eklemeye çalışmaktadırlar (Schimmelfenning ve Thomas, 2009; Tonra, 2001). İkna ve müzakere stratejisi, AB dış politika sonuçları üzerinde küçük ve pazarlık gücü daha az olan ülkelerin etkili olduğunu açıklamaya yardımcı olur. Örneğin, Finlandiya ve İsveç bu stratejilerle Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğinin, sivil boyutları içeren araçlara göre oluşturulması gerektiğini diğer üye ülkelere kabul ettirmeyi başarmışlardır. Sonuç olarak ulusal çıkar ve politik tercihler statik olmadığı için bu değişimler, zaman içinde üye ülkelerin birbirine yaklaşması ve savundukları değerlerin diğer aktörler tarafından uygun görülmesi sonucu gerçekleşecektir.

Bununla birlikte, Avrupa dış politikasının inşa süreci, sadece dış politika elitlerinin sosyalleşmesini içeren bireysel düzeyde gerçekleşmemektedir. AB üyesi ülkelerin AB dış politikasına katılımları sonucu kendi dış politika kurumlarında gözlemlenen

değişim, üye ülkelerin kurumsal düzeyinde de önemli etkiler yaratır (M. Smith, 2004, s. 746). Genelde AB üyeliğinin ve özelde ODGP'nin, uluslararası politikada üye ülkelerin takip ettiği dış politika hedef ve tercihlerini yeniden düzenlemeleri yönünde bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. 1970 yılından itibaren AB dış politika konularının genişlemesi ve buna bağlı olarak kurumsallaşması ile üye ülkelerin AB faaliyetlerini referans almadan -en azından bazı alanlarda- ulusal dış politikalarını hazırlamaları giderek zorlaşmıştır. Özellikle dönem başkanlığı sistemi, ODGP'nin Birlik içinde yer almaya başlamasıyla üye ülkelerin AB dış politika pozisyonlarını formüle etmelerini ve dönem başkanlığına göre faaliyet göstermelerini gerektirmiştir. Bu gereklilik, zaman içinde üye ülkelerin hükümet başkanları ve dışişleri bakanlarının kendi ayrıcalıklı rolleri ve tercihlerinin ötesinde daha geniş kapsamlı - AB düzeyinde- değişikliklerin ve tercihlerin belirlenmesini teşvik etme sürecini beraberinde getirmiştir.

1.3. Avrupalılaşma: Yakınlaşma Mı, Farklılaşma Mı?

Ulusal dış politikaların Avrupalılaşması üzerine yapılan çalışmalarda iki farklı görüş ön plana çıkmaktadır. Bu görüşlerden birincisi, üye ülkelerin temel aktör olduğunu ve sürecin üye ülkelerin kontrolünde gerçekleştiğini belirtir (Moravcsik, 1993). İkinci görüş ise özellikle son yıllarda AB düzeyinde oluşan kurumsallaşmaya atıfta bulunarak Avrupa kimliğinin yapılanmasına, üye ülkeler arasındaki tek sesliliğin giderek artmasına ve savunma alanında daha fazla işbirliği yapılmasına dikkat çeker (Ginsberg, 1999; Ginsberg ve Penska, 2012). Ancak her iki görüş de dış politika alanındaki siyasi işbirliği girişimine tutarlı bir açıklama getirememektedir. Çünkü her ikisi de AB'nin dünya politikasındaki rolünün ne olduğundan çok ne olması gerektiğine yoğunlaşmıştır. Buna karşın ulusal dış politikaların Avrupalılaşması, tek yönlü bir süreç değildir. “Üye ülkeler, AB'nin dış politikasına uyum sağlarlarken AB düzeyindeki dış politikanın oluşmasında ve şekillenmesinde önemli rol oynamaya devam ederler” (Oliver ve Allen, 2008, s. 188). Böyle bir sürecin bütün üye ülkelerde aynı sonucu doğurması ya da üye ülkeler arasındaki politik yakınlaşmayı pekiştirmesi beklenemez (Miskommon ve Peterson, 2003; Wong, 2011; Wong, 2006).

Üye ülkeler, AB dış politika işbirliği sürecinde hem dış politikanın inşasında etkin olur hem de bu süreçten etkilenecek kendi dış politikalarını yeniden şekillendirir (Wong, 2008, s. 325). Yukarıdan aşağı yönlü işleyen Avrupalılaşma, üye ülkeleri

birbirlerine yakınlaştırır. Sjursen'in de belirttiği gibi, bu tür bir etkileşim kümülatif olarak artan norm ve değerlerin oluşmasına imkân sağlar (Sjursen, 2001, s. 199). Aşağıdan yukarı yönlü bir süreç olarak Avrupalılaşıma ise ulusal tercihlerin, fikirlerin ve politika modellerinin ulusal düzeyden Avrupa düzeyine taşınmasını ifade eder. Avrupalılaşıma sayesinde ulusal düzey ile Avrupa düzeyi arasında politik hedefler, tercihler ve hatta kimlik açısından bir müzakere ortamı oluşur ve yakınsamaya dayalı iki yönlü bir süreç yaşanır (Oliver ve Allen, 2008). Ancak ne hükümetlerarası yaklaşım ne de ulusüstü yaklaşım tek başına ulusal düzeydeki ve Avrupa düzeyindeki değişimleri açıklamada yeterli gözükmemektedir. Örneğin, Britanya ve Fransa, geleneksel olarak Avrupa düzeyindeki ulusüstü bütünleşmeye karşı olmalarına ve hükümetlerarası karar alma süreçlerini desteklemelerine rağmen son yıllarda Avrupa düzeyinde oluşan dış politika süreçlerini önemsemekte ve ulusüstü kurumsal yapıların oluşması için birlikte hareket etmektedir (White, 2001; Wong, 2011). Böyle bir değişim her iki yaklaşımın iddialarını da zayıflatmakta ve ortaya çıkan durumu açıklamada yetersiz kalmaktadır.

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren üye ülkeler arasında dış politikadaki siyasi işbirliği yolunda önemli bir mesafe kat edildiğinin ve bu anlamda üye ülkelerin ulusal dış politikalarında önemli ölçüde bir yakınlaşma gerçekleştiğinin altı çizilmektedir (Wong, 2008, s. 325; Oliver ve Allen, 2008, s. 192). Böyle bir yakınlaşmanın temel nedeni AB'nin üye ülkelere sağlamış olduğu fırsatlardır. Her ne kadar bazı siyaset bilimciler AB'nin sağlamış olduğu fırsatların daha çok küçük üye ülkeler için faydalı olduğu iddiasında bulunsalar da yapılan ampirik çalışmaların sonuçları bunlardan büyük üye ülkelerin de faydalandığını kanıtlamaktadır (Wong, 2006; Wong ve Hill, 2011; Miskimmon, 2007; Gross, 2009). Örneğin, Britanya, Fransa ve Almanya gibi büyük üye ülkelerin, eski kolonileri ile ilişkilerini yeniden geliştirmesi, AB'nin bu ülkelerle veya bölgelerle başlatmış olduğu düzenli toplantılar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bunun en belirgin örneği, Wong'un da bahsetmiş olduğu gibi, 1996'da AB'nin girişimleri ile başlatılan Asya-Avrupa toplantıları aracılığıyla Fransa'nın Uzakdoğu'daki eski kolonileri ile olan ilişkilerini canlandırmasıdır (Wong, 2011, s. 164).

Bu açıklamalar çerçevesinde üye ülkeler arasında bir yakınlaşmanın varlığından söz edilebilir. Ancak üye ülkeler, ortak kimlik ve çıkarlar konusunda ulusal politikaların Avrupalılaştırması sürecini tıkamaya devam etmektedirler (Olive ve Allen, 2008, s.

200). Çünkü ulusal çıkarlar, üye ülkelerin dış politikasının oluşmasında önemli bir konuma sahiptir. Üye ülkeler arasında yakınlaşmanın tersine farklılaşmanın ortaya çıkması, aslında dış ve güvenlik politikalarının ikinci sütunda yer almasından kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere bu sütun, Avrupa Topluluklarının politikalarındaki gibi zorlayıcı hukuki bir politika alanını içermez. Bunun yerine AB, dış politika işbirliği açısından üye ülkelere geniş esneklik alanı oluşturur. Aslında böyle bir esnekliğin ortaya çıkması, bizatihi bu sütunun hükümetlerarası karar alma sürecini içermesi ve herhangi bir bağlayıcı hukuki altyapısının olmamasından dolayıdır. Her üye ülke, kendi ulusal dış politikasını AB'nin dış politikası kapsamında değiştirmek veya yeniden şekillendirmek durumunda kalmamaktadır.

Üye ülkelerin AB dış politikasına katılımı gönüllülük esasına bağlı olsa da AB'nin uluslararası sistemde savunduğu değerler, ülkeler üzerinde bir değişim baskısına yol açabilir (Wong, 2008, s. 327). Bunun en tipik örneği, özellikle insan hakları ve demokrasi konularında ortaya çıkmaktadır. Buna göre üye ülkeler, diğer ülkelerle olan ilişkilerinde kendi ulusal dış politika hedefleri ekseninde hareket etme noktasında herhangi bir sınırlandırmaya tabi tutulmazlar ancak insan hakları ve demokrasi konusunda sorun yaşanan ülkelerle ilişkilerde AB'nin belirlemiş olduğu kriterler ön plana çıkmaktadır. Örneğin, geliştirme yardımları, ticaret ve işbirliği anlaşmaları, genişleme ve göçmenlik gibi konularda AB, üye ülkelerin dış politikalarının AB dış politikası ile uyumlu olmasını isteyebilir. Çünkü bu politikalar, Avrupa Birliği'nin ilk sütununda yer alan Avrupa Toplulukları politikalarını içerir ve bunların hukuki bağlayıcılığı vardır (Wong, 2008, s. 327). Bu durumda üye ülkeler, kendi ulusal dış politikasını AB standartlarına göre kurgulamak zorunda kalacaklardır.

Bu doğrultuda ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasının, her üye ülkede aynı sonucu ortaya çıkarmayacağı belirginleşir. Bazı üye ülkelerde ulusal dış politikanın Avrupalılaşması, AB düzeyindeki siyasal yapıların ulusal düzeye taşınmasını sağlar. Ancak böyle bir süreç, o ülkenin/ülkelerin dış politikasını AB ile aynı yöne sevk etmez. Nitekim dış ve güvenlik politikaları, hala üye ülkelerin kontrolünde olan hükümetlerarası karar alma niteliğini korumaktadır. Her üye ülkenin farklı siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel yapılara sahip olmasından dolayı ulusal dış politikalarının Avrupalılaşması da farklı derecelerde gerçekleşecektir.

BÖLÜM II

AVRUPA DIŞ POLİTİKASINDA İŞBİRLİĞİ VE ULUSAL DIŞ POLİTİKALARIN AVRUPALILAŞMASI

Bütün Avrupa için ortak bir dış politika ya da ‘Avrupa Birleşik Devletleri’¹⁰ şeklinde nitelendirilen federal bir yapı bünyesinde meydana getirilecek bir dış politika hakkındaki hayaller, 1940’ların ikinci yarısından sonra siyasi ve entelektüel çevreler tarafından tekrar tartışılmaya başlamıştır. Bu çevreler, özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Avrupa’da başlayan ekonomik alandaki işbirliği ve kurumsallaşma sürecine dış politika ve güvenlik alanının da eklenmesi için yoğun çaba göstermişlerdir. Ancak üye ülkelerin ulusal egemenliklerinden kısmen de olsa vazgeçmek istememeleri, 1950’li yıllardaki Avrupa Savunma Topluluğu (AST) ve Avrupa Siyasal Birliği’ni (ASB) oluşturmaya yönelik girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. AST ve ASB’nin başarısızlıkla sonuçlanması,

¹⁰ Avrupa’da birleşme ve bütünleşme düşüncelerinin zikredilmesi İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan bir durum değildir. Roma İmparatorluğu’nun parçalanmasından günümüze kadar birçok kez Avrupa’nın birleştirilmesine yönelik çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Ancak en dikkat çekici girişimler 17. yüzyıldan sonra ortaya çıkmıştır. Bu dönemde somutlaşmaya başlayan öneriler, genellikle Avrupa’da bütünleşmenin siyasal birlik düzeyinde başlatılmasını esas almıştır. Bu bağlamda Duc de Sully, William Penn, Hugo Grotius, Charles Irénée Castel Abbé de St. Pierre, Jean Jacques Rousseau, Kardinal Giulio Alberoni ve Jeremy Bentham gibi düşünürler 19. yüzyıla kadar Avrupa’da bir bütünleşme sürecinin başlatılması ile ilgili düşüncelerini dile getirmişlerdir. 19. yüzyıldan sonra ise bu düşünceler biraz daha olgunlaşarak 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlatılacak Avrupa bütünleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu dönemde özellikle Claude Henri de Saint-Simon, Victor Hugo, Guiseppe Mazzini ve Johann Caspar Bluntschli gibi düşünürler Avrupa’daki bütünleşmenin niteliği konusunda önemli tartışmaları başlatmışlardır. Örneğin, Saint Simon, Avrupalıların ortak kurumlar yoluyla birleşip bir konfederasyon oluşturmasını önermiştir. Yine Victor Hugo 1849’da ‘Avrupa Birleşik Devletleri’ önerisini destekleyerek ‘Boston ile Philedelphia arasında bir savaş nasıl saçma ise Avrupa ülkeleri arasında da aynı durum geçerlidir’ demiştir. Belki de 1945’ten sonra başlatılacak bütünleşme tartışmalarının niteliği de bu dönemde filizlenmeye başlamıştır. Nitekim Saint Simon’un önerisinin Avrupa için bir federasyon değil de konfederasyonu öngörmesinin temel nedeni, her ulusun kendi bağımsızlığını koruması gerekliliğindendir. Ancak Hugo, federal yapı önererek Avrupa’da topyekûn bir siyasal bütünleşmenin gerçekleşmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Sonuçta İkinci Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında Avrupa bütünleşmesi üzerine başlatılan tartışmaların en önemlilerinden olan federalizm ve konfederasyon yaklaşımları 19. yüzyıldaki düşüncelerin bir ürünü olarak görülmektedir. Öyle ki 2000’li yıllarda hazırlanan Avrupa Anayasası bir anlamda federalizme doğru AB’nin değişimini sağlayacak maddelerden oluşmuş ancak 2005’te Hollanda ve Fransa’daki referandumlarla bunun reddedilmesiyle ‘Avrupa Birleşik Devletleri’ hayalleri bir kez daha gerçekleşmemiştir. Bu konudaki tartışmalar için Bkz: Avrupa Birliği Tarihi: 1815’ten Günümüze (Georges- Henri Soutou, 2014); Düünden Bugüne Avrupa Birliği (Beril Dedeoğlu, 2003); European Union History (Wolfram Kaiser ve Antonio Varsori, 2010).

1957'deki Roma Antlaşması ile yeni kurulacak örgütte -yani Avrupa Ekonomik Topluluğunda (AET)- dış ve güvenlik politikasının gündeme gelmesini engellemiştir (Karen Smith, 2014, s. 24). Nitekim AET ile üye ülkeler, ekonomik alanda bütünleşmeye odaklanarak siyasi bütünleşme süreçleri konusunda daha temkinli davranmışlardır. "Ulusal egemenlikle ilgili hassasiyet nedeniyle ekonomik konulara öncelik verilerek savunma veya siyasi birlik alanları ikinci plana itilmiştir" (Soutou, 2014, s. 315).

1991 Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması imzalanana dek dış politika ve güvenlik politikası Avrupa Topluluklarının (AT) gündem maddelerinden biri haline gelememiştir (Tonra ve Christiansen, 2004, s. 10; Cameron, 2007, s. 24; Miskimmon, 2007, s. 23; Bindi, 2010, s. 13; Bretherton ve Vogler, 2006, s. 3). Ancak bu, AT'nin hiçbir şekilde dış ilişkileri olmadığı ya da bunları geliştirmediği anlamını taşımaz. Özellikle Avrupa bütünleşme sürecinde üye ülkeler arasında ortak ticaret politikasının oluşturulması ve gelişmekte olan ülkeler ile başlatılan ilişkilerin her geçen gün artması, AT düzeyinde dış ilişkiler ile ilgili politikaların hazırlanmasını zorunlu kılmıştır (Michael Smith, 2003, s. 559; Zielonka, 1996, s. 1). Cameron'un (2007) da değindiği gibi, 1970'li yılların hemen başında 'ortak dış politika' için bazı koordinasyon mekanizmalarının işlerlik kazanmasına yönelik yeni adımların atılması planlanmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak AT üyesi ülkeler, dış politika koordinasyonunun kurumsallaşmasının ilk adımı sayılan Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) sürecini başlatmışlardır. Ancak bu süreç Avrupa bütünleşmesindeki diğer politika alanlarından farklı olarak AT kurucu anlaşmalarının dışında tutulmuştur. Böylece ASİ, bir anlaşma statüsü olmadan üye ülkelerin farklı dış politika tutumlarını, karşılıklı işbirliği ve dayanışma yoluyla birbirine yaklaştırarak AT'nin uluslararası alanda daha aktif rol oynamasına yardımcı olan bir mekanizmayı tesis etmiştir (Keukeleire ve Delreux, 2014; K. Smith, 2014; M. E. Smith, 2004; Tonra, 2001).

ASİ ile başlatılan 'ortak dış politika' inşa süreci, Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa Birliğinin (AB) en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir (Bindi, 2010; Gross, 2009; Ginsberg, 1999; Tonra, 2001; Peterson ve Sjursen, 1998; M. E. Smith, 2004; White, 2001). Tonra ve Christianse'nin (2004) de aktardığı üzere, bir yandan Soğuk Savaş takiben uluslararası sistemde ortaya çıkan dönüşümler, diğer yandan Avrupa içi faktörler, AB ülkelerinin tek sesliliğe, savunma ve güvenlik

alanlarındaki işbirliğine olan gereksinimini arttırmıştır¹¹ (Tonra ve Christiansen, 2003, s. 2). Avrupa Siyasi İşbirliği, AB dış politikasında önemli ve köklü değişikliklerin yaşanmasını sağlamıştır. AB dış politikasında yaşanan değişim ve dönüşüm, Avrupa bütünleşmesinin Avrupa düzeyinde görünür kıldığı kurumsal düzenlemelerin büyümesi ve derinleşmesinin sonucudur. Avrupa düzeyinde belirgin yönetim yapılarının ve düzeylerinin yapılandırılmasıyla aktörler arasındaki etkileşimi resmi ve rutin hale getiren bir siyasal kurumlar kümesinin ortaya çıkması, AB dış politikasının ve ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasını kolaylaştırmıştır (Wong ve Hill, 2011; Miskimmon, 2007; Pomorska, 2008; Major, 2005; Moumoutziz, 2011). Buna koşut olarak bu bölümde öncelikle AB'nin dış politika alanındaki işbirliği girişimleri ele alınacaktır. Birinci bölümde serimlenen kavramsal çerçeve doğrultusunda da AB'nin uluslararası bir aktör olarak geçirdiği evrim ve üye ülkelerin Avrupa düzeyinde ortaya çıkan dış ve güvenlik politikaları karşısındaki tutumları incelenecektir. AB dış politikasının gelişimi ise ASİ ve ODGP'nin (Ortak Dış ve Güvenlik Politikası) kurumsallaşma süreçleri ve ulusal dış politikaların Avrupalılaşmaları bağlamında irdelenecektir.

2.1. Soğuk Savaş Dönemi Avrupa Dış Politikasının Gelişimi ve Avrupalılaşma

1970'lerin başında AT içinde siyasi işbirliğinin geliştirilmesi yönündeki girişimler artış göstermiştir (M. Smith, 2003, s. 560; Francia ve Abellan, 2006, s. 125; M. E. Smith, 2004, s. 65; Bretherton ve Vogler, 2006, s. 160). Bu girişimler, savunma ve güvenlik politikalarını siyasi işbirliği sürecinin dışında tutmaları nedeniyle diğerlerinden ayrılırlar. Bu şekilde AT üyesi ülkelerin savunma ve güvenlik konularında ortaya koyduğu ulusal egemenlik ile ilgili çekinceler giderilerek üye ülkeler arasında bilgilerin paylaşıldığı, bakış açılarının uyumlaştığı ve hatta olası ortak dış politika faaliyetlerinin karara bağlandığı bir platformun oluşması sağlanmıştır (H. Smith, 2002, s. 64). Bu platformla Avrupa düzeyinde ortak dış politika yapma süreçlerinin ve sonrasında ulusal dış politikalar üzerinde resmi ve resmi olmayan değer ve normların inşa edildiği, yayıldığı ve kurumsallaştığı bir yapının temeli atılmıştır. Buna karşın değer ve normların yayılması ve kurumsallaşması, ASİ'nin bünyesiyle sınırlı kalmıştır (M. E. Smith, 2004, s. 38-39;

¹¹ Uluslararası sistemde ortaya çıkan gelişmelerin başında iki kutuplu sistemin sona ermesiyle çok kutuplu dünyanın ortaya çıkması ve yeni güvenlik sorunlarının doğması gelirken; Avrupa'da gerçekleşenler Yugoslavya'nın dağılması, AB genişlemesinin güvenlik alanındaki etkileri ve AB'nin güney ve doğu sınırlarındaki ekonomik ve politik istikrarsızlığı olarak sıralanabilir.

White, 2001, s. 95). Ancak ASİ dönemindeki işbirliği, Soğuk Savaşın ardından AB düzeyinde hazırlanacak ve daha kurumsal bir hüviyet kazanacak olan ODGP'ye zemin teşkil etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemdeki AB dış politikasının gelişiminin ve dönüşümünün anlaşılabilmesi için öncelikle ASİ sürecinin ele alınması gerekmektedir.

2.1.1. Siyasi işbirliğinin ortaya çıkışının temel faktörleri

1967'deki Arap-İsrail Savaşı, AT üyesi ülkelerin 1950'lerdeki siyasi birliğe yönelik başarısız girişimlerinin ardından Avrupa dış politikası açısından yeni bir sürecin başlamasında önemli bir kilometre taşıdır (M. E. Smith, 2004, s. 68; H. Smith, 2002, s. 50; White, 2001, s. 72). Nitekim Orta Doğu'da yaşanan bu kriz, dış politika alanındaki işbirliğini hatırlatacak üç önemli sonuç doğurmuştur. İlk olarak küresel boyuttaki gelişmeler karşısında üye ülkelerin açık bir biçimde birbiriyle çelişen bir tutum takındıkları görülmüştür. Öyle ki Fransa ve İtalya, Arapları; Hollanda ise İsrail'i desteklerken Almanya tarafsız kalmayı tercih etmiş, Belçika ve Lüksemburg ise çözümü, Birleşmiş Milletler (BM) ve Atlantik İttifakı bünyesinde aramıştır. Artık krizler karşısında AT üyesi ülkeler arasında Avrupa düzeyinde koordinasyonu sağlayacak herhangi bir yöntem ve mekanizmanın geliştirilemediği gün yüzüne çıkmıştır. Sonunda üye ülkelerin egemenlik çekincelerinden dolayı AT'nin, dış politika alanında gerçekleşecek işbirliği için uygun bir platform olmadığı anlaşılmıştır (M. E. Smith, 2004, s. 63). Fransa gibi üye ülkelerin büyük bir güç olma emellerini sınırlandırma potansiyelini barındıran sürecin işleyişi, diğer ülkelerin dış politika işbirliğine karşı temkinli davranmalarını beraberinde getirmiştir.

Arap-İsrail Savaşı ile ortaya çıkan bu gelişmelerin yanında Batı ile Doğu arasındaki ilişkilerin detant (yumuşama) dönemine girmesi ve ABD'nin, Avrupa'nın taahhütlerini müphem bulması, Avrupa düzeyinde bir dış politika koordinasyonunun itici gücü olmuştur (M. E. Smith, 2004, s. 63; Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 43). Ayrıca 1960'lı yılların sonuna doğru Fransa'da yaşanan hükümet değişikliği, koordinasyon için gerekli olan iç faktörleri sağlamıştır. Fransa'da Charles De Gaulle'ün yerine Avrupa bütünleşme sürecine destek veren Georges Pompidou'nun gelmesi, uzun süredir Britanya'nın AT üyeliğine engel olan Fransız vetosunun ortadan kalkmasını kolaylaştırmıştır (Soutou, 2014, s. 331; K. Smith, 2014, s. 24). Fransa, Britanya'nın AT üyeliği konusundaki uzlaşmaz tutumunu terk ederek bu üyeliğin sonuçlarının Fransa'nın lehine olacak şekilde gelişmesini ön planda tutan bir

hedef izlemeye başlamıştır. Fransa, Britanya'nın üyeliğine karşılık Avrupa düzeyinde bir dış politika işbirliği sürecinin geliştirilmesini, AT üyesi ülkelerin önüne bir pazarlık unsuru olarak koymuştur. Bu durum karşısında üye ülkeler, Arap-İsrail Savaşı'ndan çıkardıkları dersleri dikkate alarak -koordinasyon eksiliği gibi- Avrupa bütünleşme sürecinin devam ettirilmesi ve derinleştirilmesini sağlamak amacıyla Fransa'nın teklifini kabul etmiş ve sürece ivme kazandırmışlardır. Üye ülkeler, AT'yi dışarda bırakacak bir yöntemle aralarındaki işbirliğini tanzim etmek adına bir arayış içine girmiştir.

2.1.2. Aktörlerin tercihleri ve Avrupa siyasi işbirliği

AT üyesi ülkeler, işbirliğinin yapısı ve kapsamı konusunda o dönem itibariyle henüz bir mutabakata varamamışlardır. Aslında bu bağdaşmazlık, Avrupa bütünleşme sürecinin başından beri var olan ve dış politika işbirliğinin ulusüstü mü, yoksa hükümetlerarası mı olmasını isteyen ülkelerin tezlerinin doğal bir sonucudur (Holland, 1995, s. 556; Nuttall, 1992, s. 2; K. Smith, 2014, s. 24; White, 2001, s. 75-77). Dolayısıyla bu iki tez, Avrupa düzeyinde dış politika işbirliğinin sınırlarını, konularını ve resmi kurumsal yapısını doğrudan etkilemeyi başarmıştır. Bu da üye ülkelerin önceliklerini dikkate almaksızın sürecin inşa edilemeyeceğinin temel göstergelerinden biridir.

Bu bağlamda Fransa ve Britanya, ulusal egemenliklerinden feragat etmemek için dış politika sürecinin, AT gibi ulusüstü bir organizasyon yerine hükümetlerarası niteliklere uygun olarak tasarlanmasını savunmuşlardır. Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve İtalya ise dış politika işbirliğinin, ulusüstü nitelikte olmasını ve AT ile ilişki içinde kurulmasını istemişlerdir (Keukeleire ve Delreux, 2014; Bindi, 2010; Miskimmon, 2007). Fransa, Almanya ve Britanya'nın zaman içinde kolayca dış politikayı kendi çıkarlarına göre yönlendirebileceği endişesi ve dış politika işbirliğinin AT kurucu anlaşmalarının dışında tutulmasının AT'nin zayıflamasına neden olacak bir tehdit olarak algılanması bunun altında yatan gerekçelerdir (M. E. Smith, 2004, s. 67). Bununla birlikte üye ülkeler arasında, özellikle savunma ve güvenlik konularının dış politikanın kapsamına girip girmemesiyle ilgili fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Öyle ki Fransa, dış politika işbirliğinin savunma boyutu olmadan Avrupa bütünleşmesinin eksik kalacağını ileri sürerken Britanya'nın öncülüğündeki diğer üye ülkeler, savunma ve güvenlik konusunun bu sürece dâhil edilmesine sıcak bakmıyorlardı (K. Smith, 2005, s. 6; Tank, 1998, s. 14).

1970’te üye ülkelerin çekincelerinin göz önüne alınması ve geçmişte süreci tıkayan hassas konuların tekrar tartışmaya açılmaması ile Avrupa düzeyinde dış politika işbirliği süreci dizayn edilebilmiştir. 1970’te Lüksemburg Raporu -Davignon Raporu olarak da bilinmektedir- çerçevesinde kurulan ASİ, üye ülke dışişleri bakanları arasında bilgilerin paylaşıldığı, bakış açılarının uyumlaştığı ve hatta olası ortak dış politika faaliyetlerinin karara bağlandığı bir platform olarak işlev görmeye başlamıştır (H. Smith, 2002, s. 64). Bu platform, üye ülkelerin bağlayıcı taahhütler altına girmeden dış politika konularını -savunma ve güvenlik konuları hariç- rahatça tartışabildikleri zayıf bir kurumsal yapıyı ihtiva etmektedir (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 44; Bretherton ve Vogler, 2006, s. 160). Böylece AT dışında ve hükümetlerarası bir yapı sunan ASİ’nin kuruluşuyla Fransa ve Britanya gibi ülkelerin egemenlik çekinceleri giderilmiştir. Bir anlaşma statüsü olmadan işbirliği ve dayanışma temelli zayıf bir kurumsallık düzeyiyle ASİ, Hollanda’nın öncülük ettiği diğer üye ülkelerin, Avrupa dış politika sürecine destek vermelerinde etkili olmuştur.

2.1.3. Avrupa dış politikasının dönüşümü ve Avrupalılaşmanın düzeyi

Avrupa düzeyinde dış politika işbirliği oluşturma isteği, ASİ’nin kurulması ile gerçekleşmiş ve böylece Avrupa dış politika işbirliğinin kurumsallaşmasının ilk adımı atılmıştır (Keukeleire ve Delreux, 2014; K. Smith, 2014; Bretherton ve Vogler, 2006; M. E. Smith, 2004). ASİ sayesinde Avrupa bütünleşmesinin başından beri bir tabu olarak görülen ve uzun yıllar üye ülkelerin üzerinde uzlaşamadığı bir konu olan dış politikanın Avrupa düzeyinde ve ulusal düzeyde Avrupalılaşmasına zemin hazırlanmıştır (Miskimmon, 2007; Peterson ve Sjursen, 1998; Nuttall, 1992). Elbette ASİ’nin kurulması ile dış politika alanındaki Avrupalılaşma düzeyi, AT politikalarında olduğu gibi çok yüksek düzeyde gerçekleşmemiştir (Moumoutziz, 2011; Michalski, 2013; Wong, 2011; Wong ve Hill, 2011). Ancak Avrupa bütünleşme sürecinin ortaya çıkardığı ASİ, dış politika alanındaki kurumsal düzenlemenin büyümesi ve derinleşmesi için uygun bir temel oluşmasına yardımcı olmuştur. Bu bölümde, ASİ çerçevesinde Avrupa düzeyinde ve ulusal düzeyde dış politikanın Avrupalılaşması incelenecektir.

2.1.3.1. Avrupa düzeyi dış politikasının Avrupalılaşmasının boyutları

Avrupa düzeyinde dış politika işbirliğinin oluşumu ve gelişimi, ulusal politika tercihlerinin Avrupa düzeyine taşınması veya Avrupa düzeyindeki kurumsal ve

politik yapıların ulusal düzeylere indirgenmesi şeklindedir (Wong ve Hill, 2011; Major, 2005). Yatay etkileşim ve gönüllülük esasının ASİ'nin lokomotifi olması, Soğuk Savaş boyunca Avrupalılaştırmanın boyutlarını sınırlamıştır. Burada, Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması'na dek Avrupa dış politikasının ASİ ekseninde nasıl oluştuğu açıklanacaktır.

2.1.3.1.1. Tercihlerin ulusal düzeyden Avrupa düzeyine taşınması

AT üyesi ülkeler, ASİ'nin organize edilmesi sırasında ulusal tercihlerini ve önceliklerini Avrupa düzeyindeki dış politikanın gelişimine aktarabilmek ve bu düzeyde oluşacak dış politika etkilerinin derecelerini azaltabilmek için büyük çaba göstermişlerdir (Nuttall, 1992; M. E. Smith, 2004; White, 2001; Miskimmon, 2007; Gross, 2009). Bu süreçte üye ülkeler, Avrupa düzeyindeki dış politika işbirliğinin oluşmasında temel aktör olmalarından dolayı kendi ulusal tercihlerini proaktif olarak ulusal düzeyden Avrupa düzeyine taşımayı amaçlamışlardır. Fakat her üye ülkenin ulusal tercihlerini aynı derecede Avrupa düzeyine taşıdığını söylemek oldukça zordur. AT içerisinde aktif olan ülkeler, ASİ tesis edilirken kendi ulusal tercihlerini Avrupa düzeyine taşımayı, diğer pasif ülkelere göre daha kolay ve daha kapsamlı bir şekilde gerçekleştirmiştir (Tank, 1998, s. 12-15). Bu durum, pasif ülkelerin kendi ulusal tercihlerini Avrupa düzeyine çıkaramadığı anlamına gelmemektedir. Bunlar kapsam itibarıyla aktif ülkelerden görece daha geride kalmıştır. ASİ sürecinde AT üyesi ülkelerin kendi ulusal tercihlerini Avrupa düzeyine taşımaları, ilk olarak ASİ'nin kurumsal yapısının belirlenmesi aşamasında ortaya çıkmıştır. Buradaki tartışmanın odak noktası, hükümetlerarası veya ulusüstü olup olmamaktır (Keukeleire ve Delreux, 2014; White, 2001; Wong ve Hill, 2011). Bu çerçevede Fransa, ASİ ile AT'nin dünya siyasetinde bağımsız ve etkin bir güç haline gelmesi için kendi koşulları ekseninde çaba göstermiştir. Bunun için ASİ'nin öncelikle hükümetlerarası bir nitelikte olmasında ve Avrupa Komisyonu ile Parlamentosunun sürecin dışında tutulmasında ısrarcı olmuştur (M. E. Smith, 2004, s. 70). Fransa, bir yandan ulusal egemenliğini kısıtlayıcı bir kurumsal yapının önüne geçmeye çalışırken öte yandan kendi ulusal tercih ve önceliklerine koşut olarak oluşacak Avrupa düzeyindeki dış politika ile ABD'nin Avrupa üzerindeki hâkimiyetini de kırmayı hedeflemiştir (Tank, 1998; Miskimmon, 2007). Nitekim 1970'teki Lüksemburg Raporu ile ASİ'nin hükümetlerarası ve AT'den bağımsız bir yapı

şeklinde oluşturulması, Fransa'nın ulusal tercihlerini Avrupa düzeyine taşıyarak Avrupa dış politikasına etki yapabildiğini göstermektedir.

Britanya'nın AT üyeliğine karşılık ASİ'nin kurulmasını kabul eden AT üyesi diğer ülkeler, Almanya, Fransa ve daha sonrasında Britanya'nın Avrupa dış politikası işbirliği sürecine hâkim olmaması için ASİ'nin AT gibi ulusüstü nitelikte oluşturulmasını savunmuşlardır (Miskimmon, 2007, s. 25-29). Bu bağlamda Hollanda, Belçika ve Lüksemburg, ASİ'nin ulusüstü nitelikte olmasa bile en azından AT ile ilişkilendirilmesi ve ASİ'nin sınırlı konuları kapsayacak bir dış politika işbirliğini içermesini müzakere masasına taşımışlardır (M. E. Smith, 2004, s. 71; Francia ve Abellan, 2006, s. 124-125). Ancak ASİ'nin AT'den bağımsız ve hükümetlerarası nitelikte oluşturulduğu göz önüne alındığında küçük pasif ülkelerin kendi ulusal tercih ve önceliklerini Avrupa düzeyine taşımalarının sınırlandığı belirgileşir. Büyük aktif ülkelerin kendi ulusal tercihlerini ASİ mekanizmasına tam anlamıyla yansıtamadıkları da bir gerçektir. Küçük üye ülkelerin, AT'den bağımsız ve güçlü bir dış politika işbirliği istememeleri, bağlayıcılığı olmayan ve zayıflayan ASİ'nin kurumsal yapısını AT ile ilişkilerin kısıtlandığı ve dış politika elitlerinin görece üstünlüklerinin olduğu bir düzeye çekmiştir (K. Smith, 2014, s. 24-25). Küçük üye ülkeler, birtakım ulusal tercihlerini ve özellikle Avrupa bütünleşmesine yönelik yaklaşımlarını, büyük üye ülkelere kabul ettirme yoluyla Avrupa düzeyine taşıma başarısını gösterebilmişlerdir.

Bununla birlikte AT üyesi ülkeler, sadece ASİ'nin kurulması sürecinde değil, ilerleyen aşamalarda da kendi ulusal tercihlerini ASİ Zirvelerine taşıyarak Avrupa dış politikasının kendi ulusal çıkarlarına göre şekillenmesi amaçlamışlardır (Miskimmon, 2007; Wong, 2006; Keukeleire ve Delreux, 2014). Böylece üye ülkelerin dünya siyasetine entegrasyonu kolaylaşmış ve Avrupa dış politikasının oluşturacağı adaptasyon baskısı ile uyum maliyeti en aza indirilmiştir. 1967'deki Arap-İsrail Savaşı sırasında yaşanan çatışmalara bir çözüm getirmek için Fransa'nın liderliğinde dördü zirve¹² toplanması önerisinin ABD tarafından kabul edilmemesi, Fransa'nın dünya siyasetinde AT'den bağımsız etkili bir aktör olamayacağını göstermiştir. 1973'teki Arap-İsrail Savaşı'nda Fransa, 1967'de sergilediği AT'yi dışlayıcı tutumunu terk ederek ASİ kapsamında kolektif bir Avrupa işbirliği

¹² Dördü Zirve, Fransa'nın liderliğinde ABD, Britanya ve Sovyetler Birliğinin bir araya gelmesini amaçlamıştır.

çağrısında bulunmayı yeğlemiştir (M. E. Smith, 2004, s. 112). Fransa, bir yandan AT üyesi ülkelerin liderliğini üstlenerek etkili bir aktör olurken diğer yandan Araplarla ilişkilerinin zedelenmesinden doğacak ekonomik, siyasi ve askeri maliyetleri en aza indirebilmiştir.¹³

Fransa gibi Almanya da ASİ sürecini, kendi ulusal dış politikalarını gerçekleştirmek için önemli bir fırsat olarak görmüştür. Almanya, özellikle kendisinin Doğu Avrupa ülkelerine karşı kullandığı ve *Ostpolitik*¹⁴ olarak adlandırılan politikayı desteklemek için ASİ'yi önemli bir araç olarak kullanmayı düşünmüştür (Miskimmon, 2007; Keukeleire ve Delreux, 2014; M. E. Smith, 2004; Nuttall, 1992). Bu bağlamda Almanya, Doğu Bloğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmek için oluşturduğu *Ostpolitik*'in ASİ'deki Batı-Doğu ilişkileri ile ilgili görüşmelerin bir parçası olması için çaba harcamıştır. Almanya *Ostpolitik* sayesinde Doğu Avrupa ülkeleri ile kurduğu ilişkileri Avrupa düzeyindeki dış politika işbirliğinin bir parçası haline getirmeyi başararak bu alanda üye ülkeleri yönlendirme imkânına kavuşmuştur. Küçük üye ülkeler de kendi ulusal tercihleri kapsamında Avrupa düzeyindeki dış politika işbirliğinin oluşmasında etkili olabilmişlerdir. Özellikle Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve Danimarka, ABD ve NATO ile olan ittifaklarının zarar görmemesi için ASİ'nin savunma ve güvenlik alanını içermemesi konusunda yoğun bir mesai harcamışlardır (Keukeleire, 2010, s. 53-55). Fransa'nın tüm ısrarlarına rağmen bu ülkeler, ortak savunma ve güvenlik politikasının ASİ mekanizmasının dışında tutulmasını sağlayarak ulusal dış politika önceliklerini Avrupa düzeyine çıkarmışlardır.

Bu düzey değişikliği Cowles v.d.'nin (2001) de belirttiği gibi, dış politika ile ilgili belirli yönetim yapılarının oluşması ve sonrasında gelişmesi için gerekli koşulları hazırlamıştır. Elbette bu yönetim yapıların kapsamında ortaya çıkan resmi ve resmi

¹³ Fransa, Mayıs 1971'de ASİ çerçevesinde yapılan zirvede üye ülkeler arasındaki tüm anlaşmazlıklara rağmen kendi ulusal tercihleri doğrultusunda mülteci sorununun çözülmesi, İsrail-Mısır sınırlarının silahsızlandırılması ve İsrail'in 1967 yılından önceki sınırlarına çekilmesi gibi önemli kararlar alınmasına öncülük etmiştir. Böylece hem uluslararası krizler karşısında Avrupalı ülkelere liderlik yapabilmiş hem de ortaya çıkan uyum maliyetini en aza indirmeyi başarmıştır.

¹⁴ *Ostpolitik*, Federal Almanya Cumhuriyetinin 1967'de Başbakan Willy Brandt'in öncülüğünde, Varşova Paketi ve Sovyetler Birliği ile ilişkileri normalleştirmek amacıyla geliştirdiği bir politikayı tanımlamaktadır. Willy Brandt'in bu politikayı oluşturmasının amacı, bir yandan Almanya'daki ABD hâkimiyetini azaltarak Sovyetler Birliği ile doğrudan ilişki kurmak, öte yandan Doğu Almanya'yı egemen bir devlet olarak tanımsızın bu devlet ile olan anlaşmazlıklara çözüm aramaktır. Almanya *Ostpolitik* yoluyla önce Polonya, daha sonra Çekoslovakya ve Doğu Almanya ile birtakım anlaşmazlıkları gidermeyi başarmıştır. 12 Ağustos 1979'da ise Sovyetler Birliği ile doğrudan diyalogun kurulması ile Almanya, Doğu ve Batı Blokları arasında önemli bir misyon üstlenmiştir.

olmayan kuralların, süreçlerin, politika paradigmalarının, iş yapma tarzlarının ve ortak inanışların kurumsallaşması uzun bir zaman dilimine yayılmıştır. Bu süreçte üye ülkeler, Avrupa dış politikasının inşasında en temel aktör olmaya devam etmişlerdir. Bu tür bir aktif katılım süreci, adaptasyon baskısı ve uyum maliyetinin azaltılması için ASİ'nin araçsallaştırıldığı şeklinde okunabilir.

2.1.3.1.2. Avrupa düzeyinin ulusal düzeyi etkilemesi

Avrupa düzeyindeki siyasal yapıların ve politikaların ulusal düzeye taşınması olarak nitelendirilen yukarıdan aşağı yaklaşımı, üye ülkelerin ASİ ile Avrupa düzeyinde oluşan standartlara, normlara ve kurumlara uyum sağlamasını içermektedir (Börzel ve Risse, 2003; Radaelli, 2003; Wong ve Hill, 2011; Cowles v.d. 2001). ASİ'nin kurulması ile Avrupa düzeyinde siyasal yapıların, politikaların ve normların oluşması süreci başlamıştır. Ancak ASİ'nin gayri resmi esnek kuralları içeren bir kurumsal yapıya göre üye ülkelerin kontrolünde olması ve en önemlisi AT'den ayrı tutulması nedeniyle ASİ çerçevesinde Avrupa düzeyinde oluşan normların ve değerlerin üye ülkelerin ulusal düzeylerini etkilemesi sınırlı olmuştur (Peterson ve Sijrsen, 1998; White, 2001; Wong ve Hill, 2011). Çünkü resmi ve bağlayıcı kuralların ASİ aracılığıyla Avrupa düzeyinde oluşturulamaması, Avrupa düzeyi ile ulusal düzeyler arasındaki uyum (*fit*) ve uyumsuzluk (*misfit*) derecesinin ortaya çıkmasını engellemiştir (Gross, 2009, s. 14-15). Böyle bir derecenin ortaya çıkmaması, doğal olarak Avrupalılaştırmanın üye ülkeler üzerinde uyum yönünde uyguladığı adaptasyon baskısını sınırlamıştır. Avrupa düzeyinde belirli kararlar ve politikalar oluşturuluyor olsa bile AT üyesi ülkelerin bu kararlara ve politikalara katılmaları veya katılmamaları uyum baskısının bir sonucu değildir (M. E. Smith, 2004, s. 72).

ASİ mekanizmasında olduğu gibi, Avrupa düzeyinde oluşan kurumsal yapıların gelişimine bağlı olarak üye ülkelerin, Avrupa düzeyindeki norm ve değerleri kendi ulusal politika süreçlerine dâhil ettiği görülmektedir (Miskimmon, 2007; Wong, 2006; Tonra, 2001; White, 2001; Wong ve Hill, 2011). Nitekim 1970 Lüksemburg Raporu sonucu oluşan ASİ mekanizmasının, birtakım değişiklikler ile AT üyesi ülkelerin dış politika yapma süreçlerini etkilemesi söz konusu olmuştur. Örneğin, 1973 yılında yapılan Kopenhag Zirvesi'nde AT üyesi ülkeler arasında ASİ çerçevesinde ortak tavır ve faaliyetlerin belirlenmesi konusunda prensipte uzlaşılarak üye ülkelerin önemli dış politika konularında ulusal düzeyde bir karar almadan önce diğer üye ülkeler ile bilgi alışverişinde bulunması öngörülmüştür (Özdal, 2013, s.

93). Bu kararın doğal bir sonucu olarak üye ülkelerin ulusal dış politikalarını ilgilendiren konularda uluslararası sistem içerisinde harekete geçmeden önce diğer üye ülkeler ile iletişim kurmaları zorunlu hale gelmiştir. Böylece herhangi bir bağlayıcılığı olmayan ve tamamen esnek kuralları içeren ASİ'nin, AT üyesi ülkelerin ortak tutumları ile oluşan belirli normlarla üye ülkelerin ulusal politikalarını etkileme kapasitesi oluşmaya başlamıştır.

ASİ'nin üye ülkelerin dış politikalarını etkileme kapasitesi, 1977 ile 1987 yılları arasında daha da artmıştır (Bindi, 2010; Keukeleire ve Delreux, 2014; H. Smith, 2002). Özellikle 1981 Londra Raporu ile başlayan ve Avrupa Tek Senedi (ATS)¹⁵ ile süren dönemde ASİ'nin yapısında ulusüstü nitelikleri gerektirmeyecek şekilde iyileştirmenin yapılması, Avrupa düzeyinde dış politika ile ilgili daha fazla norm, değer ve standartların oluşmasını mümkün hale getirmiştir. Bu tarihlerde hem krizlere ve acil durumlara karşı danışma mekanizmasının geliştirilmesi hem de üye ülkeler arasında ortak bir Avrupa dış politikasının oluşturulması için daha güçlü bir siyasi iradenin ortaya konulması, Avrupa düzeyindeki işbirliğinin gelişmesine ve derinleşmesine yardımcı olmuştur. (M. E. Smith, 2004, s. 125). 1981 Londra Raporu, krizler ve acil durumlar karşısında ASİ'nin etkinliğinin artırılması için AT ile ilişkilendirilmesini kolaylaştırmış ve 'tek seslilik' için üye ülkelerin daha fazla taahhüt altına girmeleri sağlanmıştır. ASİ'nin özellikle AT'nin ekonomik araçlarını kullanmaya başlaması, AT aracılığıyla üye ülkelerin ulusal dış politikaları üzerinde bir baskının oluşmasını beraberinde getirmiştir. Öyle ki 1981-1982 Polonya Krizi ve 1982 Falkland Savaşı¹⁶ sırasında, ASİ'nin AT düzeyinde alınan ekonomik yaptırımlar aracılığıyla krizlere müdahale etmesi, bütün üye ülkelerin bu kararı

¹⁵ Avrupa Tek Senedi (ATS), ASİ'nin Avrupa dış politikasındaki fiili durumunu, hukuki hale getirmesi açısından oldukça önemli bir anlaşmadır. ATS'de üyesi ülkelerin -antlaşmada yüksek akit tarafları olarak geçmektedir-, Avrupa dış politikasının oluşturulması için birlikte çaba gösterecekleri belirtilmektedir. Böylece Avrupa dış politikası kavramı ilk kez resmi olarak ATS'de, yani Avrupa Toplulukları anlaşmalarında geçmeye başlamıştır. ATS'de alınan bu kararların daha önce yapılan zirveler sonucunda şekillendiğini de belirtmek gerekmektedir. Özellikle 1980'lerden itibaren Londra Raporu, Genscher-Colombo Raporu, Stuttgart ve Milano Zirveleri gibi gelişmeler, 1986'da ATS ile ASİ'nin yapısında radikal olmasa da önemli değişikliklerin yapılmasını sağlamıştır. Bu konuda detaylı bilgi için ayrıca Bkz: Avrupa Birliği: Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişim, Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı? (Özdal, 2013); European Union Foreign Policy: What It is and What It Does (H. Smith, 2002); Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation (M. E. Smith, 2004); An Introduction of European Foreign Policy (Cameron, 2007).

¹⁶ Üye ülkeler, Polonya'da 1981-1982'de ortaya çıkan şiddet olayları, hukuk dışı tutuklamalar ve basının susturulması karşısında ASİ çerçevesinde AT'nin ekonomik yaptırımlarını devreye sokmasını ve yine 1982'deki Falkland Adalarında yaşanan krizde Arjantin'e karşı ekonomik, siyasi ve askeri yaptırımlar uygulamasını sağlamışlardır.

uygulamasını zorunlu kılmıştır. ASİ'nin dış politika alanında AT'nin ekonomik araçlarını kullanarak üye ülkelerin dış politikalarında bir uyum baskısı oluşturmasıyla üye ülkeler arasında 'tek sesliliğin' sağlanabildiği görülmüştür.

Avrupa düzeyinde ortaya çıkan ASİ mekanizmasının, AT'ye aday ülkelerin ulusal dış politikalarında bir değişime ve dönüşüme neden olduğu, hatta bunun üye ülkelere göre daha fazla olduğu söylenebilir (Barbé, 2011; Tsardanidis ve Stavridis, 2007). Çünkü AT ile üye ülkeler ve aday ülkeler arasında yaşanan Avrupalılaşma süreçleri birbirinden farklıdır. AT ve üye ülkeler arasında iki yönlü bir etkileşim söz konusu iken AT ile aday ülkeler arasında asimetrik güç ilişkisine dayanan ve bu nedenle tek yönlü bir Avrupalılaşma süreci yaşanmaktadır (Cowles v.d. 2001; Schimmelfenning ve Sedelmeier, 2005). Aday ülkelerin AT üyeliği beklentisi, onların siyasal, ekonomik ve sosyal sistemlerinde değil, ulusal dış politikalarında da bir değişime neden olmaktadır. AT'nin genişleme sonucu sorunlu bir ülkeyi Birliğin parçası haline getirmek istememesi, aday ülkelerin Avrupa düzeyindeki kriterlere ve politikalara uyum sağlaması zorunluluğunu doğurmaktadır. ASİ'nin AT ile organik bir bağı olmamasına rağmen AT'ye aday olan "İspanya ve Yunanistan gibi ülkeler, ulusal dış politikalarını Avrupa dış politikası ile uyumlaştırmak için geleneksel dış politika tercihlerinde önemli değişiklikler yapmak zorunda kalmışlardır"¹⁷ (Tsardanidis ve Stavridis, 2007, s. 222). Aday ülkelerin karşılaştığı bu zorunluluk, Avrupalılaşmanın bu ülkelerde daha etkili olduğunu göstermektedir. Her ne kadar ASİ'nin üye ülkeleri etkileme kapasitesi sınırlı olsa da Maastricht Antlaşması'na dek üye ülkelerin dış politikalarında birtakım değişikliklerin yaşanmasında önemli bir rol oynamış ve Soğuk Savaşı izleyen dönemdeki dış politikanın gelişimine zemin hazırlamıştır.

2.1.3.2. Ulusal düzeyde dış politikanın dönüşüm süreci

ASİ'ye göre kurgulanan Avrupa dış politikasının ulusal düzeydeki dış politikaları Avrupalılaştırmasının süreçleri ve mekanizmaları, diğer politika alanlarına göre oldukça farklı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bunun temel nedeni, kararların

¹⁷ İspanya, Arap-İsrail Krizlerinde Arap ülkelerine açık destek verirken İsrail'i diplomatik olarak tanımayı reddetmiştir. Fakat İspanya, AT'ye adaylık sürecinin başlaması ile geleneksel dış politikasından vazgeçmiş ve Avrupa Birliği ile aynı doğrultuda politikalar izlemeyerek İsrail'i diplomatik olarak tanımayı kabul etmiştir. Aynı şekilde Yunanistan da İsrail'i uzun bir süre diplomatik olarak tanımamış, hatta AT'ye üye olduktan sonra da bu tutumunu belli bir süre devam ettirmiştir. Ancak 1989 yılında Yunanistan da İsrail'i resmen tanıyarak ulusal dış politikasını Avrupa düzeyi ile uyumlu hale gelmiştir.

bağlayıcılığının farklı uyum mekanizmaları gerektirmesi ve bunların üye ülkeler üzerinde yarattığı baskının düzeyinin değişmesidir. ASİ'nin zorlayıcı hiyerarşik dikey ilişkileri içermemesi, hukuki olarak bağlayıcı kurallar koyamaması ve AT kurumları gibi dikte ettirici bir yetkiye sahip olmaması, ulusal düzeydeki dış politikayı uyum baskısından çok dış politika elitlerinin sosyalleşmesi ve süreç içerisinde öğrenme ve ders çıkarma yoluyla dönüştürmüştür.

2.1.3.2.1. Dış politika elitlerinin sosyalleşmesi

Dış politika elitlerinin sosyalleşmesi, ASİ döneminde Avrupalılaşma için öngörülen en önemli mekanizmalardan biridir (Wong, 2006; Wong ve Hill, 2011; Pomorska, 2008). Bu süreçte, uyum baskısı yerine elitlerin etkileşime girerek ulusüstü norm ve değerleri benimsemeleri tercih edilmiştir. ASİ boyunca ulusal dış politika elitleri, ulusüstü düzeyde kazandıkları bu norm ve değerleri kendi ulusal düzeylerine yerleştirmek için aracı olmuşlardır. Bunlar, kendi ulusal tercihlerini ulusüstü düzeyde oluşmuş ortak tercihlerle birleştirmek suretiyle kendi ulusal tercihlerinin ve çıkarlarının gerçekleşmesini sağlayabilmişlerdir. (Nuttall, 1992; M. E. Smith, 2004; Miskimmon, 2007). ASİ sürecinde bu mekanizmanın sıklıkla kullanıldığı ve hatta ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasında en önemli rolü oynadığı söylenebilir. Zira herhangi bir uyum baskısı oluşturma kapasitesine sahip olmayan ASİ'nin, zaman içinde geçirdiği değişim ve dönüşüm başka türlü açıklanamaz.

ASİ'nin ilk yıllarında herhangi bir sekreteryası olmadığı için bütün çalışmalar ve koordinasyon, üye ülkelerin dışişleri bakanlıklarında görevli personelinin oluşan Siyasi Komite, Avrupa Muhabirler Grubu ve Çalışma Grupları tarafından yapılmıştır (Özdağ, 2013, s. 109-110). Ulusal hükümet ve devlet başkanları, sürecin etkili aktörlerin değildir. Zaten ASİ, dışişleri bakanlarının belirli aralıklarla bir araya geldiği ve bilgilerini paylaştığı, bakış açılarını uyumlulaştırdığı ve hatta olası ortak dış politika faaliyetlerini karara bağladığı bir platform olarak düşünülmüştür. Siyasi Komite, Avrupa Muhabirler Grubu ve Çalışma Gruplarında görev alan dış politika elitleri, ASİ'yi bir pazarlık platformu olarak görmemişlerdir (M. E. Smith, 2004, s. 82). Böylece ASİ ilk aşamada iş konuşma (*talk shop*) platformu şeklinde değerlendirilmiştir. Burada, AT politika yapımının pazarlık aşamalarında sıklıkla karşılaşılan ödün ve tehdit gibi yöntemler yerine konsensüs temelinde birbirine güvenme ve sorun çözme esası önceliklidir. Bu yapılanma aracılığıyla elitlerin birbirleriyle iletişim kurma ve bilgi paylaşma kapasitesi artmış ve dünya siyasetini

ilgilendiren tartışmalara yön verecek ortak eylemler için teşvik edici fırsatlar yakalanmıştır (H. Smith, 2002, s. 68).

ASİ düzeyinde ulusal dış politika elitleri arasındaki etkileşimin ve bilgi paylaşımının çoğalması, Avrupa dış politikasının gelişimi ve ulusal dış politikaların Avrupalılaşması için gerekli ortak anlayışların, prosedürlerin ve politikaların oluşmasını kolaylaştırmıştır. M. E. Smith (2004), bu süreci beş aşamalı olarak açıklar. İlk olarak dış politika elitleri arasında bilgi paylaşımının artması ile birbirlerine karşı bir ‘güven inşası (*confidence building*)’ gerçekleşir. AT üyesi ülkeler arasında güvenin tesis edilmesi ile her düzeyde bilgi alışverişinin yapılmasına olanak sağlayacak bir iletişim ağının kurulması ve aşağıdaki tabloda da görülebileceği gibi, üye ülkelerin uluslararası sorunlar konusunda daha fazla bilgi paylaşması olanaklı hale gelmiştir. Sürekli etkileşim içinde olan dış politika elitleri, üye ülkelerin uluslararası sorunlar karşısındaki tutumlarını bildiklerinden üye ülkelerin birbirlerinin dış politikaları ile ilgili hazırlıksız yakalanma riskleri azalmıştır. İkinci olarak bilgi paylaşımı, Avrupa dış politikası için hangi alanın sorunlu, hangi alanın işbirliğine uygun olduğunun tespitini kolaylaştırmıştır (M. E. Smith, 2004, s. 105). Zira dış politika elitleri, hangi aktivitelerin ve konuların ASİ’de tartışılabileceğini, hangilerinin konuşulamayacağını veya hangilerinin ulusal temelli olduğunu zaman içinde öğrenmişler ve kendi ulusal karar alıcılarını yönlendirme fırsatına kavuşmuşlardır.

Tablo 2. 1. Avrupa Siyasi İşbirliği COREU Telex Sisteminin Yıllara Göre Artışı

Yıl	Mesaj Sayısı
1974-82	4800 (ortalama)
1985	5400
1986	9800
1990	7548
1991	10184
1992	11394
1993	11714
1994	12699

Kaynak: Smith, M. E. (2004) *European’s Foreign and Security Policy: Institutionalization of Cooperation*, Cambridge: Cambridge University Press.

Ulusal dış politika elitleri arasındaki bilgi paylaşımı yoluyla ortaya çıkan üçüncü aşama ise ikinci aşama ile bağlantılıdır. Bu aşamada elitler, öğrenmiş oldukları

sınırlara göre Avrupa dış politikası ile ilgili ‘ortak bakış açıları’nın ve analizlerin oluşmasını sağlar (M. E. Smith, 2004, s. 106). Bu durumun ortaya çıkması, ASİ’nin bir pazarlık süreci değil, problem çözmeye dayalı ortak kazanç platformu olması yönündeki algı ile ilgilidir. Bu durum sorunlara karşı konsensüsün olması ve hiçbir üye ülkenin ulusal çıkarını -ki tüm ülkelerin kazançlı çıkacağı düşünülmektedir- yansıtmaması ile açıklanmaktadır. Dördüncü aşama, dış politika elitleri aracılığı ile Avrupa dış politikasına katılan üye ülkelerin, işbirliğinin daha etkili olabilmesi için ASİ’nin yapısının genişletilmesi konusunda istekli olmalarını içerir (M. E. Smith, 2004, s. 106). AT üyesi ülkeler, dış politika elitlerinden aldıkları olumlu/olumsuz geri beslemeler (*feedback*) sayesinde dış politika sisteminin geliştirilmesi ve değiştirilmesi konusunda önemli adımlar atmıştır. Öyle ki Hill ve Wallace’ın da belirttikleri gibi, ulusal dış politika elitleri ASİ kapsamında sadece üçüncü ülke hükümetlerini etkilemekle kalmamış, kendi hükümetlerini de etkilemeyi başarmışlardır (Hill ve Wallace, 1996, s. 12). Son olarak bu etkileşim ve bilgi paylaşımının ulusal hükümetler üzerindeki etkisi, dış politika ile ilgili yeni norm, değer ve kuralların oluşturulması için birtakım talepleri beraberinde getirmiştir (M. E. Smith, 2004, s. 105-107).

ASİ’nin herhangi bir merkezi otoritesi ve sürekli bürokratik yapısı olmadan ulusal dış politikaları etkileyebilmesi, bu ülkelerin dış politika elitleri arasındaki sürekli etkileşimi sağlayacak bir platformun oluşması ile mümkün olmuştur. Bu etkileşimler, zaman içinde ulusal hükümetlerin dış politika elitlerinden etkilenmesiyle Avrupa düzeyindeki dış politika işbirliğinin genişlemesi ve gelişmesine önayak olmuştur. Ancak üye ülkelerin güvenlik ve savunma gibi konuları kendi ulusal egemenliğinin önemli bir parçası olarak görmeleri, Soğuk Savaş döneminde AT düzeyinde bir dış politikanın ortaya çıkmasını engellemiştir. Bu dönemde dış politika elitlerinin Avrupa düzeyinde sosyalleşmeleri ve buna bağlı olarak ortak norm ve değerleri sahiplenmesi, Soğuk Savaş sonrasındaki dış politika işbirliği için önemli adımlardan birini oluşturmuştur.

2.1.3.2.2. Öğrenme ve ders çıkarma

ASİ döneminde ulusal düzeydeki dış politikanın Avrupalılaşmasının bir diğer unsuru da krizler ve başarısızlıklar karşısında çıkarılan dersler (*draw lessons*) ve yaparak öğrenme (*learning by doing*) süreçleridir (Nuttall, 1992; Miskimmon, 2007; Keukeleire ve Delreux, 2014; White, 2001). Ulusal dış politika elitlerinin Avrupa

düzeyinde iletişim ağıları sayesinde sosyalleşmeleri, Avrupa dış politikasının gelişimde önemli rol oynamıştır. Fakat beklenmedik durumlar karşısında bu iletişim ağlarının yetersiz kaldığı görülmüştür. Bunun temel nedeni, ASİ'nin sınırlı düzeyde bir işbirliğine olanak sağlamasıdır. Bu ise dış politika elitlerinin belirli alanda dış politika işbirliği içinde yer almasına neden olmuştur. Dolayısıyla ASİ'nin kapsamında bulunmayan bir uluslararası sorun karşısında dış politika elitlerinin herhangi bir etkileşimi ve sosyalleşmesi söz konusu olmadığı gibi, bu konularda ulusal hükümetleri de yönlendirmeleri mümkün olmamıştır. Ancak ASİ'nin ve dolayısıyla AT'nin uluslararası sorunlar karşısında gösterdiği performans, üye ülkeler üzerinde bir etki oluşturarak ASİ'nin kapsamının genişletilmesine yardımcı olacak süreçlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bu bağlamda ASİ ile başlayan Avrupa dış politikası inşası sürecinde deneme yanılma sonucu oluşan tecrübeler ve bu tecrübelerden çıkarılan dersler, AT üyesi ülkelerin Avrupa dış politikası konusundaki inançlarda bir değişim yaratmış veya yeni inanç, beceri ve prosedürlerin gelişmesine (ve yerleşmesine) olanak tanıyacak süreçleri beraberinde getirmiştir. Belirsizliklere karşı AT üyesi ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını daha etkili sürdürebilmek adına ASİ'nin kurumsal yapısının geliştirilmesinin önemini görmeleri, Avrupa düzeyindeki dış politika işbirliği sürecine yeni konuların eklenmesini sağlamıştır (Nuttall, 1992; M. E. Smith, 2004; H. Smith, 2002). Nitekim 1973 Kopenhag Raporu çerçevesinde Avrupa-Arap siyasi diyalogunun kurulması, Avrupa düzeyindeki dış politika işbirliğinde geçerli olan yaparak öğrenme sürecine önemli bir örnektir. 1973 Arap-İsrail Savaşı ile ASİ mekanizmasının özellikle bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi ve Avrupa bütünleşmesi benzeri süreçlerin diğer bölgelere transfer edilmesi konusunda yetersiz olduğunun anlaşılması, AT üyesi ülkelerin ASİ konusundaki inançlarında bir değişim yaşanmasına neden olmuştur. Ulusal düzeydeki aktörlerin tercihlerinde yaşanan bu değişim ise ASİ'nin kapsamının Avrupa düzeyinde genişlemesine yardımcı olacak süreçleri başlatmıştır (M. E. Smith, 2004, s. 112-113).

Benzer şekilde Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgal etmesi karşısında AT'nin tepkisini zamanında gösterememesi ve yine aynı yıl İran Devrimi sonrası yaşanan rehine krizinde uygulanması gereken yaptırımlar konusunda kararsız kalınması, ASİ'nin dış politika işbirliği kapasitesinin ve kabiliyetinin yetersizliğini bir kez daha göstermiştir. Bu durum karşısında üye ülkelerin ASİ'nin AT ile ilişkilendirilmesi

hakkındaki düşünceleri değişmiş, 1981 Londra Raporu ile ASİ'nin AT'nin araçlarını kullanmasının önü açılmış ve 1987 ATS ile de AT ile ASİ arasındaki ilişki resmi olarak kabul edilmiştir.

ASİ'nin gelişmesinde üye ülkelerin önceki krizlerdeki başarısızlıklar sonucu ortaya çıkan eksikleri giderme gayretlerinin önemli katkısı olmuştur. ASİ'nin gelişiminin AT üyesi ülkelerin 'deneme yanılma (*trial and error*)' ve 'duruma göre (*case by case*)' hareket etme yönündeki kararları bağlamında gerçekleştiği söylenebilir. Zira ASİ'nin, kapsamlı bir kurumsal yapıda inşa edilmesi yerine AT üyesi ülkeler tarafından yirmi yıl gibi bir sürede birçok kez yeniden düzenlenmesi bunun göstergesidir.

2.1.3.3. Avrupalılaştırmanın sınırları

1970 yılında meydana getirilen ASİ'nin, AT üyesi ülkelerin ulusal politikalarının Avrupalılaştırmasını ne ölçüde etkilediği kadar ulusal politikaların Avrupalılaştırmasının sınırları da önemli bir tartışma konusudur (Bretherton ve Vogler, 2006; Nuttall, 1992; H. Smith, 2002). Elbette bu dönemde Avrupa düzeyinde dış politika işbirliğinin gelişmesine bağlı olarak AT üyesi ülkelerin dış politikalarında Avrupa düzeyi ile uyum yönünde birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Fakat bunun düzeyinin AT düzeyindeki ekonomik ve sosyal politikalar kadar yüksek olduğunu söyleyebilmek oldukça zordur. Bu durumun ortaya çıkmasında etkin olan nedenler, Avrupa içi faktörler ile uluslararası faktörlerden oluşur.

Ulusal dış politikaların Avrupalılaştırmasının sınırlı düzeyde kalmasının en önemli nedeni şüphesiz ASİ'nin hükümetlerarası olması, herhangi hukuki bir bağlayıcılığının olmaması ve AT'den tamamen bağımsız bir yapı olarak ortaya çıkması ile ilişkilidir. Çünkü ASİ, ulusal dış politikaların Avrupalılaştırmasının itici gücü olan dikey hiyerarşik ilişkiler yerine yatay etkileşim süreçleri ve gönüllük esasına dayanan bir süreci meydana getirir. Bu da Avrupa düzeyinde oluşan normların ve değerlerin, Avrupalılaştırmanın oluşturacağı adaptasyon baskısıyla üye ülkelere aktarılmasını zorlaştırmıştır. AT sürecinde değerler ve normlar önceden belirlenir ve üye ülkelerin bunlara uyum sağlaması beklenirdi. ASİ sürecinde bu uyum, Avrupa düzeyindeki dış politika elitlerinin sosyalleşmesi, süreç içinde öğrenme ve deneme yanılma yoluyla içselleştirme şeklindedir. ASİ'nin işleyişi, AT'de ekonomi ve sosyal politikalarda kullanılan 'sert' mekanizmalarla değil, ikna

veya taklit etme gibi daha ‘yumuşak’ mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

ASİ’nin kuruluş amacının herhangi bir dış politika eylemi üretmek yerine üye ülkeler arasında danışma ve işbirliğinin geliştirilmesi olması, Soğuk Savaş boyunca Avrupa dış politikasının gelişmesini engellemiştir. AB üyesi ülkelerin dışişleri bakanları arasında bilgilerin paylaşılması ve bakış açılarının uyumlaşması için oluşturulan ASİ’nin, üye ülkelerin egemenlik çekincesinden dolayı kurumsal açıdan oldukça zayıf bir yapıya göre inşası, kaçınılmaz olarak onun üye ülkeler üzerindeki etkisini sınırlandırmıştır. ASİ’nin kurumsal yapısına bakıldığında uzun yıllar ne bir bütçesi, ne sürekliliği olan bir personeli, ne de sabit bir toplantı merkezinin olduğu görülür. Aynı dönemde AT kapsamında birçok ulusal politikanın Avrupa düzeyinde şekillenmesine bağlı olarak üye ülkeler üzerinde Brüksel’in önemli bir etkisi gözlemlenirken ASİ’nin AT’nin dışında tutulması, Brüksel’in dış politikalar açısından herhangi bir etki yaratmasının önüne geçmiştir. Zaten büyük üye ülkelerin de isteği, AT kurumlarının Avrupa dış politikasının işbirliği sürecinde herhangi bir rol üstlenmemesidir.

AT’nin ASİ’yi kendi bünyesinde yer vermemesi ve bu anlamda Brüksel’in etkisinden uzaklaşılması, ASİ’nin AT’nin ekonomik araçlarını uluslararası politikada bir dış politika aracı olarak kullanmasının önüne geçmiştir. Zayıf bir kurumsal yapıya göre oluşturulan ASİ’nin AT’nin desteğinden de yoksun bırakılması, onun dış politika alanında yeterince varlık gösterememesi demektir. ASİ’nin, dış politika işbirliği için gerekli kapasite ve kabiliyetten yoksun olması, Soğuk Savaş boyunca uluslararası ilişkilerde AT’nin aktörlüğüne katkı sağlayamamasına yol açmıştır.

ASİ’nin herhangi bir bağlayıcılığının olmaması, üye ülkelerin dış politika alanında kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmesini kolaylaştırmıştır. Öyle ki AT üyesi ülkelerin ASİ kapsamında hem ekonomik hem de siyasal olarak önemli bir kapasiteyi oluşturma kabiliyeti olmasına rağmen Fransa ve Britanya’nın kendi ulusal çıkarlarını ön planda tutması, Almanya’nın Avrupa bütünleşmesinin derinleştirilmesi için herhangi bir inisiyatif üstlenmemesi ve diğer üye ülkelerin ABD ve NATO merkezli bir politika izlemesi, AT’nin Soğuk Savaş boyunca önemli bir uluslararası aktör olmasının önüne geçmiştir. Hâlbuki AT’nin, ABD ve Sovyetler Birliğine karşı alternatif bir güç olarak görüldüğü bir dönemde kuruluşun uluslararası sistemde ortaya çıkan fırsatlardan yararlanamaması, üye ülkelerin ulusal egemenlik

çekincelerinden dolayı AB düzeyinde kurumsal bir dış politika tesis edememesinden kaynaklanmıştır. Avrupa düzeyinde başlatılan bütünleşme süreci sonucunda AT'nin güçlü bir ekonomik birlik kurmasıyla uluslararası politikada 'sivil güç' haline gelmesine rağmen ulusal çıkarlar, egemenlik çekinceleri ve sınırlı işbirliği gibi saikler ASİ'nin sivil güce dayalı aktör kimliğinin gelişmesini de engellemiştir.

AT üyesi ülkelerin özellikle savunma ve güvenlik konularında ABD ve NATO'ya bağımlı olmaları ve Soğuk Savaş ortamında Sovyetler Birliği'ne karşı bu ittifaka ihtiyaç duymaları, AT'nin ABD'yi önceleyen politikalar izlemesine neden olmuştur. Nitekim ASİ'nin kurulması sürecinde Fransa'nın yoğun çabalarına rağmen Avrupa'nın ABD'den bağımsız dünya siyasetinde hareket edeceği bir dış politika inşası, diğer üye ülkelerin ABD ile olan ilişkilerini zedeleyeceğinden dolayı gerçekleştirilememiştir. Elbette bu politikanın oluşturulamamasının tek nedeni ABD değildir. Britanya ve Fransa'nın kendi ulusal çıkarları ve egemenlik çekinceleri nedeniyle ASİ'nin ulusüstü nitelikte güçlü bir politika oluşturmasını ve AT'nin uluslararası politikada önemli bir aktör olarak ortaya çıkmasını engellemiştir. Birçok AT üyesi ülkenin, AT düzeyinde bir dış politika işbirliğine sıcak bakması karşısında Britanya ve Fransa'nın bunu kabul etmemesi, zayıf ve kapsamı sınırlı düzeyde bir dış politika işbirliğini ortaya çıkarmıştır. Diğer üye ülkelerin -Almanya'da dâhil- Britanya ve Fransa'nın tutumlarını değiştirememesi, Soğuk Savaş boyunca Avrupalılaştırmanın etkisinin düşük seviyede hissedildiği bir işbirliğinin kurulmasını beraberinde getirmiştir

2.2. Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Birliği Dış Politika Sistemi ve Avrupalılaştırma Düzeyi

1980'lerin sonuna gelindiğinde Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesi, tüm dünyada olduğu gibi, Avrupa'da da çok sayıda siyasi gelişmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna koşut olarak Soğuk Savaş sisteminin kurucu normlarının da ortadan kalkması ile AT'nin, uluslararası sistemde karşılaştığı sorunlara etkili ve tutarlı cevaplar vermesi mümkün olmamıştır (M. E. Smith, 2004, s. 178; Miskimmon, 2007, s. 41; Cameron, 2007, s. 28; Bretherton ve Vogler, 2006, s. 158). Bunun temel nedeni, Soğuk Savaş boyunca AT'nin, iki süper gücün rekabetinin gölgesinde kalması ve buna bağlı olarak ASİ gibi sivil güce dayalı gevşek ve kurumsal bir yapısı olmayan ya da zayıf olan bir dış politika işbirliği sürecine sahip olmasıdır. Bu nedenle AT, yeni dönemde karşılaştığı/karşılaşacağı çok

sayıdaki dış politika sorunları ile daha etkili biçimde mücadele edebilmek ve daha tutarlı politikalar izleyebilmek için 1980'lerin sonunda başlatılmış olan ekonomik birliğin kapsamını, siyasal alanı da içerecek şekilde genişletme kararı almıştır (Cameron, 2007, s. 28; Peterson, 1998, s. 5; Hill, 1998, s. 20). Bu bölümde, ASİ ile başlayan Avrupa dış politikasının kurumsallaşması süreci, Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması sonrası oluşturulan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) kapsamında ele alınarak bunun ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasına etkisi incelenecektir.

2.2.1. Ortak dış politikanın oluşmasındaki temel faktörler

Soğuk Savaş döneminde Avrupa bütünleşmesine öncülük eden ideolojik çatışmaların, kamplaşmaların ve hatta sınırlamaların ortadan kalkması, Avrupa bütünleşmesinin yeniden canlandırılmasına ve derinleştirilmesine imkân sağlamıştır (Miskimmon, 2007, s. 33-36; K. Smith, 2014, s. 27; A. Spence ve D. Spence, 1998, s. 44). Bu canlanmaya ve derinleşmeye önayak olan esas önemli gelişme Almanya'yla ilgilidir (Soutou, 2014, s. 340; Miskimmon, 2007, s. 34). Avrupalı ülkelerin, Doğu ve Batı Almanya'nın yeniden birleşmesinin ardından Avrupa bütünleşmesinin nasıl etkileneceği konusundaki haklı endişeleri, belki de İkinci Dünya Savaşı sonrası başlatılan Avrupa bütünleşme sürecinin en önemli kilometre taşlarından birinin oluşturulmasına katkı sağlamıştır (M. E. Smith, 2004, s. 178; Soutou, 2014, s. 342; Telatar, 2008, s. 269). Birleşmeyi takiben Almanya'nın aşırı güçlenmesinin Avrupa'nın Soğuk Savaş boyunca ürettiği kolektif güvenlik sistemini tehlikeye düşürme olasılığı, başta Fransa olmak üzere AT üyesi ülkelerin, "Avrupa bütünleşme sürecinin hızlandırılması ve ekonomik ve siyasi alanlarda entegrasyon için somut adımların atılması ile Almanya'nın aşırı gücünün dengelenmesi ve kontrol altında tutulması isteğini gün yüzüne çıkarmıştır" (Telatar, 2008, s. 269). "Avrupa ülkelerinin bu endişelerini ortadan kaldırmak isteyen Almanya, yine Fransa ile birlikte Avrupa bütünleşmesindeki siyasal birlik sürecinin başlatılmasında öncü rol oynayarak Soğuk Savaş sonrası dönemde de Almanya'nın Avrupa bütünleşme sürecinin içinde yer almaya devam edeceğini göstermiştir" (Miskimmon, 2007, s. 34).

Avrupa bütünleşmesinde bu gelişmeler yaşanırken Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte yeni güvenlik sorunları ve tehditlerinin AT'nin yanı başındaki coğrafyalarda ortaya çıkmaya başlaması, Avrupa dış politikasının daha geniş kapsamlı tutulmasını

zorunlu hale getirmiştir. (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 46; A. Spence ve D. Spence, 1998, s. 44; Bindi, 2010, s. 30-33). Soğuk Savaşın sona ermesi ile Batı Avrupa ülkeleri için herhangi bir askeri tehdit kalmamış ancak terörizm, kaçakçılık, kitlesel göçler, etnik gerilimler ve nükleer de dâhil kitle imha silahlarının denetlenmesi gibi konular Avrupa bütünleşme sürecini olumsuz yönde etkileme potansiyelini sürdürmüştür. Bu tehditler, genellikle AT'ye komşu olan Doğu Avrupa ülkeleri ve yine Akdeniz ile Kuzey Afrika'daki ülkelerde gündeme gelen siyasi, ekonomik ve toplumsal istikrarsızlıklardan kaynaklanmaktaydı (Baykal, 2006, s. 146). Bu nedenle AT'nin, söz konusu tehditlerin önünü alabilmek için bu ülkelerde istikrarın sağlanması bakımından daha fazla sorumluluk alması gerektiği ortaya çıkmıştır -ki uluslararası toplumun beklentisi de bu yönde gelişmiştir- (Bretherton ve Vogler, 2006, s. 158).

Ne var ki ASİ çatısı altındaki gevşek dış politika işbirliği, AT'nin ortak çıkarları için bağımsız bir aktör olarak değişen uluslararası konjonktürde gerekli sorumlulukları almasına izin vermiyordu (Allen, 1998, s. 44; Jorgensen, 2004, s. 10). Çünkü ASİ, kuruluşu gereği reaktif bir mekanizmayı temsil etmekteydi ve uluslararası ortamda meydana gelen krizler karşısında proaktif bir dış politikayı organize edebilecek güce sahip değildi. Nitekim Soğuk Savaş izleyen yıllarda ortaya çıkan Yugoslavya Krizi ve Körfez Savaşı sırasında Hill'in de altını çizdiği gibi, üye ülkeler arasında ortak kararların alınmasında ve krizlere müdahale edilmesindeki beklentilerin çok fazla olduğu, ancak AT'nin bu beklentileri gerçekleştirecek kapasitenin olmadığı/olmadığı kısa sürede görülmüştür (Hill, 1998, s. 23). Bunun yanında Yugoslavya Krizi, mevcut savunma ve güvenlik örgütlerinin, Soğuk Savaş sonrası dönemin ihtiyaçlarına cevap verme yeteneklerini tartışmaya açmıştır. M. E. Smith'in (2004) de vurguladığı gibi, ABD'nin ve bu bağlamda NATO'nun Yugoslavya Krizi'ne dâhil olma konusundaki isteksizliği, Avrupalı devletlerin Soğuk Savaşın ardından kendi güvenlikleri ile ilgili daha fazla sorumluluk almaları gerektiği inancını kuvvetlendirmiştir (M. E. Smith, 2004, s. 179). Sonuçta AT'nin etkili bir aktör olması ve uluslararası sorunlarla ilgili beklentileri karşılayabilmesi için Avrupa dış politika işbirliğinin daha kapsamlı, tutarlı ve kurumsal bir vizyona sahip olması noktasındaki zorunluluk, dış politika sürecinde yeni bir dönemin başlamasına olanak sağlamıştır (Bretherton ve Vogler, 2006, s. 158; McCormick, 2013, s. 318; M. E. Smith, 2004, s. 179).

2.2.2. Maastricht Antlaşması ve ortak dış ve güvenlik politikası

Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması -bundan sonra Maastricht Antlaşması olarak geçecektir-, ASİ sürecini takiben Avrupa dış politikasının kurumsallaşması açısından en önemli gelişmelerden birini temsil etmektedir. (Bretherton ve Vogler, 2006; Srursen, 1998; M. E. Smith, 2004; Miskimmon, 2007; Tonra ve Kristiansen, 2004; White, 2001; Nuttall, 2000; Bindi, 2010; Cameron, 1998). AT -daha sonrasında Avrupa Birliği/AB- üyesi ülkelerin Soğuk Savaş neticesinde yaşadıkları zorluklar karşısında ASİ'nin yeterli olmadığını görmeleri, AB'nin kurumsal çatısı altında yer alacak bir AB dış politikasının oluşturulması için 'niteliksel bir sıçramayı' ortaya çıkarmıştır (A. Spence ve D. Spence, 1998, s. 44). Bu niteliksel sıçrama, özellikle Avrupa dış politikasının kurumsallaşması açısından oldukça önemli sonuçları da beraberinde getirmiştir. Nitekim Maastricht Antlaşması üç sütunlu bir Avrupa bütünleşme yapısını meydana getirerek Avrupa dış politikasının ilk defa AB'nin ortak politikalarından biri olmasını sağlamıştır. Lanrech'in de aktardığı üzere, "AB'nin siyasal ve ekonomik yapılarının, ulusal politikaların ve politika yapma sürecinin örgütsel mantığının bir parçası haline geldiği uyum sürecinin" (Lanrech, 1994, s. 62) zemini oluşturulmuştur.

Maastricht Antlaşması ile dış politika alanında AB düzeyinde belirgin yönetim yapılarının ve düzeylerinin ortaya çıkması, ODGP'nin ASİ'den farklı olarak AB'nin kurumsal çatısı altında yer alması ile olmuştur (Bindi, 2010, s. 27; Gebhard, 2011, s. 104). Bu gelişmeye rağmen ASİ sürecinin hükümetlerarası niteliğinin ODGP'de korunması, Knill ve Lehmkuhl'un (2002) vurgulamış oldukları gibi, ulusal düzeyde değişimi tetikleyecek somut, katı ve spesifik kurumsal gereksinimlerin oluşmasını engellemiştir. Her ne kadar ODGP bu şekilde sert ve spesifik gereksinimler belirlememiş olsa bile AB üyesi ülkeler tüm alanları kapsayan bir ortak dış ve güvenlik politikası ile ileride ortak savunma politikasının ortaya çıkmasına neden olabilecek bir savunma politikasının nihai çerçevesini çizerek AB dış politikasının alanını oldukça geniş tutabilmişlerdir. Öte yandan daha önce AB kurumlarının dış politika sürecinde rol almaları söz konusu değilken ODGP ile Konsey ve Komisyon, AB dış politikasının uygulanmasında ve temsilinde ortak sorumluluk sahibi olmuşlardır (White, 2001, s. 97; Cameron, 1998, s. 62). Belirtilmesi gereken önemli bir husus, AB dış politikasının hükümetlerarası niteliğinden dolayı Konsey'in sürecin en temel aktörü olduğu, Komisyonun ise Topluluk sütunun dış ilişkiler boyutu

nedeniyle AB dış politikasında rol alabildiğidir. Ancak ASİ’de olduğu gibi AB’ye de uluslararası hukuk açısından herhangi bir tüzel kişiliğin sağlanmamış olması, Komisyon ve Konseyin ODGP ile ilgili uluslararası kararlara taraf olmasını engellemiştir (Allen, 1998, s. 52; Özdal, 2013, s. 188).

ODGP’den önce Avrupa Birliği ülkeleri, dış politika ile ilgili danışma ve ortak deklarasyon gibi hukuki bağlayıcılığı olmayan kararlar alabilirlerken Maastricht Antlaşması ile birlikte ‘ortak tutum’ ve ‘ortak eylem’ gibi iki yeni karar alma mekanizmasını yürürlüğe koymuşlardır (Dover, 2010, s. 244-245). Maastricht Antlaşması’na göre, ortak pozisyonlar her ne kadar ortak bir aktiviteyi içermiyor olsa da üye ülkeler, kendi ulusal politikalarını ortak pozisyonlara uygun bir hale getirmekle yükümlüdür. ‘Ortak eylemler’ ise “Avrupa Birliğinin operasyonel karaktere sahip bir eylemi gerekli gördüğü spesifik durumlarda gerçekleşen ortak faaliyetleri içermektedir” (Mahncke, 2004, s. 30). Her iki mekanizma da ASİ’nin danışma rolünün ötesine geçerek ODGP kapsamında düzenli dış politika çıktıları üretmesinde önemli rol oynamaktadırlar (M. E. Smith, 2004, s. 182). AB dış politikasının bu şekilde daha sistematik hale gelmesi ile Avrupa düzeyinde yeni kurumsal yapıların oluşturulması ya da daha önceki oluşumların ve kurumların AB düzeyine eklemlenmesi söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda ASİ sekretaryası, AB’nin kurumsal yapısına dâhil edilerek Bakanlar Konseyine bağlanmış ve sadece dönem başkanlığı yapan ülkelere değil, doğrudan Bakanlar Konseyine de hizmet vermeye başlamıştır (Ülger, 2002, s. 122).

AB düzeyinde birçok dış politika konusuna ve kurumsal yapının oluşmasına yer vermiş olmasına rağmen güvenliğin askeri boyutu, ODGP’nin kapsamı dışında tutulmuştur (Miskimmon, 2007, s. 40; Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 49; Sijrsen, 1998, s. 101). Maastricht Antlaşması ortak savunma politikasına ve savunma konularına yer vermemiştir. Ancak AB üyesi ülkelerin, özellikle Yugoslavya Krizi ile birlikte mevcut savunma ve güvenlik örgütlerinin yeteneklerinin sorgulanması, Avrupa düzeyinde savunma ve güvenlik alanında Batı Avrupa Birliğinin (BAB)¹⁸

¹⁸ Batı Avrupa Birliği (BAB), 17 Mart 1948 tarihinde imzalanan Brüksel Antlaşması çerçevesinde kurulmuştur. BAB’ın kuruluş amacı, Avrupa’da savunma ve güvenlik alanında bir işbirliği ortaya çıkarmaktır. Ancak BAB, Soğuk Savaşın yapısından dolayı uzun yıllar NATO’nun gölgesinde kalarak uygulama gücünü geliştirememiştir. 1980’lerde ortaya çıkan gelişmeler, BAB’ın tekrar aktif hale getirilmesi tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda 1984’te Roma Deklarasyonu ile Avrupa Topluluklarına ve NATO’ya üye devletler arasında savunma ve güvenlik alanında işbirliğini sağlayacak bir ‘Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğinin’ oluşturulması ve NATO’nun Avrupa kanadının güçlendirilmesini amaçlamıştır. Maastricht Antlaşması’nda BAB’ın tekrar aktif hale

tekrar etkin hale gelmesini sağlamıştır. Askeri alanda yapılan bu işbirliği, Soğuk Savaş dönemi dış politika uygulamalarında olduğu gibi, AB'nin kurumsal yapısının dışında tutularak AB üyesi ülkelerin herhangi bir taahhüt altına girmeden Avrupa düzeyinde savunma konularını ele almalarını kolaylaştırırken ABD ve NATO ittifakı ile savunma alanında işbirliği imkânı sunmuştur. Böylece BAB, bir yandan AB'nin ayrılmaz bir parçası olarak AB'nin askeri kolunu oluşturmuş, diğer yandan NATO'nun Avrupa kolu görevini yerine getiren bir kurum olarak Atlantik ilişkilerinde bir köprü rolü oynamaya başlamıştır (Miskimmon, 2007, s. 40).

AB üyesi ülkelerin, ODGP ile rasyonel bir politika sürecini başlatmaları -en azından AB düzeyinde dış politika çıktıları üretmeleri açısından- güvenlik, ekonomi, savunma, diplomasi ve kalkınma politikaları açısından AB'nin dış faaliyetlerinde birlik, tutarlılık ve etkinliğini sağlamasının temel yapı taşı oluşturmuştur.-(K. Smith, 2014; Bretherton ve Vogler, 2006; Peterson ve Sjursen, 1998; Bindi, 2010; Keukeleire ve Delreux, 2014; M. E. Smith, 2007; Tonra ve Chirstiansen, 2004). Ancak AB, diğer politika alanlarından farklı olarak iki katmanlı ve hükümetlerarası müzakereleri kapsayan bir yapıya göre kurumsallaşma sürecininin temelini atmıştır (Soetendorp, 2014, s. 7). Bir politika alanı olarak dış politika yapımında ulusal karar verme süreçlerinin öneminin korumasının yanında ulusal düzey ve AB düzeyi arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğu bir dış politika inşa süreci meydana gelmiştir. AB dış politikasının karakteristiği, ulusal ve AB düzeyleri arasındaki etkileşimin bir ürünü olduğundan ulusal ve AB düzeylerini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü ulusal aktörlerin, bazı önemli AB kurumlarının bir parçası

getirilmesi üzerine bir uzlaş ortaya çıksa da bu rolün biçimi ve ayrıntıları konusunda görüş ayrılıkları belirmiştir. Bu görüş ayrılıklarının temelinde, Fransa'nın başat rol oynadığı Pro-Avrupacılar ile Britanya'nın liderliğini yaptığı Atlantikçiliklerin arasındaki savunma işbirliğinin kapsamının ne olacağı yer almaktadır. Buna göre Fransa ve Almanya, kurulacak Avrupa Birliğinin bir kurumu olarak BAB ile aralarında bir hiyerarşinin olmasını ve böylece birliğin savunma alanını güçlendirecek bir yapıyı mümkün hale getiren bir öneri sunmuşlardır. Bu öneri çerçevesinde BAB'ın, AB'nin belirlemiş olduğu hedefler dâhilinde hareket etmesi ve zaman içinde AB'nin savunma alanında daha fazla sorumluluk almasına olanak sağlayacak bir yapıya dönüşmesi öngörülmüştür. Hatta Fransa ve Almanya, kendi aralarında Soğuk Savaş döneminde kurulmuş olan askeri tugayın, BAB üyesi ülkelere askeri alanda işbirliği modeli sunması için bu ülkelerin askerlerinin de tugaya katılmasını teklif etmişlerdir. Bu tür bir askeri oluşumun ya da Menon v.d.'nin (1992) deyişiyle embriyonik Avrupa ordusunun, hem NATO'nun faaliyet alanı içinde hem de dışında operasyonel faaliyetlerde bulunması amaçlanmıştır. Ancak Almanya, BAB kapsamında NATO'nun faaliyet alanı dışındaki operasyonlara katılma konusunda anayasal bir engel olmasından dolayı konuya sıcak bakmamıştır (Miskimmon, 2007, s. 43). Buna karşın Britanya ve Fransa, BAB'a NATO'nun faaliyet alanı dışında operasyonel kabiliyet kazandırılması konusunda bir görüş birliğine varmışlardır. Nitekim bu iki ülke, Almanya'dan ve diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak askeri işbirliğinin daha fazla geliştirilmesi taraftarıdır (Miskimmon, 2007, s. 43).

olması gibi, AB politikaları da ulusal politikaların bir yansımasıdır (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 17). Bunun doğal bir sonucu olarak Nuttall'ın da vurguladığı gibi, “AB dış politikası, ne tamamen hükümetlerarası nitelikte bir yapıyı oluşturmuş ne de AB'nin tam teşekküllü politika kolu haline gelebilmiştir” (Nuttall, 2000, s. 275).

2.2.3. Maastricht sonrası reform: Amsterdam'dan Lizbon'a

AB dış politikası, Maastricht Antlaşması'na bağlı olarak oluşturulan ODGP ile çok daha sofistike bir kurumsal yapıya kavuşmuş ve daha fazla ortak dış eylemler üretmeye başlamıştır. Ancak ODGP'nin yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra, AB dış politikasının prosedürel unsurlarında ve somut çıktıları konusunda yeterli başarı gösterilememesi, ODGP'nin yeniden ele alınması gereğini ortaya çıkarmıştır (Francia ve Abellan, 2006, s. 137). Maastricht Antlaşması ile AB dış politikasının ODGP kapsamında derinleştirilmesi ve bu anlamda özellikle prosedürel tutarlılığının artırılması için hem kurumsal düzeyde hem de operasyonel düzeyde alınan kararlar, Amsterdam Antlaşması ile başlayan ve son olarak Lizbon Antlaşması ile bugünkü haline gelen bir reform sürecini tetiklemiştir.

2.2.3.1. Amsterdam Antlaşması

ODGP'de reform yapılmasıyla ilgili düşünceler, Yugoslavya Krizi'nin başlamasından itibaren üye ülkelerin Avrupa düzeyinde kararlı ve ortak bir tutum izleyememesi sonucu gündeme gelmiştir. Amsterdam Antlaşması, ODGP'nin temel hedeflerini biraz daha genişleterek Nice ve Lizbon Antlaşmaları'nda yapılacak reformlar için -özellikle savunma ve güvenlik alanında yapılacak reformlar için- altyapının oluşmasına katkı sağlamıştır. Amsterdam Antlaşması, tutarlılık ve ortak çıkarlar konusunu genişleten genel hükümler dışında ODGP'nin diğer üç alanındaki reformlara da öncülük etmiştir. Bu reformlar arasında karar alma süreçleri, kararların uygulanması ve son olarak savunma ve güvenlik konuları yer almaktadır (Francia ve Abellan, 2006, s. 137; Bindi, 2010, s. 34-35).

1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile “ODGP'ye ilişkin tasarruf türleri de daha açık biçimde belirtilmiş; dolayısıyla ortak eylemler ve ortak tutumlar arasındaki ayrım netleştirilmiş, AB Konseyine ortak eylem ve ortak tutum kararları alabilme yetkisi verilmiş ve üye ülkeler arasında sistematik bir işbirliği benimsenmiştir” (Özdal, 2013, s. 145). Karar alma süreci ile ilgili olarak Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması'ndaki oybirliği ilkesini korurken uygulamada bu

kuralı esnek hale getiren ‘yapıcı çekimserlik’ ilkesini oluşturmuştur. ODGP karar alma sürecine yapıcı çekimserlik ile getirilen esneklik, bir kararın alınmasında direnç gösteren üye ülkelerin, kararın alınmasını engellememesi için ilgili konudaki uygulamaya katılması konusunda onlara seçme hakkı tanımaktadır (Francia ve Abellan, 2006, s. 140; H. Smith, 2002, s. 102). Bu şekilde üye ülke(ler) çekimser kalmış olsa bile istekli ülkeler tarafından kararın alınması söz konusu olabilmektedir. Bununla birlikte Bakanlar Konseyinin, nitelikli çoğunluk oyu ile ODGP’ye ilişkin eylemlerde karar alabilmesinin önü açılmış olmasına rağmen savunma ve güvenlikle ilgili konularda nitelikli çoğunluk oyu ile karar alınması engellenmiştir (M. E. Smith, 2004, s. 228).

Amsterdam Antlaşması’nın ODGP’ye getirdiği yeniliklerden bir diğeri de ODGP’nin uygulanması ve uluslararası temsili konusunda ODGP Yüksek Temsilci/Genel Sekreter (Secretary General/High Representative of the CFSP) pozisyonunun oluşturulmasıdır (Bindi, 2010, s. 34). Bu sayede ODGP, ilk defa daimi bir aktör tarafından temsil edilme imkânına kavuşarak Henry Kissinger’ın ‘Avrupa ile konuşmak istediğinde kimi arayacağı’ belli olmuştur (McCormick, 2013, s. 318; Francia ve Abellan, 2006, s. 140). Öte yandan Maastricht Antlaşması’nın BAB ile ilgili hükümleri Amsterdam Antlaşması ile genişleterek AB ve BAB arasındaki ilişkilerin güçlenmesi sağlanmıştır (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 52). Amsterdam Antlaşması’nda ‘Avrupacılar’ ve ‘Atlantikçiler’in arasındaki denge gözetilerek savunma alanındaki işbirliğinin adım adım gelişmesi ön planda tutulmuştur. Bu yeni oluşumun, “NATO’dan vazgeçme olanağının olmadığını, ancak AB’nin kendi savunma kimliğinden de vazgeçmediğini gösteren bir çizgi de yapılandırılması üzerine uzlaşmıştır” (Tangör, 2009, s. 108). Amsterdam Antlaşması, AB için bağımsız bir savunma kapasitesi oluşturmamış olsa da “AB’ye, BAB Bakanlar Konseyi’nin Haziran 1992’de belirlediği Petersberg görevlerini kapsayan -insani ve kurtarma görevleri, barış koruma görevleri, barış sağlamayı içeren kriz yönetimi görevleri- operasyonlarda askeri araçları kullanma olanağı tanımıştır” (Tangör, 2009, s. 112; Kahraman, 2011, s. 130). Amsterdam Antlaşması, Petersberg görevlerini ODGP’nin içine alarak AB’nin güvenlik politikasını güçlendirmeyi amaçlamıştır.

2.2.3.2. Nice Antlaşması ve Avrupa güvenlik ve savunma politikası

Petersberg görevlerinin ODGP’ye dâhil edilmesi ile AB’nin askeri güvenlik kimliğinin güçlendirilmesi için önemli bir atılım gerçekleştirilmiştir (Ginsberg ve

Penska, 2012; Howorth, 2011; Keukeleire, 2010). Ancak AB'nin askeri kapasite ve kabiliyetleri başta olmak üzere, savunma ve güvenlik konusundaki yetersizliğinin kendi coğrafyasında bile daha fazla sorumluk almasını engellendiği Bosna-Hersek ve Kosova'da yaşanan çatışmalarda gün yüzüne çıkmıştır. AB'nin krizin çözümü konusunda etkisiz hale gelmesi ve Bosna'da yaşananlardan sonra Avrupa'nın güvenliği sağlama noktasında bir kez daha ABD'nin gölgesinde kalması, üye ülkelerde AB'ye askeri kapasite kazandırılması doğrultusunda bir siyasi iradenin oluşmasını sağlamıştır (M. E. Smith, 2004; Keukeleire ve Delreux, 2014; Cameron, 2004; Özdal, 2013). Özellikle AB içerisinde 'Atlantikçi şahin' olarak bilinen Britanya'nın önceden savunduğu görüşleri terk etmesi ve Fransa'nın ileri sürdüğü AB içerisinde savunma ve güvenlik kimliğinin oluşturulması fikrini benimsemesi ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının (AGSP) tesisi mümkün olmuştur (Ginsberg ve Penska, 2012; Howorth, 2011). "4 Aralık 1998 tarihinde yapılan St. Malo Zirvesi'nde dönemin İngiliz ve Fransız Hükümetleri AB'nin ODGP kapsamında bir güvenlik aktörü olarak imkân ve yeteneklerinin artırılması hususunda mutabık kalmışlardır" (Özdal, 2013, s. 146).

Fransa ve Britanya arasında yapılan St. Malo Zirvesi sonrası, Haziran 1999 Köln Zirvesi, Aralık 1999 Helsinki Zirvesi ve Haziran 2000 Feria Zirvelerinde AGSP konusunda daha yoğun tartışmalar yapılmıştır. Bu zirvelerde Avrupa askeri gücünün oluşturulması, BAB'ın AB ile bütünleşmesi ve AB'nin silahlanma bileşenleri konularına yer verilmiştir (M. E. Smith, 2004, s. 233). Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi sırasında ise AGSP konusu görüşmelerin odak noktasını oluşturmuştur. Bu zirve ile AGSP'nin, ODGP'nin bir uzantısı olduğu resmi olarak ilan edilmiştir (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 53). Bu sayede bir tabu olarak görülen AB'nin askeri işbirliği de resmen AB düzeyinde kurumsallaşma imkânına kavuşmuştur¹⁹ (Keukeleire, 2010, s. 56). Nice Zirvesi'nde karar alma süreci açısından ODGP ile ilgili en önemli hükümlerden biri ise Amsterdam Antlaşması'ndaki esneklik ilkesinin geliştirilmesidir. Esneklik ilkesi, 'güçlendirilmiş işbirliği (enhanced cooperation)'nin

¹⁹ AGSP görüşmelerinde, AB'nin uluslararası krizlere karşı etkili olabilmesi adına 2003 yılına kadar 50-60 bin çok uluslu birliklerden oluşacak, operasyona karar verildiğinde 60 gün içinde bir araya gelebilecek ve asgari bir yıl görevi sürdürecektir acil müdahale gücünün kurulması karara bağlanmıştır. Savunma ve güvenlik konusunda bir yandan bu tür kapasiteler oluşturulurken diğer yandan AGSP'nin resmen kabul edilmesi ile AB düzeyinde yeni kurumlar meydana getirilmiştir. Bu kurumlar arasında 'Siyasi ve Stratejik Komite', 'Askeri Komite', 'AB Genel Kurmayı' gibi kurumlar yer almaktadır. Bu şekilde savunma ve güvenlik alanında da üye ülkeler arasında etkileşimin ortaya çıktığı platformların inşasına başlanmıştır.

kabul edilmesi ile daha ileri götürülmüştür. Güçlendirilmiş işbirliği prensibinin uygulanabilmesi için işbirliği yapmak isteyen üye ülkelerin kendi aralarında bir uzlaşmaya varması durumunda diğer ülkeleri beklemeksizin işbirliğine başlamalarına olanak sağlanmaktadır (Ülger, 2002, s. 100). Bu bağlamda güçlendirilmiş işbirliğinin ortak eylem ve ortak tutumlarda uygulanması söz konusudur. Ancak Amsterdam Antlaşması'nda olduğu gibi, savunma ile ilgili konular güçlendirilmiş işbirliği ilkesinin dışında tutulmuştur.

2.2.3.3. Lizbon Antlaşması: ODGP Reformu

Amsterdam ve Nice Antlaşmaları'nın ODGP'nin kurumsal gelişimine önemli katkıları olmuştur. Fakat ODGP'nin yapısı, son olarak Lizbon Antlaşması ile düzenlenmiştir. 2004 yılındaki genişleme dalgasının yanında 11 Eylül, Irak ve Afganistan'daki savaşların yol açtığı şok dalgaları, AB'nin dış politika kapasitesinin güçlendirilmesi için büyük bir baskıyı ortaya çıkarmıştır (Keukeleire ve Delreux, 2014; K. Smith, 2014; Özdal, 2013). AB'nin dinamik yapısındaki değişim ihtiyacını karşılamak adına bir AB anayasası oluşturulmuş ve 29 Kasım 2004 tarihinde Roma'da üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanları tarafından kabul edilmiştir. Ancak bu anayasa, üye ülkelerin iç hukukunda öngördüğü onaylama sürecinde Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlardan olumsuz sonuç çıkması nedeniyle yürürlüğe girememiştir.²⁰ AB Konseyi, AB anayasasının yürürlüğe girmemesi sonucu yeni bir çözüm üretmek üzere, Anayasa Anlaşması'nı yeniden ele alarak federalizmi çağrıştıran tüm öğelerin çıkarılması sonucu 13 Aralık 2007 tarihinde üye ülkeler tarafından imzalanarak 1 Ocak 2009 tarihinde Reform Antlaşması olarak da bilinen Lizbon Antlaşması yürürlüğe girmiştir. Lizbon Antlaşması, genişleyen AB'nin demokratik meşruiyetini artırmak, AB'nin uluslararası sistemde bir aktör olarak kapasite ve kabiliyetini yükseltmek için birtakım kurumsal ve politik değişiklikleri yaparak üye ülkeler arasında ODGP ve AGSP alanındaki işbirliğini yeniden düzenlemiştir (K. Smith, 2014; Wessels ve Bopp, 2008; Howorth, 2011, 2014; Bindi, 2010).

Lizbon Antlaşması'nın AB'nin ve ODGP'nin kurumsal yapısına getirmiş olduğu en önemli yenilik hiç şüphesiz AB sütun sistemini resmen kaldırmış olmasıdır (K.

²⁰ Anayasa Antlaşması, 2004 yılında hükümet ve devlet başkanları tarafından imzalanmıştır. Antlaşma, 2005 yılında 16 üye ülkenin iç hukuk kurallarına göre kabul edilirken Hollanda ve Fransa'da yapılan halk oylamasında reddedilmiştir. Fransa'da yapılan halk oylamasında, oylamaya katılanların % 55'i, Hollanda'da ise % 62'si Anayasa Antlaşması'na hayır demişlerdir.

Smith, 2014, s. 38; Özdal, 2013, s. 182). Maastricht'teki üç sütunlu yapının ortadan kalkması ile tüzel bir kişiliğe sahip olan AB'nin kurulması mümkün olmuştur (TEU 47. maddesi). AB'nin tüzel kişiliğinin TEU (L) 47. maddesinde kabul edilmesi, bir yandan Avrupa Birliği'nin statüsünü basitleştirmiş, diğer yandan hukuksal tanınırlık yönünde önemli bir adım atılmasını sağlamıştır. AT'nin sahip olduğu tüzel kişiliğin bir bütün olarak AB'ye verilmesi ile AB'nin uluslararası hukuk çerçevesinde uluslararası bir aktör şeklinde kabul edilmesi için herhangi bir engel kalmamıştır (Koehler, 2010, s. 59). Buna rağmen Lizbon Antlaşması, AB'nin ikinci ve üçüncü sütunlarındaki, hükümetlerarası işbirliği karakteri ve oybirliği prensiplerinde herhangi bir değişiklik getirmemiştir (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 57). Lizbon Antlaşması, AB'nin dış politikası ile ilgili olarak altı aylık rotasyon esasına göre çalışan Konsey Başkanlığı sisteminin yarattığı süreklilik krizini, iki buçuk yıllığına atanan bir AB Konsey Başkanlığı ile hafifletmeye çalışmıştır (Kahraman, 2001, s. 150). Böylece AB'yi temsilen her altı ayda bir farklı ülkenin seçilmesiyle çok sesliliğin önüne geçilmesi ve üye ülkeler arasında 'tek sesliliğin' oluşması amaçlanmıştır (K. E. Smith, 2014, s. 38).

Lizbon Antlaşması, dış ve güvenlik politikasını yürütmekle sorumlu olarak AB Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi birimini oluşturmuştur (Keukeleire ve Delreux, 2014; K. Smith, 2014; Koehler, 2010; Howorth, 2011; Cameron, 2014). AB Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi, bir yandan Komisyon başkan yardımcısı rolüyle diğer yandan Dışişleri Bakanları Konseyi Başkanlığı rolüyle dış politika alanında güçlü bir siyasi kişilik haline gelmiştir. "Ulusüstü ve hükümetlerarası unsurların Yüksek Temsilcilik gibi bir pozisyonda birleştirilmesi ile hem Komisyon -ulusüstü- hem de Konseyde -hükümetlerarası- etkili bir konuma sahip olunmuştur" (Koehler, 2010, s. 66). Bu doğrultuda AB düzeyindeki aktörler ve üye ülkeler ile doğrudan etkileşime girilmiş, Avrupa dış politikasının yatay ve dikey tutarlılığının artırılması mümkün hale gelmiştir (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 76). Nitekim Yüksek Temsilci'nin sahip olduğu bu 'çift şapka', yani bir yandan üye ülkelerin çıkarlarını temsil ederken diğer yandan AB çıkarlarını savunmak, AB ve üye ülkelerin çıkarlarının bir araya getirilmesinde önemli bir fırsat yapısı meydana getirmiştir (Pernice, 2009, s. 399). Yüksek Temsilci'nin yetki ve statüsünün Lizbon'da düzenlemesi sonucu, AB'nin sütun yapısının ortaya çıkarmış olduğu AB

dış politikasının tutarsızlığı ve etkisizliği ile uluslararası ilişkilerde AB'nin 'parçalanmış' temsili giderilmeye çalışılmıştır.

AB Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi makamının tesisine bağlı olarak Avrupa Dış Eylem Servisi (EEAS-European External Action Service) adında yeni bir kurum kurulmuştur. Avrupa Dış Eylem Servisinin (EEAS) kurulması, AB'nin dış ilişkilerinin tutarlılığını ve uluslararası bir aktör olarak rolünün güçlendirilmesini sağlama açısından büyük önem taşımaktadır (Cameron, 2014; K. Smith, 2014; Keukeleire ve Delreux, 2014; Pernice, 2009; Koehler, 2010). Zira Lizbon Antlaşması'nın L başlığının 27. maddesine göre, AB Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi'nin görevlerini yerine getirirken EEAS tarafından desteklenmesi öngörülmüştür. Yüksek Temsilci'nin görevlerinin kapsamı ve sorumlulukları göz önüne alındığında EEAS'ın oluşturulması, AB kurumları ve ulusal aktörler arasındaki sistematik eşgüdümü ve işbirliğini güçlendirme adına gerekli bir adımı oluşturmuştur (Karaman, 2011, s. 151). "EEAS, bir dış politika aktörü olarak AB'nin etkinliğine ve sürekliliğine etki etmemektedir aynı zamanda hem AB kurumları içinde hem de üye ülkeler arasında bir denge rolü üstlenmektedir" (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 83). EEAS, Avrupa düzeyinde ulusal dış politikaların Avrupalılaşması için önemli bir platformu ortaya çıkarmıştır. Çünkü bu servisin, ulusal dış politika kurumlarının personeli dâhil olmak üzere, Komisyon ve Konsey yetkili servislerinin personelinden oluşması karara bağlanmıştır (K. Smith, 2014, s. 39). Bu ise dış politika alanında Avrupa düzeyi ve ulusal düzey arasındaki etkileşimi, işbirliğini, sosyalleşmeyi ve öğrenme dinamiklerini tetikleyerek Avrupa dış politikasının kurumsallaşma sürecinin hızlanmasına yardımcı olmaktadır (Kahraman, 2011, s. 152).

Lizbon Antlaşması, askeri konulara yönelik birtakım değişiklikleri de öngörmüştür. Antlaşma, sadece Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikasının (AGSP) ismini Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına (OGSP) dönüştürmemiş aynı zamanda o güne kadar kurulmuş olan ve AB anlaşmalarının dışında gelişme gösteren girişimleri resmiyete dökmüştür (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 57). OGSP, ortak bir savunma ve güvenlik politikasının kademeli çerçevesini içerecek ve ilerde Konseyin oybirliği ile karar alması durumunda Birliğin ortak savunmasını yerine getirecek şekilde yeniden ele alınmıştır. Ancak üye ülkeler ODGP'yi hiçbir şekilde ne ulusal savunma ve güvenlik politikaları ile ne de NATO ile rekabet eden bir yapı olarak

düşünmemişlerdir. Lizbon Antlaşması, OGSP ekseninde Petersberg görevleri üzerinden bir savunma ve güvenlik politikasının oluşumuna odaklanmıştır. Bu bağlamda daha önce kabul edilen “Petersberg görevlerinin genişletilmiş listesi, ilk kez AB Kurucu Antlaşması (ABKA) kapsamına alınmıştır” (Özdağ, 2013, s. 192). Bu genişletilmiş listede ‘dayanışma’ ve ‘karşılıklı yardım’ mekanizmalarının ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Buna göre, “yardım hükmü, bir üye ülkenin topraklarına silahlı saldırı durumunda AB üyesi ülkelerin sahip oldukları tüm araçlarla birbirlerine yardımcı olmasını öngörürken dayanışma hükmü ise terörist saldırılar veya doğal ve insan kaynaklı felaketler karşısında AB üyesi ülkelere birbirlerini destekleme konusunda bir yükümlülük getirmektedir” (Kahraman, 2011, s. 149). Üye ülkelerin kapsamlı bir askeri gücün meydana getirilmesi konusundaki çekinceleri devam etmesine rağmen Petersberg görevleri ile sınırlı bile olsa özellikle sivil ve ekonomik gücü destekleyecek askeri gücün yapılandırılması onaylanmıştır.

Sonuç olarak Lizbon Antlaşması, Avrupa dış politikasının kurumsallaşması için ODGP üzerinde birçok reformun yapılmasına olanak sağlamıştır. Maastricht Antlaşması’ndan beri devam eden bu süreçte, AB düzeyinde dış politika ile ilgili birçok kurum oluşturulmuş ve buna bağlı olarak dış politika hedefleri belirlenmiştir. Bu gelişmelere rağmen Lizbon Antlaşması’nın yürürlüğe girdiği dönemde potansiyel dinamiklerin AB’nin dış politikasına olan etkisi hakkındaki beklentiler kısmen düşüş göstermiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında Tony Blair ve Carl Bildt gibi uluslararası deneyime sahip Avrupalı politikacıların Avrupa Konsey Başkanı ve Yüksek Temsilci olarak atanacağı beklentisi etkili olmuştur. Ancak Herman Van Rompuy ve Catherine Ashton gibi sınırlı düzeyde uluslararası deneyime sahip politikacıların atanması, AB üyesi ülkelerin etkili bir dış politika oluşturmak istemedikleri şeklinde algılanmıştır. Lizbon Antlaşması, AB’nin dış politika ile ilgili liderlik durumunu sürekli hale getirmiş olsa bile dış politikanın tutarsızlığını azaltmada yeterli olmamıştır. Öyle ki AB dış politikasında hala birden ‘çok ses’ bulunmaktadır. Avrupa Konsey Başkanı, Yüksek Temsilci ve Komisyon Başkanı, AB’nin uluslararası ilişkilerdeki temsilde belli rolleri olan kurumları oluşturmaya devam etmişlerdir. Ayrıca Lizbon Antlaşması’nın imzalanmasından sonra ortaya çıkan Eurozone mali krizi, Arap Baharı, uluslararası ekonomik ve politik gelişmeler, AB dış politikasının etkili bir şekilde uygulanmasının önüne geçmiştir.

2.3. ODGP Kapsamında Ulusal Dış Politikaların Avrupalılaşması

Maastricht Antlaşması ile hukuksal bir boyut kazanan ODGP, üye ülkelerin dış politikalarının AB düzeyinde oluşturulan ortak dış politikalar ile uyumlu hareket etmesi ve yakınlaşması (*convergence*) için önemli bir politika alanını oluşturmuştur. (Wong ve Hill, 2011, s. 14). Bu yakınlaşma ve uyum, hem üye ülkeler arasında politik birlikteliğin, hem de üye ülkelerin politikalarının Avrupa politikası haline geldiği bir değişim süreci olarak görülmektedir (Wong ve Hill, 2011, s. 4). ASİ'deki tek yönlü sürecin aksine ODGP'de üye ülkeler, AB dış politikasının şekillendiricisi (*shaper*) ve uygulayıcısı (*taker*) olarak iki yönlü bir süreci meydana getirmiştir. Böylece dış politika alanındaki Avrupalılaşma süreçlerinin Soğuk Savaş döneminden daha kapsamlı olması ve ulusal dış politika dönüşümlerinin de etki gücünün artması sağlanmıştır. Bu bölümde, ODGP döneminde AB düzeyindeki dış politikanın ve ulusal dış politikaların Avrupalılaşması, Avrupa düzeyinde oluşan kurumsallaşma süreçleri göz önüne alınarak değerlendirilecektir.

2.3.1. Değişen işbirliği sürecinde dış politikanın Avrupalılaşmasının boyutları

AB üyesi ülkelerin, 1980'lerin sonunda başlatmış oldukları ekonomik birliği, siyasal alanı da içerecek şekilde genişletmeleri, dış politika ve güvenliğe ilişkin hususların geniş kapsamlı bir şekilde AB düzeyinde kurumsallaşmasını sağlayan süreçlerin önünü açmıştır (Cameron, 2007, s. 28; Peterson, 1998, s. 5; Hill, 1998, s. 20). ASİ ile başlayan Maastricht Antlaşması ile resmiyete dökülen AB dış politikası, ODGP ile kurumsal bir hüviyet kazanarak üye ülkelerin şekillendiricisi ve uygulayıcısı olduğu resmi bir politika alanına dönüşmüştür. AB düzeyinde bu tür bir politika alanının oluşmasıyla üye ülkeler, ASİ sürecinden farklı olarak AB dış politikasını kendi ulusal çıkarları ve dış politika düzenlemeleri yönünde şekillendirmek için Brüksel'i dış politikanın merkezi haline getirmişlerdir. Zira ODGP'nin AB kurucu anlaşmalarının içinde yer alması ve üye ülkeler üzerinde bir bağlayıcılık oluşturması, ulusal tercihlerin AB'nin bir hükmü olması için Brüksel'e taşınmasını zorunlu kılmıştır. White'ın (2000) belirtmiş olduğu gibi, AB düzeyinde dış politika oluşturma sürecine üye ülkelerin kendi tercihlerini aktarabilmek için daha fazla katılmaları, ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasını sağlayarak Brüksel'i dış politika yapımında önemli bir konuma yükseltmiştir.

2.3.1.1. ODGP'nin üye ülkelerin ulusal dış politikalarını etkilemesi

1970'lerin başından beri Avrupa dış politikası işbirliğinin konusunun genişlemesi, AB düzeyinde kompleks bir dış politika sisteminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. AB üyesi ülkelerin bu karmaşık süreci daha tutarlı bir forma dönüştürmek için Maastricht Antlaşması çerçevesinde ODGP'yi oluşturması, 1970'li ve 1980'li yıllardaki sınırlı dış politika koordinasyonunun rasyonelleşmesine ve AB kurumlarının belirli aşamalarda dış politika alanında önemli roller oynamasına imkân tanımıştır (M. E. Smith, 2004; Bindi, 2010). ODGP süreci hala Avrupa tek pazarı gibi ulusüstü niteliklere sahip değildir. Ancak AB düzeyinde çok sayıda yetkili karar alma sürecini kurmakla üye ülkeler için yasal bağıllık durumunu ortaya çıkarmıştır (Bretherton ve Vogler, 2006, s. 163). Her ne kadar bağlayıcı karar alma prosedürleri ODGP'nin tüm faaliyetleri için geçerli olmasa da Maastricht'ten Lizbon Antlaşması'na kadar olan dönemde AB dış politikası için ulusüstü karar alma prosedürlerine karşı tabunun zayıflamasına yardımcı olmuştur (M. E. Smith, 2004a, s. 5). Maastricht'te ODGP için çok açık bir şekilde oybirliği ilkesine vurgu yapılırken Amsterdam'da 'yapıcı çekimserlik' kuralının getirilmesi ve Nice'de 'güçlendirilmiş işbirliği' ilkesinin karara bağlanması, AB dış politikasında nitelikli oy çoğunluğu ilkesinin uygulanmasının önünü açmıştır.

AB üyesi ülkelerin, ODGP'yi sınırlı uyum mekanizmalarını içerecek ve onların kontrolünde olacak biçimde oluşturmaları -ki kararları veto edecek güçleri ellerinde bulundurmaları bunun göstergesidir-, AB dış politikasının üye ülkeler üzerindeki etkisini sınırlandırmamış, zamanla daha da arttırmıştır (Keukeleire ve Delreux, 2014; M. E. Smith, 2004; Bindi, 2010). Öyle ki ODGP ile AB'nin dünya siyasetindeki konumunu güçlendirmesi ve genelde üye ülkeler tarafından yönetilen birçok faaliyetin Brüksel'de yapılmaya başlanması, üye ülkelerin bu engelleyici ya da kontrol edici rolünü günden güne azaltmıştır (Tonra ve Christiansen, 2004, s. 2). Üye ülkeler, Avrupa Konseyinde AB dış politikasını belirlemede temel aktör görevini üstlendiklerinden süreci veto etme gücüne sahip olsalar da Maastricht Antlaşması'nın AB'nin kurumsal çerçevesi içinde çok sayıda geniş gündem²¹ başlığını ve temel

²¹Bu gündemler arasında şu konular yer almaktadır: Avrupa Birliğinin ortak değerlerini, temel çıkarlarını ve bağımsızlığını korumak; AB'nin ve üye ülkelerin güvenliğini tüm yönleriyle güçlendirmek; Birleşmiş Milletler (BM) Şartı, Helsinki Nihai Senedi hükümleri ve 1990 Paris Şartı amaçlarına uygun olarak uluslararası barışın korunması; demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ile hukuk kurallarının geliştirilmesi. ODGP hükümleri ile ilgili detaylı bilgi için

normları belirlemesi, bu gücü sınırlandırmıştır. Kopenhag Zirvesi'nde demokrasi, insan hakları, hukuk devleti gibi temel ilkelerin AB'nin ortak değerleri olarak kabul edilmesi, AB dış politikasında bu konular ile ilgili kararlar alınmasında üye ülkelerin kendi ulusal tercihlerine ve çıkarlarına göre hareket etmesini engellemiştir (M. E. Smith, 2004a, s. 7). Bununla birlikte Avrupa Toplulukları politikalarının ve ODGP faaliyetlerinin giderek birbirleri ile ilişkili hale gelmesi, üye ülkelerin rollerini zayıflatmakta, AB kurumlarının yetkilerini ise artırmaktadır. ODGP'nin finansmanının AB genel bütçesinden karşılandığı dikkate alındığında Komisyon ve Avrupa Parlamentosunun ODGP konularında dolaylı yollardan da olsa sürece dâhil olmaları mümkün gözükmemektedir (Özdağ, 2013, s. 167; Cameron, 1998, s. 67; Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 85-88). AB dış politikasının hükümetlerarası yapısı, ulusüstü niteliklerden de etkilenecek ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasının hızlanmasına yardımcı olmaktadır.

Bu bağlamda AB dış politikasının ODGP rejimi altında kurumsallaşması ve gelişmesi, üye ülkelerin üyelik gereksinimlerini karşılama noktasında ulusal düzeyde yasal, kurumsal ve politik değişiklikler yapmalarını zorunlu hale getirmiştir. Örneğin, AGSP'nin oluşturulması ile AB'nin Petersberg görevlerini icra etmeye başlaması, Almanya'nın diplomatik araçları ön planda tutan sorun çözme yöntemlerinin yanında askeri krizlerin olumsuz etkilerini de gideren yöntemleri geliştirmesi için AB'den bir uyum baskısı görmesine neden olmuştur (Miskimmon, 2007; Gross, 2009). Bu tür bir askeri oluşum, AB'yi 'sert güç' unsuru olmaktan çıkaracak ve AB'nin sivil değer ve normlarının dünya siyasetinde güçlenmesini destekleyecek süreçleri içermektedir. Bundan dolayı Alman ordusunun (*bunderswehr*), Almanya dışında operasyonel görevler üstlenmesine dair anayasa hükmü, AB'ye üyelik gerekliliklerinden dolayı değiştirilerek Alman dış politikasının Avrupa düzeyi ile uyumlu hale gelmesi sağlanmıştır (Miskimmon, 2007, s. 97). AB'nin BAB aracılığıyla NATO ile karşılıklı askeri ilişkilere sahip olması -çok taraflı operasyon yürütmeleri gibi-, Fransa'nın uzun yıllar NATO'ya karşı takındığı tek taraflı tutumu terk etmesine ve 2009 yılında NATO'nun askeri kanadına tekrar geri dönmesine yardımcı olmuştur (Charillon ve Wong, 2011, s. 24). NATO dışında kalan Fransa, AB'nin NATO ile yaptığı ortak eylemlerden soyutlanmış ve bu da onun Avrupa güvenliğinde oynadığı rolü zayıflatmıştır. Fransa'nın Avrupa

Bkz: The Foreign and Security Policy Provisions of Maastricht Treaty: Their Potential for the Future (Nuttall, 1993); The EU's CFSP: The Politics of Procedure (Ginsberg, 1997).

güvenliğinin dışında kalmak istememesi, AB ile uyumlu hareket etmesine ve tekrar NATO ittifakının içinde yer almasına neden olmuştur.

AB dış politikasının birçok konuda ve dünyanın değişik coğrafyaları için politikalar ve hedefler belirlemesinin, üye ülkelerin ulusal dış politikalarına yansımaları olmuştur (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 131). Buna göre, üye ülkelerin ulusal dış politika gündemi içinde daha önce yer almayan ya da AB düzeyinden tamamen farklı olan hedefler ve öncelikler, AB dış politikası sayesinde ulusal dış politikalarının öncelikleri ve hedefleri arasına girmiştir (Larsen, 2011; Barbé, 2011; Michalski, 2013). Nitekim ODGP'nin oluşturulmasından sonra, özellikle küçük üye ülkelerin ve yeni üye ülkelerin ulusal dış politikaları, hem coğrafyaya hem de spesifik dış politika sorunları ve yaklaşımı açısından Avrupa düzeyinin önceliklerine göre yeniden şekillenmiştir. Soğuk Savaş boyunca, tarafsız olmayı tercih eden ve sadece bölgenin ve Kuzey Avrupa'nın konularıyla ilgilenen Finlandiya, AB'ye üyeliği ile birlikte ODGP kapsamında ulusal dış politika gündemine Akdeniz ve Orta Doğu politikalarını da eklemiştir (Haukkala ve Ojanen, 2011, s. 153). Bunun doğal bir sonucu olarak Finlandiya dışişleri bakanlığı yeniden yapılanmış ve "Fin dışişleri bakanlığının daha önce konu bazlı olan organizasyonu -örneğin, ticaret ve silah kontrolü gibi-, Avrupalılaştırmanın da etkisi ile bölge bazlı bir yapılanmaya -Akdeniz, Orta Doğu ve ya Uzak Doğu bölgeleri gibi- göre yeniden organize edilmiştir" (Haukkala ve Ojanen, 2011, s. 153).

AB ve AB üyesi ülkelerin Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde etkili bir dış politika izlemek istemeleri, ODGP'nin kapsamının her geçen biraz daha genişlemesini ve büyümesini beraberinde getirmektedir. Özellikle üye ülkelerin dış politika yapımını Brüksel'e taşımaları, üye ülkelerin ulusal dış politikalarının AB düzeyinden daha fazla etkilenmesine neden olmaktadır. Fakat unutulmamalıdır ki AB dış politikası hala hükümetlerarası nitelikte ve bu anlamda üye ülkelerin kontrorlündedir. Dolayısıyla üye ülkelerin ortak uzlaşmaya varmadığı hiçbir şey, AB üyesi ülkelerin dış politikaları üzerinde herhangi bir değişimin ya da dönüşüm ortaya çıkmasına neden olacak bir süreci/süreçleri başlatamamaktadır.

2.3.1.2. Tercihlerin ulusal düzeyden ODGP'ye taşınması

Avrupa siyasi gündeminin öneminin artmasının yanında ulusal politikalar üzerinde ortak politika yükümlülüklerinin meydana gelmesi, üye ülkelerin Avrupa düzeyinde

belirlenen ortak hedeflere uyum sağlaması zorunluluğunu doğurmuştur. Ancak üye ülkeler, AB dış politikası üzerindeki kontrollerini kaybetmemek ve meydana gelecek uyum baskısını en aza indirmek için kendi dış politika tercihlerini Avrupa düzeyine taşımışlardır (Gross, 2009; Wong, 2011; Miskimmon, 2007; Keukeleire ve Delreux, 2014; Michalski, 2013). Çünkü ASİ, üye ülkeler için herhangi bir bağlayıcılık koşulu getirmezken ODGP, üye ülkelerin ortak hedeflere bağlılığını ön plana çıkarmıştır. Bundan dolayı her ülke, ODGP'nin kendi ulusal dış politikası çerçevesinde oluşması için yoğun çaba göstermiştir. Bu çabaların yalnızca ODGP'nin kurulması aşamasında değil, ilerleyen süreçte de devam ettiği görülmektedir (Daehnhardt, 2011, s. 36-37).

AB üyesi ülkeler, ASİ deneyiminden sonra, Avrupa düzeyinde başlatılan siyasi bütünleşme sürecinde kendi ulusal tercihleri ile ODGP'nin yapısını etkilemeye çalışmışlardır. Bu etki, ilk olarak ODGP'nin kurulması aşamasında görülmüştür. Bazı üye ülkeler kendi ulusal çıkarları ve hedefleri doğrultusunda AB düzeyinde ulusüstü niteliklere sahip bir dış politika işbirliğini savunurken diğerleri ulusüstü nitelikte oluşacak bir dış politikanın ulusal egemenliği ve ulusal çıkarları sınırlandıracağı endişesinden dolayı bunun hükümetlerarası nitelikte olmasını istemişlerdir. (Keukleire ve Delreux, 2014; K. Smith, 2014; M. E. Smith, 2004). Fransa ve Britanya, AB dış politikasının üye ülkelerin kontrolünde olması için hükümetlerarası yaklaşımı benimsemiştir. Almanya ise ulusal egemenliklerden ödün verilmeksizin uluslararası politikada AB'nin önemli bir rol alamayacağını öne sürerek ulusüstü nitelikte bir AB dış politikasını desteklemiştir (Miskimmon, 2007, s. 47). Bu tartışmalar ASİ döneminde de karşımıza çıkmaktadır. Ancak Soğuk Savaş sonrası ulusal tercihlerde önemli bir değişiklik yaşanmıştır. Artık üye ülkeler, aralarında daha fazla 'tek seslilik' olması ve savunma ve güvenlik alanında daha fazla işbirliği yapılması için AB düzeyinde bir dış politika işbirliğini kabul etmiştir (Tonra ve Christianse, 2004, s. 2).

Elbette ODGP'nin, AB'nin ortak bir politikası olmasından dolayı üye ülkelerin bu süreçten etkilenmesi kaçınılmazdır. Fakat onların uluslararası sistemde var olan fırsatlardan yararlanmaları için yeni imkânlar da sunulmaktadır. Bir üye ülke için bunun potansiyel faydası, uluslararası sistemde kendi ulusal etkinliğini arttırmak ve tartışmalı uluslararası problemler karşısında risk maliyetleri üstlenmeden AB'nin uluslararası arenadaki güçlü varlığından yararlanmaktır (Ginsberg, 2001, s. 27). Örneğin, Almanya, ODGP'nin çok taraflı işbirliği, çatışma önleme yaklaşımı ve sivil

kriz çözümleme araçlarının geliştirilmesinde en önemli rolü oynayan ülkelerden biri olmayı başarmıştır. Böylece Almanya, Soğuk Savaş boyunca uluslararası sistemde izlemiş olduğu normatif ve sivil güce dayalı dış politikayı AB dış politikası ile daha da güçlendirmiştir. Ayrıca Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğinin oluşması sürecinde bu politikanın sivil boyutları içeren araçlara göre oluşturulmasına etki ederek uluslararası krizlerde ortaya çıkan yüksek maliyetlerin önüne geçmiştir. (Daehnhardt, 2011; Miskimmon, 2007; Gross, 2009). Ian Manners'ın (2002) da belirttiği gibi, AB'nin günümüzdeki normatif ve güce dayalı dış politika kimliğinin inşasında Almanya'nın Soğuk Savaş boyunca uluslararası sistemde takip ettiği uygulamaların izleri bulunmaktadır.

ODGP süreci, özellikle kolonyal geçmişe sahip olan üye ülkeler için önemli bir araç haline dönüşmüştür (Charillon ve Wong, 2011; Barbé, 2011; K. E Smith, 2014; Keukleire ve Delreux, 2014; Wong, 2006). Tarihi ve kültürel bağları kuvvetli olan ülkelerle ilişki kuran üyeler, AB dış politikasından faydalanmış ve çok fazla yükümlülük ve risk altına girmeden kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmişlerdir. Böyle bir durum, tek bir ülkenin amacına hizmet ediyor gibi gözükse de aslında diğer üye ülkelerin de yeni ekonomik ve ticari ilişkiler kurmalarını sağlamıştır. Fransa'nın Sahra altı Afrika, Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkeleriyle; Britanya'nın Afrika, Karayip ve Pasif ülkeleriyle ve İspanya'nın Latin Amerika ülkeleriyle olan tarihi ve kültürel bağları ve ilişkileri, bu coğrafyaların AB dış politikasının önemli bir parçası olmasına yardım etmiştir. (Charillon ve Wong, 2011; Barbé, 2011; Bache ve Jordan, 2008). Üye ülkeler, etkileşime girdikleri ülkelerin, AB'nin sağladığı önemli ayrıcalıklardan yararlanmasında ve yaşadıkları sorunlar karşısında AB'yi harekete geçirmede etkili bir rol oynamıştır. Örneğin, 2006 yılında Lübnan Savaşı sırasında Fransa, Lübnan ile olan kültürel bağlarından dolayı AB üyesi ülkeleri buradaki krizi sonlandırmaya çağırmış ve sonraki süreçte AB'nin mali kaynaklarının, bu ülkenin yeniden inşası için kanalize edilmesinde etkin olmuştur (Charillon ve Wong, 2011).

Aynı şekilde İspanya da Latin Amerika ile olan tarihi ve kültürel ilişkilerini kullanarak AB dış politikasının coğrafi olarak kapsamının genişlemesine etki etmiştir. AB üyesi ülkeler arasında Latin Amerika ile ilgili bölgesel politikaya sahip olan tek ülkenin İspanya olması, onu diğer üye ülkeleri bu konuda yönlendirmede rakipsiz kılmıştır (Barbé, 2011, s. 144). İspanya, AB üyesi olana kadar AB'nin Latin Amerika ile ilgili herhangi bir girişimi ya da gündemi olmamıştır (Grugel, 1996). Bu

sebeple İspanya, AB dış politikasının Latin Amerika gündemini belirlemede en önemli rolü üstlenmiş ve hem kendi ulusal tercihlerini AB'ye taşıma hem de diğer üye ülkelere liderlik etme fırsatını yakalamıştır (Barbé, 2011, s. 145). Bu durum, AB üyesi ülkelere de AB dış politikası aracılığı ile yeni ekonomik ve ticari ilişkiler geliştirmenin kapısını açmıştır.

Öte yandan diğer AB üyesi ülkeler -özellikle küçük üye ülkeler-, dünyadaki istikrar açısından AB norm, değer ve standartlarını sorunlu bölgelere transfer etmek için AB dış politikasını bir araç olarak kullanmayı tercih etmektedirler (Michalski, 2013; Larsen, 2011; Haukkala ve Ojanen, 2011; S. Østergaard, 2011). Bu ülkeler, dünya siyasetinde normatif değerler çerçevesinde bir dış politika izlemekte ve AB dış politikasının aynı yönde bir gelişme göstermesini amaçlamaktadır. Bu uygulamalar, AB'nin AGSP sürecinin başlatılmasından sonra da devam etmiştir. Danimarka ve İsveç, AB'nin uluslararası sistemde askeri bir aktör olmasına karşı çıkarak daha çok 'bir barış projesi olarak' dünyadaki diğer birçok ülke ve bölge için model teşkil etmesi yönünde faaliyet göstermişlerdir (Larsen, 2011, s. 94). Bu ülkelerin demokrasi, insan hakları ve iklim değişikliği gibi konularda AB dış politikasını yönlendirmede önemli roller üstlendiği görülmektedir. Öyle ki İsveç ve Danimarka, uluslararası politikada AB'nin Çin ile olan ilişkilerindeki normatif yaklaşımını aktif bir şekilde destekleyerek insan hakları diyalogunun derinleştirilmesini, insan hakları ihlalleri karşısında ise ikili ilişkilerin dondurulmasını ve dış yardımların askıya alınmasını savunmuştur (Michalski, 2013, s. 890). Böylece bu ülkelerin insan hakları ihlalleriyle ilgili Çin'e karşı tek taraflı uygulayacakları yaptırımlar sonucu oluşacak ekonomik zararlar ve risk maliyetleri azaltılırken ulusal etkinlikleri arttırılmıştır (Michalski, 2013; Larsen, 2011; Keukeleire ve Delreux, 2014).

Bununla birlikte Danimarka ve İsveç, Çin'in ekonomik ve demokratik dönüşümü için AB'nin bu ülkeye ekonomik pazar ayrıcalıkları tanımasına taraftar olmuşlardır (Wong ve Hill, 2011; Michalski, 2013; Larsen, 2011; Wong, 2006; K. E. Smith, 2014). Bu ayrıcalıklar, Çin'in tüm kamu ihalelerini bütün uluslararası şirketlere açması ve ticaret alanında diğer üye ülkelere karşı tarife dışı engellerin kaldırılması için başlatacağı reformlara sadık kalması ön koşuluna bağlanmıştır. Danimarka ve İsveç, AB'nin Çin'deki pazar erişimini geliştirmek ve etkin uyum mekanizmalarını sağlamak için yeni bir ortaklık ve işbirliği anlaşmasını müzakerelerde Çin'e karşı bir pazarlık kozu şeklinde kullanarak Avrupalı şirketler için daha adil koşullarda bir

rekabet ortamı öngörmüşlerdir (Michalski, 2013, s. 890). Danimarka ve İsveç, kendi ulusal çıkarlarının AB dış politikasının bir parçası olmasını başarmış ve AB ülkelerine yeni pazarların açılmasının yanında AB norm ve değerlerinin yeni ülkelere transfer edilmesinde öncü olmuşlardır.

AB üyesi ülkelerin, AB dış politikası oluşturmada etkili aktörler oldukları kadar, daha sonraki süreçte AB düzeyinden gelen uyum yönündeki istekler karşısında yeni tercih ve politik önceliklerin ulusal düzeyde belirlenmesi konusunda da mesai harcadıkları görülmektedir. Bu tercih ve önceliklerin, AB düzeyine taşınması yoluyla hem ulusal çıkarların uluslararası sistemde daha etkili savunulması hem de normal şartlarda tek taraflı gerçekleştirilemeyecek ulusal çıkarların AB çatısı altında toplanması sağlanmıştır. Üye ülkelerin, zamanla AB düzeyinde dış politika oluşturma sürecine daha yoğun katılımlarıyla AB dış politikasının kapsamı önemli ölçüde genişlemiş ve ulusal dış politikaların Avrupalılaşması mümkün olmuştur.

2.3.2. ODGP sonrası üye ülkelerin dış politikalarının dönüşüm süreci

Maastricht Antlaşması'nın ardından ODGP'nin ulusal dış politikalar üzerinde yarattığı etkiler aşikârdır. Fakat bunlar, AB düzeyindeki diğer politika alanları ile karşılaştırıldığında ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasının çok daha farklı bir yol izlediği görülür. Bunun temelinde ODGP kapsamındaki AB dış politikasının, ASİ'de olduğu gibi, hükümetlerarası niteliği yatmaktadır. Bundan dolayı ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasında dış politika elitlerinin sosyalleşmesi ve öğrenme mekanizmaları önemli rol oynamıştır. Ancak bunlara, ODGP'nin AB'nin ortak politikalarından biri haline gelmesi ile ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasını etkileyen diğer bir mekanizma olarak uyum derecesi de eklenmiştir.

2.3.2.1. ODGP'nin oluşturduğu uyum baskısı

Maastricht Antlaşması ile siyasi birliğin Avrupa bütünleşme sürecine dâhil edilmesi, ODGP'nin AB'nin bağlayıcı bir politikası haline gelmesini sağlamış ve bu durum, ASİ'den farklı olarak AB üyesi ülkelerin AB düzeyinde alınan kararlar ile uyumlu olma sorununu ortaya çıkarmıştır (Tsardanidis ve Stavridis, 2007; Gross, 2009; Flers ve Müller, 2012). Ancak şunu da belirtmek gerekir ki uyum baskısı ile ulusal politikadaki değişim, ODGP'nin devletlerin kontrolünde olmasından dolayı, ekonomik ve sosyal politikalar kadar üye ülkelerin politikalarının Avrupalılaşmasında etkili değildir (Oliver ve Allen, 2008, s. 197; Gross, 2007, s. 7).

Üye ülkelerin, AB düzeyinde dış politika ile ilgili ortak karar alması durumunda uyum baskısı yoluyla dış politikalarında değişim yaşandığı görülmektedir. Uyum sorunu, üye ülkelerin AB düzeyinde almış oldukları ortak kararlar çerçevesinde AB ve ulusal düzeylerdeki dış politikaların ve kurumlar arasındaki uyumsuzluğun devam etmesi sonucu oluşmaktadır. AB düzeyinde alınan ortak ve bağlayıcı kararlara rağmen üye ülkelerin tek taraflı hareket etmesi, AB'nin uluslararası politikada 'tek sesliliğini' ve 'tutarlılığını' tehlikeye düşürmektedir. Bu ise AB düzeyinden ulusal düzeylere doğru bir uyum baskısı oluşturarak ulusal dış politikaların Avrupa düzeyine uyumu yönünde bir değişimi meydana getirecek süreçleri başlatmaktadır (Gross, 2009; Wong ve Hill, 2011; Wong, 2007; Flers ve Müller, 2012; Major, 2008; Juncos ve Pomorska, 2006) .

AB üyesi ülkeleri bu tür bir değişikliğe sürükleyen temel neden, Börzel ve Risse'nin de vurguladıkları gibi, AB düzeyinde ve ulusal düzeylerdeki politikalar ve kurumlar arasında bir uyumsuzluğun (*Misfit/Mismatch*) söz konusu olmasıdır (Börzel ve Risse, 2003). Zaten böyle bir uyum sorunun yaşanmaması durumunda üye ülkelerin ulusal politikalarında değişikliğe gitmeleri için herhangi bir gereksinim oluşmamaktadır (Caporaso ve Jupille, 2001, s. 23). Örneğin, AGSP'nin kabul edilmesi ile AB'nin özellikle Petersberg görevleri çevresinde uluslararası krizlere karşı askeri kabiliyetler kazanması, birçok ülke üzerinde herhangi bir uyum baskısı oluşturmazken bazılarında önemli uyum baskılarına neden olmuştur. AB üyesi ülkeler arasında askeri kapasite, kabiliyet ve bunların mobilizasyonları açısından daha önce de bu tür görevlerde yer almış olan Britanya ve Fransa üzerinde herhangi bir uyum baskısı gözlemlenmemiş ve bunların, AB'ye uyum yönünde bir değişiklik yapmasına da gerek kalmamıştır (Gross, 2009; Aktipis ve Oliver, 2011). İkinci Dünya Savaşı'ndan beri anayasal sınırlandırmalardan dolayı normatif ve diplomatik araçları ön planda tutan ve bu nedenle askeri kapasite ve kabiliyeti yetersiz olan Almanya ise AGSP'nin oluşmasıyla yüksek bir uyum derecesi ile karşılaşmıştır. AB düzeyinde yüksek uyumsuzluk neticesinde oluşan bu uyum baskısı karşısında Almanya, hem bu sınırlandırmaları kaldırmak hem de askeri kabiliyetini güçlendirmek için bir anayasa değişikliği yapmak zorunda kalmıştır (Miskimmon, 2007, s. 97; Daehnhardt, 2011, s. 40).

AB düzeyi ile ulusal düzeyler arasındaki uyum sorunu, en fazla AB'nin genişleme süreçlerinde karşımıza çıkmaktadır (Irondelle, 2003, s. 223). Çünkü bazı AB üyesi

Ülkelerin, aday ülkeler ile birtakım sınır sorunları, dış politika anlaşmazlıkları ve AB dış politikası ile çelişen uygulamaları söz konusudur. Bu anlaşmazlık çerçevesinde AB ile hem ye ülkeler hem de aday ülkeler arasında yüksek uyum derecesi meydana çıkmıştır. Özellikle 1993 Kopenhag Zirvesi’nden sonra Orta ve Doğu Avrupa lkelerine AB adaylık perspektifinin sunulması, aday ülkeler ve mevcut ülkeler arasındaki sınır sorunlarına ve politik anlaşmazlıklara yenilerini katarak bunların AB düzeyine gelmesine neden olmuştur (Bretherton ve Vogler, 2006, s. 135; Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 207-210). Nitekim Yunanistan ve Türkiye arasında uzun bir geçmişe dayanan anlaşmazlıkların yanına Kıbrıs’ın adaylığının da katılması, bu ülkeler ile AB düzeyi arasında yüksek bir uyumsuzluğu ortaya çıkarmıştır (Bretherton ve Vogler, 2006, s. 137). Bu bağlamda AB, yesi olan Yunanistan ile aday ülke olan Türkiye üzerinde bir uyum baskısı oluşturarak bu ülkelerin birbirlerine karşı besledikleri düşmanca tutumu sonlandırmış ve ülkeleri, normalleşen bir dış politika izlemeye zorlamıştır (Tsardanidis ve Stavridis, 2007). Yunanistan, 1980’lerden beri Türkiye’ye uyguladığı ‘veto siyasetinden’ vazgeçmiş, AB normları ve politikaları çerçevesinde Türkiye ile ilişkilerini tekrar tesis etmeye yönelmiştir. Türkiye ise Yunanistan ile her türlü ikili sorununun Uluslararası Adalet Divanı (UAD) yoluyla çözümüne yönelik öneriyi kabul etmiştir (Akşit v.d. 2009, s. 80). AB’den uyum baskısı, bu iki ülkenin dış politikalarında önemli değişiklikler yaşanmasını ve AB’nin üyelik gereksinimleri karşılığında ulusal politikaların Avrupalılaşmasını meydana getirmiştir.

Aday lkelerin, AB yesi ülkeler ile herhangi bir sorunu olmasa bile dış politikalarının AB dış politikası ile uyumlu olmaması da onları, yüksek bir uyum derecesine maruz bırakır. (Pomorska, 2008; Tsardanidis ve Stavridis, 2007; Irondelle, 2003). Örneğin, Slovenya’da AB’ye üyelik sürecinde bu tür bir uyum sorunu yaşanmıştır. Slovenya, AB yeliği öncesinde terörizmden Orta Doğu barış sürecine, Balkanlarda yaşanan sorunlardan Avrupa’nın güvenliğine kadar birçok alanda AB ile ortak hareket edeceğini belirtmiş olmasına rağmen Karadağ’daki ekonomik çıkarlarından dolayı AB’nin Karadağ havayollarına karşı uyguladığı uçuş yasağını bundan istisna tutmaya çalışmıştır (Kajnc, 2011, s. 195). Ancak Slovenya’nın izlemiş olduğu bu dış politika hedefi, ODGP’nin ortak tutum ve ortak eylemlerinin tutarsızlığına yol açacağı için ulusal dış politikasında AB’ye uyum yönünde bir değişiklik yaşanmasına neden olmuştur.

ODGP'nin, AB'nin kurumsal çerçevesi içinde yer alması, üye ülkeler ve aday ülkeler üzerinde bir uyum baskısı oluşturmaktadır (Gross, 2009; Wong ve Hill, 2011; Moumoutzis, 2011). AB üyesi ülkelerin ODGP'nin karar alma süreçlerine dâhil olması, onların Avrupalılaşmanın oluşturduğu uyum baskısı sınırlı düzeyde etkilenmelerine neden olmasına rağmen aday ülkeler için bunun söz konusu olmamasından dolayı bu ülkeler Avrupalılaşmanın oluşturduğu uyum baskısından yüksek derece etkilendikleri görülmektedir (Papadimitriou, 2002, s. 4). AB düzeyindeki uyum baskısının derecesi ve sınırları ne olursa olsun özellikle ODGP süreci ile üye ülkelerin dış politikalarının Avrupalılaşmasının seviyesi yükselmiştir.

2.3.2.2. ODGP aracılığıyla dış politika elitlerinin sosyalleşmesi

ASİ sürecinde olduğu gibi ODGP'de de üye ülkelerin dış politika yapıcı elitlerinin sosyalleşmesi, ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasında önemli bir rol oynamıştır (Pomorska, 2008; Juncos ve Reynads, 2007; Juncos ve Pomorska, 2006). ODGP, AB'nin ortak politikası olsa da AB dış politikasının en temel aktörlerinin üye ülkeler olması, yukarıda açıkladığımız uyum derecesinin oluşmasını doğrudan etkilemektedir. Çünkü ulusal düzeyde bir değişim yaşanması için gereken uyum derecesi, üye ülkelerin AB düzeyinde alacakları ortak kararlara bağlıdır (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 95). Bu kararlar ise ODGP süreci sonunda Brüksel'de oluşan merkezi bir otorite ve sürekli bir bürokratik yapıyla etkileşim içindeki üye ülkelerin temsilcileri sayesinde meydana getirilmektedir. AB üyesi ülkelerin Brüksel'deki temsilcilerinin, ODGP aracılığıyla AB kurumları ile uzun süreli bir etkileşime girebilmeleri ve politika oluşturma süreçlerine katılabilmeleri, ulusal tercihlerinin Avrupa düzeyine taşınmasını ve AB normlarının ulusal düzeylerde içselleştirilmesini sağlar (Oliver ve Allen, 2008, s. 198).

ASİ ile başlayan ortak değerlerin ve normların inşa edilme süreci, ODGP ile yayılma ve kuramsallaşma sürecine girmiş ve ulusal dış politika elitlerinin bu norm ve değerleri içselleştirebilmesine yardımcı olacak kurumsal yapılar meydana getirilmiştir (Denca, 2008; Pomorska, 2008; Müller ve Flers, 2009). Maastricht Antlaşması ile ASİ sekreteryasının AB'nin kurumsal yapısına dâhil edilmesi ve Amsterdam Antlaşması ile ODGP Yüksek Temsilci/Genel Sekreterliğinin (Secretary General/High Representative of the CFSP) kurulması ve son olarak Lizbon Antlaşması ile Avrupa Dış Eylem Servisinin (EEAS) oluşturulması, Brüksel'deki kurumsal yapıları pekiştirmiştir. Bu kurumlar aracılığıyla üye ülkelerin dış politika

elitlerinin, karar almaya herhangi bir etkileri olmasa bile birçok dış politika konusunun Konseye sunulmasında, içeriği ve kapsamının belirlenmesinde önemli roller oynaması mümkün olmuştur (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 95). Ulusal dış politika elitlerinin ASİ sürecinde elde etmiş oldukları konsensüse dayanan birbirine güvenme ve sorun çözme yöntemleri, AB düzeyinde oluşturulan bu kurumsal yapılar içinde de devam ettirilerek AB dış politikasının pazarlığa dayalı bir politika alanı haline gelmesinin önüne geçilmiştir. Nitekim ulusal dış politika elitlerinin bu kurumlar aracılığıyla etkileşime girmeleri sonucu hangi alanların sorunlu, hangi alanların ise işbirliğine uygun olduğunu görmeleri ve buna göre dış politika konusunun içeriğini ve kapsamını belirlemeleri, üye ülkelerin herhangi bir pazarlığa girmesini sınırlandırmaktadır (M. E. Smith, 2004).

ODGP ile AB dış politika norm ve değerlerinin kurumsallaşma sürecine girmesi ve ulusal dış politika elitlerinin Avrupa düzeyinde oluşturulan kurumlarla bu norm ve değerleri ulusal düzeye taşıması, Checkel'in (2005) belirtmiş olduğu stratejik sosyalleşme ve elitlerin kimlik ve tercihlerini değiştirmesi yoluyla olmuştur. AB üyesi ülkelerin dış politika elitlerinin ODGP sürecinde oluşan norm ve değerleri içselleştirmeleri ve bu yolla ulusal politikalarını Avrupalılaştırmaları iki şekilde gerçekleşmiştir. Bunlar, AB düzeyindeki normatif değerleri göz önüne alarak kendi tercih ve çıkarlarını desteklemek ve uygunluğuna inanılan durumlarda Avrupa ortak hedeflerini ve normlarını desteklemektir. Örneğin, Maastricht Antlaşması'nda ODGP'nin AB'nin ortak politikalarından biri haline gelebilmesinde dış politika elitlerinin ASİ sürecinde yaşadıkları kimlik ve tercih değişikliklerinin önemli bir payı vardır. Öyle ki ulusal aktörlerin, Soğuk Savaş sonrası dönemde kendi aralarındaki 'tek sesliliğin' ve savunma ve güvenlik alanında daha fazla işbirliğinin AB aracılığıyla mümkün olacağını görmeleri, uzun bir süredir Avrupa Topluluğu dışında tutmaya çalıştıkları dış politika işbirliği tercihlerini değiştirmiş ve ODGP'nin, AB'nin ortak bir politikası olmasını sağlamıştır.

Ulusal dış politika elitlerinin, AB düzeyinde oluşan norm ve değerleri uygunluk mantığına göre içselleştirmesi, ODGP'yi salt AB'nin ortak politikası haline getirmemiş aynı zamanda birçok dış politika konusunu tabu olmaktan çıkarmıştır. Örneğin, Maastricht Antlaşması sırasında ODGP'nin askeri boyutu birçok ülke tarafından kabul edilmemiştir. AB'nin barış koruma misyonlarını, demokrasi ve insan haklarını desteklemek için sivil amaçlı bir askeri güç kurma düşüncesi,

AGSP'nin AB şemsiyesi altında yapılandırılmasını sağlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Brüksel'deki ulusal dış politika elitlerinin, Bosna ve Kosova Krizleri'nde karşılaştıkları sorunlar etkili olmuştur. ODGP'nin barış koruma görevleri ve barış sağlamayı içeren kriz yönetimi gibi AB'nin savunduğu en temel sivil unsurlarının bile askeri bir güç olmadan yerine getirilemeyeceğinin farkına varılması çözüm arayışlarını başlatmıştır. Britanya, Finlandiya ve İsveç gibi başlangıçta askeri güce karşı olan ülkeler, karar değiştirmiş ve yaşanan olumsuzluklara koşturarak AGSP'nin kurulmasını onaylamıştır.

Ulusal dış politika elitlerinin, AB norm ve değerlerini içselleştirmesinin salt uygunluk mantığından kaynaklandığını söylemek yeterli olmayacaktır. Checkel'in (2005) işaret ettiği diğer bir sosyalleşme türü olan stratejik sosyalleşme de önemli bir faktördür. AB düzeyinde kurgulanan normların içselleştirilmesi, elitlerin kendi ülkelerinin ulusal düzeyde belirlemiş olduğu hedeflerle bu normların örtüşmesi doğrultusunda gerçekleşmiştir. AGSP'nin geliştirilmesi konusunda birçok üye ülke çekimser kalmıştır. Ancak Polonya, AB üyesi olduktan sonra AGSP'nin en büyük destekçilerinden biri haline gelmiştir. Çünkü Brüksel'de bulunan Polonyalı dış politika elitleri, Polonya'nın AGSP'den elde edeceği kazançları görmüştür (Pomorska, 2008; 2011). NATO ve ABD'nin desteğini alan AB düzeyindeki savunma ve güvenlik politikası, Polonya'nın güvenliğine katkı sağlamış ve Soğuk Savaş boyunca Avrupa standartlarından geri kalan Polonya ordusunun modernizasyonunun gerçekleştirilmesine yardımcı olmuştur. Böylece Polonyalı dış politika elitleri, ulusal düzeyde bir dönüşüm yaşanmasını tetiklemiştir (Pomorska, 2011, s. 173).

Checkel'in (2005) vurgulamış olduğu stratejik sosyalleşmenin, ODGP'nin birçok sürecinde üye ülkelerin dış politika elitleri tarafından kullanıldığı görülmektedir. Charillon ve Wong'un (2011) da altını çizdiği gibi, Fransa'nın Avrupa savunma kimliğinin oluşumunda etkili roller üstlenmeye devam edebilmesinin ABD karşıtı tutumları terk etmesine bağlı olduğunu gören Brüksel'deki Fransız dış politika elitleri, Nicolas Sarkozy'i ikna ederek Fransa'nın NATO üyeliğine geri dönmesine yardımcı olmuşlardır (Charillon ve Wong, 2011, s. 22). Üye ülkelerin, ulusal dış politika elitleri aracılığıyla kendi dış politika tercihlerini ODGP kurumlarına transfer ederek bir değişiklik yapmadan ulusal tercih ve çıkarlarını gerçekleştirmeleri söz konusu olmaktadır. Örneğin, Yunanistan, Türkiye ile olan sorunlarını AB düzeyine

taşıması ve sorunun çözümünde Avrupa düzeyindeki normatif değerleri ön plana çıkarmıştır. Böylece Yunanistan, ulusal tercih ve çıkarlarını güçlendirmiştir. Yunanistan, Türkiye'ye karşı uygulamış olduğu vetoyu koşulsuz bir şekilde kaldırarak AB düzeyindeki dış politika elitlerinin, Türkiye'nin AB'nin kriterlerine ve normlarına uyum sağlamasının, kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmede daha uygun bir yol olduğunu görmesini sağlamıştır.

Dış politika elitlerinin, ODGP ile AB düzeyinde sürekli ve yetkili kurumsal yapılar altında etkileşime girmeleri ve bilgi alışverişinde bulunmalarıyla birbirlerine karşı güvenin inşa edilmesi ve ortak bakış açılarının oluşmasına bağlı olarak ODGP çatısı altında daha fazla alanda dış politika işbirliğini başlatmıştır. Bu süreçte dış politika elitlerinin, AB norm ve değerlerini içselleştirmeleri, hem stratejik sosyalleşme ile hem de uygunluk mantığı çerçevesinde ortaya çıkmış ve ulusal dış politikaların Avrupalılaşması mümkün olmuştur.

2.3.2.3. Uluslararası krizlerin dış politikanın Avrupalılaşmasına etkisi ve öğrenme

Ulusal düzeydeki dış politikaların Avrupalılaşması, sadece uyum baskısı ya da dış politika elitlerinin sosyalleşmesi ile değil, aynı zamanda ODGP'nin uluslararası sorunlar karşısında gösterdiği başarı ya da başarısızlıkların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası krizler karşısında AB dış politikasının tutarlılığını arttırmak ve 'tek sesliliği' güçlendirmek adına ulusal çıkarların çatışması gibi geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak belirsizliklere karşı birlikte hareket edilmesi, bilgi toplanması ve bilginin kullanılması ile yeni yapıların inşa edilmesi ODGP sürecinde üye ülkelerin sıklıkla başvurduğu yöntemler olmuştur. AB dış politikasının ODGP kapsamında derinleştirilmesi ve prosedürel tutarlılığının artırılması için Maastricht Antlaşması'ndan sonra da hem kurumsal hem de operasyonel düzeyde birtakım kararlar alınmıştır. Sürecin devam ettirilmesinde AB'nin uluslararası sistemde göstermiş olduğu aktörlük tutumu etkili olmuştur. Bosna Savaşı sırasında üye ülkelerin AB düzeyinde organize olamaması ve kriz karşısında herhangi bir inisiyatif alamaması, dış politika alanında AB düzeyinde daha fazla kurumsallaşmaya ve dış politika işbirliğine yönelik adımların atılmasını teşvik etmiştir (Müller ve Flers, 2012, s. 28).

Üye ülkelerin, Bosna Savaşı'nda olduğu gibi, uluslararası krizler sonucunda elde etmiş oldukları deneyimler, inançlarında ve tercihlerinde önemli bir değişiklik

yaşanmasına yol açmıştır. Bu sayede AB düzeyindeki dış politikada daha fazla tutarlılığı sağlamak için ODGP’de de birtakım değişikliklerin yapılması mümkün hale gelmiştir. Bosna Savaşı’nda yaşanan başarısızlıklar karşısında Amsterdam Antlaşması’nda öngörülen askeri kriz yönetiminin geliştirilmesi için BAB’nın daha etkin hale getirilmesi, askeri işbirliği konusunda önemli çekinceleri olan üye ülkelerin ulusal inanç, tercih ve değerlerini büyük ölçüde değiştirmiştir. Müller ve Alecu de Flers’in (2012) serimledikleri gibi, Amsterdam Antlaşması’nın ODGP’nin örgütsel yapısında–ve karar alma süreçlerinde yarattığı farklılaşma, üye ülkelerin beklenmedik sorunlar karşısında öğrendiklerinden ders çıkarma yoluyla Avrupa düzeyindeki ulusal çıkarlarını daha iyi savunabilecek kurumsal, idari ve prosedürel değişiklikleri yapabildiklerini göstermektedir. “Amsterdam’da benimsenen ‘yapıcı çekimserlik’ uygulaması sayesinde ODGP’ye ilişkin bir kararın alınmasına katılmayan ya da çekimser yaklaşan bir veya birden çok devletin tutumunun, kararın alınmasını engellemesinin amaçlanması” (Özdal, 2013, s. 142), ODGP’nin temel karar alma yaklaşımı olan oybirliği ilkesinde bir değişime gidilmesini sağlamıştır.

ODGP’nin yapısında değişikliğe gidilmesinde ve ulusal dış politikaların daha fazla Avrupalılaşmasında 2000’li yıllarda meydana gelen uluslararası krizlerin de önemli bir etkisi olmuştur. Nice Antlaşması’nda üye ülkelerin birçok alanda ortak hareket etme ve ‘tek sesliliği’ sağlamaya yönelik kararlar üzerinde uzlaşmalarına rağmen 11 Eylül’ün, Irak ve Afganistan’daki savaşların yol açtığı şok dalgaları ve üyelerin farklı tutumları, AB’nin uluslararası sistemdeki tutarlılığının sorgulanmasına neden olmuştur. Üye ülkelerin özellikle Irak Savaşı sonucu edindikleri deneyimler, ODGP’yi Lizbon Antlaşması ile köklü bir reform sürecine sokmuştur. AB dış politikasının diğer politika alanları ile koordinasyonunun daha tutarlı hale getirilmesi için Maastricht’teki sütun sisteminin kaldırılmasının yanında ulusüstü ve hükümetlerarası çıkarların uzlaştırılması noktasında hem Konsey hem de Komisyonda önemli yetkilere sahip olan ‘çift şapkalı’ bir AB Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi atanmasına karar verilmiştir. AB dış politikasında bu tür değişimlerin yaşanması elbette üye ülkeler üzerinde önemli etkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Fakat önemli olan nokta üye ülkelerin niçin böyle bir etkiye yol açacak bir değişikliğe gerek duydıklarıdır. Bu sorunun cevabı, üye ülkelerin kendi çıkarlarını daha etkin bir şekilde sürdürebilmesi için kendi kurumlarının, idari süreçlerinin ve prosedürlerinin AB düzeyinde meydana getirilen

dış politika ile uyumlaştırılmasının gerekliliğidir. Bu ise üye ülkelerin dünya siyasetinde karşılaştıkları krizlerden edindikleri deneyimlerin yorumlanması sonucunda ulusal aktörlerin inançlarındaki bir değişim veya yeni inanç, beceri ve prosedürlerin gelişmesi ile mümkün olmuştur.

AB'nin dış politikasının ODGP ile kurumsallaşması ve Soğuk Savaş sonrası dünya siyasetinde etkili bir aktör olmaya çalışması, dünyanın değişik coğrafyalarındaki sorunlara müdahil olmasını beraberinde getirmiştir. Ancak üye ülkelerin ulusal çıkarlarını ön planda tutması ve egemenlik kaygısından dolayı AB dış politikasını sınırlamaya çalışması, AB'nin uluslararası sorunlar karşısında özellikle askeri açılardan ya sınırlı bir varlık gösterebilmesine ya da hiç göstermemesine neden olmuştur. AB'nin etkili bir uluslararası aktör olmasını isteyen üye ülkelerin, ulusal kimliklerinde ve tercihlerinde zaman içinde bir değişiklik yaşanması sonucu, daha önce engellenen birçok dış politika unsurunun AB düzeyinde oluşturulması ve ulusal dış politikaların AB düzeyi ile uyum sağlaması, Avrupalılaşıma süreçlerini hızlandırmıştır.

2.4. AB Dış Politikasının Geleceği ve Avrupalılaştırmanın Sınırları

Soğuk Savaş döneminde dünya sisteminin iki kutupluluğunun dayattığı kısıtlamalardan dolayı devletdışı bir aktör olarak AB'nin uluslararası ilişkilerde aktif bir dış politika izlemesi mümkün olmamıştır (M. E. Smith, 2004; Hill ve Smith, 2011; Bretherton ve Vogler, 2006). Ancak Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra hem AB içinde hem de uluslararası ilişkilerde değişim rüzgârları esmeye başlamıştır. Bu durum, AB'nin dünya siyasetinde daha etkin bir ortak dış politika hayallerinin gerçekleşmesi yolunda büyük adımların atılmasına olanak sağlamıştır. AB'nin dış politika alanında daha fazla sorumluluk alması doğrultusundaki beklenti, kısmen Avrupa'daki yeni jeopolitik konum, kısmen de üye ülkelerin ve kurumların istekleri nedeniyle 1990'ların hemen başında oldukça yüksek bir seviyeye ulaşmıştır (Hill, 1998, s. 19). Ayrıca iki kutuplu sistemin dağılmasıyla uluslararası toplumda da AB'nin uluslararası ilişkilerde daha fazla sorumluluk alarak dünyadaki istikrara, refaha ve güvenliğe katkıda bulunması yönünde bir beklenti oluşmaya başlamıştır (Bretherton ve Vogler, 2006, s. 158). Bu ise Ginsberg'in (1999) nitelendirmesiyle "ne bir ulus devlet ne bir devletdışı aktör olan" AB'nin, uluslararası ilişkilerde bir aktör olarak kabul edilmesi için önemli bir fırsat (opportunity) yapısını oluşturmuştur (Bretherton ve Vogler, 2006, s. 23). AB, yukarıda detaylandırıldığı gibi, daha aktif

bir ortak dış politika sürecini başlatarak Soğuk Savaş sonrasında üzerine düşen sorumlulukları almaya hazır olduğunu göstermiştir (Tonra ve Christiansen, 2004, s. 12).

Ancak Maastricht Antlaşması, AB dış politikasına uluslararası ilişkilerde sadece ‘mevcudiyet (presence)’ ve ‘aktörlük (actorness)’ imkânı sunmuştur. Üye ülkeler, AB’yi uluslararası ilişkilerde belirli konular ve koşullar bağlamında kendilerini temsil edecek bir kurum olarak algılamıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak AB’nin dış politika kapasitesi geleneksel enstrümanlardan, yani diplomasi, ekonomi, askeri güç, nüfus, teknoloji, insan kaynakları ve siyasi istikrar gibi enstrümanların bütünlüğünden yoksun kalmıştır (Hill, 1998, s. 23). Buna karşın AB içinde ve dışında, AB’nin üçüncü ülkelerdeki sorunlara çözüm getirmesi, bu ülkelere ticari kolaylıklar ve hatta tek pazara erişim şeklinde ekonomik yardımlar sağlaması ve yeni bir Avrupa düzeni veya ABD’ye alternatif bir kimlik oluşturması gibi yüksek beklentiler ortaya çıkmıştır (Hill, 1993; 1998, s. 23-24). Bu yüksek beklenti ve sahip olunan kapasite -en azından Maastricht sonrası- arasındaki negatif korelasyon, AB’nin karşılaştığı ilk uluslararası krizde -Balkan Krizi’nde- kendini göstermiştir. Bretherton ve Vogler’in (2006) deyişiyle uluslararası sistemde ortaya çıkacak ve AB’nin aktörlüğünü (actorness) güçlendirecek ‘fırsat’ yapısı, üye ülkelerin egemenlik haklarından tamamen feragat etmek istememeleri ve AB düzeyinde savunma ve güvenlik konularına sınırlı biçimde yer vermeleri yüzünden kullanılamamıştır. Hatta tutarlı bir ortak dış politika oluşturamamalarına rağmen dünya siyasetinde önemli roller alınacağı yönünde beklentilerin gündeme gelmesi ve bu beklentilere karşılık verilememesi, AB’nin uluslararası ilişkilerdeki mevcudiyetinin sorgulanmasına da neden olmuştur.

Üye ülkeler, kapasite-beklenti açığının kapatılması ya da azaltılması ve uluslararası ilişkilerde AB’nin etkili bir aktör olarak mevcudiyetini devam ettirmesi adına ODGP üzerinde birtakım yenilikler yapmıştır. Üye ülkelerin, AB’nin dış politika kapasitesinin artırılması açısından özellikle savunma ve güvenlik konularında Maastricht’teki pozisyonlarından çok farklı bir yere geldikleri görülmüştür. AB üyesi ülkeler, uluslararası sistemde daha etkili politikalar izlenebilmesi adına bir yandan AGSP ve OGSP çatısı altında askeri araçlar ve yapılar oluşturmuş, diğer yandan hükümetlerarası sürecin dezavantajlı yapısını ortadan kaldırabilmek için nitelikli çoğunlukta karar alma süreçlerinin daha fazla konuyu kapsamasını sağlamıştır.

AB'nin dış politikadaki tutarlılığının korunması ve devam ettirilmesi için ortak eylem, ortak tutum ve ortak stratejilerin bağlayıcılığı artırılmış, bunun izlenebilmesi ve koordine edilebilmesi için de AB düzeyinde AB Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi, Avrupa Dış Eylem Servisi gibi kurumlar kurulmuştur. Bu şekilde AB'nin uluslararası ilişkilerde kapasitesini bir aktör olarak en etkin şekilde kullanması amaçlanmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi Maastricht Antlaşmasından sonra AB dış politikasında önemli gelişmeler olmasına rağmen, meydana gelen uluslararası krizlerde AB'nin etkinliğinde önemli sorunlar yaşanmaya devam etmiştir. Bu durumun en çarpıcı örnekleri 2003 yılındaki Irak Savaşı ve 2011 yılındaki Libya krizlerinde²²

²² Maastricht Antlaşma'nın 1993 yılında yürürlüğe girmesinden sonra AB düzeyinde Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının normlarının ve ilkelerin belirlendiği bir kurumsallaşma sürecine girilmiştir. AB'nin ortak bir dış politikaya sahip olması onun etkili bir uluslararası aktöre dönüştüğü kanısını güçlendirmiştir. Bu bağlamda, 2003 yılındaki Irak Savaşında AB'nin daha önceki krizlerden farklı olarak tutarlı dış politika kararları alabileceğini düşünmüştür. Zira Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ile AB'nin uluslararası krizlere yönelik daha aktif ve etkili kararlar alabilecek bir aktöre dönüştüğü varsayılmıştır. Özellikle Nice Antlaşmasından sonra AB'nin askeri konularda da ortak dış politika kararları alabileceği ve uygulayabileceği yönünde bir beklenti oluşmuştur. Nitekim hem Soğuk Savaş sonrası yaşanan genişlemelerle Avrupa'nın yeniden birleşmesi, hem de AB düzeyindeki dış politikanın gelişmesi ve büyümesi Irak Savaşında AB'nin önemli bir uluslararası görev üstleneceği düşüncesini pekiştirmiştir. Ancak Irak Krizi üye ülkeler arasındaki yeni bölünmelere neden olmuştur. Britanya, İspanya, İtalya ve AB'ye yeni katılacak üye ülkeler ABD yanlısı tutum almalarına karşın, Almanya, Fransa, Belçika ve Yunanistan'ın ABD'nin tek taraflı Irak'a müdahalede bulunmasına karşı çıkmaları AB düzeyinde tutarlı ortak dış politika kararlarının alınmasını zorlaştırmıştır. ABD yanlısı üye ülkeler transatlantik ittifakına sadık kalarak Irak Savaşı'na hem siyasi hem de askeri destek vermişlerdir. Bu süreçte Almanya ve Fransa'nın başı çektiği AB ise BM kararlarının çerçevesinde hareket etmeyi tercih ettiği görülmüştür. Bu bağlamda AB, Irak Savaşının BM Güvenlik Konseyi Kararları ve çok taraflılık ilkesine dayanmadığı için ABD'nin askeri operasyonlarına genel olarak destek vermemiştir. Çünkü AB, sivil ve ekonomik bir güç olarak uluslararası krizlerde uluslararası hukuk çerçevesinde hareket etmeyi öncelikli olarak tercih etmektedir. Bununla birlikte, üye ülkelerin AB dış politikasını askeri bir güç olarak kullanmaya çalıştıkları durumlarda ise AB düzeyinde karar alınması çok mümkün olmamakta birlikte uluslararası sistemde AB'nin tutarlılık sorunu ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu durum son olarak Libya krizinde görülmüştür. Libya Krizi de tıpkı Irak Krizi gibi AB dış politikasında önemli değişikliklerin yaşandığı bir dönemin hemen sonrasında meydana gelmiştir. Üye ülkeler Lizbon Antlaşmasıyla AB'nin uluslararası krizlerdeki tutarlılığını artırmak için önemli kararlar almışlardır. Buna rağmen, Libya Krizinde üye ülkelerin AB düzeyinde ortak bir dış politika izlemeyi başaramadığı görülmüştür. Irak Krizinde olduğu gibi Libya Krizinde de üye ülkeler AB düzeyinde krize yönelik belirlenecek yaklaşım konusunda bir görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Fransa'nın başı çektiği üye ülkeler AB'nin Libya krizine karşı her türlü araçları kullanarak katılmasını desteklerken, Almanya başta olmak üzere bazı üye ülkeler AB'nin askeri operasyonlara destek vermemesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu nedenle, AB düzeyinde Libya Krizine yönelik ekonomik ve sivil güç unsurlarına yönelik ortak kararlar alınabilirken, askeri konularda bir görüş ayrılığı ortaya çıkmış ve bu durum ise AB'nin krizlere yönelik başarısız olduğu izlenimini uyandırmıştır. Sonuç olarak, AB'nin askeri güç olma konusundaki üye ülkeler arasındaki görüş ayrılıkları hem Irak Krizinde hem de Libya Krizinde yeniden gündeme gelmiş ve AB düzeyinde üye ülkeler arasındaki 'tek sesliliğini' zedelemiştir. Bu ise AB'nin uluslararası aktörlüğün sorgulanmasına neden olmuştur. Üye ülkeler bu krizlerden ders çıkarmış olacak ki Ukrayna krizinde aynı hataya düşmeyerek, Ukrayna krizine karşı sahip olunan ve bütün üye ülkelerin ortak bir paydada bulunduğu ekonomik ve sivil güç çerçevesinde bir dış politika oluşturabilmişlerdir. Bu şekilde, AB düzeyinde bir tutarsızlığın oluşmasının önüne geçilerek, ulusal dış politikaların Avrupalılaşması mümkün olmuştur. AB'nin uluslararası sistemdeki ekonomik, sivil ve askeri güç tartışmaları ve bunun AB dış politikası üzerine

görülmüştür. Bu krizler öncesinde üye ülkeler AB dış politikasının tutarlılığının artırılması için önemli kararlar almalarına rağmen, krizlere karşı AB düzeyinde tutarlı politikalar oluşturulamamıştır. Bu durum, üye ülkelerin AB dış politikasına yönelik yüksek beklentilerinden kaynaklanmıştır. Örneğin, Nice Antlaşması ile AB düzeyinde askeri girişimlerin başlatılmış olması, AB'nin askeri bir güç olarak algılanmasına neden olmuştur. Öyle ki, AB'nin Irak Krizinde askeri bir güç olarak müdahalede bulunması beklenmiştir. Aynı şekilde, Lizbon Antlaşmasıyla AB'nin daha etkili bir askeri güce evrildiği düşünülmüş ve Libya Krizinde bu gücü kullanması Fransa gibi üye ülkeler tarafından istenmiştir. Ancak AB tarihi boyunca hiçbir zaman askeri bir güç ol(a)mamıştır. Nice ve Lizbon Antlaşmasıyla AB düzeyinde askeri perspektifler gündeme alınmış olsa da üye ülkeler bu gücü AB'nin geleneksek sivil ve ekonomik gücünü desteklemek için oluşturmuşlardır. Dolayısıyla Irak ve Libya Krizlerinde üye ülkelerin askeri güç ve sivil güç yaklaşımları arasında kalmaları, AB düzeyinde tutarlı dış politika kararlarının üretilmesini engellemiştir. Buna karşın, üye ülkeler ekonomik yaptırımları, barışın korunmasını ve diplomatik süreçleri destekleyerek, bu konularda kararlar almayı başardıkları görülmüştür. Bu bağlamda, üye ülkeler AB düzeyinde ekonomik ve sivil güç unsurları çerçevesinde ortak dış politika kararlarıyla ulusal dış politikalarının Avrupalılaşmasını imkan sağlarken, askeri konularda ortak dış politika oluşturmakta isteksiz davranmakta ve bu nedenle ulusal dış politikalarının Avrupalılaşmasını söz konusu ol(a)mamaktadır.

AB'nin kapasitesi ve tutarlılığı sahip olduğu araçlar çerçevesinde tesis edilerek yüksek beklentilerin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Hill, 1998, s. 29). Ancak uluslararası beklentiler hala çok yüksek seviyedir. Örneğin, ABD, her ne kadar daha önce başarısız olursa da savunma ve güvenlik konularında -NATO ile işbirliği dâhilinde- AB'nin daha fazla sorumluluk almasını ve böylece kendi sorumluluğunu paylaşmasını beklemektedir. Gelişmekte olan ülkeler, AB'den daha fazla finansal ve teknik yardım talep etmekte; daha fazla komşu ülke adaylık sürecinin tamalanmasını arzulamaktadır. Birçok ülke de AB'nin Rusya, ABD ve Çin karşısında dengeleyici güç olması yönünde bir görüntü çizmesini istemektedir. Bu beklentiler karşısında AB'nin ODGP kapsamındaki kapasitesi yeterli gözükmemektedir. Uluslararası

etkisi üzerine yapılan tartışmalar için Bkz: Smith, K. E. (2004). *Still civilian power EU'? Paper presented at the CIDEI Workshop, 'From Civilian to Military Power: The European Union at a Crossroads?'*. Oslo; Sjurssen, H. (2006). The EU as a "Normative" Power: How can This be?, *Journal of European Public Policy*, 13(2); Mannes, I. (2013). Assessing the Decennial, Reassessing Global: Understanding European Union Normative Power in Global Politics. *Cooperation and Conflict*, 48(2).

ortamda AB'nin uluslararası bir aktör olarak etkin bir güç olmasını sağlayacak bir atmosfer bulunmasına rağmen AB'nin kendi dinamikleri bunu engellemektedir. Aslında AB'nin, bir kapasite açığı ile mücadele ettiğinden çok -örneğin son on yıllar içinde üye sayısını iki katından daha fazla bir sayıya çıkararak yaklaşık 550 milyonluk bir nüfusa sahip olması, dünyanın toplam gayri safi milli hasılasının % 28'ni oluşturması ve bütün üye ülkelerin askeri gücünün hemen hemen ABD kadar olması gibi (McCormick, 2013, s. 332-333)- bu kapasiteyi kullanmakta isteksiz ülkeler topluluğu ile bütünleştiğinden bahsetmek daha doğru olacaktır.

AB'nin elinde bulundurduğu kaynaklar ile uluslararası ilişkilerde etkili bir aktör olacak potansiyele sahiptir. Fakat dünya siyasetinde topluca hareket etme isteği karşısında üye ülkelerin ulusal egemenliği koruma arzusu bir gerilim yaratmaktadır. Bunun da AB dış politikasının kurumsal yapısını şekillendirmesi bir engel olarak belirmektedir. Öncelikle AB dış politikasının hükümetlerarası yapısının hala muhafaza edilmesi, AB'nin uluslararası ilişkilerdeki etkisini sınırlamaktadır. Her ne kadar nitelikli oy çokluğu ilkesinin kapsamı genişletilse de ilk karar alma aşamasının oybirliği şeklinde olması, AB dış politikasında önemli bir değişiklik ortaya çıkarmamaktadır. Üye sayısının artmasına bağlı olarak -28 üye ülke olduğu düşünüldüğünde- oybirliği ilkesinde radikal bir değişiklik yapılmaması, AB'nin dış politika alanında daha zor karar alabilmesine neden olmaktadır. Bunun yanında AGSP ve OGSP oluşturulmasına rağmen üye ülkeler arasında savunma ve güvenlik konularında sınırlı düzeyde işbirliğinin ortaya çıkması da AB'nin uluslararası krizlere müdahalede askeri yeterliliğinin oluşmamasını beraberinde getirmektedir. Savunma ve güvenlik konusunda hala NATO'ya ve dolayısıyla ABD'ye bağımlı olmak, AB'nin uluslararası krizlerdeki etkinliğini azaltmaktadır. Sonuç itibarıyla hem uluslararası ortamdaki uygun atmosfer hem de AB'nin elinde bulundurduğu kapasite ve kaynaklara rağmen üye ülkelerin etkili bir dış politika oluşturma yönündeki isteksizliği, çoğu zaman AB'nin uluslararası ilişkilerde tutarlı ve sürekliliği olan uluslararası bir aktör olmasının önüne geçmektedir. Üye ülkeler, Soğuk Savaş sonrası dönemde tek başlarına gerçekleştirmeleri zor olan dış politika hedeflerini, AB çatısı altında gerçekleştirmek için bir araya gelmişler ancak ülkelerin egemenliklerinden feragat etmemeleri nedeni ile uluslararası ortamdaki önemli fırsatlardan yararlanma düzeyleri düşmüştür.

BÖLÜM III

UKRAYNA KRİZİ VE KRİZİN AVRUPA BİRLİĞİ DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ

Bu bölümde, ikinci bölümde incelenen Avrupa Birliği Dış Politikasının 2013 yılının son aylarında başlayan Ukrayna Krizi karşısındaki Avrupalılaşmasının düzeyi ele alınacak ve 1992 Maastricht Antlaşması'ndan beri uluslararası sorunlar karşısında AB ve AB üyesi ülkeler arasında oluşan 'tek sesliliğin' ve savunma ve güvenlik alanlarında artan işbirliği süreçlerinin oluşturduğu dış politika yakınlaşmasının Ukrayna Krizi'ndeki yansımaları incelenecektir. Bu çerçevede Ukrayna Krizi sonrası AB'nin Doğu Avrupa'ya yönelik -özellikle Rusya'ya karşı- dış politikasının belirlenmesi sürecinde ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasının düzeyleri değerlendirilecektir. Buna koşut olarak Soğuk Savaş neticesinde oluşturulan ve geliştirilen AB dış politikanın bu süreçten nasıl etkilendiği açıklanacaktır. Ancak AB dış politikasının Ukrayna Krizi bağlamında Avrupalılaşmasının düzeyini açıklamadan önce Ukrayna Krizi'nin gelişimi kısaca aktarılıp AB üzerinde meydana getirdiği değişim ve dönüşüm, AB'nin Rusya dış politikası kapsamında serimlenecektir. Son olarak AB dış politikasının oluşmasında en büyük etkiye sahip iki ülke olan Almanya ve Fransa'nın, AB'nin Ukrayna Krizi'nin ardından Rusya'ya karşı oluşturduğu dış politika üzerindeki etkileri ulusal politikaların Avrupalılaşması ışığında tartışılacaktır.

3.1. Ukrayna Krizi'nin Dinamikleri

Kasım 2013 tarihinde Maidan ya da göstericilerin taktığı adıyla Euromaidan protestolarıyla başlayan ve Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ile doruğa çıkan Ukrayna Krizi, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla oluşan Soğuk Savaş sonrası düzenin en önemli güvenlik krizini ortaya çıkarmıştır (Gehring, Urbanski ve Oberthür, 2015; Smith, 2014; Ferreira-Pereira ve Vieira, 2014; Trenin, 2014; Schmidt-Felzmann, 2014, 2015). Zira Rusya'nın Ukrayna karşısındaki saldırgan tutumu, AB'nin en büyük komşusunun toprak bütünlüğünü ya da egemenliğini tehdit etmekle kalmamış, eski Soğuk Savaş düşmanları arasında yeniden bir rekabete ve

hatta çatışmaya neden olabilecek bir dönemin başlamasına da yol açmıştır. Nitekim Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana ilk defa genelde Batı, özelde ise AB, güçlü önlemler yoluyla Rusya'yı dengeleyecek mekanizmalar ve politikalar üretmek zorunda kalmıştır (House of Lord, 2014). Ancak Soğuk Savaş sonrasında AB ve Rusya arasında kurulan yoğun siyasi diyalogun ve çok yönlü ekonomik ilişkilerin önemli derecede zarar görmesine neden olan Ukrayna Krizi'nin, MacFarlane ve Menon'un (2014) da altını çizmiş olduğu gibi, sadece 2013 yılında başlayan Euromaidan gösterileri ile açıklanması mümkün değildir. Trenin, Ukrayna Krizi'nin aslında Ukrayna'nın gelecekteki jeopolitik ve jeoekonomik yönelimleri konusunda AB ve Rusya arasında son on yıl içerisinde yaşanan bir rekabetin ürünü olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır (Trenin, 2014, s. 4).

Rusya ve AB arasındaki rekabet ve mücadelenin krize dönüşmesi, bağımsızlığından bu yana Ukrayna'nın, Rusya merkezli bir alana mı, yoksa Avrupa merkezli bir alana mı dâhil olacağı konusundaki ekonomi ve dış politika alanlarındaki temel gelişmelerin etkisiyle gerçekleşmiştir (H. Özdal, 2013, s. 8). 2004 yılına kadar Rusya ve Batı arasında denge politikası izlemeyi tercih eden Ukrayna, 2004 yılındaki Turuncu Devrim ile Batı yönlü bir politika oluşturmayı öncelikli hale getirerek açık bir şekilde Batı yanlısı bir pozisyon almayı tercih etmiştir. Fakat Turuncu Devrim sonrası ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarı sürekli kılacak uzun soluklu reformların hayata geçirilememesi ve AB'nin Ukrayna'ya üyelik perspektifi yerine ikili ilişkileri geliştirmeyi önermesi, Ukrayna'da 2013 yılını takiben ortaya çıkacak siyasi krizin fitilini ateşlemiştir. Batı'nın bu tutumu, Turuncu Devrim'in ardından ülke içi siyasi dengelerin yeniden değişmesine neden olmuştur. Neticede Turuncu Devrim ile yüzünü Batı'ya dönen Ukrayna, 2010 yılında yapılan seçimlerde Rus yanlısı Viktor Yanukoviç'in devlet başkanı seçilmesiyle tekrar Rusya ve AB'nin arasında sıkışıp kalacağı bir politik durumun içine düşerek uluslararası bir krize dönüşecek olan seçim yapma sürecine girmiştir (Kuzio, 2012, s.13-14).

2010 sonrasında Ukrayna, bir yandan AB ile Doğu Ortaklığı kapsamında daha yakın işbirliği öngören Ortaklık Antlaşması müzakerelerini devam ettirirken diğer yandan Rusya ile ilişkilerini düzelterek Rus ekonomisine büyük ölçüde bağımlı olan ülke ekonomisini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Böylece Ukrayna, hem AB'nin hem de Rusya'nın sunmuş olduğu ekonomi, ticaret ve enerji fırsatlarından yararlanma imkânına kavuşacağını düşünmüştür (Kuzio, 2012, s. 14). Ancak Turuncu

Devrim'den çıkardığı derslerle Rusya, 2008'de yaşanan Rusya-Gürcistan Savaşı neticesinde AB'nin daha aktif bir Doğu politikası izlemesi karşısında Sovyet sonrası coğrafyada Batı kökenli kurumların etkisini azaltacak ve kendi etkinliğini arttıracak bir politika izlemeye başlamıştır. Bu durum ise Ukrayna'nın AB ve Rusya arasında kurmak istediği denge politikasını imkânsız hale getirdiği gibi, 2013 yılını takiben meydana gelecek krizin temel nedenini oluşturmuştur. Çünkü Yanukoviç'in, devlet başkanı olduktan sonra her ne kadar NATO üyeliğinden vazgeçerek Rus yanlısı bir politika takip etse de 2008 yılında AB ve Ukrayna arasında başlayan Ortaklık Antlaşması müzakerelerini sürdürmesi, Ukrayna ile Rusya'yı karşı karşıya getirmiştir. Ukrayna'nın AB ile Ortaklık Antlaşması'nı imzalaması durumunda Rus öncülüğündeki Gümrük Birliğine katılmasını engellenecek ve Ukrayna'nın Rusya ile ilişkilerini aynı düzeyde tutamayacak olması Rusya'nın büyük tepkisini çekmiştir. Bu da Ukrayna'yı AB ve Rusya arasında bir seçim yapmaya zorlamıştır (House of Lord, 2014, s. 54).

Bu durum karşısında Yanukoviç, AB ile Ortaklık Antlaşması'nın imzalanması sonucu Rusya ile bozulacak ilişkilerin ortaya çıkaracağı ekonomik kayıpların yanında Ortaklık Antlaşması'nın Ukrayna'ya kısa vadede ekonomik bir yarar getirmeyeceğini dikkate alarak yeni bir arayış içerisine girmiştir (Demir, 2014, s. 170). Bu arayış bağlamında Ukrayna, Rusya ve AB'nin içinde olduğu bir komisyon oluşturulması teklifinde bulunmuştur. Bu şekilde hem AB ile entegrasyon sürecini devam ettirmeyi hem de Rusya'yı yok saymamak ve karşısına almamak için Ukrayna'ya bir manevra alanı oluşturmayı amaçlamıştır. Rusya bu öneriye olumlu karşılık vermiş olsa da Avrasya Birliği üyelerinin çoğunun -Rusya hariç hepsi- Dünya Ticaret Örgütü üyesi olmaması nedeniyle AB, bu tür bir uzlaşımın iki düzey arasındaki ticari işbirliğini olumsuz etkileyeceğini ileri sürerek sıcak bakmamıştır (House of Lord, 2015, s. 45-46). AB'nin bu kararı karşısında Ukrayna devlet başkanı Yanukoviç, AB ile süregelen Ortaklık Antlaşması'nın Ukrayna'ya büyük ekonomik yükümlülükler getireceğini belirterek AB'nin hiç beklemediği şekilde Ortaklık Antlaşması'nı imzalamaktan vazgeçmiştir (H. Özdal, 2013, s. 13).

Ortaklık Antlaşması'nı imzalamayarak Ukrayna'nın Turuncu Devrim'den beri devam ettirdiği Batı'ya dönük politikalarını terk eden Yanukoviç, ülke içindeki Avrupa yanlılarının büyük tepkisini çekmiştir (Arman ve Mengüaslan, 2015, s. 74). Bu tepki kısa sürede büyük bir protestoya dönüşmüş ve Kiev'de binlerce insan

Maidan meydanında toplanarak hükümet karşıtı gösteri yapmışlardır. Maidan’da başlayan protestolar önceleri AB ile askıya alınan anlaşmanın yeniden müzakere edilmesine yönelik olsa da daha sonra Rus yanlısı bir tutum takınan devlet başkanı Yanukoviç’in istifa etmesini sağlamaya yönelik bir hal almıştır (Özdal, Özertem, Has ve Yegin, 2014, s. 11). Gösterilerin şiddetlenmesi ve can kayıplarının artması, Yanukoviç’in 22 Şubat 2014’te ülkeyi terk ederek Rusya’ya kaçması neden olmuştur. Bunun üzerine Ukrayna Parlamentosu, Yanukoviç’i görevinden azletmiş ve yeni seçimlerin Mayıs ayında yapılmasına karar vermiştir. Yanukoviç’in görevden uzaklaştırılması ve sonrasında Batı yanlısı bir hükümetin kurulması, gösterilerin tansiyonunu düşürmüş ve ülke yeni bir seçim dönemine girmiştir.

Tüm bu gelişmeler sonucunda krizin çözüme kavuşturulduğu düşünülürken Rusçanın çok kültürlü bölgelerde resmi dil olarak kabul edilmesi kararının Ukrayna Parlamentosu tarafından askıya alınması, Kırım başta olmak üzere, Ukrayna’nın güneyinde ve doğusunda yeni bir protesto dalgasının başlamasına neden olmuştur. Bu durum karşısında “Rusya, Kırım’daki Rus nüfusun güvenliğini gerekçe gösterip yarımadaı işgal ederek 16 Mart 2014 tarihinde bölgede referandum gerçekleştirilmesini sağlamıştır” (Çomak, Sandıklı, Kaya ve İsmayilov, 2014, s. 155). Kırım’da yapılan referandum sonucu yarımadaı yaşayan Rus çoğunluk Ukrayna’dan ayrılarak Rusya’ya katılma yönünde bir karar almış ve Rusya da bu karar çerçevesinde bölgeyi topraklarına katmıştır. Böylece Yanukoviç döneminde Sivastopol’un Rus Donanması’na 25 yıllığına kiralanmasını öngören Kharkiv Antlaşması’nın iptal edilmesinden endişe duyan Rusya, kendisi için stratejik öneme sahip bir bölgeyi ilhak ederek yeni dönemde Ukrayna üzerindeki çıkarlarını sert güç unsurları da dâhil olmak üzere tüm araçları kullanarak takip edeceğini göstermiştir (Charap ve Shapiro, 2014, s. 270).

Ukrayna’da Euromaidan gösterileri ile başlayan iktidar karşıtı halk hareketi, ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarı altüst etmiştir. Ayrıca Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ve Rusya’nın kışkırtması ile ülkenin özellikle doğusunda yaşayan Rus kökenli vatandaşların başlatmış oldukları ayrılıkçı hareketler, krizin uluslararasılaştırmıştır (Demir, 2014; Trenin, 2014; MacFarlane ve Menon, 2014). Özellikle bağımsız bir devletin toprak bütünlüğünün parçalanacak şekilde tehlikeye düşürülmesi sadece bölgede etkili olmamış, Soğuk Savaşın ardından gündeme gelen Avrupa güvenlik krizini de ortaya çıkarmıştır. Nitekim Kırım’ın ilhakı, Soğuk Savaş

sonrası dönemde Avrupa'nın esasen istikrarlı ve güvenli olduğu ve Rusya'nın bir düşmandan çok müttefik olabileceği düşüncesine de büyük zarar vermiştir (Larrabee, Wilson ve Gordon, 2015, s. 1). Bu düşünce, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinden sonra ülkenin güneyinde ve doğusundaki ayrılıkçı gurupları doğrudan ve dolaylı yollarla desteklemesi ile daha da pekişmiştir. Bununla birlikte Rusya'nın Ukrayna sınırı boyunca askeri yığınak yapması ve askeri tatbikatların sayısını çoğaltması, Ukrayna üzerinde psikolojik baskının artmasına ve Ukrayna'nın doğusunun daha da istikrarsızlaşmasına neden olmuştur. AB ve ABD, Kırım'ın Ukrayna'ya bağlanması umudunu yitirmiş olmanın da etkisiyle Rusya'nın bölgeyi daha fazla istikrarsızlaştırmasına yönelik adımları atmasını engellemek için diplomatik yolları kullanarak sorunu müzakere ile çözmeye çalışmışlardır (Demir, 2014, s. 179).

Rusya'nın Kırım ile sınırlı kalmayıp Ukrayna'nın doğusundaki şehirlerde bulunan askeri milislere her türlü askeri teçhizatı sağlayarak daha belirgin müdahalelerde bulunması, Batı'nın Rusya'ya karşı olan tutumunun değişmesine neden olmuştur. 17 Temmuz 2014 tarihinde, Malezya Havayollarına ait MH17 sefer sayılı yolcu uçağının Rusya yanlısı silahlı gurupların denetimindeki bölge üzerindeyken düşürülmesi, Ukrayna Krizi'ni hiç beklenmedik bir şekilde daha karmaşık hale gelmiştir. Bu olay sonrası uluslararası toplumun dikkati Ukrayna'nın doğusuna çekilirken Rusya bölgedeki ayrılıkçı gurupları silahlandığı, eğittiği ve mali destek sunduğu için olaydan doğrudan sorumlu tutulmaya başlanmıştır (Larrabee v.d. 2015, s. 8). Zira uçağın gelişmiş radar güdümlü SAM (AKA BUK-M1) füzesi tarafından düşürülmesi bölgedeki ayrılıkçı guruplara Rusya'nın askeri destek sağladığının açık bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Düşen Malezya uçağında ölenlerin çoğunun Hollanda vatandaşı olması, AB'nin Rusya'ya karşı o güne kadar izlemiş olduğu yumuşak ve diplomatik dış politikayı tamamen değiştirmiş ve Rusya'nın Euromadian gösterilerinden sonra karşılaştığı yaptırımları daha da ağırlaştırmıştır.

Ne var ki Batı'nın Ukrayna'daki krizi tırmandırmamak için izlemiş olduğu yol, Rusya'yı daha da cesaretlendirerek bölgedeki Rus etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Artan uluslararası baskılara rağmen Putin, Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı guruplara verdiği desteği geri çekmek yerine gizlice bölgeye Rus askerlerini, zırhlı personel taşıyıcıları, tankları ve füze rampalarını konuşlandırarak -elbette herhangi bir Rus simgesi olmadan- yeni dönemde Rusya'nın Batı'ya karşı izleyeceği dış politikayı deklare etmiştir. Rusya'nın bu hamlesi, bölgedeki Rus yanlısı ayrılıkçı

grupların Ukrayna'nın başlattığı askeri müdahalelere karşı başarılı olmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde Ağustos 2014'te büyük ölçüde düzenli Rus askeri gücünün de etkisiyle Ukrayna devlet başkanı Petro Poroshenko, Belarus'un başkenti Minsk'te ayrılıkçı gruplarla yapılan görüşmeler sonucu ateşkes yapmaktan başka çare bulamamıştır.

Ukrayna'nın doğusundaki siyasal krizin diplomatik yollarla çözülmesi için önemli bir adım olarak görülen Minsk Antlaşması her ne kadar taraflar arasında geçici bir uzlaşmayı meydana getirse de bölgedeki şiddet hareketlerini sonlandırmaya yetmemiştir (BBC, 2015). Bunun üzerine Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ukrayna Devlet Başkanı Pyotr Poroşenko, Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande ve Almanya Başbakanı Angela Merkel 12 Şubat 2015'te Minsk'te tekrar bir araya gelerek krizin tekrar tırmanmaması için uzun müzakereler başlatmışlardır. Bu müzakereler sonunda Ukrayna yönetimi ve ülkenin doğusundaki bağımsızlık yanlısı ayrılıkçı gruplar arasında Minsk-2 olarak adlandırılan yeni bir ateşkes anlaşması imzalanmıştır (Sputnik, 2015). Bu anlaşma ile Ukrayna'nın doğusundaki Lugansk ve Donetsk bölgelerinde devam eden çatışmalar sonlandırılarak ağır silahların cephe hatlarının gerisine çekilmesine karar verilirken Ukrayna hükümeti de bölgede yerel seçimlerin yapılmasını ve yılsonuna kadar anayasal reformların tamamlanmasını taahhüt etmiştir. Böylece bölgede iç savaşın tırmanmasının önüne geçilerek krizin çözülmesi için diplomatik kanalların açık tutulması sağlanmıştır.

Euromaidan protestoları ile başlayan Ukrayna Krizi'nin diplomatik yollarla çözülüp çözülmeyeceği henüz kestirilmezken bu krizin ortaya çıkardığı en önemli olgu Rusya ve Batı arasında Soğuk Savaş sonrası başlayan sıcak ilişkilerin artık eskisi gibi olmayacağıdır. AB, 2008 yılındaki Osetya Krizi'nde iç savaşın eşiğine gelen Gürcistan ile olumsuzluklar yaşayan Rusya'ya karşı sessiz kalmayı tercih etmiştir. Ancak Ukrayna Krizi'nde güvenlik sorununun tırmanışa geçmesini beklemeden Kırım'ı topraklarına katan Rusya ile on yıllardır geliştirdiği ikili ilişkiler büyük zarar görmüştür.

3.2. Ukrayna Krizi'nin AB'nin Rusya ile İlişkilerine Etkisi

Ukrayna'da meydana gelen bu gelişmeler, şüphesiz 2004 sonrası AB'nin son kuşak genişlemeleri sonucu değişen sınırlarından ve komşularından dolayı en fazla AB ve AB üyesi ülkeleri ve onların dış politikalarını etkilemiştir. Zira Ukrayna Krizi, AB'nin Doğu Avrupa'daki çıkarlarını barışçıl yollarla sürdürebilmesi ve kıtanın

diğer büyük gücü olan Rusya ile karşılıklı faydaya dayanan ilişkilerini devam ettirebilmesi açısından büyük bir dış politika sorunu haline dönüşmüştür (Vitkus, 2015; Larsen, 2014; Pabriks ve Kudors, 2015). Nitekim Rusya'nın Kırım yarımadasını ilhakı ve Doğu ve Güney Ukrayna bölgelerindeki siyasi istikrarsızlıklar AB'nin Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da üretmiş olduğu güvenlik sistemini tehlikeye düşürmüştür. AB için Ukrayna-Rusya çatışması, Avrupalı bir devletin toprak bütünlüğüne ve egemenlik haklarına doğrudan yapılan bir saldırı olmanın da ötesinde Avrupa'da yaşanabilecek çatışmaları tetikleyecek bir tehlikeyi meydana getirmiştir (Larrabee v.d. 2015, s. 24).

AB ve AB üyesi ülkelerin Ukrayna Krizi çerçevesinde belirlemiş oldukları ortak tutum, AB'nin Soğuk Savaş sonrası Rusya ile ilgili işbirliğine dayalı politikalarının tersine Rusya'nın saldırganlığını sınırlandıracak bir dış politikaya evrilmiştir (Schmidt-Felzmann, 2014; 2015; Trenin, 2014; Larsen, 2014; Larrabee v.d. 2015). Krizin başlangıcında AB üyesi ülkeler ekonomik ve siyasi ilişkilerinden dolayı Rusya ile restleşmek istemeseler de Rusya'nın agresif yaklaşımları karşısında AB düzeyinde belirli kararların alınması kaçınılmaz olmuştur (Larsen, 2014, s. 32). AB politikalarının ve ulusal dış politikaların Ukrayna Krizi çerçevesinde Avrupalılaşıma düzeyini belirlemek için AB'nin Ukrayna Krizi'nden önce Rusya'ya karşı izlemiş olduğu dış politika uygulamalarının ele alınması önceliklidir. Böylece Ukrayna Krizi'nden sonra AB'nin Rusya'ya yönelik dış politika değişiminin kapsamı tespit edilecek ve ulusal politikaların bu değişikliklerdeki etkinliği, Almanya ve Fransa'nın ulusal politikalarına göre değerlendirilecektir. Bu şekilde tezin temel varsayımlarından biri olan üye ülkelerin AB dış politikasının temel aktörü olduğu ve kendi tercihleri doğrultusunda dış politikayı etkilediği gösterilecektir.

3.2.1. AB'nin Ukrayna Krizi öncesi Rusya'ya yönelik dış politikası

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra AB, kendi sınırlarında ve sınırlarının ötesindeki istikrarı ve güvenliği artırmak için özellikle Doğu Avrupa'da yer alan ülkeler ile yakın bir ilişki içerisine girmiştir (Flenley, 2013, s. 178). AB, bu ülkeler ile ortak değerler ve çıkarlar ekseninde siyasi ve ekonomik işbirlikleri geliştirilerek hem Avrupa bütünleşmesine yeni bir dinamizm kazandırmayı hem de Soğuk Savaş sonrası bölgeden gelebilecek tehditleri ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Bu amaçlar çerçevesinde 1990'lı yıllarda çoğu eski Doğu Bloğu ülkesi ile başlatmış olduğu üyelik müzakerelerini, 2004 ve 2007 yıllarında sonuçlandırmış, Avrupa

bütünleşmesindeki en iddialı ve en riskli genişleme projesiyle Doğu Avrupa ülkelerini AB üyeliğine kabul etmiştir. Bunun yanında AB, doğu komşularıyla özellikle Rusya ile ilişkilerini geliştirmek için Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmalarının kapsamını genişletmeyi temel amaç haline getirmiştir. Böylece bu ülkelerin Soğuk Savaş sonrası siyasi ve ekonomik dönüşümlerini Avrupa norm ve değerlerine bağlı olarak gerçekleştirmesi için uygun bir zemin oluşturulmuştur.

3.2.1.1. AB'nin Rusya ile ilişkilerindeki Avrupalılaştırma motivasyonu

AB'nin Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte eski Sovyet rejimi ülkelerinde demokrasi, insan hakları, yönetim ve serbest piyasa değerlerinin yerleşik hale gelmesi konusunda hem normatif hem de realist açıdan kendini sorumlu hissetmesi, bölgeye yönelik politikalar üretmesindeki başat motivasyonu olmuştur (Flenley, 2013, s. 177). Çünkü kıtanın belirli bir bölümünde AB'nin temsil ettiği siyasi ve ekonomik ilişkilerin devamlılığı eski Doğu Bloğu ülkelerindeki istikrara ve güvenliğe bağlılık göstermiştir. Böyle bir durumun gerçekleştirilebilmesi ise AB'nin norm ve değerlerinin Doğu Avrupa ülkelerine yayılması ve buralarda yerleşik hale getirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda AB, başta Rusya olmak üzere Doğu Avrupa'daki ülkelerle ikili ilişkiler geliştirerek bu ülkelerin, AB norm ve değerlerine uygun bir şekilde siyasi ve ekonomik dönüşümüne önyak olacak politikaları hayata geçirmeye başlamıştır (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 141). Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın, Batı'dan izole edilmesinin ve marjinalleşmesinin önüne geçebilmek adına AB ile Rusya arasında siyasetten ekonomiye, eğitimden kültüre kadar birçok alanda işbirliği yapılmış ve taraflar arasındaki ilişkilerin resmi bir düzey kazanarak kurumsallaştırma yoluna girmesi sağlanmıştır (House of Lord, 2014, s. 17).

AB ve Rusya arasındaki ilişkiler hızlı bir şekilde kurumsallaşmaya başlasa da "Rusya'nın AB ile tam üyeliği ikame edecek stratejik ortaklık ile sınırlı bir ilişki kurmak istemesi, AB'nin Soğuk Savaş sonrası Doğu Avrupa'daki ülkelerin Avrupalılaşmasına yönelik kullandığı en güçlü stratejisinin -üyelik perspektifinin- Rusya'da işlerlik kazanmasını engellemiştir" (Musaoğlu ve Özgöker, 2008, s. 80). Rusya, AB ile daha eşit bir ortaklığa ve Doğu Avrupa ülkeleri ile aynı muameleye ve politikalara tabi tutulmayacağı bir işbirliğine daha istekli gözükmiştir (Keukeleire ve Delreux, 2014, s. 141). Schmidt-Felzmann'ın da aktardığı gibi, günümüze kadar AB ve Rusya arasındaki ilişkiler, iki taraflı ve karşılıklı dayanışma ve yarara dayalı

bir düzeyde gelişme göstermiştir (Schmidt-Felzmann, 2015, s. 120). Elbette bu iki taraflı ilişkinin gelişmesinde hem AB'nin hem de Rusya'nın birbirlerine duydukları ihtiyacın büyük etkisi olmuştur. AB için Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi bir güvenlik ve istikrar unsurudur. Rusya için bu süreç, Sovyet sonrası çöküş dönemini arkada bırakmanın ve uluslararası sisteme eklemlenmenin en kestirme yolu olarak görülmüştür (Zhussipbek, 2011, s. 48).

AB ve Rusya arasındaki yakınlaşma, güvenlik sorununa ve Avrupa değerlerinin transferine dayalı ikili ilişkiler düzeyinde değil, AB ülkelerinin Rusya ile olan yoğun ekonomik ve siyasi ilişkilerinin de doğal bir sonucu olarak pekişmiştir (Schmidt-Felzmann, 2008, s. 171). Üye ülkeler, kendi dış politikalarını AB dış politikasıyla uyumlaştırsalar da kendi ulusal çıkarları ve tercihleri çerçevesinde üçüncü ülkelerle ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkileri sürdürmektedir (Wong, 2011, s. 164-165). AB'nin büyük üye ülkeleri -Almanya, Fransa ve Britanya- kendi uluslararası statüleri ve ulusal çıkarları nedeniyle Soğuk Savaş sonrasında Rusya ile yakın bir işbirliği yapmaya başlamışlardır. AB üyesi ülkelerin Rusya ile aralarındaki yoğun işbirliği ister istemez Maastricht Antlaşması ile hukuki bağlayıcılık kazanan AB dış politikası üzerinde önemli etkiler meydana getirmiştir. Rusya ile ilişkilerde AB üyesi ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını AB dış politikası aracılığıyla daha etkin hale getirebildikleri durumlarda ulusal dış politikalarını AB düzeyine taşıyarak bunların Avrupalılaşmasını sağladıkları görülmüştür. Üye ülkelerin, Rusya ile ilgili kendi ulusal tercihlerini AB düzeyine taşımayı başaramadıkları veya diğer üye ülkelere bunu kabul ettiremediklerinde de ulusal çıkarlarını gerçekleştirebilmek için AB düzeyinden uzaklaşarak Rusya ile olan ikili ilişkilerini kullanmayı tercih ettikleri belirginleşmektedir. Böyle durumlarda ise AB dış politikasının tutarlılığı sorunu ortaya çıkmaktadır (Schmidt-Felzmann, 2008, s. 171).

Rusya'ya yönelik AB politikasının gelişiminin üye devletlerin kendi ulusal çıkarlarını AB düzeyine taşımaları sonucunda oluştuğu görülmektedir. Fakat büyük üye ülkelerin AB dış politikasını etkilemede küçük üye ülkelere göre daha üstün olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü büyük üye ülkelerin desteği olmaksızın AB dış politikasının oluşturulması söz konusu değildir (Miskimmon, 2007, s. 85-91). Rusya ile ilişkilerinde AB dış politikasından başka alternatifi olmayan küçük üye ülkeler, genellikle büyük üye ülkelerin Rusya ile ilgili AB düzeyine taşıdıkları ulusal tercihleri, kendileri için uygun olacak ve yine ulusal çıkarlarını en üst düzeyde

tutacak şekilde onaylamaktadır. Aksi takdirde bu ülkelerin tek başına Rusya'ya karşı ulusal çıkarlarını korumaları mümkün gözükmemektedir.

Büyük üye ülkeler ise Ukrayna Krizi'ne kadar Rusya ile özellikle enerji ve ticaret alanındaki işbirliği nedeniyle AB ve Rusya arasındaki stratejik ortaklığı önceleri geliştirme sonra ise koruma yönelik bir eğilimde olmuşlardır. 2000'li yıllarla birlikte Rusya'nın, Doğu Avrupa'daki üye ülkeler üzerinde ticari ve kültürel baskılar kurmaya çalışmasına ve Gürcistan Savaşı'nda olduğu gibi bir ülkenin toprak bütünlüğünü tehdit etmesine rağmen AB düzeyinde herhangi bir önlem alınma gereği duyulmamıştır. Çünkü bazı üye ülkeler, kendi ulusal çıkarlarından dolayı AB'nin Rusya'ya karşı yaptırımlar yoluyla bir politika belirlemesinin önüne set çekmiş ve ikili ilişkileri daha çok ön plana çıkarmışlardır. Son dönemde yaşanan olayların ardından üye ülkeler arasında Rusya'ya yönelik ortak bir yaklaşımın benimsenememesi ya da benimsenmesinin zorlaşması, yeterli güce ve kaynağa sahip olan ülkelerin AB düzeyi yerine Rusya ile iki taraflı ilişkiler çerçevesinde hedeflerine ulaşmayı daha kolay bir yol olarak görmelerine bağlıdır (Schmidt-Felzmann, 2008, s. 171-172).

Ukrayna Krizi'ne kadar ulusal dış politikaların Avrupalılaşması, AB'ye 2004 sonrası katılan üye ülkelerin ulusal tercihlerini AB düzeyine taşımaya başlaması ile inişli çıkışlı bir rotada ilerlemiş ancak AB'nin Rusya politikasında önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olmamıştır. Fakat AB'nin Rusya ile ilgili son dönem dış politikası ile 2000'li yıllara kadar izlemiş olduğu politikanın kapsamının aynı düzeyde olduğunu söylemek oldukça zordur. Böyle bir farklılık hiç şüphesiz Rusya'nın 2000'li yılların ortasından itibaren değişen dış politika hedeflerine bağlı olarak üye ülkeler ile yaşamış olduğu ikili sorunların AB düzeyine yansımalarının bir sonucudur.

3.2.1.2. İşbirliğinden stratejik ortaklığa AB-Rusya ilişkileri

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra AB ve Rusya arasındaki ilişkiler yeni bir aşamaya geçmiştir (Schmidt-Felzmann, 2011; Keukeleire ve Delreux, 2014; Larrabee v.d. 2015; Büyükkakıncı, 2003). Soğuk Savaş boyunca sınırlı bir ilişki içinde olan bu ikili, ilerleyen dönemde yakınlaşmaya başlamıştır. Bu yakınlaşmada 1990'lı yıllarda Rusya'nın içine düşmüş olduğu siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın ve artan toplumsal sorunların büyük etkisi olmuştur. AB'nin Rusya'nın geçiş döneminde

yaşadığı sorunların Avrupa bütünleşmesini derinden etkileyeceğini düşünmesi, AB düzeyinde Rusya ile ortak hareket edilmesinin ve yakın işbirliği kurulmasının zeminini oluşturmuştur (House of Lord, 2014; Büyükkakıncı, 2003). Rusya'nın istikrarlı bir demokrasiye ve büyüyen bir piyasa ekonomisine başarılı bir şekilde geçmesinin Rusya'dan Avrupa'ya mülteci akınları, ekolojik sorunlar ve organize suçlar da dâhil olmak üzere bir çok tehlikeyi ortadan kaldıracak olması, AB'nin Rusya ile sıkı ilişkiler kurmasını kolaylaştırmıştır (Musaoğlu ve Özgöker, 2008; Zhussipbek, 2011; Timmis, 2004).

1994 yılında Rusya ile imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması (OİA), son 20 yılda AB ve Rusya arasında mevcut siyasi ve ekonomik işbirliğinin gelişmesindeki en önemli kilometre taşını oluşturmuştur (House of Lord, 2014, s. 15). Bu anlaşmayla Rusya, AB ile ticari ilişkilerinin artmasını amaçlarken AB de Rusya'da demokratik hukuk devleti yapısının güçlendirilmesinin öncelikli hale gelmesini sağlamıştır. Böylece AB Rusya'nın iç siyasetindeki sorunların demokratik zeminlerde çözülmesi ile 'coğrafi yakınlık çerçevesinde' belirli risk unsurlarının orta ve uzun vadede kalıcı bir tehdide dönüşmesini engellemeyi hedeflemiştir (Büyükkakıncı, 2003, s. 348). Ancak AB'nin Polonya'yı ve Baltık ülkelerini kapsayacak şekilde doğuya doğru genişleme kararı, daha uzun bir sınırı paylaşacağı Rusya ile OİA'dan daha kapsamlı bir ilişkinin kurulmasını gerektirmiştir. Bu doğrultuda 1999'da AB ve Rusya arasında sırasıyla 'AB'nin Rusya'ya ilişkin Ortaklık Strateji' belgesi ve 'Kuzey Boyutu Girişimi' hayata geçirilmiştir. Bu anlaşmalar, AB'nin genişlemesi sonrası Rusya ile oluşacak sınırın güvenliğinin sağlanmasını ve sınırın ötesindeki bölgelerin ekonomik refahının desteklenmesini önemsendiğini göstermiştir (Büyükkakıncı, 2003, s. 349).

AB'nin Baltık ülkelerine yönelik genişleme planı, hem ekonomik hem de siyasi açıdan Rusya'dan ayrı düşünülecek ya da onu göz ardı edecek bir durum değildir. Rusya'ya coğrafi ve siyasi olarak yakın olan üye ülkeler -Almanya, Fransa ve Finlandiya gibi- bu durumun önemini önceden kavramışlardır. Bu ülkeler, genişlemenin Rusya'ya ve AB'ye olumsuz sonuçlar getirmemesi için gerekli adımların atılmasını uygun görmüşlerdir. AB'nin genişlemesi bağlamında Rusya'nın siyasi açıdan yalnızlaştırılmasını önlemek ve uğrayacağı muhtemel ekonomik zararları en aza indirmek için Rusya ve AB arasında gerçekçi bir karşılıklı bağımlılık mekanizmasının oluşturulmasını desteklemişlerdir (Leonard ve Popesco, 2007;

Schmidt-Felzmann, 2014). Zira AB'nin doğuya genişlemesi sonrası AB standartlarının ve vize uygulamalarının Rusya'nın sıkı ticari ilişkilerinin bulunduğu Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanacak olması, hem Rusya'nın iç pazarı ve sınır ticareti hem de sınır güvenliği konusunda AB ve Rusya arasında önemli sorunlara neden olmuştur. Bu durum, AB'nin uzun süredir Rusya'nın ekonomik ve siyasi istikrarını korumaya yönelik temel politikalarının zarar görme potansiyelini taşımaktaydı. İşte bundan dolayı AB, genişleme sürecinde Rusya'nın elde edebileceği en geniş avantajları kullanmasına olumlu karşılık vermiştir. AB, Rusya ile ticaret, vize kolaylığı ve enerji alanında yeni anlaşmalar yaparak AB genişlemesinin Rusya'ya olumsuz etki etmesinin önüne geçmeye çalışmıştır (Schmidt-Felzmann, 2011, s. 110; Timmins, 2004, s. 367).

AB ile Rusya arasındaki ortaklığın kapsamının genişlemesinde Rusya ile siyasi ve coğrafi yakınlığı olan ülkelerin itici gücünün yanında Rusya'nın Almanya ve Fransa gibi bazı AB üyesi ülkelere sunmuş olduğu ticari fırsatlar ve siyasi desteklerin de önemli rolü vardır. Rusya, AB düzeyindeki fırsatlardan yararlanmak ve anlaşmazlıkları bertaraf etmek için bu ülkeler ile olan ilişkilerini kullanmak istemiştir (Leonard ve Popesco, 2007, s. 13). Örneğin, Fransa, 2000'li yılların başında, uluslararası konumunu güçlendirmek için -özellikle ABD'ye karşı- Rusya'yı önemli bir müttefik olarak görmüştür. Fransa'nın bu yaklaşımı, Rusya ve AB'nin enerji ve güvenlik alanındaki stratejik ortaklığının güçlendirilmesinde en önemli itici güç olmuştur. BM Güvenlik Kurulu daimi üyesi Rusya'nın desteğini alarak ABD'yi dünya siyasetinde dengelemeyi amaçlayan Fransa, Rusya'yı AB'ye daha da yakınlaştırmayı istemiştir. Almanya ve Yunanistan'ın girişimleri sonucu ise Rusya tarafından kabul görmeyen Avrupa Komşuluk Politikaları yerine AB ve Rusya arasında 'Dört Ortak Alan'²³ olarak nitelendirilen daha kapsamlı bir işbirliği anlaşması hayata geçirilebilmiştir. Bu anlaşmayla AB ve Rusya arasında özellikle ticaret ve enerji alanındaki ilişkinin daha üst düzeye taşınması amaçlanmıştır. Almanya, uzun süredir savunduğu "Rusya'sız bir Avrupa güvenliği kavramının yapıcı olmayacağı ve dolayısıyla bölgesel barış arayışının da başarısız olacağı gerçekliğinden" (Büyükkıncı, 2003, s. 358) yola çıkarak Rusya'yı 'Dört Ortak Alan' çerçevesinde AB'nin yörüngesinde tutmaya çalışmıştır.

²³ Ekonomik alan, ortak güvenlik ve adalet alanı, dış güvenlik konusunda işbirliği alanı ve kültür dâhil olmak üzere, araştırma ve eğitim alanının oluşturulması, Rusya ile ikili ilişkileri güçlü olan ülkelerin önem verdiği bir stratejidir.

Fakat 2000’li yıllardan sonra, Rusya’nın özellikle enerji alanındaki gelirlerinin artmasına koşut olarak ekonomisini önemli oranda düzeltmesiyle AB’nin lehine olan asimetrik güç dengesi değişmeye başlamıştır. Her ne kadar 2000’li yıllarda Rus ekonomisi hızlı bir şekilde toparlansa da Rusya, AB ile olan ilişkilerini ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmek ve Sovyet sonrası kaybetmiş olduğu küresel gücü tekrar kazanabilmek adına devam ettirmeyi tercih etmiştir. Rusya, “Putin döneminde başlayan merkezileşme eğilimleri ve devletin yeniden yapılandırılması konularında AB’nin desteğini almıştır çünkü bunun Rusya’daki istikrara katkı sağlayacağı düşüncesi önem kazanmıştır” (Büyükakıncı, 2003, s. 354). Rusya’nın AB ile devam ettirdiği ilişkiler elbette 1990’lı yıllardan farklı bir konjonktürde gelişme göstermeye başlamıştır. Çünkü Rusya, artık AB’nin belirlemiş olduğu koşullar çerçevesinde bir reform sürecini ikame eden karşılıklı ve eşit düzeyde bir ilişkiyi ön plana çıkarmaya odaklanmıştır. Rusya, bunu yapabilmek için AB üyesi ülkelerle olan güçlü ikili ilişkilerini kullanmaya başlamıştır. Böylece AB düzeyinde karar alma süreçlerini yönlendirerek bir yandan AB’nin Rusya üzerindeki etkisini kırmaya, öte yandan AB düzeyindeki kararların kendi istediği şekilde alınmasını sağlamaya çalışmıştır. Ancak Rusya, en azından 2004 yılında gerçekleşen Ukrayna’daki Turuncu Devrim’e kadar 1994 yılındaki OİA çerçevesinde oluşturulan stratejik ortaklık perspektifini koruyarak AB ile olan ilişkilerini geliştirmiştir.

3.2.1.3. Doğu genişlemesinden Ukrayna Krizi’ne: Stratejik ortaklığı devam ettirme çabaları

Vladimir Putin’in 2000’li yılların başında devlet başkanı seçilmesiyle Rusya’nın temel amacının 1990’lı yıllarda ulusal ve uluslararası düzeyde kaybettiği gücü tekrar kazanarak ülkenin küresel politikada hak ettiği yere gelmesi yönünde formüle edildiği görülmektedir (Medvedev, 2007; Keukeleire ve Delreux, 2014; Timmins, 2004). Rusya’nın bu tür bir eğilim içine girmesi, AB ve Rusya arasındaki ilişkide yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Bu dönem, AB’nin Rusya üzerindeki kontrolünü kaybetmeye başladığı ve Rusya’nın AB’ye karşı güç kazandığı bir süreci içermektedir. Putin, başkanlığının ilk döneminde AB ve Rusya arasındaki ilişkileri güçlendirmek için AB’den ekonomik ve siyasi fayda sağlamaya yoğunlaşmıştır (Schmidt-Felzmann, 2011, s. 106). Buna karşın Putin, AB ile geliştirilecek olan ilişkilerin içeriğinde Avrupa değerlerine dayanan aşamalı politik ve ekonomik reformların olmasına sıcak bakmamıştır. Zira Putin, 1990’lı yıllardakinin aksine

Rusya'nın içişlerine hiçbir müdahaleye izin vermeyi uygun bulmamış ve bu bağlamda AB dâhil olmak üzere herhangi bir yabancı modeli taklit etmeme yolunu seçmiştir. Putin, “Avrupa barış, istikrar ve refah ortak alanında yer almak uğruna siyasi egemenliğinden vazgeçmeyeceğini açıkça ortaya koymuştur” (Musaoğlu ve Özgöker, 2008, s. 80).

Putin sayesinde Rusya, AB ile olan ilişkileri yönlendirmede daha etkili bir taraf konumuna gelmiştir. Bunun ilk göstergesi, 2004 yılında AB'nin Polonya ve Baltık ülkelerini kapsayacak genişleme sürecinde yaşananlardır (Büyükkakıncı, 2003, s. 353). AB ve Rusya arasındaki ilişkinin kapsamını belirleyen OİA'nın hükümlerinin yeni üyelere teşmil edilmesi işleminde Rusya'nın kendi koşullarını AB ve AB üyesi ülkelere dayatmaya çalıştığı görülmektedir (Schmidt-Felzmann, 2011, s. 107). Her ne kadar bu süreçte Rusya'nın bütün talepleri AB tarafından tam olarak karşılanmasa da Rusya'nın kaygıları giderilmeye çalışılmıştır. AB için formalite olarak görülen bu işlem, Rusya'nın kendi ulusal çıkarlarını dikte etmesiyle karmaşık bir hale gelmiştir. Rusya'nın bu tutumu, AB'nin dominant bir pozisyonda olamayacağını göstermiştir. Bu durum, AB ve Rusya arasındaki vize muafiyeti müzakereleri sırasında bir kez daha ortaya çıkmıştır (Büyükkakıncı, 2003, s. 353). Vize muafiyetini öngören anlaşmanın, geri kabulü de içermesi Rusya tarafından kabul edilmeyince anlaşma imzalanamamıştır. AB düzeyinde karar alınamayacağını anlayan Almanya, Fransa ve İtalya'nın, Rusya ile ikili vize muafiyet anlaşmaları imzalamaları AB'nin tutarlılığını tehlikeyi düşürmüştür. Rusya'nın bunu AB'ye karşı kullanması, AB üzerinde bir baskıya dönüşmüş ve AB'nin Rusya ile anlaşma yapmak zorunda kaldığı bir durumu meydana getirmiştir (Leonard ve Popescu, 2007, s. 16).

2000'li yılların ortasından itibaren Rusya, üye ülkelerle kurduğu enerji ve ticaret faaliyetleri aracılığıyla AB dış politikasında daha fazla etkili olmaya başlamıştır. Rusya'nın özellikle Almanya, Fransa ve İtalya ile geliştirdiği ikili ilişkiler AB düzeyinde Rusya ile ilgili kararların alınması doğrudan etkilemiştir. Rusya'nın bu ikili ilişkileri, AB düzeyinde üye ülkeler arasında tek sesliliğin oluşmasının zorlaşmasına ve AB dış politikasının Rusya'ya karşı zayıflamasına neden olmuştur (Leonard ve Popescu, 2007, s. 13). Rusya “zengin doğalgaz kaynakları ile dünya enerji piyasalarına yön verecek kapasitede bir aktör olarak artık AB ile ilişkilerini kendi çıkarları doğrultusunda yönetebilecek kabiliyete de sahip durumundadır” (Musaoğlu ve Özgöker, 2008, s. 75). Nitekim 2004 ve 2009 yıllarında Ukrayna'da

yaşanan krizlerde Rusya, bu silahını AB'ye karşı kullanabileceğini açıkça göstermiştir. Birçok AB üyesinin Rus enerji kaynaklarına bağımlı olması, son yıllarda AB düzeyinde Rusya ile ilgili alınacak kararlarda ulusal çıkarların daha fazla gözetilmesine neden olmuştur. AB üyesi ülkeler, Rusya'ya karşı tehditkâr bir dil kullanmaktan ve kısıtlayıcı tedbirler almaktan kaçınmıştır (Schmidt-Felzmann, 2008; 2014; 2015).

2004'teki genişlemeden sonra AB ve AB üyesi ülkelerin Rusya ile önemli siyasi anlaşmazlıklar yaşamasına ve Rusya'nın giderek anti-demokratik bir eğilim içine girmesine rağmen AB'nin Rusya ile ilişkilerini korumaya ve güçlendirmeye çalıştığı karşımıza çıkmaktadır (Büyükkıncı, 2003, s. 354). Öyle ki Rusya'nın, her sene kendiliğinden uzatılma imkânı olan OİA'yı yeniden gözden geçirme talebine olumlu karşılık verilmiş ve AB ile Rusya arasındaki ilişkilere yeni bir perspektif kazandırmak amaçlanmıştır. Özellikle yeni üye ülkelerin, Rusya ile yaşamış oldukları siyasi ve ticari sorunları kendi ulusal tercihlerini AB düzeyine taşıyarak çözmek istemeleri, AB ve Rusya'nın sık sık karşı karşıya gelmesine yol açmış ve yeni bir anlaşmanın yapılmasını zorlaştırmıştır (Schmidt-Felzmann, 2011, s. 122). Örneğin, Rusya'nın Polonya'ya 2005 yılı sonu itibariyle uyguladığı ve Polonya'nın yıllık 500 milyon Euro zarar ettiği et ambargosunu kırmak için yeni OİA müzakerelerinde üyeliğin getirmiş olduğu veto hakkını kullanmaya başlaması, AB ve Rusya arasındaki işbirliğini olumsuz etkilemiştir. Her ne kadar bu durum Rusya ve AB'nin ilk görüşmelerini baltalasa da daha sonra Polonya'nın vetosunu çekmesi ve Rusya'nın et ambargosunu kaldırması ile müzakereler sürdürülebilmıştır (Musaoğlu ve Özgöker, 2008, s. 76). Ancak yeni anlaşmanın yapılması sürecinde de görülmüştür ki AB ve Rusya'nın ilişkileri özellikle yeni üye ülkelerin sahip oldukları veto hakları ve Rusya'nın uzlaşmaya uzak tavrı nedeniyle zor bir sürece girmiştir.

AB'nin, Rusya'yı Avrupa bütünleşmesine yakın tutmak ve onun marjinalleşmesinin önüne geçebilmek için radikal kararlar almaktan kaçındığı 2008 yılındaki Rusya-Gürcistan Savaşı'nda çok açık bir şekilde ortaya çıkmıştır (Schmidt-Felzmann, 2014, s. 45). Rusya'nın Gürcistan'a askeri müdahalede bulunması, daha önceki sert söylemlerinin ve anti-demokratik yönelimlerinin ötesine geçerek saldırganlığa dönüşmesine rağmen AB düzeyinde yeterli karşılık bulamamıştır. Yeni OİA müzakerelerinin askıya alınması kararı ise ancak iki ay kadar uygulanabilmiştir. AB düzeyinde böyle bir sonucun gözlemlenmesi, her şeyden önce Rusya'ya karşı üye

lkeler arasındaki görüş farklılıklarından kaynaklanmıştır. Örneğin, Polonya ve Litvanya gibi lkeler, Rusya'nın Gürcistan ve ayrılıkçı bölgelere yönelik politikasını değiştirmeye zorlanması için AB'nin yaptırım kararları almasını savunurken Fransa ve Britanya gibi ülkeler ise Rusya'nın bu eyleminden dolayı izole edilmemesini, aksine OİA görüşmelerine devam edilmesinin yaptırımlardan daha etkili bir yol olduğunu savunmuşlardır (Bechev, 2009, s. 220). AB'nin askıyı almış olduğu müzakereleri kısa bir süre sonra tekrar başlatması, bu tür önlemlerle Rusya'nın politikalarını değitirmeyeceğinin anlaşılmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla Rusya'nın daha saldırgan bir tutum takınmasının önüne geçebilmek için AB, bir ülkenin toprak bütünlüğünü tehdit etmesine rağmen Rusya ile müzakereleri devam ettirmeyi ve sorunları diyalog yoluyla çözmeyi uygun bulmuştur (Commission, 2008e, s. 5).

Putin'in devlet başkanı olmasından beri artan anti-demokratik uygulamaları, AB üyeleriyle olan siyasi ve ekonomik anlaşmazlıkları ve hatta son olarak 2008'de Gürcistan'a askeri müdahalesi karşısında özellikle büyük ye ülkeler -ki bu ülkelerin Rusya ile olan ticari ve ekonomik kazanımlarının da etkisiyle-, Rusya ile ilişkilerini işbirliğine dayalı bir düzeyde devam ettirmeye çalışmıştır. Rusya ise AB'nin genişlemesi sayesinde ye ülkeler arasında artan farklı ulusal çıkarları da kullanarak AB düzeyindeki dış politikanın tutarlılığını zayıflatmaya çalışmıştır (Schmidt-Felzmann, 2008, s. 170). Bu bağlamda 1990'lı yıllarda Rusya için daha çekici olan ticari ayrıcalıklar ve vizesiz seyahat konuları, AB değerleri çerçevesinde Rusya'nın siyasi ve ekonomik dönüşümünü sağlamak için yeterli olmamıştır. Aksine Rusya, son yıllarda özellikle enerji ve yeni pazar arayışında olan AB lkeleri aracılığıyla kendisi için önem taşıyan konularda AB ile aynı düzeye yükselmede daha başarılı olmuştur (Schmidt-Felzmann, 2011, s. 125). Ukrayna Krizi'ne kadar AB, Rusya ile ilişkilerini uzlaıya ve işbirliğine dayandırmaya alımı hatta bu durumu sürdürebilmek için Rusya'nın Avrupa değer ve ilkelerini ve uluslararası hukuku hiçe sayan yaklaşımlarına göz yummutur.

3.2.2. Ukrayna Krizi sonrası AB'nin değişen Rusya politikası

AB ve Rusya arasındaki ilişkiler, yukarıda da belirtildiği gibi, Putin'in bakanlığıyla birlikte Rusya'nın AB'ye karşı daha etkili olduğu bir döneme girmiştir (Trenin, 2014; Patten, 2004; Schmidt-Felzmann, 2011). Rusya, zengin doğal kaynaklarını ve AB yesi ülkelerle kurmuş olduğu ikili ilişkileri kullanarak eski Sovyet coğrafyasında izlemeyi hedeflediği politikalara karşı AB'nin engelleyici bir rol

oynamasının önüne geçmeye çalışmıştır. Rusya, yeniden güçlendikten sonra, ulusal çıkarları açısından vazgeçilmez olarak gördüğü yakın çevresini kontrol etme düşüncesini hayata geçirmek için AB dâhil Batı'nın varlığını bölgede engellemeye çalışmıştır (Zhussipbek, 2011; Musaoğlu ve Özgöker, 2008). Ukrayna Krizi'ne neden olan temel faktör de Ukrayna'yı Batı'dan uzaklaştırarak Rusya'ya yakınlaştırma politikasının bir neticesidir. Dolayısıyla AB ve Rusya'nın mevcut ilişkilerini radikal bir şekilde değiştiren şey aslında bu ikilinin bölgedeki jeopolitik rekabetinin bir ürünüdür (Trenin, 2014, s. 4). AB, kendi çevresinde bir istikrar kuşağı oluşturmayı amaçlasa da Rusya'nın bunu bir rekabet olarak algılaması ve bu doğrultuda stratejiler geliştirmesi, AB'nin Ukrayna Krizi'nden sonra Rusya'ya karşı izleyeceği dış politikasının değişmesine neden olacak bir durumu ortaya çıkarmıştır.

Soğuk Savaş'tan sonra AB'nin, Rusya da dâhil olmak üzere bölgedeki ülkelerle işbirliği içinde olması ve 'Avrupa değerleri' bağlamında onların dönüşümlerini önemsemesi, uzun yıllar boyunca düşük profilli ve güç dengesini gözetten bir dış politika izlemesine neden olmuştur. Bu yaklaşım, AB'nin Soğuk Savaş boyunca üye ülkeler arasında üretmiş olduğu barış ve istikrarın doğudaki komşularında da uygulanabileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. AB, bölgeye yönelik yavaş ve bazen de hantal sayılabilecek teknokratik süreçleri işleterek değişimi teşvik edebileceğini düşünmüştür (Nitoiu, 2015). Ancak AB'nin Rusya ile sadece ekonomik ayrıcalıklar ve vize serbestisi gibi alanlardaki işbirliğine odaklanıp güvenlik konularından ne pahasına olursa olsun kaçınarak kendi norm ve değerlerini Rusya'ya transfer çabası, Ukrayna Krizi ile birlikte başarısızlıkla sonuçlanmıştır. AB'nin stratejisinin başarısızlığı, 2008 yılındaki Rusya-Gürcistan Savaşı'nda daha da belirginleşmiştir. AB üyesi ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek ve Rusya ile olan ikili ilişkilerindeki pazarlık konumlarını güçlendirmek için Rusya'nın agresif tutumlarını göz ardı etmeleri, AB dış politikasının Ukrayna Krizi'ne kadar olan dönemde değişime uğramasını engellemiştir.

Ukrayna Krizi, AB ve Rusya'yı karşı karşıya getirmiştir. Ukrayna Krizi'nin erken evresinde AB üyesi ülkeler, Rusya ile olan ekonomik ilişkilerinden dolayı açık bir çatışmadan uzak kalmaya çalışsalar da Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Doğu Ukrayna'daki siyasi istikrarsızlığı körüklemesi, AB'nin uluslararası sahnede Rusya'ya karşı birleşik ve güçlü bir aktör olarak ön plana çıkmasını gerekli kılmıştır. (Speck, 2014; Larrabee v.d. 2015; Larsen, 2014; Vitkus, 2015). Speck'in (2014) de

vurguladığı gibi, AB aslında hiçbir zaman Rusya ile karşı karşıya gelmek istememiştir ancak Ukrayna'daki durum, AB'nin geri adım atamayacağı kadar hassas bir hal almıştır. Zira Rusya'nın Ukrayna'daki istikrarsızlığı arttıran eylemleri, AB'nin iki hayati çıkarını doğrudan etkilemeye başlamıştır. Bunlardan birincisi, AB'nin doğu sınırlarında dost ülkeler halkası yaratarak bölgede istikrarı ve barışı tesis etme politikasını tehlikeye düşürmesidir. İkincisi ise Rusya'nın, AB için bir tabu olan Avrupa sınırlarının güç kullanarak değiştirilmesi ilkesini çiğnemiş olmasıdır (Speck, 2014; Larrabee, 2015, s. 24). AB dış politikasının temelinde yer alan bu ilkelerin Kırım'ın ilhakıyla ihlal edilmiş olması, bir kırılma noktasıdır (MacFarlane ve Menon, 2014; Larsen, 2014; House of Lord, 2014; Schmidt-Felzmann, 2014; 2015).

Sovyetler Birliğinin çöküşünden beri Avrupa güvenliği ve istikrarını doğrudan tehdit eden en önemli gelişmeyi oluşturan Ukrayna Krizi sonrası AB'nin Rusya'ya karşı izlediği dış politika, hem caydırıcılık hem de işbirliği esaslarından hareketle belirlenmiştir (Vitkus, 2015; Speck, 2014; Larsen, 2014). AB'nin, Rusya'nın eylemlerini engelleyebilmek için öncelikle caydırıcılık silahını kullanması gerekmiştir. Avrupa güvenliğine dair varsayımların, normların ve kurumların aşıldığı bir süreçte, AB'nin kıtada yeniden istikrarı sağlayabilmesi için ekonomik caydırıcılıktan başka seçeneği kalmamıştır (Chivvis, 2015, s. 41). AB'nin, Ukrayna'daki eylemleri nedeniyle Rusya'yı tamamen dışlayacak bir politika izlemesinin bölgedeki çatışmaları daha fazla tırmandıracağını düşünmesi, işbirliği süreçlerinin gerekliliğini ortaya koymuştur. AB'nin caydırıcılığın yanında diplomasiyi ve sivil gücü etkinleştirmesi, Ukrayna Krizi sonrası ABD'nin bütün dikkatini Avrupa'ya çevirmesiyle iki nükleer güç arasında yeni bir Soğuk Savaşın başlayacağı endişesinden kaynaklanmıştır (Chivvis, 2015, s. 41). Hâlbuki AB'nin asıl amacı, Rusya'yı da içeren bir Avrupa siyasi ve güvenlik sistemini inşa edecek süreçleri yeniden başlatabilmektir. AB, Ukrayna Krizi'nden dolayı Rusya'nın gerekli oranda -özellikle ekonomik anlamda- cezalandırılmasını öngörmüş ama askeri müdahalelerle marjinalleşmesinin önüne geçerek onu Avrupa sistemin içinde tutmayı amaçlamıştır.

3.2.2.1. Rusya ile ilişkilerin yeniden tanımlanması

Ukrayna Krizi, AB ve AB üyesi ülkelerin yirmi beş yıldan fazla bir süredir Rusya'ya yaklaşımlarını niteleyen daha yakın işbirliği yoluyla aşamalı bir dönüşüm yönündeki

politikalarında önemli bir değişimi meydana getirmiştir. 2008’de Güney Osetya’nın ve son olarak 2014’te Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesi, AB üyesi ülkelere Rusya’nın öngörülemeyen bir güç haline geldiğini göstermiştir (Schmidt-Felzmann, 2015, s. 122). AB’nin Rusya’ya karşı onyıllardır izlemiş olduğu uzlaşmaya dayalı politika, ne Rusya’da bir modernizasyonu ne de güvenilir bir ortaklığı sağlamıştır (ECFR, 2015). Bu durum Rusya’yı, AB düzeyinde işbirliği yapılan bir ülke konumundan, bölgesel istikrarı, komşularının toprak bütünlüğünü ve küresel barışı ciddi anlamda tehdit eden bir ülke konumuna düşürmüştür. Dolayısıyla Gürcistan Savaşı da dâhil olmak üzere AB’nin Rusya’nın eylemlerine karşı göstermiş olduğu tolerans ve işbirliği yerini, onun eylemlerine karşı güçlü, birleşik ve koşulsuz bir tutuma, yani AB düzeyinde ‘tek seslilik’ sağlanarak Rusya’nın yeniden uluslararası hukuk çerçevesinde hareket etmesini sağlayacak zorlayıcı politikalara bırakmıştır (ECFR, 2015; Speck, 2014).

AB üyesi ülkeler, Rusya’ya karşı ortak bir tutum takınarak AB düzeyinde Rusya’ya rağmen karar alabileceklerini göstermişlerdir (Schmidt-Felzmann, 2014, s. 49). AB’nin bütün üyeleri, 1975 yılında Helsinki Nihai Senedi’nin imzalanmasından bu yana AB politikasının temeli haline gelen Avrupa sınırlarının güç kullanarak değiştirilemeyeceği ilkesinin Rusya tarafından ihlalinin kabul edilemeyeceği konusunda hemfikir olmuşlardır (Larrabee v.d. 2015, s. 24). Bu doğrultuda AB üyesi ülkeler, AB düzeyinde her zamanki diplomatik açıklamalarının ötesine geçerek Rusya’ya karşı gerekli tedbirlerin uygulanması kararını almışlardır. Üye ülkeler arasında Rusya’ya karşı alınacak tedbirlerin kapsamı konusunda halâ farklılıklar söz konusudur. Örneğin, Polonya gibi Doğu Avrupalı üye ülkeler, Rusya’ya karşı NATO seçeneği de dâhil daha ağır yaptırımları savunmaktadır. Rusya’nın geleneksel ortaklarından olan Almanya gibi ülkeler ise Rusya’nın izole edilmemesi ve tansiyonun yükseltilmemesi için daha yumuşak bir politika izlenmesini önermektedir (Speck, 2014; Larsen, 2014; Larrabee v.d. 2015). Her ne kadar bu durum, AB üyesi ülkeler arasında bir çatlak yaratmış gibi algılansa da aslında AB’nin uluslararası sorunlara karşı yaklaşımının en temel özelliğini yansıtır. Zira AB, sivil ve normatif bir güç olarak her zaman ekonomik ve diplomatik yolları kullanmayı tercih etmiştir. AB’nin Rusya’ya karşı ekonomik ve siyasi yaptırım kararları alması, diplomatik ihtiyatlılığının bir sonucudur. AB’nin retoriğine ve gerçekliğine aykırılık gösterse bile bütün üye ülkelerin Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü yeterince ciddiye almaması

ve sert bir yaklaşımı desteklememesi bu duruma yol açmıştır (Schmidt-Felzmann, 2014, s. 49).

AB'nin kendisine karşı tutarlı bir dış politika izlemeye kararlı olduğunu gören Rusya ise daha önce sıklıkla başvurduğu AB düzeyindeki iç bölünmeleri kışkırtma yöntemini devreye sokmuştur. Böylece AB'nin ortak karar almasının önüne geçmeye çalışmıştır. İlk etapta, Rusya ile yoğun ticari ilişkileri olan üye ülkeler, çok sert önlemler alınmasını engellemeyi başarmışlardır (Larsen, 2014; Vitkus, 2015). Ancak Rusya'nın davranışlarında herhangi bir değişiklik olmaması ve gerçekleri çarpıtmaya devam etmesi, üye ülkelerin daha kapsamlı ve daha sert siyasi ve ekonomik yaptırımları karara bağlamasını sağlamıştır. Rusya bu kararların uygulanmasını durdurmak için Almanya, Britanya ve Fransa ile olan ikili ilişkilerini kullanmaya çalışmıştır. Ancak bu ülkeler, Rusya'yı artık güvenilir siyasi ve ticari bir ortak olarak görmemektedir (Vitkus, 2015, s. 13). AB'nin önde gelen ülkelerinden beklediğini bulamayan Rusya, üye ülkeler arasında görüş ayrılığını artırmak amacıyla kendisi ile işbirliğini sürdürmeye hazır olan ülkelere somut teşvikler ve ödüller sunmaya başlamıştır. Bu çerçevede Rusya, son ekonomik krizden olumsuz etkilenen İtalya, Yunanistan ve Macaristan ile enerji ve ticaret ilişkilerini güçlendirmenin yanında AB üyesi ülkelere uyguladığı ambargoları kaldırma taahhüdünde bulunmuştur (Schmidt-Felzmann, 2014, s. 51-52). Böylece hükümetlerarası nitelikteki AB dış politikasını, bu ülkelerin vetoları ile baypas etmeyi amaçlamıştır. Rusya, bu pozitif eylemlerine ve böl ve yönet taktiklerine rağmen AB ve AB üyesi ülkelerin kararlılığını kırmayı başaramamıştır.

Ukrayna Krizi ile birlikte AB üyesi ülkeler arasında Rusya'ya karşı artan tek seslilik, özellikle AB'nin son genişlemesinin ardından AB düzeyinde Rusya ile olan ilişkilerde açığa çıkan tutarlılık sorununu ortadan kaldırmıştır. Bu sorunun kaynağı, Almanya ve Fransa gibi büyük üye ülkelerin Avrupa bütünleşmesine yakınlaştırdıkları Rusya'da Avrupa norm ve değerleri ekseninde bir değişim yaşanacağı inancıdır. Bu inanç, uzun yıllar boyunca AB'nin Rusya politikasının değişmesini engellemiştir. Tarihsel ve coğrafi açılarından Rusya ile daha yakın bir ilişki içinde olan yeni üye ülkeler, AB dış politikasının daha realist perspektifte ele alınmasının gerekliliğini savunmuşlar ve Rusya'nın AB ilkelerine karşı eylemlerine yönelik cevapların bu şekilde verilmesinde ısrarcı olmuşlardır. Bu bağlamda Ukrayna Krizi, AB'nin Rusya hakkındaki fikir ayrılıklarını ortadan kaldırmıştır.

Ukrayna Krizi, Rusya ile kurulan ilişkilerin yakın işbirliği içinde devam ettirilemeyeceğini ve Rusya'nın eylemlerinin Avrupa bütünleşmesine zarar vereceğini göstermiştir.

3.2.2.2. Ekonomik yaptırımların uygulanması

Rusya'nın, Ukrayna'nın egemenliğine saygı duymaması ve Soğuk Savaş'tan sonra inşa edilen Avrupa barışını tehlikeye düşürmesi karşısında AB, Rusya ile olan diplomatik girişimleri konusunda bir dizi uygulamaların yanında ekonomik yaptırımlar ve kısıtlamaları da yürürlüğe koymaya başlamıştır (EEAS, 2015). Krizin ilk evresinde AB, Rusya ile başlatmış olduğu vize ve ortaklık anlaşması müzakerelerini askıya aldığını açıklamıştır (Vitkus, 2015, s. 8). Bu şekilde AB, Ukrayna'daki durum karşısında kınama açıklamasının ötesine geçecek politikalar izleyeceğinin işaretlerini vermiştir. Nitekim AB, Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ve sonrasında M17 sefer sayılı uçağın düşürülmesiyle Rusya'ya karşı o güne kadar görülmemiş düzeydeki ekonomik yaptırımları karara bağlamıştır. AB'nin uyguladığı yaptırımlar gereği, Rus bankalarının Avrupa sermaye piyasalarına erişimlerinin engellenmesi, Rusya'nın silah satışı yapması, petrol ve doğalgaz sektöründe leri teknolojiler kullanması ve Avrupa Yatırım Bankası ile Avrupa İmar ve Kalkınma Bankasının Rusya'da yeni finansman faaliyetlerini askıya alması gibi önemli kararlar alınabilmektedir (EEAS, 2015).

Yaptırım ve kısıtlamalar ekseninde şekillenen süreç, AB'nin dış politikasında önemli bir değişim yaşandığına işaret etmektedir (Vitkus, 2015, s. 9). AB Gürcistan Savaşı'nda bile Rusya'ya karşı herhangi bir ekonomik yaptırım uygulamadan ilişkilerini 'her zamanki gibi' devam ettirmeye özen göstermiş fakat Ukrayna'da sergilediği tavırla başta Rusya olmak üzere birçok ülkeyi şaşırtmıştır. Çünkü Rusya, AB'nin kendi içindeki bölünmelerden dolayı bu tür kararları alabilmesini çok mümkün görmemiştir. Ancak Güney Osetya ve Abhazya'dakinin aksine Rusya'nın Ukrayna'daki müdahalesini kabullenemeyen AB ve AB üyesi ülkeler, en uygun yanıtın yaptırımlar olduğu üzerine uzlaşma sağlayabilmişlerdir (Schmidt-Felzmann, 2015, s. 124-25). Nitekim yaptırımlar, AB'nin Rusya'ya karşı olan tepkisinin tanımlanmasındaki zorlayıcı seçenekler arasında bütün üye ülkelerin ortak paydasını oluşturmuştur (Galbert, 2015, s. 3). Görüldüğü gibi AB, Rusya'nın Ukrayna müdahalesine karşı genel olarak askeri seçenekleri gündemine almamıştır. Aslında bu seçenek, yalnızca AB'nin değil, askeri bir güç olan ABD'nin dahi gündemine

girmemiştir. Bu konu, AB üyesi ülkeler arasında önemli görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Ancak AB'nin Rusya'ya yönelik tepkisinde askeri bileşeni devre dışı bırakan yaptırımları, üye ülkeler arasındaki çelişen ya da çekişen hedeflerin uzlaştırılması için önemli bir rol oynamıştır. (Vitkus, 2015; Galbert, 2015; Schmidt-Felzmann, 2015).

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, 2014 yılından sonra AB düzeyinde hayata geçirilen uygulamaların, Rusya'yı AB'den ve dünyadan tamamen izole etmemesi eğilimidir. AB'nin bu yaklaşımı, üye ülkeler arasındaki farklılıkları azaltmak ve kendi çıkarlarını korumakla yakından ilgilidir. Rusya'nın Ukrayna müdahalesi sonrası üye ülkeler arasında önemli dış politika önceliklerinin ortaya çıkması, AB'yi yaptırım kararlarını alırken üye ülkeler arasındaki 'tek sesliliğe' zarar vermeyecek şekilde hareket etmeye zorlamıştır (Galbert, 2015, s. 6-7). Bu nedenle AB düzeyindeki uzlaşma sınırlı olmuştur. AB düzeyindeki ekonomik yaptırımlar, Rusya'yı dışarda bırakmanın aksine Rus ekonomisi üzerinde hedeflenen etkiyi elde edebilmek için uygulamaya konmuştur. Zira Rus ekonomisi ile dünya ekonomisinin entegrasyonu büyük oranda sağlanmıştır. Ayrıca AB ve Rusya arasındaki güçlü ekonomik ilişkiler düşünüldüğünde Rusya'nın, İran ve Kuzey Kore gibi Batı'dan kolayca yalıtılabilmesi mümkün gözükmemektedir (Galbert, 2015, s. 6-7). Bunun da ötesinde AB'nin birçok ülkesinin enerji yönünden Rusya'ya bağımlılığı, AB'yi olumsuz etkileyecek bir durumu ortaya çıkarmaktadır. AB hedeflenen ekonomik yaptırımların gerekliliğini kabul etmekle birlikte Rusya ile iletişim kanallarının açık tutulmasını ve ekonomik ilişkilerin devam ettirilmesini ilkece benimsemiştir.

Rusya üzerinde uygulanan yaptırımlar ne AB ve AB ülkelerini ne de dünya uluslararası finans ve küresel enerji arzını istikrarsızlaştıracak kararları içermektedir. AB'nin temel amacı, Ukrayna Krizi'nin askeri alandan, ekonomik ve diplomatik alana çekilerek müzakereler yoluyla çözülmesini sağlamaktır (Secieru, 2015, s. 41). Böylece Rusya, haddinden fazla cezalandırılmamış ya da Fransa Devlet Başkanı François Hollande'ın da belirttiği gibi, AB'nin karşısında dizlerinin üzerine çökmeye zorlanmamıştır (BBC, 2015). Kaldı ki AB, diğer uluslararası sorunlar konusunda Rusya'ya ihtiyacı olan bir aktördür ve dolayısıyla onu tamamen izole ederek aslında uluslararası sorunlar karşısında kendi aktörlüğünü zedeleyecektir. Sonuç olarak AB'nin uyguladığı yaptırımların başarılı olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte AB'nin, Rusya'yı müzakere masasına çekme stratejisindeki başarısı

takdire değerdir. Zira Almanya ve Fransa'nın öncülüğünde Rusya ve Ukrayna'nın Minsk'te bir araya getirilerek ateşkes anlaşmasının imzalanması, AB'nin çatışmaları askeri alandan diplomatik alana çekebildiğini göstermektedir.

3.2.2.3. Diplomatik yolların kullanılması ve ABD ile işbirliği

Bu bilgiler ışığında AB'nin krizin çözümü konusundaki asıl amacının, müzakere masası gibi diplomatik yolları kullanmak olduğu belirginlik kazanacaktır (Vitkus, 2015; Sshmidt-Felzmann, 2015). AB'nin uyguladığı ekonomik yaptırımların kapsamını, Rusya'nın Ukrayna'daki girişimlerini ve saldırgan tutumunu tırmandırıp tırmandırmayacağına göre değiştireceğini de belirtmek gerekir. Nitekim Almanya Başbakanı Angela Merkel, AB'nin ekonomik yaptırımlarının, Ukrayna'daki krizin istikrara kavuşması için uygulandığının ancak Rusya, krizi daha fazla tetiklerse AB'nin Rusya'ya karşı daha fazla yaptırım uygulamak zorunda kalacağını altını çizmiştir (Forsberg, 2016). Bu anlamda AB'nin, Ukrayna'da iyileşme olması durumunda yaptırımları kaldırabileceğinin sinyalini vererek Rusya'nın diplomatik yolu tercih etmesinin kendisi için daha doğru olacağını göstermiştir.

AB, Ukrayna Krizi'ne yönelik askeri müdahaleyi hiçbir zaman düşünmemiştir (Galbert, 2015; Forsberg, 2016). Ayrıca AB üyesi ülkelerin çoğunluğu, Rusya ile askeri açıdan karşı karşıya gelmek istememiştir. Öyle ki ikinci bölümde de belirtildiği gibi, Avrupa'nın güvenliğinin en temel unsuru olarak görülen NATO'nun bile Ukrayna'daki krize müdahale etmesi arzu edilmemiştir. Çünkü böyle bir askeri müdahalenin, Ukrayna'daki siyasi krizin daha da büyümesine neden olacağından korkulmuştur (Schmidt-Felzmann, 2014, s. 57-58). Polonya gibi Doğu Avrupalı üye ülkeler, NATO birliklerinin Baltık ülkeleri ve Romanya'ya konuşlandırmasını istese de Almanya ve Fransa, buna tamamen karşı çıkmışlardır (Speck, 2015). Özellikle Almanya, NATO birliklerinin Doğu Avrupa ülkelerine konuşlandırılmasının sadece 1997'de NATO ile Rusya arasında imzalanan anlaşmaya aykırı olmayacağını, aynı zamanda bölgedeki askeri hareketliliğin Rusya ile mevcut diplomatik yolların tamamen kapanmasına yol açacağını vurgulamıştır (Forsberg, 2016, s. 29). ABD'nin de Ukrayna Krizi'nde Rusya'ya karşı askeri seçeneği arka plana itmesi, krizin diplomatik yollarla çözümünü daha da önemli hale getirmiştir. Nitekim ABD başkanı Barac Obama, Rusya'nın, Ukrayna'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünün ihlali konusunda Avrupalı müttefiklerle birlikte hareket ederek krizin askeri seçenekler

üzerinden değil, diplomatik yollarla çözülmesini amaçladıklarını açıklamıştır (Galbert, 2015, s. 3).

Bu bağlamda AB, sınırlı fakat etkili yaptırım kararları ile askeri müdahale seçeneğini gündemine almayarak Rusya ile diplomatik kanalları açık tutarken ABD ile işbirliği içinde hareket ederek Batı'nın Rusya'ya karşı tutarlı politikalar izlemesine önayak olmaya çalışmıştır (Galbert, 2015). Bunu yaparken krizi tırmandıracak önlemler almaktan kaçınarak Rusya ile iletişimi güçlendirmeye özen göstermiştir. ABD sürece dâhil edilerek Rusya'ya Atlantik işbirliğinin güçlü bir şekilde devam ettirildiği mesajı verilmeye çalışılmıştır. Zira Rusya'nın Ukrayna'da ve sonrasında Doğu Avrupa'da olası askeri hareketliliğiyle ilgili AB, NATO'yu ve dolayısıyla ABD'yi devreye sokmayı amaçlamıştır (Speck, 2015). Doğu Avrupalı üye ülkelerin askeri önlemleri arttırmak istemesi, NATO'nun 5. Maddesi'nin bir gereğidir (Larsen, 2014, s. 27). Bu şekilde Rusya'ya krizi tırmandırması ve AB üyesi ülkelere karşı saldırgan bir tutum sergilemeye başlaması durumunda NATO'nun sürece müdahil olacağı gösterilmiştir. Rusya birçok kez Baltık denizinde NATO üyesi ülkelerin hava sahasını ihlal ederek bunu test etmek istemiş olmasına rağmen AB'nin ve ABD'nin tepkisi daha yapıcı olmuş ve kendisine diplomatik kanalları açık tutacak bir duruş sergilenmiştir.

3.3. Ukrayna Krizi'nde Almanya ve Fransa'nın AB Dış Politikasına Etkileri

Ukrayna'daki siyasi kriz, yukarıda da belirtildiği gibi, AB'nin Rusya'ya karşı uzun yıllardır izlediği dış politikada önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu değişim sonucunda hükümetlerarası bir niteliğe sahip olan AB dış politikasının, üye ülkelerin ortak tutumları çerçevesinde yeniden şekillendiği görülmektedir. Burada, Ukrayna Krizi bağlamında AB dış politikasının yeniden şekillenmesinde öncü rol oynayan iki ülkenin, yani Almanya ve Fransa'nın, kriz sonrası Rusya'ya karşı belirlenen dış politika üzerindeki etkileri tartışılacaktır. Bunun için Almanya ve Fransa'nın, ulusal düzeydeki tercihlerini Avrupa düzeyine taşıyıp taşıyamadıkları ve AB dış politikasının bir parçası yapıp yapamadıkları gösterilmeye çalışılacaktır.

3.3.1. Almanya'nın Ukrayna dış politika gündemi

Ukrayna Krizi, AB üyesi ülkeler içinde en çok Almanya'yı ve Almanya'nın Rusya'ya karşı izlemiş olduğu dış politikayı etkilemiştir (Friedman ve Lanthemann, 2014; Larsen, 2014; Speck, 2015b; Forsberg, 2016). Sovyetler Birliğinin çöküşünden

bu yana Rusya'ya yönelik bütünleştirici ve işbirliğine dayalı bir dış politika izlemeyi tercih eden Almanya, Ukrayna Krizi sonrası alınan politik ve ekonomik önlemleri destekleyerek Rusya konusundaki yeni bir stratejisini de göstermiştir. Almanya'nın on yıllar sonra bu şekilde hareket etmesi, şüphesiz Avrupa'daki barışa ve istikrara katkı sağlayacağı düşünülen Rusya'nın, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü tehdidiyle yakından ilişkilidir (Speck, 2015b). Ukrayna Krizi'nin, yakın coğrafyasında ortaya çıkarabileceği siyasi istikrarsızlıklar ve çatışmaların Doğu Avrupa ile ekonomik ve siyasi bir bütünleşme içerisine giren Almanya'nın kendi ulusal çıkarlarını doğrudan tehdit etmeye başlaması, Almanya'nın Rusya dış politikasını etkilemiştir. Ancak Rusya ile olan ekonomik ve siyasi ilişkilerin derinden sarsılmaması ve Almanya'nın ekonomik gücü hariç Rusya ile tek başına karşı karşıya gelebilecek bir kapasitesinin olmaması, onu AB düzeyinde belirlenecek ortak bir dış politika izlemeye zorlamıştır (Larsen, 2014, s. 15).

Ukrayna Krizi, Almanya'nın AB'nin bir parçası mı olduğunu, yoksa Rusya ile özel ilişkileri mi önemseddiğini göstermesi açısından oldukça kritik bir süreci başlatmıştır (Forsberg, 2016, s. 28). Viktor Yanukoviç'in 2013'te AB ile ortaklık anlaşmasını reddetmesinden sonra başlayan siyasi protestolar ve istikrarsızlıklar karşısında Almanya'nın ne Ukrayna'ya ne de Rusya'ya karşı kesin bir dış politika gündemi oluşturduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü seçimlerden yeni çıkan Alman hükümeti, krize geçiş dönemi içerisindeyken yakalanmıştır. Almanya, Ukrayna Krizi'nin şiddetlendiği Şubat ve Mart aylarına kadar Rusya'ya karşı kesin bir tutum takınmaktan kaçınmış ve AB ile anlaşma imzalamayı reddettiği için Yanukoviç'i Rusya'dan daha fazla eleştirmiştir. Ancak Rusya'nın Mart ayında Kırım'ı ilhak etmesi üzerine Almanya Başbakanı Merkel, Rusya'nın açıkça uluslararası hukuku ihlal ettiğini ve bundan dolayı hiçbir ortaklığın paylaşılan temel ilkeler olmaksızın sürdürülemeyeceğinin altını çizerek Rusya'ya karşı olan yaklaşımının değiştiğini ortaya koymuştur (Forsberg, 2016, s. 29).

Almanya, Rusya ile iyi ilişkilerini ön plana çıkararak krizde arabulucu olmak istese de Merkel'in sözleriyle 'Rusya'nın Soğuk Savaş mantığıyla hareket etmesi' Almanya'nın bu çabalarını boşa çıkarmıştır. Mart 2014'te yapılan referandumdan önce Almanya Başbakanı Merkel, bunun iptal edilmesi için Putin'i ikna etmeye çalışmış ancak referandum sonunda Kırım'ın Rusya'ya katılması üzerine Almanya'nın tek başına Rusya'yı durduramayacağı anlaşılmıştır. Bu doğrultuda

Almanya, AB ve diğer Batılı müttefikleriyle Rusya'nın saldırgan tutumunu sınırlandıracak fakat krizi daha da tırmandırmayacak önlemler almaya yönelmiştir (Speck, 2015b; Forsberg, 2016; Larsen, 2014; Larrabee v.d. 2015). Almanya, Rusya ile ilgili yaptırım ve kısıtlamaları desteklemesinin yanında Rusya'nın Ukrayna'da daha fazla askeri güç kullanması veya krizi tırmandırması durumunda daha ağır yaptırımlarla karşı karşıya kalmasını sağlayacak adımlar atmaya hazır olduğunu göstermiştir. Buna karşın Almanya, Rusya'ya karşı hiçbir şekilde askeri seçeneği kabul etmemiş ve çözüme ancak müzakereler yoluyla ulaşılabileceği konusunda diğer ortaklarını ikna etmeye çalışmıştır. Her şeye rağmen Merkel, Almanya'nın Rusya'ya ilişkin olarak izlediği Ostpolitik'te kökten bir değişiklik yaşanmayacağını, orta ve uzun vadede Rusya ile ortaklığa devam etmek istediğini belirterek aslında Almanya'nın Ukrayna Krizi'nde yapıcı bir rol oynamak istediğini ortaya koymuştur (Hyde-Price, 2015, s. 610).

Ukrayna Krizi'ne kadar uluslararası sorunlara doğrudan müdahalede bulunmaktan kaçınan Almanya, Rusya'ya karşı AB düzeyinde belirlenecek dış politikanın şekillenmesinde kendi ulusal tercihlerini ön plana çıkarabilmek için aktif olmaya başlamıştır (Vitkus, 2015, s. 12-13). Çünkü Ukrayna Krizi, Almanya için diğer Batılı ülkelerin çıkarlarından çok daha fazlasını temsil etmektedir (Friedman ve Lanthemann, 2014). Almanya'nın, Doğu Avrupa ülkeleriyle olan siyasal, tarihsel ve ekonomik ilişkileri, Almanya'yı diğer AB üyesi ülkelerin bölgeye yaklaşımlarından farklı bir konuma yerleştirmektedir. Almanya, Ukrayna Krizi'ne karşı ne Doğu Avrupa'daki üye ülkeler kadar hassas ne de Batı Avrupa'daki üye ülkeler kadar duyarsız bir yaklaşım sergilemiştir. Almanya krize çok dikkatli bir şekilde yaklaşarak hem bölgedeki istikrarsızlığı engelleyecek hem de Rusya'nın Avrupa düzenine tekrar dâhil edilmesini sağlayacak bir dış politikanın oluşturulması konusunda kendisini sorumlu hissetmiştir. AB düzeyinde belirlenecek dış politikanın Almanya'nın ulusal dış politika yaklaşımlarını yansıtması için kendi ulusal tercihlerini Avrupa düzeyine taşımaya çalıştığı görülmektedir.

Speck'e (2015b) göre, Almanya'nın Ukrayna Krizi çerçevesinde kendi ulusal tercihlerini daha önce hiç olmadığı kadar başarılı bir şekilde AB düzeyine taşıyabilmesinin üç temel nedeni vardır. Bunlardan birincisi, Almanya'nın özellikle son ekonomik krizden diğer AB ülkelerine göre daha güçlü çıkmasının yanında Avrupa bütünleşmesine daha fazla önem vererek AB'nin kurumsal yapısının

gelişmesine olan desteğidir. İkincisi, Ukrayna Krizi'nin Almanya için hayati bir önem taşımasıdır. Zira çatışmaların tırmanması Almanya'nın Soğuk Savaş'tan beri Doğu Avrupa'da inşa etmeye çalıştığı jeopolitik düzeni doğrudan tehdit edecek bir boyut kazanmıştır. Üçüncüsü, Rusya'ya karşı AB düzeyinde belirlenecek dış politika konusunda daha önceki uluslararası krizlerin aksine ne Fransa'nın ne de Britanya'nın herhangi bir adım atma konusundaki isteksizliğidir (Larsen, 2014, s. 15). Bundan dolayı Almanya, AB dış politikasının belirlenmesinde öncü rol oynayarak Rusya'ya yönelik nasıl ve ne derecede bir önlem alınacağı konusundaki kendi ulusal dış politikasını genel olarak AB düzeyine taşımayı çalışmıştır. AB düzeyinde Rusya ile ilgili hem zorlayıcı önlemlerin alınması hem de diyalogun ve diplomatik kanalların açık tutulması konularında bir dış politikanın belirlenmesinde Alman dış politika tercihlerinin ön plana çıktığını söylemek mümkündür.

3.3.1.1. Almanya'nın Ukrayna politikasını Avrupa düzeyine taşıması

Almanya, daha önce de belirtildiği gibi, Rusya'nın Ukrayna'da ve özellikle Kırım'da gösterdiği tutumun uluslararası hukuka aykırı olduğunu ve bu durumun kabul edilmediğini savunmuştur. Krizin ilk evresinde, AB düzeyini değil de Rusya ile olan ikili ilişkilerini kullanmayı tercih eden Almanya, Rusya'nın tutumunun değişmemesi ve hatta daha da saldırgan bir hal alması üzerine kendi ulusal hedeflerine daha etkin bir şekilde ulaşabilmek için AB düzeyinde ortak hareket etmeyi önemsemeye başlamıştır. Bu bağlamda aşağıda, Almanya'nın AB dış politikasının şekillenmesi sürecinde kendi ulusal tercihlerinin neler olduğu ve bunları nasıl AB düzeyine taşıyabildiği gösterilecektir.

3.3.1.1.1. Ortaklık çerçevesinde liderlik

Almanya, Rusya'ya karşı AB düzeyinde belirlenecek dış politikaya liderlik etme konusunda istekli gözük müştür (Larrabee v.d. 2015, s. 27). Almanya'nın AB dış politikasındaki öncülük isteği, Rusya'nın Ukrayna'daki eylemlerinin kendi ulusal çıkarlarına ve Avrupa düzeyinde bugüne kadar savunduğu normatif değerlere doğrudan bir müdahale niteliği taşımasından kaynaklanmıştır. Almanya'nın Ukrayna Krizi'ndeki liderliğini, kendi dış politikasına egemen olan çok taraflı işbirliği prensibi çerçevesinde şekillendirdiği görülmektedir (Speck, 2015b). Zira Alman dış politika geleneğinin, uluslararası krizlere karşı tek taraflı değil, diğer devletlerle işbirliği içinde hareket etme ve kriz bölgelerine müdahale gibi zorunlu durumlarda

uluslararası hukukun meşru gördüğü usulleri kullanma niteliği haizdir. Almanya, Ukrayna Krizi'nde tek taraflı davranmaktan kaçınmış, diğer AB üyesi ülkeler ve Batılı devletler ile ortak tutum geliştirilmesi konusunda birlikte yol almayı tercih etmiştir (Larsen, 2014, s. 16). Ancak diğer uluslararası krizlerin aksine Almanya, bu krizde başka devletlerin oluşturduğu temel dış politika hedeflerini değil, kendisinin belirlediği dış politika hedefleri çerçevesinde çok taraflı bir işbirliğini hayata geçirmeye çalışmıştır.

Bu çok taraflı işbirliğinde Almanya, krizin çözümü konusunda AB üyesi ülkelerin ve ABD başta olmak üzere Batılı devletlerin Rusya'ya karşı ortak hareket etmesinin önemini çok iyi kavramıştır (Speck, 2015; Hyde-Price, 2015; Forsberg, 2016). Bundan dolayı Almanya, iki önemli stratejisini AB düzeyine taşıyarak bunlara işlerlik kazandırmaya çalışmıştır. Birinci strateji, Almanya'nın zaman zaman bazı AB üyesi ülkeler -ki özellikle Fransa- ile karşı karşıya gelmesine neden olan ABD ile işbirliği içinde dış politika koordinasyonunun sağlanması konusudur. Almanya, Rusya konusunda AB düzeyinde izlenecek dış politikanın ABD ile işbirliği yaparak düzenlenmesinin hayati bir öneme sahip olduğunu ve krizin çözümünde ABD'nin desteğinin alınmasının Rusya'ya karşı AB'nin elini güçlendireceğini düşünmüştür. Bu bağlamda Almanya, her zaman olduğu gibi AB ve ABD arasında köprü rolünü oynayarak Ukrayna Krizi'nde Atlantik ittifakın güçlenmesine yardımcı olmuştur (Speck, 2015). Özellikle AB'nin ABD'den daha bağımsız bir dış politika takip etmesi konusundaki görüşlerin Ukrayna Krizi'nde öne çıkmaması, Almanya'nın ABD ile işbirliğini ve dış politika koordinasyonunu kolaylaştırmıştır. Dahası ABD'nin uzun bir süredir Washington ile yakın bir işbirliği içerisinde hareket eden Almanya'nın Ukrayna Krizi'ndeki yaklaşımına destek vermesi, Hollanda gibi ABD'ye yakın üye ülkelerin Almanya'nın ulusal politikasını AB düzeyinde kabul etmelerini sağlamıştır.

Almanya'nın çok taraflı işbirliği için belirlediği ikinci önemli stratejisi ise Ukrayna Krizi'nde Almanya'nın yaklaşımının AB içinde destek bularak AB düzeyinde ortak tutum ve eylemlerin belirlenmesidir (Forsberg, 2016). Bu çerçevede Maastricht Antlaşması ile dış politikanın ortak bir politika haline gelmesi, Almanya'nın Ukrayna Krizi'ndeki çok taraflı işbirliğini sağlamlaştırmak adına belirlenecek ortak tutum ve eylemler için önemli bir fırsat yapısı oluşturmuştur (Miskimmon, 2007). Bu kararların alınabilmesi için AB üyesi ülkelerin oybirliğine ihtiyaç duyulsa da

Ukrayna Krizi'nin Avrupa bütünleşmesi ile Avrupa güvenlik ve istikrarına karşı potansiyel bir tehdit oluşturmaması, bütün üye ülkelerin Almanya gibi normatif ve sivil güç kullanımını ön planda tutan bir ülkenin dış politika tercihlerini kabul etmesini kolaylaştırmaktadır. Elbette ikinci bölümde de belirtildiği gibi, her ülkenin kendi dış politika tercihlerini AB düzeyine taşıyarak süreci etkileme çabaları söz konusudur. Almanya dışındaki AB'nin diğer büyük ülkelerinin -Fransa ve Britanya- Ukrayna Krizi'nin çözümü konusunda isteksiz davranmaları, Almanya'nın tercihlerinin Avrupa düzeyinde benimsenmesini sağlamıştır (Speck, 2015, s. 2-3). Bu ülkeler dışında kalan AB ülkeleri ise -özellikle Doğu Avrupa'da olanlar- çoğunlukla Almanya'nın Rusya'yı da kapsayan çok taraflı dış politika önerilerine olumlu bakmak zorunda kalmışlardır. Zira AB'nin büyük üye ülkelerinin desteklememiş olduğu hiçbir girişimin AB düzeyinde bir politikaya dönüşmemesi, Rusya'ya karşı daha ağır yaptırımları savunan Doğu Avrupalı ülkelerin, en azından AB düzeyinde tutarlı bir dış politikanın oluşması adına Almanya'nın dış politika tercihlerini olumlu karşıladıkları görülmüştür.

Almanya'nın ilk kez AB düzeyinde bir dış politika konusunun oluşumunda bu derece etkili olabilmesinde ve Batılı güçlerin eylem ve koordinasyonunun ana merkezi haline gelebilmesinde hiç şüphesiz Britanya, Fransa ve ABD'nin Ukrayna Krizi'nde liderliği üstlenmek istememesi önemli bir rol oynamıştır (Larrabee v.d. 2015). Bu ülkelerin, Almanya'nın Rusya ile yakın ilişkilerinin krizin çözümünde etkili olacağını düşünmesi de Alman dış politika tercihlerinin AB düzeyinde kabul görmesinde önemli bir faktörü oluşturmuştur (Larsen, 2014). Almanya ise Rusya'yı Avrupa bütünleşmesine yakın tutabilmek için daha önce sık sık kullanmış olduğu ikili ilişkileri bir tarafa bırakarak Rusya'ya karşı AB üyesi ülkeler ve ABD ile işbirliğini öne geçirmiştir. Almanya'nın kendi ulusal çıkarlarını üst düzeye çıkarmayı amaçlaması, AB düzeyinde liderliği üstlenmesini de sağlamıştır (Speck, 2015). Almanya'nın bu tür bir davranış sergilemesi, AB düzeyinde üye ülkelerin 'tek sesliliğin' oluşmasına destek vermeleri ve Rusya'yı tek başına kendisinin ikna etmesinin mümkün olmadığını görmesinden kaynaklanmıştır. Almanya, Rusya'ya geri adım attırabilmek için hem AB hem de ABD ile işbirliği içinde kendi geleneksel dış politika ilkelerini ön planda tutarak Ukrayna Krizi'nin çözümünde önemli bir aktör düzeyine yükselmiştir.

3.3.1.1.2. *Diplomatik ve ekonomik yöntemlerin kullanılması*

Almanya'nın AB düzeyine taşımaya çalıştığı en temel ulusal dış politika tercihi, Ukrayna'daki askeri çatışma durumunun sonlandırılarak krizin diplomatik ve ekonomik yöntemlerle çözülmesidir (Speck, 2015; Larrabee v.d. 2015, Larsen, 2014; Hyde-Price, 2015; Vitkus, 2014; Schmidt-Felzmann, 2014). Bu bağlamda Almanya, AB'nin iki önemli dış politika aracı olan ekonomi ve diplomasinin Rusya'ya karşı kullanılması için yoğun çaba göstermeye başlamıştır. Rusya konusunda ekonomik ve diplomatik araçların birlikte kullanılmasıyla Rusya'nın Ukrayna'daki eylemlerine karşı Gürcistan'da olduğu gibi sessiz kalınmayacağı gösterilmiş ve krizin çözümü hakkında Rusya ile iletişim kanalları açık tutulmaya çalışılmıştır. Almanya'nın Rusya'ya karşı AB'nin ekonomik gücünü ön plana çıkarması ve ekonomik yaptırımların uygulanmasına yönelik desteğinin arkasında iki önemli amaç bulunmaktadır. Bu amaçlardan ilki, AB üyesi ülkeler arasında Rusya'ya yönelik 'tek sesliliği' sağlayabilmektir. Zira Rusya'nın engellenmesi, AB üyesi ülkelerin, AB düzeyinde ortak tutumlar belirleyerek tutarlı politikalar üretebilmelerine bağlıdır. İkincisi ise AB'nin ekonomik ve siyasi yaptırımları karşısında Rusya'nın Ukrayna'daki seçeneklerini azaltarak AB'nin ve dolayısıyla Almanya'nın istediği şekilde krizin çözülmesidir (Speck, 2015; Vitkus, 2014; Schmidt-Felzmann, 2014).

Almanya, Ukrayna Krizi ile birlikte AB düzeyinde üye ülkeler arasında Rusya'ya karşı ortak bir tepkinin belirlenmesini amaçlamıştır. Ancak krizin ilk evrelerinde alınacak önlemler konusunda 28 üye ülke anlaşmazlık yaşamıştır (Schmidt-Felzmann, 2015). Anlaşmazlıklara rağmen Almanya, Kırım'ın ilhakından sonra AB düzeyinde kapsamlı yaptırım kararlarının alınmasını sağlayabilmiştir. Rusya'ya karşı ekonomik ve siyasi yaptırımların maliyetinden çekinen Batı Avrupalı üye ülkeler, AB düzeyinde sınırlı yaptırım kararlarına destek vermişlerdir. Doğu Avrupalı ülkeler ise halâ uzlaşmacı bir tutum sergilemesinden dolayı Almanya'yı eleştirmişlerdir. Avrupa düzeyinde askeri önlemleri de içeren ağır prosedürlerin Alman dış politikasında önemli uyum maliyetlerini ortaya çıkarmasından ve Rusya'nın daha saldırgan bir hale gelmesinden çekinen Almanya, sadece ekonomik yaptırımların uygulanmasını kabul ettirmek için yoğun çaba göstermiştir (Vitkus, 2015, s. 13). Almanya'nın bu politikasının başarılı olabilmesi için AB düzeyinde üye ülkelerin 'tek sesliliğine' ihtiyaç duyulmuştur. AB üyesi ülkeler arasındaki bu uyum ve dayanışma ise ancak M17 sefer sayılı uçağın düşürülmesinden sonra üye ülkelerin

tüm maliyetleri göze alarak Rusya'ya karşı ağır ekonomik ve siyasi yaptırım kararlarının alınması ile somutlaşabilmiştir. AB üyesi ülkeler Rusya ile mücadele konusunda AB düzeyinde belirlenecek ortak tutum ve eylemlere uyum göstererek AB'nin Rusya karşısındaki pozisyonunun güçlenmesini sağlamışlardır (Vitkus, 2015; Forsberg, 2016). Böylece Avrupa düzeyinde üye ülkeler arasında Rusya'ya yönelik ortak karar ve uzlaşmanın mümkün olmadığı düşüncesi ortadan kalkmış ve Rusya, kendisini ekonomik olarak bir baskı altında hissetmeye başlamıştır.

Almanya'nın yaptırımlarının bir diğer amacı da Rusya'yı diplomasi masasına çağırmaktır. Bu bağlamda yukarıda belirtildiği gibi, üye ülkeler arasında 'tek sesliliğin' tesis edilmesi önemli bir avantaj sağlamıştır. Zira Rusya bugüne kadar üye ülkeler arasındaki farklılıkları kullanarak AB düzeyinde kendine yönelik kararların alınmasını engellemeyi başarmıştır (Schmidt-Felzmann, 2008, s. 170). Ancak Rusya'nın çatışmayı tırmandırıcı bir tavır sergilemesi, AB üyesi ülkeleri bütünleştirmiş ve yaptırımların AB dış politikasının en güçlü araçları haline dönüşmesine önayak olmuştur. AB'nin uygulamaları, Rusya için önemli bir pazar olarak görünen Avrupa'nın kaybedilmesi anlamına gelirken Rusya'nın endüstriyel modernizasyonu için ihtiyaç duyduğu ileri teknoloji ürünlere erişimini de engellenmiştir. Küresel ekonomiden ve AB'nin yaptırımlarından etkilenen Rus ekonomisi, petrol ve doğalgaz fiyatlarının da her geçen gün düşmesiyle birlikte büyük bir darboğazın içine düşmüş görünmektedir. Buna koşut olarak Almanya'nın ve AB'nin beklentisi, Rusya'nın AB ekonomisine olan bağımlılığını görerek Ukrayna Krizi'nde daha işbirlikçi bir yaklaşımı benimsemesidir.

Almanya, diğer üye ülkelerden farklı bir yaklaşım sergileyerek hem Ukrayna'ya tam destek vermekte hem de Rusya ile diplomatik etkileşimi devam ettirmektedir. Elbette bunu yaparken Rusya'nın eylemlerini kabullenmeyeceğini gösteren bir tavır içindedir (Hyde-Price, 2015, s. 610). Almanya, Ukrayna Krizi'nde diplomasiyi tek yol olarak görmüş ve bundan dolayı da krizin her iki tarafıyla iletişimin devam ettirilmesini öncelikli hale getirmeye çalışmıştır (Forsberg, 2016, s. 30). Almanya dışişleri bakanı Frank-Walter Steinmeier, bu yaklaşımı sonuna kadar savunmuş ve 'diplomasi'nin zayıflık anlamına gelmemesi gerektiğini aksine askeri gerilimin tırmanıp ulusların uçurumun kenarına çekilmemesi için her zamankinden daha fazla gerekli olduğunu' söyleyerek krizin askeri yöntemlerle çözülmesine karşı olduğunu göstermiştir (Hyde-Price, 2015, s. 609). Bu nedenle Rusya'nın saldırgan tutumuna

karşı Ukrayna'nın NATO üyeliğine alınma önerisi, Almanya tarafından krizin askeri boyuta taşınabileceği endişesiyle kabul görmemiştir. Öyle ki Ukrayna'nın NATO üyeliği değil, NATO birliklerinin Doğu Avrupa ülkelerine konuşlanması düşüncesi dahi Almanya'nın büyük tepkisini çekmiştir. Her ne kadar Rusya uluslararası hukuku çiğnemiş olsa bile krizin çözümü konusunda askeri yöntemlerin kullanılması Avrupa'da yeni bir Soğuk Savaşın başlamasına neden olacağından diplomasinin ve ekonomik yaptırımların ön planda tutulması Almanya için her şeyden önemli hale gelmiştir.

3.3.1.1.3. Rusya ile işbirliği

Almanya'nın Rusya'ya yönelik politikasındaki değişiklik, kullanmış olduğu yöntemleri ve araçları farklılaştıran bir programı kapsamıştır (Forsberg, 2016, s. 37). Almanya'nın, Ukrayna Krizi'ne kadar olan dönemde Rusya'yı yakın işbirliği içinde dönüştürme yaklaşımının başarısız olması, zorlayıcı araçlara başvurmasını beraberinde getirmiştir. Daha da önemlisi Almanya, Rusya ile olan ilişkilerinde ekonomik çıkarları ön planda tutan politikaları terk ederek uluslararası hukuka, ülkelerin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı gibi değer temelli politikaları izlemeyi tercih ettiği bir süreci başlatmıştır (Larsen, 2014). Ancak her ne olursa olsun Almanya, Rusya'yı öteleyecek ve onun marjinalleşmesine neden olacak politikalara destek vermemiştir. Elbette Almanya'nın Rusya'yı Avrupa bütünleşmesine entegre etmeye yönelik vizyonu Ukrayna Krizi ile büyük zarar görmüştür ancak Rusya ile ortaklığın devam ettirilmesi fikri halâ sabittir. Zira Almanya, Rusya'nın bir şekilde Avrupa güvenliğini tehdit etmesini engelleyecek yöntemin Rusya ile kurulacak diyaloga bağlı olduğunu düşünmektedir (Steinmeire, 2014).

Bu bağlamda Ukrayna Krizi'nin başlangıcından bu yana Almanya, Rusya ile iletişim kanallarının ve diplomatik yolların açık tutulması için yoğun çaba göstermiştir. Almanya, Rusya ile uzun süredir olan yakın ilişkilerini kullanarak AB ve Rusya arasında tıpkı bir arabulucu görevi üstlenmiştir. Almanya dışişleri bakanı Frank-Walter Steinmeier, Ukrayna Krizi'nin çözümünde AB ve Rusya'nın işbirliği içinde birlikte çalışmalarının ve bu sayede Avrupa'daki yeni bölünmelerin önüne geçilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır (Larsen, 2014, s. 15). Almanya bu işbirliğini sağlamak için Ukrayna Krizi'nin başlangıcından itibaren Rusya ile yakın bir diyalog halinde olmuştur. Öyle ki Almanya başbakanı Merkel, Rusya devlet başkanı Putin ile

hem telefon hem de ikili toplantılar yoluyla düzenli olarak irtibata geçmiştir (Forsberg, 2016, s. 29). Merkel, sadece Putin ile değil, Ukrayna devlet başkanı ve diğer devlet başkanlarıyla da görüşerek bir müzakere atmosferi oluşturmaya çalışmıştır. Nitekim Merkel'in bu çabası, Mart 2014'te Ukrayna'ya gönderilecek Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tabanlı inceleme heyeti için Putin'den onay alınmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Merkel, Eylül 2014 ve Şubat 2015'te Ukrayna'da ateşkesi sağlayacak Minsk-1 ve 2 anlaşmalarının imzalanmasında önemli rol oynamıştır.

Her ne kadar Almanya ve Rusya arasındaki diyalog Ukrayna Krizi'nden bu yana devam ettirilse de çözüm konusundaki ilerleme oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Bunun temelinde Ukrayna'daki krizin nedenleri ve çözüm önerileri konusunda Almanya ve Rusya'nın farklı yaklaşımları bulunmaktadır (Forsberg, 2016). Merkel, Rusya'nın olumsuz tavrına rağmen AB'nin ve ABD'nin askeri seçenekten ziyade Rusya ile işbirliği içinde sabırlı bir şekilde uzun vadeli taahhütlerin yerine getirilmesiyle çatışmanın sonlanacağı görüşünü paylaşmaktadır. Bu bağlamda Merkel, Rusya ile diyalogun tesisi ve özellikle Ukrayna'da kalıcı bir çözüme ulaşılabilmesi için işbirliği yapılmasından yanadır. Aynı şekilde Rusya da Merkel ile görüşmelere devam ederek Almanya'yı Avrupa'daki en önemli muhatabı olarak kabul ettiğini göstermiştir. Almanya, Rusya'nın Ukrayna'daki krizi tırmandırmaması ve ayrılıkçı grupları desteklemeyi bırakması karşısında ekonomik yaptırımları sonlandırabileceği sinyalini vermektedir. Öyle ki Angela Merkel, 2015 Davos Zirvesi'nde Ukrayna'da tekrar barışın sağlanması karşılığında Rusya'ya, Ukrayna Krizi'nin çıkmasına neden olan ve Lizbon'dan Vladivostok'a uzanan bir AB serbest ticaret anlaşmasını teklif etmiştir (Telegraph, 2015). Ukrayna Krizi'nin çözümü konusunda Almanya'nın, AB'ye liderlik ederek Rusya'yı ikna etmek için birçok yolu kullandığı anlaşılmaktadır.

3.3.2. Fransa'nın Ukrayna dış politika gündemi

Fransa, tıpkı diğer birçok AB üyesi ülke gibi soğuk savaş sonrasında Rusya ile iyi ilişkiler geliştirerek onun Avrupa bütünleşmesi çerçevesinde siyasal ve ekonomik dönüşümünü desteklemiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'nın Avrupa işlerinden uzak tutulması, Fransa tarafından Avrupa güvenliği ile ilgili tarihi bir hata olarak algılanmıştır (Noan, 2013, s. 30). Bu nedenle Sovyet sonrası dönemde AB'nin Rusya ile güven esasına dayanan dengeli bir işbirliği kurmasına destek vermiştir.

Bunun da ötesinde Fransa'nın Rusya ile yakın ilişki kurmak istemesi, esas itibariyle uluslararası ortamda kendi konumunu güçlendirme arzusundan kaynaklanmıştır (Leonard ve Popescu, 2007, s. 31). Çünkü Fransa, nükleer güce sahip ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Daimi Üyesi (BMGK) olan Rusya'yı ABD'nin dünyadaki hegemonyasına karşı önemli bir müttefiki olarak görmüştür. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası Fransa ve Rusya arasındaki siyasi ilişkiler önemli bir gelişme göstermiştir. Fakat iki ülke arasında siyasi konularda kurulan iyi ilişkiler, ekonomik alan için geçerli değildir. Enerji sektöründe bir yakınlaşma gerçekleşse de Fransa, sahip olduğu nükleer güç ve Nijerya, Cezayir gibi ülkelerden sağladığı enerji kaynakları sayesinde diğer AB üyesi ülkelerin tersine Rusya'ya bağımlı bir ülke haline gelmemiştir (Leonard ve Popescu, 2007, s. 31-32).

Fransa'nın kendi ulusal çıkarlarına bağlı olarak Rusya ile geliştirdiği ilişkilerini, AB düzeyine taşıyarak daha da güçlendirmeye çalıştığı görülmektedir. Nitekim Ukrayna Krizi'ne kadar Rusya'ya karşı oluşturulan politikalarda Almanya ile birlikte - Almanya daha önemli bir konuma sahip olsa da- Fransa'nın önemli bir etkisi vardır (Schmidth-Felzmann, 2008; 2014). Dolayısıyla Rusya'nın Ukrayna'ya askeri yöntemleri de içeren müdahalesi, Alman dış politikasında yol açtığı kadar Fransız dış politikasında da değişikliklere neden olmuştur. Ancak Fransa'nın Ukrayna Krizi'ne olan yaklaşımı Almanya'ninkinden farklıdır. Almanya gibi Fransa da Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin kabul edilemez bir durum olduğunu düşünmekte ve bunu, soğuk savaşın sona ermesinden bu yana Avrupa güvenliğini tehdit eden en önemli gelişme olarak görmektedir. Almanya'dan farklı olarak krize ekonomik yaptırımlar olmaksızın siyasi bir çözüm bulunabileceği konusunda uzun süre ısrarcı olmuştur (Bruneau, 2015). Fransa'nın bu yaklaşımı, Rusya ile ekonomik ilişkileri olan üye ülkelerde görüldüğü üzere ekonomik kaygılardan kaynaklanmamıştır. Fransa, Almanya ve İtalya gibi Rusya ile ekonomik açıdan yoğun bir ilişki içinde değildir ve Rusya'nın enerji kaynaklarına da birçok AB üyesi ülke kadar ihtiyaç duymamaktadır. Fakat Fransa, ekonomik yaptırımların Rusya ile olan ikili siyasi ilişkilere zarar vereceğini, bunun da ulusal çıkarları üzerinde olumsuz yansımaları olacağını düşünmüştür. Zira Fransa'nın BMGK daimi üyesi olan Rusya ile ulusal çıkarları açısından daha önemli gördüğü Suriye ve İran gibi diğer uluslararası krizlerde işbirliği içinde hareket ettiği görülmektedir.

Fransa, AB üyesi ülkeler içinde dış politika hedefleri en yüksek olan ülkeler arasındadır (Guehenno, 2014; Terpan, 2015; Tertrais, 2014). Ancak Ukrayna Krizi'nde Fransa'nın yüksek bir dış politika hedefinin olduğunu söylemek oldukça zordur. Bu durumun iki nedene dayandığı görülmektedir. Birincisi, Fransa'nın ulusal dış politika öncelikleri arasında Ukrayna'nın yer almamasıdır. Almanya'dan farklı bir şekilde Fransa, Ukrayna Krizi'ni kendi ulusal çıkarları açısından -en azından krizin ilk dönemlerinde- bir tehdit olarak görmemiştir. Fransa için böyle bir algının ortaya çıkmaması, onun Almanya gibi Doğu Avrupalı ülkelerle siyasi, ekonomik ve kültürel olarak yakın bir işbirliğine sahip olmamasından kaynaklanmıştır (Speck, 2015a). Dahası Fransa, Ukrayna Krizi'nin meydana gelmesinde Rusya'dan çok Ukrayna devlet başkanı Yanukoviç'in verdiği kararın etkili olduğunu düşünmüştür. Bu nedenle Fransa, Rusya'ya karşı gerekli dış politika önlemlerinin alınmasını ulusal çıkarlarına aykırı bulmuştur. İkincisi, Avrupa'da yaşanan son ekonomik kriz, Fransa'nın AB düzeyindeki konumunu olumsuz etkilemiştir. Fransa, yaşanan krizden dolayı ulusal politika konularına yoğunlaşmış ve buna bağlı olarak AB düzeyinde ulusal çıkarlarını temsil etmeyen dış politika konularını bir süre gündemine al(a)mamıştır (Nougayrede, 2015). Dolayısıyla Ukrayna Krizi, AB düzeyindeki ortak dış politikayı belirlemek üzere Fransa'yı harekete geçirerek -krizin başlangıç aşamasında- bir dış politika sorununa dönüşmemiştir.

Fakat Ukrayna'daki krizin boyutunun Kırım'ın ilhaki ve M17 sefer sayılı uçağın düşürülmesi sonrasında dramatik bir şekilde değişmesiyle Fransa AB dış politikasının dışında kalamayacağını anlamıştır. Ukrayna Krizi'nde AB'nin Rusya'ya karşı etkili bir aktör olarak ortaya çıkması, AB'nin önemli bir ülkesi olan Fransa'yı harekete geçirmiştir. Zaten son yıllarda AB'ye liderlik etme konusunda sorun yaşayan Fransa, Ukrayna Krizi'nde sürecin dışında kalarak bu durumu daha da pekiştirmek istememiştir (Larsen, 2014, s. 27). Bu bağlamda krizin doğrudan Avrupa güvenliği ve istikrarını tehdit etmesi, AB düzeyindeki konumunu tehlikeye düşen Fransa'nın krizin çözümü konusunda AB içindeki en güçlü ortağı olan Almanya ile birlikte yol almasını zorunlu hale getirmiştir (Larsen, 2014; Schmidt-Felzmann, 2015). Aksi takdirde Fransa'nın hem AB içindeki hem de dünya siyasetindeki prestijinin önemli oranda sarsılacağı düşünülmüştür. Ulusal prestijine önem veren Fransa, Ukrayna Krizi'nin diplomatik yollarla çözülmesi için AB düzeyinde dış politika oluşturma sürecinde aktif bir rol alma gereği duymuştur. Ukrayna Krizi'ne

ve Doğu Avrupa'ya Almanya ve Polonya kadar hassas yaklaştığını söyleyemeyeceğimiz Fransa, Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımlar yerine vize ve ortaklık anlaşması gibi daha alt düzeyde ve müzakereleri önceleyen yaptırım kararlarının alınması için kendi tercihlerini AB düzeyine taşımaya çalışmıştır. Bunun nedeni aynı zamanda Fransa'nın Rusya ile tek başına karşı karşıya gelmek istememesidir. Ancak Almanya'nın Fransa'ya göre daha etkili olması, Fransa'nın AB düzeyindeki dış politika tercihlerini de kapsayan ama bunların daha da ötesine geçen dış politika kararları alınması sonucunu doğurmuştur. Buna rağmen Fransa'nın diplomatik süreçlere odaklanarak taraflar arasında ateşkesi sağlamayı amaçlaması onu Almanya ile birlikte Ukrayna Krizi'nin önemli aktörlerinden biri haline getirmiştir.

3.3.2.1.Fransa'nın Ukrayna politikasını Avrupa düzeyine taşıması

Fransa, yukarıda belirtildiği gibi, Ukrayna Krizi'ne karşı Almanya ve diğer Doğu Avrupalı üye ülkeler kadar yüksek bir reaksiyon göstermese de AB düzeyinde Rusya'ya yönelik ortak dış politika konusunda etkin rol oynayarak kendi ulusal dış politika tercihlerini Brüksel'e taşımayı amaçlamıştır. Fransa kendi dış politika tercihlerini AB dış politikasının bir parçası haline getirerek hem AB aracılığıyla etkili bir aktör olmaya hem de AB düzeyindeki öncü ülke statüsünü korumaya çalışmıştır. Böylece Fransız dış politikasının AB düzeyinde alınacak kararlar sayesinde uyum sorunu yaşamasının önüne geçilerek Fransa'nın daha etkili hareket etmesi hedeflenmiştir.

3.3.2.1.1. AB ile ortak hareket etme

Fransa genel olarak AB dış politikasındaki en etkili ülkelerden biridir (Charillon ve Wong, 2011; Gross, 2009; Miskimmon, 2007; Keukeleire and Delreux, 2014). Maastricht Antlaşması'ndan itibaren Fransa, uluslararası krizlere karşı üye ülkeleri AB düzeyinde harekete geçirmede baş aktör olmayı başarmıştır. Fransa'nın bu yaklaşımı, çoğunlukla kendi ulusal dış politika hedeflerini AB aracılığıyla gerçekleştirmek üzerine kurgulanmıştır (Charillon ve Wong, 2011, s. 19). Ulusal çıkarlarını ve egemenlik yetkilerini sınırlandırmak istemeyen Fransa, AB düzeyinde üye ülkeleri kendi tercihleri doğrultusunda ortak bir dış politikaya kanalize edemediği durumlarda ise -her ne kadar öncelikli hedefi diğer ülkelere liderlik etmek olsa da- dünya siyasetinde tek taraflı yol almayı seçmektedir. Ulusal çıkarları

sınırlanmadığı takdirde de AB'nin gücünü arkasında hisseder. Bu nedenle Fransa'nın AB'ye liderlik etme isteğinin diğer üye ülkelere göre daha güçlü olduğu görülür (Gross, 2009, s. 91).

Fransa bugüne kadar birçok uluslararası krizde AB'ye liderlik etme saikiyle ön plana çıkmış ancak Ukrayna Krizi'nde AB'yi yönlendirme konusunda isteksiz davranmıştır (Larsen, 2014, s. 26). Fransa'nın bu isteksizliği Ukrayna Krizi'nin Fransa'yı ve onun ulusal çıkarlarını Almanya gibi doğrudan etkileyen bir kriz olmamasından kaynaklanmıştır. Ancak Rusya'nın Ukrayna'daki saldırgan tutumunun devam etmesi ve olumlu bir gelişmenin yaşanmaması, Rusya'ya karşı AB üyesi ülkeler arasında AB düzeyinde bir bütünlük ve dayanışmanın oluşmasına yardımcı olmuştur (Schmidth-Felzmann, 2015; House of Lord, 2014). Fransa, krizin ilk evrelerinde, Rusya ile ilgili sert önlemler alınmasına karşı çıkmış fakat Rusya'nın saldırgan tutumunu sürdürmesi durumunda AB düzeyindeki yaptırım kararlarına destek vereceğini beyan etmiştir. Böylece Fransa, Rusya'nın Ukrayna'daki krizi daha fazla tırmandırmasının önüne geçmeye çalışarak Rusya'ya karşı AB düzeyinde yaptırım uygulanmasını engelleme çabası içine girmiştir (Tertrais, 2014). Bu bağlamda Fransa, Rusya'nın eyleminin uluslararası hukuka aykırı olduğu konusunda diğer AB üyesi ülkelerle uzlaşmış ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün korunması yönünde ortak hareket etmeyi taahhüt etmiştir. Nitekim Rusya'nın olumsuz tavrında ısrarcı olması ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ile egemenliğini tehdit etmesi, Fransa'nın ikili ilişkiler çerçevesinde dış politika izlemekten vazgeçmesinde ve Rusya'nın davranışlarını değiştirecek AB dış politikasına uyum sağlamasında etkili olmuştur (Galbert, 2015).

Daha önceki yıllarda olduğu gibi, üye ülkeler arasında Rusya'ya karşı bir bölünmenin olmaması ve ortak tavır alma yönünde önemli bir dayanışmanın oluşması ister istemez Fransa'yı AB ile ortak hareket etmeye zorlamıştır (Fenonko, 2015). Fransa, krizin ilk aylarında, Rusya'nın G-8 üyeliğini askıya almak ve Rusya ziyaretlerini iptal etmek gibi kararlar alabilmişse de iletişim kanallarını açık tutabilmek için Putin'in Fransa ziyaretini geri çevirmemiştir (Tertrais, 2014). Böylece Fransa, AB düzeyinde Ukrayna Krizi'nin çözümü konusunda diyalogu önceleyen bir yaklaşımı, AB'nin Rusya politikası haline getirmeyi amaçlamıştır. Fransa, Rusya'ya karşı uygulanacak ağır ekonomik ve siyasi yaptırımların sadece Rus ekonomisine değil, aynı zamanda küresel ekonomik kriz nedeniyle zaten zor

durumda olan AB ekonomilerine de ağır bir yük getirmesinin Avrupa bütünleşmesine yapacağı olumsuz etkiden endişe etmiştir (BBC, 2014). Böyle bir etki, Avrupa bütünleşmesinin mimarlarından olan Fransa'nın Almanya'ya karşı kaybetmiş olduğu liderlik sorununu daha da derinleştirecektir. Bundan dolayı Fransa, Ukrayna Krizi'nin öncelikli olarak diplomatik yollarla ve mümkünse hiçbir yaptırım ve kısıtlama kararı alınmadan çözülmesini ön plana çıkarmaya başlamıştır.

Burada vurgulanması gereken nokta, bu eşgüdüm sürecini tetikleyen, yani Fransa'yı AB düzeyinde işbirliğine sevkeden başlıca etmenlerin neler olduğudur. Birincisi, Speck'in (2015a) de altını çizdiği gibi, Ukrayna Krizi'nde Fransa'nın AB düzeyinde oluşturulacak dış politikayı izlemesinin tarihsel ve coğrafi olarak Doğu Avrupa'ya yönelik politikalarını ikincil planda tutmasıdır. Çünkü Fransa, daha çok Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerini önceleyen politikalara önem vermiştir (Leonard ve Popescu, 2007, s. 31). Dolayısıyla Rusya ile ikili ilişkiler çerçevesinde krize müdahil olmak yerine AB düzeyinde belirlenecek bir politika kapsamında krizi yönetmek, Fransa'nın ulusal dış politikası için gerekli görülmüştür. İkinci etmen ise Fransa'nın Ukrayna Krizi'nde kendi ulusal dış politika tercihleri ekseninde Almanya'ya göre ikincil konuma düşme tehlikesiyle karşı karşıya gelmesidir. Almanya'nın son yıllarda yaşanan ekonomik krizleri başarıyla atlatması ve bu doğrultuda AB'nin lideri olarak kabul görmesi, Fransa'nın öncü pozisyonunu sarsmaya başlamıştır. 2013 yılında Almanya dışişleri bakanlığına seçilen Frank-Walter Steinmeier'in dış politika konusunda Alman-Fransız işbirliğini yeniden inşa etme arzusu bunu engellemiş ve Fransa'nın AB düzeyine kendi dış politika tercihlerini taşımasını kolaylaştırmıştır (Speck, 2015a). Almanya'nın Doğu Avrupa'ya yönelik ulusal çıkarları ve liderlik isteği söz konusu olsa da AB düzeyinde politika oluşturmak için daha sert önlemleri savunan Britanya yerine diplomatik seçeneği ön planda tutan Fransa'nın desteğine ihtiyaç duyması, Fransa'yı Ukrayna Krizi'nde önemli bir aktöre dönüştürmüştür. Bu sayede Fransa, kendi ulusal tercihlerini AB düzeyine taşıyacak fırsatı yakalamış ve Ukrayna Krizi'nde Almanya ile birlikte AB dış politikasını şekillendirme imkânına kavuşmuştur.

3.3.2.1.2. Sınırlı müdahale ve diplomatik çözüm

Fransa, Ukrayna Krizi'nde hem ekonomik yaptırımlar hem de askeri seçenekler bağlamında AB'nin sınırlı bir müdahalede bulunmasını uygun bulmuştur. Fransa devlet başkanı Hollande, ekonomik yaptırımların ne Rusya'nın ne AB'nin ne de

Fransa'nın çıkarlarına hizmet edeceğini belirterek yaptırımlara karşı olduğunu göstermiştir (Hollande, 2014). Fransa, AB'nin Rusya'ya karşı ekonomik yaptırım kararı almaması için yoğun çaba göstermiş, ancak 2014 yılının Temmuz ayında M17 sefer sayılı Malezya uçağının düşürülmesiyle bunu kabul etmek zorunda kalmıştır (Financial Times, 2014). Fransa'nın bu karşı duruşu, Rusya ile yapmış olduğu anlaşma kapsamında inşa ettiği savaş gemilerinin teslimatının etkilenmemesi içindir. Fransa, iki nedenden dolayı bu ticareti önemsemiştir. Birincisi, gemilerin Rusya'ya teslim edilmemesi durumunda ülkedeki gemicilik endüstrisinin ve ülke ekonomisinin olumsuz yönde etkilenecek olmasıdır. İkincisi, Fransa'nın Rusya'ya karşı tek başına hareket etmek istememesidir (Chemin, 2014). Ancak AB ve ABD'nin baskısı ve Fransa'nın uğrayacağı zararın giderilmesinin taahhüt edilmesi üzerine Fransa gemileri teslim etmekten vazgeçmiştir (Financial Times, 2014). Bu şekilde hem Rusya ile ilişkiler devam ettirilebilmiş hem de ekonomik açıdan herhangi bir zarar söz konusu olmamıştır.

Fransa, Ukrayna Krizi'nde askeri seçenekleri önceleyen bütün stratejileri de olumlu karşılamamıştır (Larsen, 2014, s. 32). Fransa için Ukrayna Krizi'nde askeri seçeneklerin tercih edilmesi, Rusya ile olan ilişkileri geri dönülemez bir şekilde tahrip etmekle eşdeğer görülmüştür. Bundan dolayı Fransa Ukrayna'nın NATO üyeliği ve AB üyeliği konularına olumlu yaklaşmamış ve bunları kabul etmemiştir. Böyle bir durumun onaylanmasının Rusya'ya karşı doğrudan bir savaş ilanı anlamına geleceğini belirten Fransa, bunu Avrupa'da yeni bir Soğuk Savaşın başlamasına neden olabilecek bir adım olarak nitelendirmiştir (Tertrais, 2014). Avrupa'da Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana inşasına çalışılan güvenlik sisteminin -Rusya'nın Ukrayna'daki saldırgan tutumundan dolayı zedelenmiş olsa da-, doğrudan tehlikeye düşeceğinin altı çizilmiştir (Galbert, 2015; Vitkus, 2015). Buna karşın Fransa, Rusya ile yapılacak müzakereler yoluyla Avrupa'nın karşılaştığı bu krizi en az hasarla atlatmanın mümkün olduğunu düşünmüştür. Nitekim Rusya ile yapılan müzakereleri zedeleyeceği endişesiyle Fransa, Doğu Avrupalı üye ülkelerin kendi topraklarına NATO birliklerinin yerleştirilmesine karşı bir duruş sergilemiş ve AB üyelerinin askeri bir tehdit altında olmadığı sürece NATO'nun devreye girmesini istememiştir (Larsen, 2014, s. 27). Ayrıca bu müzakerelerin de belirli bir konsept dâhilinde gerçekleşmesi planlanmalıdır. Fransa'nın Avrupa'nın güvenliği ve istikrarının yeniden tesisine yönelik yaklaşımında belirleyici olan tıpkı 1975'teki Helsinki

Konferansı'nda gündeme gelen temel ilkelere geri dönülmesinin gerekliliğidir. Fransa, diplomasiyi öngören ilkeler bağlamında köklü bir değişimin yaşanması için AB ülkeleri, ABD ve Rusya'nın bir araya gelerek Ukrayna'da bir barış süreci başlatmaları zaruri görmüştür. Ancak Fransa, AB ülkelerinin Rusya tarafından tehdit edilmesi durumunda NATO kapsamında 5. Madde'nin yürürlüğe konacağını belirterek AB ülkeleri ile dayanışma içinde olacağını da göstermiştir (Forsberg, 2016, s. 29-30).

Bununla birlikte Fransa, NATO üyeliği dönmenin de etkisiyle Ukrayna Krizi'nde ABD ile koordinasyon içinde çalışmayı ön plana çıkarmıştır. Birçok kez ABD ile Avrupa konularında karşı karşıya gelen Fransa'nın, AB'nin krizi çözmekte tek başına yeterli kapasite ve kabiliyete sahip olmadığını düşünmesi, ABD ile işbirliğini kolaylaştırmıştır. Avrupa kıtasının Ukrayna Krizi ile Soğuk Savaş benzeri bir tehlikeye maruz kalması, askeri bir güç olarak ABD'nin varlığını zorunlu kılmıştır. Bu durum, Rusya'nın daha saldırgan bir tutum takınmaması ve müzakere yoluyla krizin çözülmesi adına Fransa tarafından önemsenmiştir (Fenonko, 2015). Böylece bir yandan ABD'nin askeri araçları kullanarak Avrupa'nın işlerine çok fazla karışması engellenecekken diğer yandan müzakerelerin başarılı bir şekilde sonlandırılmasıyla AB, krizin çözümünde önemli bir rol oynamış olacaktır.

Fransa, Rusya ile olan ilişkilerini Ukrayna Krizi'ni ayrı bir yere koyarak sürdürmüştür. Dünyanın değişik coğrafyalarındaki sorunlarla mücadelede Rusya ile işbirliğinin devam ettirilmesine değer veren Fransa bu yaklaşımını, AB ile AB üyesi ülkelere kabul ettirmeye çalışmıştır. Çünkü Rusya ile dünyadaki ve özellikle Suriye ile İran'daki sorunlar konusunda işbirliği yapmak, Fransa'nın ulusal dış politikası açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir (Tertrais, 2014). Bu bağlamda, Rusya'ya karşı ağır yaptırımlara sıcak bakmayan ve konunun diplomasi yoluyla çözülmesini arzu eden Fransa, Suriye ve İran'daki ulusal dış politika hedeflerini gerçekleştirmek için AB'nin Rusya ile işbirliği yapmasını amaçlamıştır. Bu doğrultuda AB'nin özellikle İran ile Batı arasındaki müzakerelerde Rusya ile işbirliği yaptığı görülmektedir. Aynı şekilde Suriye'deki krizin tansiyonunun artması ve Suriyeli mültecilerin Avrupa'ya akın etmeye başlamasıyla AB, Fransa'nın dış politika hedefleri çerçevesinde Ukrayna Krizi'ni ayrı bir durum olarak değerlendirerek İŞİD ile mücadele konusunda Rusya'nın bölgedeki rolünü önemsemeye başlamış ve bu konuda Rusya ile işbirliği yapabileceklerinin işaretlerini

vermiştir. Bunların yanında Rusya ile olan tarihsel ve kültürel bağların koparılmaması ve sosyal etkileşimler, bilimsel paylaşımlar ile eğitsel işbirliklerinin sürdürülmesi önemli görülmüştür. Yaptırımların taraflara vereceği zararları en aza indirecek ve Rusya'nın Avrupa'dan izole edilmesinin önüne geçecek olan bu süreç, asgari düzeydeki kısıtlamalar kadar ekonomik ilişkileri canlandıracak uygulamaları da içermektedir. Bu doğrultuda Fransa, siyasi nüfuzunu, diplomatik kapasitesini ve Rusya ile olan uzun süreli işbirliği deneyimini kullanarak AB düzeyinde etkili bir aktör konumuna yükselmeyi hedeflemiştir.

3.4. Almanya ve Fransa'nın AB Dış Politikası Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi

Ukrayna Krizi, AB'nin Rusya'ya karşı Soğuk Savaş'tan beri izlemiş olduğu geleneksel dış politikanın radikal bir şekilde değişmesine neden olmuştur. Ancak bu değişikliğin hükümetlerarası nitelikteki dış politikada üye ülkelerin temel aktör olduğu bir süreçte gerçekleştiği görülmektedir (Larsen, 2014; Vitkus, 2015; Schmidt-Felzmann, 2014; 2015; Speck, 2015; Forsberg, 2016). İkinci bölümde de açıklandığı gibi, dış politika Maastricht Antlaşması'ndan sonra AB düzeyinde ortak bir politika haline dönüşmüş olsa bile AB düzeyindeki dış politikanın kapsamı hala üye ülkeler tarafından belirlenmektedir (Wong ve Hill, 2011; Miskimmon, 2007; Gross, 2009). Bu durum, zaman zaman AB düzeyinde herhangi bir kararın alınmasını engellese de genel olarak büyük üye ülkelerin veya ulusal dış politikaların tek başına üstesinden gelemeyeceği konularda AB düzeyinde uzlaştıkları görülmektedir. Ukrayna Krizi çerçevesinde AB'nin Rusya'ya karşı izlediği politika, hem büyük üye ülkelerin kendi ulusal tercihlerini AB düzeyine taşıması hem de hiçbir üyenin tek başına üstesinden gelemeyeceği bir kriz olması açısından bir gelişme göstermiştir (Schmidt-Felzmann, 2014; 2015).

Ukrayna Krizi'nin Avrupa güvenlik sistemini ve bütünleşmesini doğrudan tehdit etmeye başlaması, AB üyesi ülkelerin Avrupa düzeyinde izlenecek dış politikaya önem vermeleri sonucunu ortaya çıkarmıştır (MacFarlane ve Menon, 2014). Çünkü Rusya'nın Ukrayna'daki saldırgan tutumu, Avrupalı ülkelerin tek başına mücadele edemeyecekleri bir krizi temsil etmenin yanında özellikle Almanya gibi büyük üye ülkelerin kendi ulusal dış politika çıkarlarını ve tercihlerini Rusya'ya karşı tek başına savunmaları da mümkün gözükmemekteydi. Nitekim Ukrayna Krizi Almanya'nın ulusal dış politikasında büyük bir etki yaratmış ve Almanya, bugüne değin hiç

olmadığı kadar kendi ulusal dış politikasını AB düzeyine taşımayı başarmıştır (Forsberg, 2016; Vitkus, 2015; Speck, 2015). Doğu Avrupa'daki istikrarsızlığın, ekonomik ve siyasi açılardan en fazla Almanya'yı etkileyecek olması, onun AB dış politikasının Rusya'ya karşı şekillenmesinde aktif rol oynamasına neden olmuştur. Ancak kendi dış politikasının AB düzeyinde Avrupalılaşabilmesi için Fransa veya Britanya ikilisinden birinin desteğine ihtiyaç duyması onu, kendi politikasına benzer eğilimde olan Fransa'ya yakınlaştırmış ve bu sayede Rusya'ya karşı Almanya'nın liderliğindeki Fransa da AB dış politikasının lokomotifine konumuna gelmiştir (Speck, 2015a). Bu iki ülkenin tercihleri, bazı farklılıklarına rağmen genel olarak AB dış politikasının temel ilkelerini oluşturmuştur.

Bu bağlamda Almanya, Ukrayna Krizi'ni kendi ulusal çıkarları adına hayati olarak görmüş ve Rusya ile olan siyasi ve ekonomik ilişkilerinden dolayı AB düzeyinde Rusya'ya yönelik dış politikanın oluşumunda öncü rol oynamak istemiştir (Vitkus, 2015, s. 13-14). Daha önce uluslararası sorunlara karşı arka planda kalmayı tercih eden Almanya, Ukrayna Krizi'nde liderliği üstlenerek kendi ulusal politikalarını Avrupa düzeyine taşımış ve bunların Avrupalılaşmasında önemli bir avantaj elde etmiştir (Speck, 2015). Rusya'ya karşı hem yaptırım kararlarının alınması hem de diplomatik yolların ve iletişim kanallarının açık tutulması Almanya'nın en başından beri savunduğu bir strateji olmuştur. Bu çerçevede Almanya, özellikle Soğuk Savaş yıllarını takiben geliştirdiği sivil ve ekonomik dış politika konseptini Avrupa düzeyine taşımakla AB dış politikasının Rusya'ya karşı uygulanmasında önemli bir başarı göstermiştir (Hyde-Price, 2015, s. 610). Britanya, Polonya ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinin daha sert önlemler alınmasını savunmasına rağmen AB'nin daha yapıcı olması ve Rusya'yı tamamen dışlayıcı bir politika izlememesi Almanya'nın kendi ulusal tercihlerini AB'ye taşıyabildiğini kanıtlamıştır. Krizin çözümü konusunda askeri önlemlerin AB düzeyinde kabul görmemesi de Almanya'nın dış politika tercihini yansıtmaktadır.

Almanya'nın Ukrayna Krizi bağlamında AB düzeyine taşıdığı diğer bir ulusal dış politika tercihi ise ABD ile işbirliğinin ve koordinasyonunun sağlanmasıdır. Krizler konusunda AB'nin ABD'den bağımsız hareket etme isteği olsa da Ukrayna Krizi'nin Avrupa güvenliğini ve bütünlüğünü ciddi anlamda tehdit etmesi, AB üyelerinde ABD ile işbirliğinin geliştirilmesi düşüncesini öne çıkarmıştır. Çünkü AB'nin bu krizde baş etmek zorunda kaldığı sorunun doğrudan Soğuk Savaş dönemini

hatırlatması, AB gibi normatif ve sivil temelli bir oluşumun ABD gibi askeri bir süper güçle yakınlaşmasında Almanya'nın rol oynamasını sağlamıştır.

Almanya Ukrayna Krizi'nde öncü konuma gelerek AB dış politikasının oluşumuna etkide bulunmuş olsa bile kendi dış politika tercihlerinin AB düzeyinde kabul edilmesinde Fransa'nın desteğine ihtiyaç duymuştur. Zira AB dış politikasının oluşumunda 'büyük üçlünün' en az ikisinin desteği hayati bir öneme sahiptir (Schmidt-Felzmann, 2008, s. 171). Bu bağlamda Fransa, Almanya'nın önemli bir ortağı olarak kendi ulusal dış politikalarını AB düzeyine taşıyabilmiştir. Fransa, Gürcistan Savaşı'nda olduğu gibi, AB'nin liderliğini üstelenemese de genel olarak kendi yaklaşımlarını Avrupa'ya taşımış ve Almanya kadar olmamakla birlikte AB dış politikasını etkileyebilmiştir (Speck, 2015; Vitkus, 2015; Larsen, 2014). Fransa'nın Ukrayna Krizi'nin diplomatik yollarla çözülmesi konusundaki yaklaşımı, Almanya'nın da desteğiyle AB dış politikasının önemli bir unsuru olmuştur. Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımların uygulanmasına karşı çıkan Fransa, bu tercihini ne Almanya'ya ne de diğer AB ülkelerine kabul ettirmekte başarı göstermiştir. Bu bağlamda Fransa'nın ulusal tercihini Avrupalılaştıramadığını söylemek gerekmektedir.

Fransa'nın AB düzeyine taşımayı başardığı önemli bir husus ise Ukrayna Krizi'nin ayrı bir durum olarak değerlendirilip Rusya ile diğer alanlarda işbirliğinin devam ettirilmesi konusudur (Tertrais, 2014; Speck, 2015a). Bu anlamda Fransa, kendi ulusal dış politikası için Ukrayna'dan daha önemli gördüğü İran ve Suriye Krizlerinde Rusya'nın desteğini alabilmek adına AB'nin Ukrayna Krizi'nde daha yapıcı ve hatta nerdeyse Kırım'ı fiili olarak Rusya'ya bırakmışçasına hareket etmesini sağlamış gibi gözükmektedir. AB'nin İran ile yapılan nükleer müzakerelerinde ve Suriye'deki mülteci konusunda Rusya ile işbirliği içinde olması, Fransa'nın kendi politikalarını Avrupalılaştırdığının göstergesidir. Bu tutumun diğer AB üyesi ülkeler tarafından desteklenmesi, Suriye Krizi sonucunda Avrupa ülkelerine başlayan mülteci konusuyla yakından bir ilişkilidir. Rusya'nın Suriye rejimiyle olan yakın işbirliği ve son olarak Suriye'de İŞİD'e karşı başlattığı askeri operasyon, AB'nin bölgenin istikrar kazanması ve bu sayede mülteci krizinin çözülmesi konusunda Rusya'ya destek vermesini sağlamıştır. Dolayısıyla Fransa'nın Ukrayna'ya rağmen AB'yi Rusya ile işbirliği yapma konusunda ikna ettiği düşünülebilir.

Sonuçta Almanya ve Fransa, kendi dış politikalarını AB düzeyine taşıyarak AB düzeyinden ulusal düzeye doğru oluşacak uyum baskısını azaltmak istemişlerdir. Ancak AB düzeyinde oluşan ortak dış politika, bu ülkeleri son iki yıldır önemli derece etkilemeye başlamıştır. Buna koşut olarak son bölümde, AB düzeyinde oluşan dış politikanın Almanya ve Fransa ulusal dış politikalarına olan etkisi incelenecektir. Bu iki ülkenin AB'nin Rusya politikasına uyum süreci tartışmaya açılacak ve AB dış politikası oluşturma konusundaki etkinliklerinin kendi dış politikalarına olan yansımaları gösterilmeye çalışılacaktır.

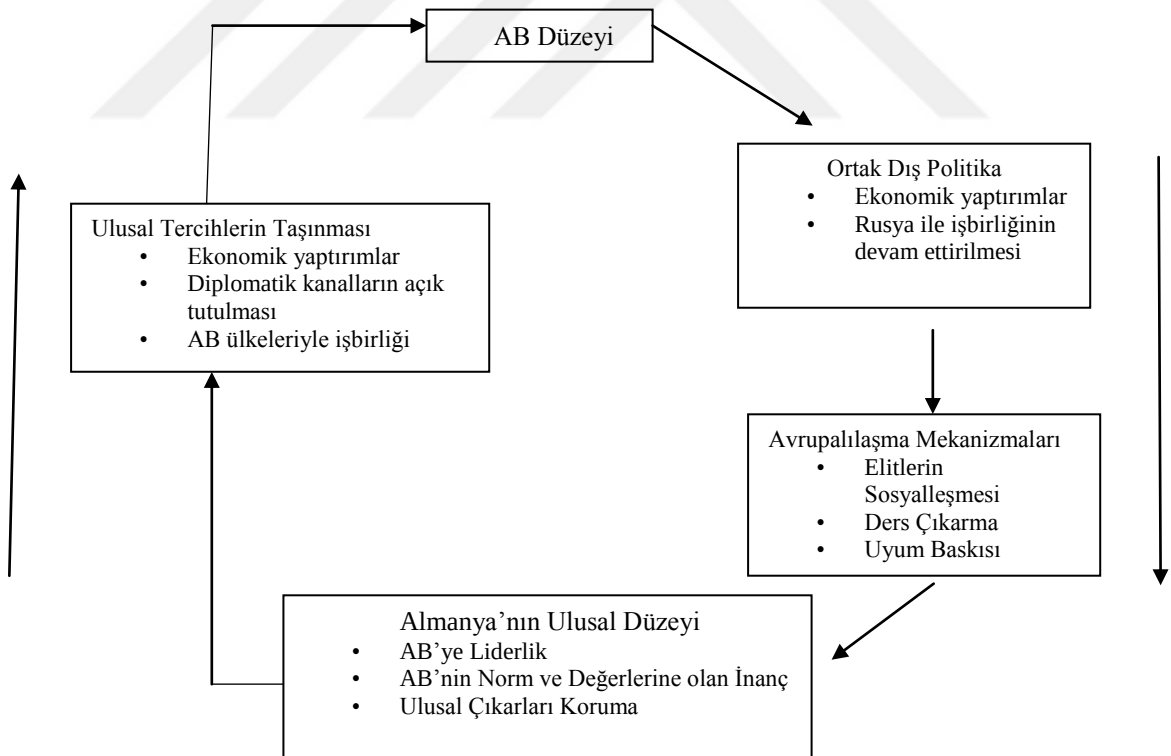
BÖLÜM IV

UKRAYNA KRİZİ ÇERÇEVESİNDE ALMANYA VE FRANSA’NIN ULUSAL DIŞ POLİTİKALARININ AVRUPALILAŞMASI

Ukrayna Krizi’nden sonra AB’nin Rusya’ya yönelik dış politikasının önemli oranda bir değişime uğraması, AB üyesi ülkelerin ulusal dış politikalarının da etkilenmesine yol açmıştır. AB dış politikasının 1992 Maastricht Antlaşması ile AB kurucu anlaşmalarının kapsamında yer almaya başlaması böyle bir etkinin oluşmasını sağlamıştır. Zira AB dış politikası, Maastricht Antlaşması’ndan sonra üye ülkeler üzerinde hukuki olarak bağlayıcılığı olan bir politika alanına dönüşmüştür. Böylece AB düzeyinde alınan dış politika kararları, AB’ye uyum sağlanması yönünde üye ülkelerin doğrudan etkilenebilmesini mümkün hale getirmiştir. AB dış politikasının hükümetlerarası niteliğinden dolayı üye ülkelerin AB düzeyindeki dış politikaya uyum sağlamaları Avrupalılaştırmanın farklı mekanizmaları aracılığıyla gerçekleşebilmiştir. AB düzeyindeki dış politikanın halâ üye ülkelerin kontrolünde olması, ulusal düzeydeki değişimin sadece AB düzeyinde oluşan uyum baskısıyla mümkün olmasını engellemektedir. Bu uyum baskının oluşabilmesi ve ulusal düzeyde bir karşılık bulabilmesi için dış politika elitlerinin AB düzeyinde sosyalleşmesinin ve önceki krizlerden çıkarılan derslerin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu şekilde ulusal egemenliğin hassas noktası olarak görülen dış politika alanında değişiklik yaşanması olanaklı hale gelebilmektedir. Ukrayna Krizi’nden sonra AB’nin Rusya’ya karşı izlediği dış politikanın şekillenmesinde öncü rol oynayan Almanya ve Fransa’nın ulusal dış politikalarının AB dış politikasından nasıl ve ne derecede etkilendikleri bu kapsamda incelenecektir. Böylece üye ülkeler temel aktör olsa bile dış politika alanındaki Avrupalılaştırmanın salt aşağıdan yukarı yönlü olmadığı, aynı zamanda yukarıdan aşağı yönlü bir şekilde gerçekleştiği gösterilmiş olacaktır.

4.1. Almanya Dış Politikasının Avrupalaşması

Almanya'nın Ukrayna Krizi ile birlikte AB düzeyinde daha aktif rol oynamaya başlaması ister istemez Alman dış politikasının AB düzeyinde oluşan dış politikadan etkilenmesini beraberinde getirmiştir (Neukirch ve Repinski, 2014). Çünkü Almanya'nın Ukrayna Krizi'nde AB dış politika oluşturma sürecine daha fazla katılması, Alman ulusal dış politikasında önemli ölçüde bir değişimin yaşanmasını sağlamıştır. Aşağıdaki şekilde de görüleceği üzere, Almanya'nın kendi ulusal tercihlerini AB düzeyine taşımaya çalışması, daha sonraki süreçte AB düzeyinde oluşan dış politikanın ulusal politika üzerinde yukarıdan aşağı yönlü bir etkinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ukrayna Krizi çerçevesinde AB'nin Rusya'ya karşı belirleyeceği dış politikayı oluşturma sürecinde etkili bir aktör olmayı başaran Almanya, Avrupa düzeyinde oluşan politikalar sonrasında bunlardan etkilenen bir aktör haline dönüşmüştür. Bu doğrultuda Almanya, kendi ulusal dış politikasını Avrupa düzeyinde oluşan politikaya göre uyumlu hale getirmek zorunda kalmıştır.

Şekil 4. 1. Almanya'nın Ulusal Dış Politikasının Avrupalaşması Süreci

Kaynak: Şekil, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu bağlamda Almanya ulusal dış politikasının Avrupa düzeyindeki dış politika ile uyumlu hale gelmesi ya da başka bir ifadeyle Avrupalılaşması, sadece Avrupalılaşmanın oluşturduğu uyum baskısıyla değil, dış politika elitlerinin sosyalleşmesi ve daha önceki krizlerden elde edilen tecrübelerle gerçekleşmiştir. Zira ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasında AB, dış politika ile ilgili doğrudan ve spesifik olarak bir kural belirleyememektedir. Üye ülkeler, AB dış politikasının oluşması için öneriler sunmakta ve yine üye ülkelerin kendi iç dinamikleri sonucunda ulusal politika ve kurumların AB ile uyumlu olduğu görülmektedir. Elbette bu iç dinamikler, ulusal dış politikayı yönlendirme gücüne sahip dış politika elitlerini ve daha önceki krizlerden çıkarılan dersleri kapsamaktadır (Wong, 2006; Wong ve Hill, 2011; Pomorska, 2008). Dolayısıyla Ukrayna Krizi çerçevesinde AB, doğrudan üye ülkelerin uyum sağlaması için bir dış politika kurgulayamamıştır. Almanya başta olmak üzere diğer üye ülkeler, AB düzeyinde kendi tercihleri doğrultusunda Rusya'ya karşı bir dış politika meydana getirmiştir. AB düzeyinde oluşan bu politika neticesinde üye ülkeler AB ile uyumlu hareket etmek zorunda kalmışlardır. Almanya'nın ulusal düzeydeki uyumu ise dış politika yapıcı elitlerin ulusal düzeydeki diğer aktörleri ikna etmesi ve Gürcistan Savaşı sırasında Rusya'ya karşı izlenen dış politikanın başarısızlığından çıkarılan derslerle mümkün olmuştur. Böylece ulusal tercihlerin AB düzeyine taşınmasıyla aşağıdan yukarı yönlü olan Avrupalılaşma, AB düzeyinde oluşan politikaların ulusal politikaları etkilemeye başlamasıyla yukarıdan aşağı yönlü bir hale gelmiştir.

4.1.1. Uyum baskısı

Ukrayna Krizi çerçevesinde Avrupalılaşmanın oluşturduğu uyum baskısı, diğer AB ülkelerinin ulusal dış politikalarında olduğu gibi Almanya'nın ulusal dış politikası üzerinde de bir etki ortaya çıkarmıştır (Forsberg, 2016; Hyde-Price, 2015; Speck, 2015; Schwarz, 2014; Larsen, 2014). AB üyesi ülkelerin Ukrayna Krizi'nde Rusya'ya karşı ortak tutum takınarak AB düzeyinde Rusya'ya rağmen bir karar alma yönündeki eğilimleri, üye ülkeler için bağlayıcı bir dış politika kararının tesis edilebileceğini göstermiştir (Schmidt-Felzmann, 2015, s. 49). Bundan dolayı üye ülkeler, AB'nin Ukrayna Krizi'nde Rusya'ya yönelik dış politikasının belirlenmesi sürecinde kendi politik tercihlerini AB'nin bağlayıcı bir hükmü olması için Brüksel'e taşımaya çalışmışlardır. Üye ülkelerin amacı, Rusya karşısında uygulanacak dış politika konusundaki adaptasyon baskısını ve uyum maliyetini en aza indirmektir.

Nitekim AB düzeyindeki politikaların oluşmasında ve kararların alınmasında üye ülkeler ne kadar etkili olurlarsa AB düzeyi ve ulusal düzey arasındaki uyumsuzluğun derecesi o kadar düşük olacaktır (Börzel ve Risse, 2003; Cowles v.d. 2001). Böylece ulusal düzeyde AB'ye uyumdan kaynaklanacak maliyetin azalması ve uyum yönünde ortaya çıkabilecek direncin kırılması sağlanacaktır.

Bu bağlamda Almanya, Rusya'ya karşı AB düzeyinde belirlenen dış politika yapımı sürecinde kendi dış politika tercihlerini AB düzeyine taşıyarak Heritier'in (2001) de işaret ettiği gibi, Avrupalılaştırmanın meydana getireceği uyum baskısı derecesini en aza indirmeye çalışmıştır. Almanya, Soğuk Savaş yıllarından bu yana uluslararası politikada ekonomik ve siyasi araçları kullanarak güvenliği ve istikrarı yayma ve teşvik etme politikasını, AB düzeyindeki Rusya ile ilgili politikanın temel ilkesi haline getirmek için çaba göstermiştir. Zira Almanya, Rusya'ya karşı uzun yıllar boyunca ekonomik ve siyasi araçlar çerçevesinde bir dış politika inşa etmiştir (Petermann, 2006; Hofhansel, 2005; Flenley, 2013). AB'nin Rusya hakkındaki politikasını, Almanya'nın benimsemesi halinde ulusal dış politikada bir değişiklik yapılmasına gerek kalmayacaktır. Buna karşın askeri yöntemlere başvurulması ya da Rusya ile işbirliğinin askıya alınması gibi önlemler, Almanya'nın ulusal dış politikası üzerinde önemli değişiklik taleplerini ortaya çıkaracaktır. Böyle bir talebin ulusal düzeyde kabul görmesi ise mümkün gözükmemiştir. Çünkü Almanya'nın stratejik kültürü ve uluslararası ilişkiler içinde devletin rolüne ilişkin yaygın ortak normlar, değerler ve tutumlar²⁴ dış politikada köklü değişikliklerin yaşanmasına izin vermemektedir (Risse-Kappen, 1991, s. 488; Hanisch, 2015, s. 60).

²⁴Almanya'nın dış politikasının dayandığı temeller, Avrupa ve Atlantik ötesi ortaklık üzerine kurulmuştur. Uluslararası politikada sivil ve ekonomik güç ön plana çıkarılmaya çalışılır. Uluslararası krizler karşısında ise tek taraflı değil, tersine çok yönlü bir şekilde devletlerle işbirliği içinde ve kriz bölgelerine müdahale gibi zorunlu durumlarda uluslararası hukukun meşru gördüğü usuller çerçevesinde hareket etmenin tercih edildiği görülmektedir. Almanya, sivil bir güç ekseninde uluslararası amaçlara ulaşmada diğer aktörlerle işbirliği yapılmasını, ulusal çıkarların korunması için askeri yöntemler yerine ekonomik ve diplomatik araçların kullanılmasını siyasal kültürün bir parçası haline getirmiştir. Almanya, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkardığı derslerle devletin uluslararası ilişkilerdeki rolünü barış, güvenlik, refah ve demokrasinin gelişmesine katkı sağlamak ve bunları desteklemek şeklinde belirlemiştir. Bunun dışında ulusal çıkarlarını korumak için askeri yöntemlere başvurmadan kaçınan Almanya, askeri gücü sadece kendi ekonomik ve siyasi araçlarının kullanılması için koruyucu işlevi olan bir konumda tutmuştur. Bu konuda detaylı bilgi için Bkz: İbrahim Canbolat, (2003). *Almanya ve Dış Politika*. İstanbul: Alfa Yayıncılık; Jan Henrik Petermann, (2006). *German Foreign Policy and the Concept of 'Civilian Power'*. Norderstedt: Grin Verlag; Clause, Hofhansel, (2005). *Multilateralism, German Foreign Policy and Central Europe*. Oxon: Routledge. Volker, Rittbergen, *German Foreign Policy Since Unification: Theories and Case Studies*, Manchester: Manchester University Press.

Ukrayna Krizi'nde Almanya, Doğu Avrupa ve Rusya'daki ulusal çıkarları nedeniyle AB'ye liderlik etmek istemiştir (Speck, 2015a; 2015b; Schwarz, 2014; Larsen, 2014; Neukirch ve Repinski, 2014). Ancak Almanya'nın bu liderliği üstlenebilmesi, ulusal düzeyde politika değişikliği gerektirmeyecek bir duruma bağlıdır. Ulusal aktörler, Almanya'nın Ukrayna Krizi'ndeki liderliğinin, uluslararası politikada daha önce takip edilen ilkeler çerçevesinde olmasına özen göstermişlerdir. Nitekim Kırım'ın ilhakından sonra Alman Federal Meclisi Bundestag'ta Ukrayna Krizi ile ilgili alınan kararlar, bu eğilimi ortaya koymuştur. Bundestag'taki görüşmelerde Başbakan Merkel, Almanya'nın uzun yıllar boyunca Rusya'ya karşı izlediği politika ve sahip olduğu kapasite ölçüsünde bir politikaya destek vermiştir. Bu bağlamda Merkel, ekonomik bir güç olarak Almanya'nın Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımlarını onaylarken Ostpolitik²⁵ kapsamında Rusya ile geliştirilen işbirliğinin devam ettirilmesinden yana olmuştur (Hyde-Price, 2015, s. 608-609). Koalisyon ortağı olan Sosyal Demokrat Partili (SDP) Dışişleri Bakanı Frank Walter Steinmeier, Ukrayna Krizi'nden sonra Avrupa ve Rusya arasındaki ilişkilerin artık eskisi gibi olamayacağını belirterek askeri güvencelerin, ekonomik ve siyasi baskıların gerekli olduğunun altını çizmiştir (Steinmeier, 2014). Ancak hiçbir şekilde Rusya'nın tamamen izole edilmemesine ve iletişim kanallarının açık tutulmasına vurgu yapmıştır. Muhalefet partilerinden Yeşiller Partisi ise Rusya'ya karşı izlenecek politikanın, demokrasi ve insan haklarını kapsayan 'değer odaklı' bir yapıya sahip olmasını desteklemiştir. Yeşiller Partisi lideri Cem Özdemir, Rusya'nın uluslararası hukuku ihlali karşısında ekonomik yaptırımların uygulanmasının kaçınılmaz olduğunu, ancak Almanya'nın yapıcı ve işbirliğine dayalı dış politikasının krizin çözümünde daha önemli bir rol oynayacağını açıklamıştır (Forsberg, 2016, s. 33).

Böylece Bundestag'da Rusya'ya karşı ekonomik yaptırım kararları kabul edilmiştir (Bundestag, 2014). Ekonomik yaptırım kararlarının alınması, genel olarak Almanya'nın uluslararası politikada takip ettiği sivil ve ekonomik güç ilkelerine dayalı bir dış politikanın yansımasıdır. Almanya, ekonomik araçları uluslararası krizlerde önemli bir dış politika unsuru olarak sıklıkla kullanmaktadır. Bu nedenle Ukrayna Krizi, Almanya açısından ulusal düzeyde önemli bir dış politika değişikliğini gerektirmemiştir. Rusya ile olan ekonomik ilişkilerden dolayı bazı siyasi partiler -Demokratik Sosyalist Parti gibi- ekonomik yaptırımlara karşı

²⁵ Ostpolitik hakkında daha önce yapılan açıklama için Bkz: İkinci bölüm, s. 61.

çıkışlardır (Forsberg, 2016, s. 33). Ancak Almanya'nın Rusya'yı dünya ekonomisinden dışlayan bir ekonomik yaptırımı tercih etmemesi, ulusal düzeydeki bu tepkilerin sınırlı olmasını sağlamıştır. Rusya'ya karşı uygulanan ekonomik yaptırımların Almanya'nın ulusal dış politikasına iki olumlu katkısı olmuştur. Bunlardan birincisi, ekonomik yaptırımların belirli alanları kapsamaması nedeniyle Alman ekonomisine önemli bir maliyet getirmemesidir. (Hartel, 2014, s. 5). Bu ise Almanya'nın ekonomik yaptırımları, ulusal düzeyde bir dış politika aracı olarak kullanmasına imkân vermiştir. İkinci katkı ise Almanya'nın Rusya'yı izole etmemesi sayesinde Soğuk Savaşın sona ermesinden beri uygulanan işbirliğine dayalı dış politikanın sürmesi olmuştur. Almanya'nın sınırlı ekonomik yaptırım tercihi, Rusya ve Batı arasında iletişim kanallarının ve diplomatik yolların açık tutulmasını beraberinde getirmiştir. Minsk-1 ve Minsk-2 ateşkes anlaşmalarının imzalanması ile krizin çatışma düzeyinden ekonomik ve diplomatik düzeye çekilebilmesi de gerçekleşmiştir (Speck, 2015b).

Almanya'nın ulusal tercihlerini AB düzeyine taşıması ve AB dış politikasının bağlayıcı bir hükmü haline getirmesi, yüksek bir uyum baskısıyla karşı karşıya kalmasını engellemiştir. Uyum baskısının oluşmaması ise Almanya'nın dış politikasında bir değişikliği gerektirmemiştir. Zira AB'nin bu politikası Almanya'nınki ile örtüşmüştür. Ekonomik yaptırımların Rusya ile işbirliğini engelleyici nitelikte olmaması ve krizin çözümü konusunda iletişim kanallarının açık tutulmasını incelemesi, ulusal aktörler arasında AB politikasına uyum yönünde bir direncin oluşmasını önlemiştir. Çünkü ulusal düzeyde ve AB düzeyinde Rusya'ya yönelik politika genel olarak Almanya'nın uluslararası politikada izlemiş olduğu sivil ve ekonomik gücü esas almıştır.

Ukrayna Krizi sonrası Avrupa'nın güvenliği konusunda özellikle Baltık ülkelerinin askeri seçenekleri ön plana çıkarmaya çalışması, Almanya tarafından olumlu karşılanmamıştır (Vitkus, 2015; Schmidh-Felzmann, 2014; Forsberg, 2016). Çünkü Almanya, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana sivil ve ekonomik gücü daha önemli gören buna karşın askeri güç yönünden Fransa ve Britanya'ya göre zayıf bir AB ülkesi konumundadır (Miskimmon 2007, s. 107). Bunun da ötesinde Alman ordusu, 1990'lı yılların sonuna doğru Anayasal sınırlandırmalar kaldırılarak ülke dışında görevlendirilse de Alman kamuoyu, hala ordunun uluslararası krizlerde sivil amaç haricinde görevlendirilmesine karşı çıkmaktadır (Hyde-Price, 2015, s. 606).

Dolayısıyla Almanya, AB düzeyinde belirlenecek Rusya'ya yönelik dış politika konusunda kendi dış politikasının temel ilkeleri olan diplomasiyi ve ekonomik gücü merkeze yerleştirerek ulusal dış politikası üzerinde Avrupalılaştırmanın oluşturacağı uyum baskını azaltmayı hedeflemiştir. Ukrayna Krizi'nden sonra AB'nin Rusya ile ilişkilerini yeniden tanımlamasına rağmen krizin çözümü konusunda askeri seçenekleri gündem dışı tutması, Almanya'nın ulusal dış politikasında bir uyum baskısı oluşmasını engellemiştir.

Buna karşın Almanya'nın Ukrayna Krizi'nde aktif rol oynamak istemesi, Alman dış politikasında bir reform baskısını açığa çıkarmıştır (Neukirch ve Repinski, 2014; Schwarz, 2014; Hyde-Price, 2015; Larsen, 2014). Ukrayna Krizi ile birlikte Almanya'nın uluslararası sorunlara karşı artık arka planda kalarak pasif bir dış politika izlemesinin mümkün olmadığı görülmüştür. Almanya'nın bir yandan ekonomik kriz nedeniyle AB'nin *de facto* lideri konumuna gelmesi, öte yandan Britanya ve Fransa'nın Ukrayna Krizi'ne müdahale konusunda isteksiz davranması, uluslararası krizler karşısında gerekli sorumluluğu almasını ve daha aktif rol oynamasını zorunlu hale getirmiştir (Speck, 2015b). Almanya'nın uzun yıllar boyunca benimsediği 'bekle ve gör' şeklindeki dış politika seçeneği yerine AB politikasının oluşturulmasında etkinleşerek krizler karşısında kuralları kendisinin belirlediği ya da en azından belirlemeye çalıştığı bir dış politikaya doğru değişimin gerekliliği kaçınılmaz olmuştur (Hyde-Price, 2015, s. 606). Bu da Almanya'nın mevcut dış politika doktrinini değiştirme baskısını ortaya çıkarmıştır. Ukrayna Krizi'nde AB'nin liderliğini üstlenmesi ile Almanya, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri izlemiş olduğu pasif politikaları terk etmeye başlamıştır.

Ukrayna Krizi sonucu AB düzeyinde oluşan dış politika -en azından prosedürel olarak- Alman ulusal dış politikasında yüksek bir uyum baskısı meydana getirmemiştir. Elbette böyle bir uyum baskının oluşmaması Almanya'nın Rusya'ya karşı uzun süredir takip ettiği işbirliğine dayalı dış politikanın temel ilkelerinin AB düzeyine başarılı bir şekilde taşınması sayesinde mümkün olmuştur. Böylece ulusal düzeydeki aktörler, AB dış politikasına uyum sağlamakta zorluk çekmemişlerdir. Ancak Almanya'nın dış politika doktrinini üzerinde önemli bir uyum baskısı gündeme gelmiştir. Çünkü Almanya, Ukrayna Krizi ile birlikte AB'ye liderlik etme konusunda bir zorunlulukla karşı karşıya kalmış ve İkinci Dünya Savaşı'ndan beri devam eden pasif dış politika geleneklerini bir kenara koyarak aktif bir dış politika yapımı

sürecine dâhil olmuştur. Bu bağlamda Almanya, kendi dış politika tercihlerini etkin bir şekilde AB düzeyine taşıırken dış politika elitlerinin devletin uluslararası ilişkilerdeki rolüne ilişkin ortak normlar, değerler ve tutumlar konusundaki kimliklerini derinden etkileyecek bir pozisyon ortaya çıkmıştır.

4.1.2. Dış politika elitlerinin sosyalleşmesi

Ukrayna Krizi'nde, Almanya'nın ulusal dış politikasının Avrupalılaşmasında dış politika yapıcı elitlerin Avrupa düzeyinde sosyalleşmesinin önemli bir rolü olmuştur (Larsen, 2014; Hyde-Price, 2015; Speck 2015b; Forsberg, 2016). Almanya'nın Rusya'ya karşı uzun yıllar boyunca izlediği bütünleştirici ve işbirliğine dayalı dış politikanın değişmesinin yanında ilk defa büyük bir uluslararası krizin yönetimine liderlik etmesinin sadece AB'nin etkisiyle ya da uyum baskısıyla açıklanması oldukça zordur. Bu nedenle Alman dış politika elitlerinin AB politikasına uyum yönündeki istekleri ve kararlılıkları da göz önüne alınmalıdır. AB dış politikasının hükümetlerarası yapısından dolayı Avrupalılaşmanın üye ülkeler üzerinde bir uyum baskısı oluşturabilmesi için Avrupa düzeyinde ortak bir karara varılması gerekmektedir (Wong ve Hill, 2011; Gross, 2009; Miskimmon, 2007). Böyle bir karar ise genellikle üye ülkelerin dış politika elitlerinin ulusal düzeyde ve Avrupa düzeyindeki etkileşimlerine bağlıdır. AB düzeyinde özellikle Rusya'ya karşı bir kararın alınarak AB dış politikası haline getirilebilmesi, Rusya ile yoğun siyasi ilişkileri olan Alman dış politika elitlerinin Topluluk normlarını ve politika paradigmalarını benimsemesi ve bu doğrultuda hem diğer üye ülkeleri hem de kendi kamuoylarını ikna etmesi ile mümkün olmuştur (Hyde-Price, 2015, s. 602).

Alman dış politika elitlerinin Ukrayna Krizi'nin ulusal çıkarları için hayati bir önem taşıdığını düşünmeleri, ulusal dış politikadaki değişimi tetiklemiştir. Ukrayna Krizi'nin erken evresinde Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck'un 2014 Münih Güvenlik Konferansı'ndaki konuşmasında "Alman siyasetçilerin küresel sorunlar karşısında yüzünü başka bir tarafa çevirmek için bir bahane olarak Almanya'nın 'tarihi suçunu' kullanmayı bırakmasını" vurgulaması, Alman dış politikasında bir değişimin gerekliliğini ortaya koymuştur (Gauck, 2014). Gauck (2014), Almanya'nın dış politika alanında küresel sorunlarla yüzleşmesi ve sorumluluk almasının artık kaçınılmaz olduğunu bir kez daha anımsatmıştır. Gauck'un bu konuşmasından sonra Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier ve Savunma Bakanı Ursula von der Leyen de Almanya'nın uluslararası krizlere daha aktif bir şekilde müdahil olmasını

savunmuşlardır. Örneğin, Savunma Bakanı Leyen “Almanya gibi bir ülke için ne güvenlik konularının ne de insani perspektiflerin kayıtsız kalınacak bir seçenek olmaması gerektiğini” belirterek Alman dış politika yaklaşımının değişmesini öngörmüştür (Von der Layen, 2014). Dışişleri Bakanı Steinmeier de “Almanya’nın bir kenarda oturup dünya siyasetini takip edemeyecek kadar büyük bir ülke olduğunu ve diğer ülkelerin de Almanya’nın uluslararası ilişkilerde daha fazla sorumluluk almasını beklediklerini” söyleyerek Almanya için daha aktif bir dış politika çağrısında bulunmuştur (Steinmeier, 2014).

Alman dış politika yapıcı elitlerinin bu yaklaşımı, daha önce karşılaşılmamış bir durumu ortaya çıkarmıştır. Çünkü bu elitlerin geleneksel Alman dış politikasının değişmesi için hiç bu kadar istekli oldukları görülmemiştir. Miskimmon’un da altını çizmiş olduğu gibi, daha önce Alman dış politika elitlerinin uluslararası krizlere müdahale konusunda genel olarak bir isteksizlik gösterdikleri ve ekonomik baskılar tarafından yönlendirilen fayda maliyet esasına göre hareket etmeyi tercih ettikleri bilinmektedir (Miskimmon, 2012, s. 393). Ülke içindeki siyasi hesapların dış politika üzerinde ayrıcalıklı bir konumu vardır ve koalisyon hükümetleri, bu konular ekseninde dış politikayı şekillendirmektedir. Öyle ki koalisyon üyelerinin dış politika konusunda farklı düşündükleri durumlarda Alman dış politikasının daha ihtiyatlı, kısıtlamalar içeren ve içine kapanık bir hal aldığı görülmektedir. Örneğin, Merkel’in ikinci döneminde Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Guido Westerwelle’nin AB dış politikasına yaklaşımı Merkel’den farklı olmuştur. Bu farklılık ise Alman dış politikasının Libya ve Suriye gibi konulara müdahil olmasının önüne geçmiştir. Merkel’in dış politika danışmanı Christoph Heusgen, Almanya’nın bu konularda daha aktif bir dış politika izlemesi gerektiğini vurgulasa da Merkel, dış politika alanında daha mutedil davranan Dışişleri Bakanı ile karşı karşıya gelmemek adına bu krizlerde Almanya’nın rolünü ön plana çıkarmamaya çalışmıştır (Hyde-Price, 2015, s. 602).

2014 Münih Güvenlik Konferansı’nda Alman dış politika elitlerinin yaptığı konuşmalar, Alman dış politikasında daha somut değişikliğe gidilmesi ile ilgili bir konsensüsün oluştuğunu göstermiştir (Forsberg, 2016; Hyde-Price, 2015; Speck, 2015b; Neukirch ve Repinski, 2014). Bunun özellikle koalisyon hükümetinde yer alan partilerin dış politika elitleri arasında olduğu belirtilmelidir. Nitekim Aralık 2013 tarihinde kurulan koalisyon hükümetindeki Sosyal Demokrat Partili Steinmeier

ve Hristiyan Demokrat Partili Leyen, daha aktif bir dış politika izlemek istemiştir. Steinmeier ve Leyen'in bu arzusuna rağmen Başbakan Merkel, aktif güvenlik ve savunma politikasına destek vermemiştir (Hyde-Price, 2015, s. 603). Merkel'in bu yaklaşımı, Steinmeier ve Leyen'in Ocak 2014'te Mali ve Orta Afrika Cumhuriyetindeki AB operasyonlarında Almanya'nın rolünü artırmak için yapmış oldukları öneride belirginlik kazanmıştır. Merkel bu öneriyi, ne tamamen reddetmiş ne de tamamen kabul etmiştir (Neukirch ve Repinski, 2014). Ancak Steinmeier ve Leyen, aktif bir dış politikanın yalnızca Almanya'nın kendi çıkarları için değil, dünyadaki demokrasi ve insan haklarının gelişmesi adına önemli olduğunu ileri sürmüştür. Steinmeier ve Leyen'e bir destek de muhalefette bulunan Yeşiller Partisinden gelmiştir. Daha önce Libya Krizi'ndeki pasif dış politikayı eleştiren Yeşiller Partisi lideri Cem Özdemir, Steinmeier ve Leyen'in demokrasi ve insan hakları konusundaki düşüncelerine katıldığını söylemiştir. Hükümetin ve muhalefet partilerinin beklentileri karşısında Merkel, aktif dış politikaya ilişkin tutumunu değiştirmiştir. Böylece Almanya, Mali ve Orta Afrika Cumhuriyetindeki AB operasyonlarında askeri personel ve teçhizat desteği sunmaya başlamıştır. Bu destek, küçük bir adım olarak görülse de Almanya'nın Avrupa güvenlik ve savunma politikalarında daha fazla etkin olacağının sinyalidir (Hyde-Price, 2015, s. 603-604).

Şubat-Mart 2014'te yaygınlaşan gösteriler ve yaşanan can kayıpları sonucu Ukrayna Krizi'nin büyümesiyle Almanya, arabulucu olarak rol üstlenmeye hazır bir görüntü çizmiştir (Larsen, 2014; Gressel, 2015; Speck, 2015b). Merkel, daha önce Libya ve Suriye'deki iç savaşa müdahale konusunda isteksizlik göstermesine rağmen Ukrayna Krizi'nde aktif olmaya karar vermiştir (Speck, 2015b). Merkel'in bu tutumunda özellikle Steinmeier ve Leyen'nin büyük katkısı olmuştur. Steinmeier ve Leyen, her ne kadar koalisyonun iki farklı partisini temsil etseler de Ukrayna Krizi'ni Almanya'nın ulusal çıkarları açısından oldukça önemsemişlerdir. Steinmeier, Ukrayna Krizi'ne Rusya ile olan diplomatik ilişkilerle ticari, kültürel ve tarihsel işbirliği yönünden değer atfederken Leyen, güvenlik ve dış politika açısından yaklaşmıştır (Hyde-Price, 2015, s. 608). Ancak her iki Bakan da krizin çözümünde Almanya'nın ön planda olmasını arzulamışlardır. Hatta Rusya ile yoğun ekonomik ilişkilere karşın Almanya'nın etkili bir aktör olması için AB düzeyinde belirlenen ekonomik yaptırımlara destek vermişlerdir. Hükümet üyelerinin bu beklentisi Merkel'i, Libya Krizi'nde olduğu gibi AB politikalarından uzaklaşan bir tavrın

aksine daha etkili bir politika üretmeye zorlamıştır. Almanya, AB düzeyinde belirlenen politikalar kapsamında, Rus bankalarının Alman sermaye piyasalarına erişimlerini kısıtlamış, silah satışını, petrol ve doğalgaz sektöründe kullanılan ileri teknoloji transferlerini de askıya almıştır (EEAS, 2015). Ayrıca Almanya, AB, NATO ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) arasında koordinasyon görevini üstlenmeye başlamıştır. Hükümetin önemli dış politika elitlerinin ortak bir gündeme sahip olması, Almanya'nın daha aktif bir dış politika izlemesine olanak sağlamıştır.

Ukrayna Krizi'nde Alman dış politika elitlerinin istekleri ve kararlılıkları, ulusal düzeyde dış politikanın Avrupalılaşmasının en önemli katalizörü olmuştur. Ukrayna Krizi çerçevesinde ulusal politikanın Avrupalılaşması ise Checkel'in (2005) de belirtmiş olduğu gibi, dış politika elitlerinin "stratejik sosyalleşmesi"²⁶ ve "uygunluğa bağlı sosyalleşmesiyle" mümkün olmuştur. Ulusal dış politika elitlerinin stratejik sosyalleşmesi, ulusal tercihlerin ve çıkarların değiştirilmeden ya da çok sınırlı derecede değiştirilerek fakat yüksek risk ve maliyetler altına girilmeden, AB düzeyinde ulusal hedeflerin gerçekleştirilmesidir. Alman dış politika elitleri de yüksek risk ve maliyet yüklenmeden Almanya'nın Ukrayna Krizi'nde daha aktif bir dış politika üretebilmesi için en uygun yolun AB dış politikası olduğunu görmüşlerdir. Nitekim AB dış politikasının ekonomik yaptırımları ve diplomasiyi öncelemesi, Alman dış politika elitlerinin ulusal tercihleri ve çıkarlarıyla örtüştüğü için bir değişikliğe neden olmamıştır. Elbette birtakım ulusal tercihler Rusya ile olan yoğun ekonomik ilişkiden dolayı olumsuz etkilenmiştir (Forsberg, 2016; Vitkus, 2015; Galbert, 2015; Hartel, 2014). Ancak Alman dış politika elitleri, ulusal düzeyde Almanya'nın küresel sorunlarla yüzleşmesi ve sorumluluk alması yönündeki hedeflerini gerçekleştirmişlerdir. Bununla birlikte Rusya ile doğrudan bir mücadeleye girilmediği ve iletişim kanalları açık tutulduğu için yüksek bir risk ve maliyetle de karşı karşıya kalınmamıştır. Dahası kendi ulusal hedeflerine ulaşan Almanya, AB düzeyinde eskisi gibi gerekli sorumlulukları alacağını göstererek üye ülkeler ile

²⁶ Stratejik Sosyalleşme ve Uygunluğa Bağlı Sosyalleşme, Checkel (2005) tarafından ulusal politikaların Avrupalılaşması için kavramlaştırılmıştır. Bunlar, özellikle ulusal politikaların şekillenmesinde etkili olan aktörlerin neden ve hangi şekilde AB politikalarını içselleştirdikleri ya da içselleştiremediklerini açıklamaktadır. Bu bağlamda Ukrayna Krizi'nde üye ülkelerin AB dış politikasındaki değişimini aktarabilmek için bu konu daha önce birinci bölümde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

zayıflayan işbirliğini ve kaybolan güveni yeniden tesis etmek için önemli bir stratejik fırsatı da yakalamıştır (Hyde-Price, 2015; Forsberg, 2015; Speck, 2015b).

Alman dış politika elitlerinin AB düzeyinde Rusya'ya karşı oluşturulan dış politikaya uyum sağlaması, Checkel'in (2005) ikinci tür sosyalleşme olarak nitelendirdiği, AB politikasının uygunluğuna olan inançlarından kaynaklanmıştır. Bu sosyalleşme türünde genel olarak AB düzeyindeki çıkarlar, ulusal çıkarlardan daha önemli görülmüştür. Bu nedenle Avrupa bütünleşmesine olan inanç, ulusal aktörlerin tercihlerini değiştirmede oldukça etkilidir. Ulusal dış politika yapıcı elitlerin AB politikasının uygunluğuna olan inançları, ulusal düzeydeki dış politikanın değişmesi için önemli bir itici güçtür. Bu bağlamda Ukrayna Krizi'nin ilk evresinde Alman dış politika elitleri, Rusya ile olan ekonomik ve siyasi ilişkilerin zarar göreceği kaygısıyla ulusal çıkarları daha çok ön planda tutmuşlardır. Bu nedenle Alman dış politika elitleri, krizin ilk aşamasında ekonomik yaptırımlar yerine ikili ilişkileri kullanarak krize çözüm bulmaya çalışmışlardır (Forsberg, 2016, s. 31). Fakat Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ve M17 sefer sayılı uçağın düşürülmesi, Alman dış politika elitlerinin ve ulusal aktörlerin tercihlerinde bir değişim yaşanmasını sağlamıştır. Elbette en önemli değişim Rusya'ya karşı yaptırım kararlarına uyum sağlama yönünde olmuştur (Speck, 2015b). Çünkü Alman dış politika elitleri, Avrupa sınırlarının güç kullanarak değiştirilmemesi ilkesinin Rusya tarafından ihlal edilmesini, Avrupa güvenliği ve istikrarı açısından kabul edilemez bulmuşlardır. Bunun birlikte Batılı değerler ve normlar çerçevesinde Avrupa güvenliği ve refah alanı içinde yer almak isteyen bir ülkenin desteklenmesi 1990'li yıllardan beri AB'nin en önemli hedefleri arasında yer almaktadır. Bu hedefin, Ukrayna Krizi'nden sonra aktif bir dış politika izlemek isteyen Almanya'nın gündemine de girdiği görülmüştür. Nitekim Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck, Almanya'nın aktif bir dış politikayı sadece kendi ulusal çıkarları için değil, dünyadaki demokrasi ve insan haklarının gelişimi için de izlemesi gerektiğini belirtmiştir (Gauck, 2014). Gauck'un bu açıklaması Yeşiller Partisi lideri Cem Özdemir tarafından destek görmüştür. Özdemir, Almanya'nın demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti gibi Avrupa değerlerini savunan bir dış politika izleyerek Avrupa'nın güvenliğine ve istikrarına daha fazla katkı sağlayacağını altını çizmiştir (Hyde-Price, 2015, s. 604). Bu yaklaşım, Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana AB'nin bölgeye yönelik ulusüstü hedefini temsil etmektedir. Avrupa'nın istikrarı ve

güvenliği üye ülkeler arasında ortak bir norm haline gelmiştir. Dolayısıyla bunun gerçekleştirilebilmesi için üye ülkeler, kendi ekonomik ya da siyasi çıkarlarını bir kenara bırakıp gerekli sorumlulukları üstlenerek ulusal politikalarının Avrupalılaşmasını sağlamaktadırlar.

Sonuç olarak Alman dış politika elitleri, Ukrayna Krizi'nde Avrupa düzeyinden etkilenecek Alman dış politikasında önemli bir değişikliğin yaşanmasına yardımcı olmuşlardır. Bunu yaparken hem “stratejik sosyalleşme” çerçevesinde ulusal çıkarlarını gerçekleştirmişler hem de Avrupa değerlerine olan inanca bağlı olarak ulusüstü hedeflere ulaşmayı amaçlamışlardır (Speck, 2015a; 2015b; Larsen, 2014; Schwarz, 2014). Alman dış politika elitlerinin Almanya'nın uluslararası krizlerde daha aktif bir politika izlemesi konusundaki yaklaşımları, Ukrayna Krizi'nde hem ulusal hem de ulusüstü hedeflerin gerçekleştirmesine olanak sağlamıştır. Nitekim Almanya, Ukrayna Krizi'nde AB'ye liderlik ederek ulusal çıkarlarını başarılı bir şekilde üst düzeye taşıyabilmiş ve Rusya'ya karşı Avrupa değerlerini AB ülkeleri ile birlikte savunarak ulusüstü çıkarlarını gerçekleştirmiştir. Alman ulusal dış politika elitleri, AB düzeyindeki dış politika yapımı ve uygulama sürecine daha fazla dâhil olmuşlardır. Böylece bu elitlerin Avrupa düzeyindeki sosyalleşmeleri aracılığıyla ulusal düzeydeki dış politikanın Avrupalılaşması mümkün hale gelmiştir.

4.1.3. Gürcistan Savaşı'nın etkisi

Kasım 2013 tarihinde Maidan ya da göstericilerin taktığı adıyla Euromaidan protestolarıyla başlayan ve Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ile doruğa çıkan Ukrayna Krizi, AB üyesi ülkeler içinde en çok Almanya'yı ve Almanya'nın Rusya'ya karşı izlediği dış politikayı etkilemiştir (Friedman ve Lanthemann, 2014; Speck, 2015; Forsberg, 2016). Bu süreçte Almanya, Rusya'ya yönelik bütünleştirici ve işbirliğine dayalı dış politikasında bir değişime gitmiştir. Bunun yerine AB düzeyinde alınan politik ve ekonomik önlemleri desteklemeye başlamıştır. Almanya'nın Rusya'ya karşı izlediği dış politikadaki bu değişim, yukarıda da açıklandığı gibi, AB düzeyinde oluşan uyum baskısı ve ulusal dış politika elitlerinin sosyalleşmesi ile mümkün olmuştur. Ukrayna Krizi sonrası Almanya'nın ulusal dış politikasını etkileyen diğer bir husus, 2008 yılındaki Rusya-Gürcistan Savaşı'nda takip edilen dış politikanın geçerliliğini yitirmesidir. Gürcistan Savaşı sırasında Rusya ile diyalog ve müzakerelerin sürdürülmesinin Avrupa'daki barışa ve istikrara katkı sağlayacağı düşüncesi, Rusya'nın Ukrayna'nın toprak

bütünlüğünü tehdit etmesiyle başarısızlığa uğramıştır (Schmidt-Felzmann, 2014, s. 45). Bu başarısızlık Almanya'yı Rusya ile ilgili konularda AB ile daha fazla işbirliği yapmaya zorlamıştır. Ukrayna Krizi ile birlikte Almanya'nın Rusya'ya yönelik dış politikası iki konuda Gürcistan Savaşı sırasındaki politikadan farklılık göstermiştir. Bunlardan birincisi, Almanya'nın artık Rusya'ya karşı bütünleştirici ve işbirliğine dayalı bir dış politika izlemeyerek ulusal çıkarlarını korumak için Batı ile ortak hareket edeceğini göstermiş olmasıdır. İkincisi ise Almanya'nın Rusya'nın saldırgan tutumuna karşı AB düzeyinde tutarlı bir dış politikanın oluşturulması ve üye ülkelerin Rusya'ya karşı tek sesliliğinin sağlanması konusunda göstermiş olduğu çabadır (Schmidt-Felzmann, 2014; 2015; Speck, 2015b; Vitkus, 2015; Larsen, 2014).

İlk olarak Ukrayna Krizi'nde Almanya'yı AB ile daha fazla işbirliğine yönelten en önemli sebep, Gürcistan Savaşı sırasında Rusya'ya karşı bütünleştirici ve işbirliğine dayalı geleneksel dış politikanın başarısız olmasıdır. Almanya, Rusya'ya yönelik 1969 yılında Başbakan Willy Brandt'in formülize ettiği Ostpolitik çerçevesinde ilişkilerini geliştirmeyi önemsemiştir. Bu politikanın temel amacı, Almanya'nın sadece Batı'ya değil, Doğu'ya da -özellikle Rusya'ya- barışçıl, demokratik ve güvenilir bir ortak olduğunu göstermektir (Kleuters, 2012, s. 3). Soğuk Savaşın sona ermesiyle Almanya bu politikayı özellikle eski Doğu Bloğu ülkelerine yönelik izlemeye devam etmiştir. Bu şekilde Almanya, bu ülkelerde demokrasi, insan hakları, yönetim ve serbest piyasa değerlerinin yerleşmesi için güç ve stratejik çıkar ilişkilerini değil, dış politikada norm ve değerleri ön plana çıkarmıştır. Almanya doğu komşularının Avrupa norm ve değerlerini içselleştirmesini sert güç unsurları yerine demokrasi, insan hakları, hukuk devleti ilkelerini koyarak desteklemiştir. Almanya Rusya ile ekonomik ve siyasi ilişkiler geliştirerek Rusya'yı Avrupa norm ve değerlerine yakınlaştırmayı amaçlamıştır. Böylece Rusya, Avrupa bütünleşmesine dâhil edilerek özellikle askeri risk unsurlarının orta ve uzun vadede Avrupa ve Almanya için bir tehdit sorunsalına dönüşmesinin engellenmesi hedeflenmiştir (Büyükakıncı, 2003, s. 348).

Bu çerçevede Almanya, Rusya ile yoğun siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirmiştir. Daha da önemlisi, Rusya'nın Avrupa bütünleşmesine yakınlaşması için bir köprü kurucu rolü üstlenmiştir. Bu şekilde Almanya, Rusya'nın Batı'dan tecrit edilmemesini sağlamış ve onun marjinalleşmesinin önüne geçmeyi başarmıştır (Larsen, 2014, s. 16). Almanya, bunu yaparken AB ile Rusya arasında siyasetten

ekonomiye, eğitimden kültüre kadar birçok alanda işbirliği oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Böylece Rusya'yı Avrupa bütünleşmesinin bir parçası haline dönüştürmeye çalışmıştır (Rahn, 2007, s. 138). Dolayısıyla Almanya, Gürcistan Savaşı'nda AB ve Rusya arasında kurulan ve Rusya'yı AB'ye yakın tutan ekonomik, siyasi ve kültürel işbirliğine zarar verecek bir politikaya destek vermemiştir. Bunun yerine Rusya'nın eylemlerini sonlandırmak ve Rusya'yı AB norm ve değerleri çerçevesinde reform süreçlerini desteklemek için diyalog ve müzakere yoluna davet etmiştir. (Schmidt-Felzmann, 2008, s. 124). Almanya'ya göre, Rusya ile ekonomik ve siyasi ilişkilerin kesilmesi ya da askıya alınması, Rusya'nın AB'den uzaklaşmasına neden olacaktır. Bu durumun ise Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi, Rusya'yı Avrupa için bir tehdit haline dönüştürebileceğinden korkulmuştur. Bu nedenle Almanya, Gürcistan Savaşı'nda AB ve Rusya arasında bir köprü rolü oynayarak Rusya'ya karşı herhangi bir yaptırım kararının alınmamasını sağlamıştır. Almanya, AB ve Rusya arasındaki ticari ilişkilerin zamanla yayılma etkisi -spill over- yaparak Rusya'nın uzun vadede Avrupa norm ve değerleri çerçevesinde demokrasi, insan hakları ve hukuk devletine saygı duyan bir devlete dönüşeceğini düşünmüştür (Larsen, 2012, s. 14).

Ancak Almanya'nın Gürcistan Savaşı'nda Rusya'ya karşı izlemiş olduğu yapıcı ve diyaloga dayalı dış politikanın, Ukrayna'da meydana gelen krizi engellemede yeterli olmadığı görülmüştür. Almanya'nın savunduğu Rusya ile ekonomik ilişkilerin ve diyalogun devam ettirilmesi, Rusya'da bir yayılma etkisini -spill over- ortaya çıkarmamıştır. Aksine Rusya'yı kontrol edilemez bir ülkeye dönüştürmüştür. Hatta Rusya'nın giderek Avrupa güvenliği ve istikrarını tehdit eden güvenilir bir ortak haline gelmesine neden olmuştur (Schmidt-Felzmann, 2015, s. 122). Bunu gören Almanya, Gürcistan Savaşı'ndan farklı olarak Ukrayna Krizi'nde Rusya'nın saldırgan tutumunu sınırlandırabilecek önlemlere destek vermeye başlamıştır. Özellikle ekonomik yaptırımlar konusunda AB ve ABD ile yakın bir işbirliği içine girmiştir. Rusya'ya karşı uygulanacak ekonomik yaptırımların tutarlılığı için AB ve ABD arasında koordinasyonu sağlamıştır. Bu şekilde Almanya, 1990'lı yıllardan beri Avrupa pazarı sayesinde önemli bir ekonomik güce ulaşan Rusya'yı dizginlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda Almanya, Ukrayna Krizi'ne kadar ekonomik ilişkilerdeki sürekliliğinin siyasi ilişkilere olumlu yansıtacağı düşüncesini terk etmiştir. Bunun yerine ekonomik yaptırımlar yoluyla Rusya'nın AB'ye olan bağımlılığı ön plana

çıkarılmaya çalışılmıştır (Speck, 2015b). Daha da önemlisi, Ukrayna Krizi'ne kadar Rusya ve AB arasında bir köprü kurucuyken Ukrayna Krizi ile birlikte AB'nin Rusya'ya karşı izleyeceği dış politikanın liderliğini üstlenmiştir. Ancak Almanya'nın Ukrayna Krizi ile AB düzeyinde yeni bir rol üstlenmesi, onun tamamen Rusya'yı dışlayıcı bir politika izlediği anlamına gelmemelidir. Aksine Almanya, Rusya'yı Gürcistan'da izlediği politikalar ile Avrupa bütünleşmesi içinde tutamayacağını, bunun yerine Rusya'ya karşı uygulanacak ekonomik alandaki caydırıcı politikalar ile AB ve Rusya arasındaki karşılıklı bağımlılık gösterilmeye çalışılmıştır.

İkincisi Almanya, Gürcistan Savaşı'ndan farklı olarak Rusya'nın izlemiş olduğu politikayı değiştirmek için AB'nin Rusya'ya karşı tutarlı bir dış politika izlemesi için yoğun çaba göstermiştir (Speck, 2015b; Vitkus, 2015; Forsberg, 2016). Zira Gürcistan Savaşı'nda Almanya'da dâhil olmak üzere AB ülkeleri Rusya'ya karşı tutarlı bir duruş sergileyememişlerdir (Beste, Feldenkirchen ve Szandar, 2008, s. 2). Aslında AB ve AB ülkeleri, 2000'li yıllardan itibaren Rusya'ya karşı tutarlı politika üretmekte başarısız olmaya başlamışlardır. Özellikle Rusya'nın Almanya ve İtalya gibi üye ülkelerle ekonomik ve siyasi ikili ilişkileri geliştirmesi, AB düzeyinde Rusya'ya karşı birtakım kararların alınmasını zorlaştırmıştır. Bu durum, Schmidt-Felzmann'ın da belirttiği gibi, Rusya'ya önemli siyasi avantajlar sağlamaya başlamıştır (Schmidt-Felzmann, 2008, s. 170). Çünkü Rusya ile yoğun ikili ilişkilere sahip olan üye ülkeler, ulusal çıkarları gereği AB düzeyinde Rusya'ya yönelik alınacak olumsuz kararlara destek vermemeye başlamışlardır. Rusya ise AB üyesi ülkeler ve AB kurumları arasındaki ortaya çıkan bu farklılıkları birbirlerine karşı kullanarak kendisine yönelik etkili bir AB politikasının oluşmasını birçok kez engellemeyi başarmıştır. Bu durum Gürcistan Savaşı'nda çok daha somut bir şekilde ortaya çıkmıştır. AB ülkeleri Rusya konusunda ikiye bölünmüşlerdir. Britanya, İsveç ve Doğu Avrupalı üye ülkeler Rusya'ya karşı askeri önlemleri de içeren yaptırımları desteklerken Almanya, Fransa ve İtalya ise diyalogun devam ettirilmesinden yana tavır almışlardır (Beste v.d. 2008, s. 2). Dolayısıyla AB Rusya'ya karşı ortak bir mesaj vermede yetersiz kalmıştır. Nitekim Merkel, Bundestag'taki konuşmasında Rusya'ya yönelik üye ülkelere arasında oluşan farklılıkların AB'nin Gürcistan Savaşı'ndaki etkinliğine zarar verdiğini belirtmiştir (Beste v.d. 2008, s. 2). Merkel'in bu açıklaması bağlamında Gürcistan Savaşı açık bir şekilde üye ülkeler arasındaki

Rusya'ya yönelik yaklaşımların AB düzeyinde önleyici ve engelleyici bir politikanın oluşmasının zor olduğunu göstermiştir.

Almanya, Rusya'nın AB ülkeleri ve kurumları arasındaki farklılıkları kullanarak Ukrayna Krizi'nde AB'nin etkinliğini zayıflatma girişimini engellemeye çalışmıştır. Almanya, Gürcistan Savaşı'nda olduğu gibi Ukrayna Krizi'nde de üye ülkeler arasında Rusya konusunda önemli farklılıkların ortaya çıktığını görmüştür (Vitkus, 2015). Nitekim AB üyesi ülkelerin coğrafi ve siyasi nedenlerle Rusya'ya olan yaklaşımları birbirinden farklı olmuştur. Örneğin, Polonya, Litvanya ve Estonya gibi Doğu Avrupalı üye ülkeler Rusya'yı doğrudan kendileri için bir tehdit olarak görmeye başlamışlardır. Bu nedenle NATO seçeneği dâhil bütün önlemleri gündeme almışlardır (Vitkus, 2015, s. 11). Buna karşın İspanya ve Fransa gibi coğrafi ve siyasi olarak Rusya'ya görece daha uzak ülkeler Gürcistan Savaşı'nda olduğu gibi diplomatik yollarının kullanılmasını savunmuşlardır. Almanya ise Rusya'nın müdahalesi karşısında Avrupa'nın ortak bir cevap vermesini ancak bunun Rusya'yı dışlayıcı ya da izole etmeye yönelik olmamasını vurgulamıştır (Forsberg, 2016; Hyde-Price, 2015; Speck, 2015b; Larsen, 2014).

Almanya, AB ülkeleri arasında bu şekilde bir bölünmenin Rusya üzerinde bir etki oluşturmayacağını, aksine Rusya'yı daha fazla cesaretlendireceğini düşünmüştür. Dolayısıyla Rusya'nın giderek daha fazla öngörülemeyen ve Avrupa güvenliği ve istikrarı tehdit eden güvenilirmez bir ortağa dönüşmemesi için AB düzeyinde bütün üye ülkelerin ittifak edebileceği bir politika belirlenmesini önemsemiştir (Schmidt-Felzmann, 2014; 2015). Bu çerçevede Almanya, Rusya'ya karşı askeri gücün yoksun olduğu bir durumda ekonomik yaptırımların Rusya'ya karşı gösterilecek tepkinin en doğru yol olduğunu düşünmüştür. Almanya iki açıdan ekonomik yaptırımları önemli bir dış politika aracı olarak ele almıştır. Birincisi, uzun yıllar boyunca dış politika alanında ekonomik yaptırımlar AB tarafından başarılı bir şekilde kullanılmaktadır. Bu bağlamda eğer AB ülkeleri arasında Rusya'ya yönelik ortak bir politika oluşturulacaksa ekonomik yaptırımlar bu anlamda en uygun seçeneği oluşturmuştur. İkincisi ise AB ülkelerinin ekonomik yaptırımları kararlılıkla uygulamaları karşısında Ukrayna Krizi'nin askeri çatışma düzeyinden diplomatik düzeye taşınmasının kolaylaşacağını düşünmüştür (Speck, 2015b). Rusya'nın Avrupa ekonomisine olan bağımlılığın kaynaklanacak ekonomik zararlar onu müzakere masasına yanaşmasını sağlayacaktır. Böylece Almanya bir yandan AB düzeyinde

ortak bir politikanın oluşmasına ön ayak olurken öte yandan Rusya'yı dışlayıcı ya da izole edici bir yol izlemeyerek Rusya ile olan diplomatik süreçlerinin devam etmesini sağlamayı amaçlamıştır.

Sonuç olarak Almanya'nın Gürcistan Savaşı sırasındaki Rusya'ya karşı izlenmiş olduğu politikanın başarısız olduğunu görmesi onun Ukrayna Krizi'ndeki dış politikasının değişmesine etkili olmuştur. Zira Gürcistan Savaşı'nda Rusya'ya karşı izlenilen dış politikanın sanıldığı gibi Rusya'da bir dönüşüme neden olmaması, Almanya'yı AB düzeyinde tutarlı politikalar oluşturmaya yönlendirmiştir. Almanya'nın AB düzeyindeki dış politikaya daha fazla katılması ise AB politikalarından daha fazla etkilenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Almanya'nın dış politikada göstermiş olduğu başarısızlıklar onu AB düzeyine daha fazla yakınlaştırmış böylece ulusal dış politikalarının Avrupalılaşması mümkün hale gelmiştir.

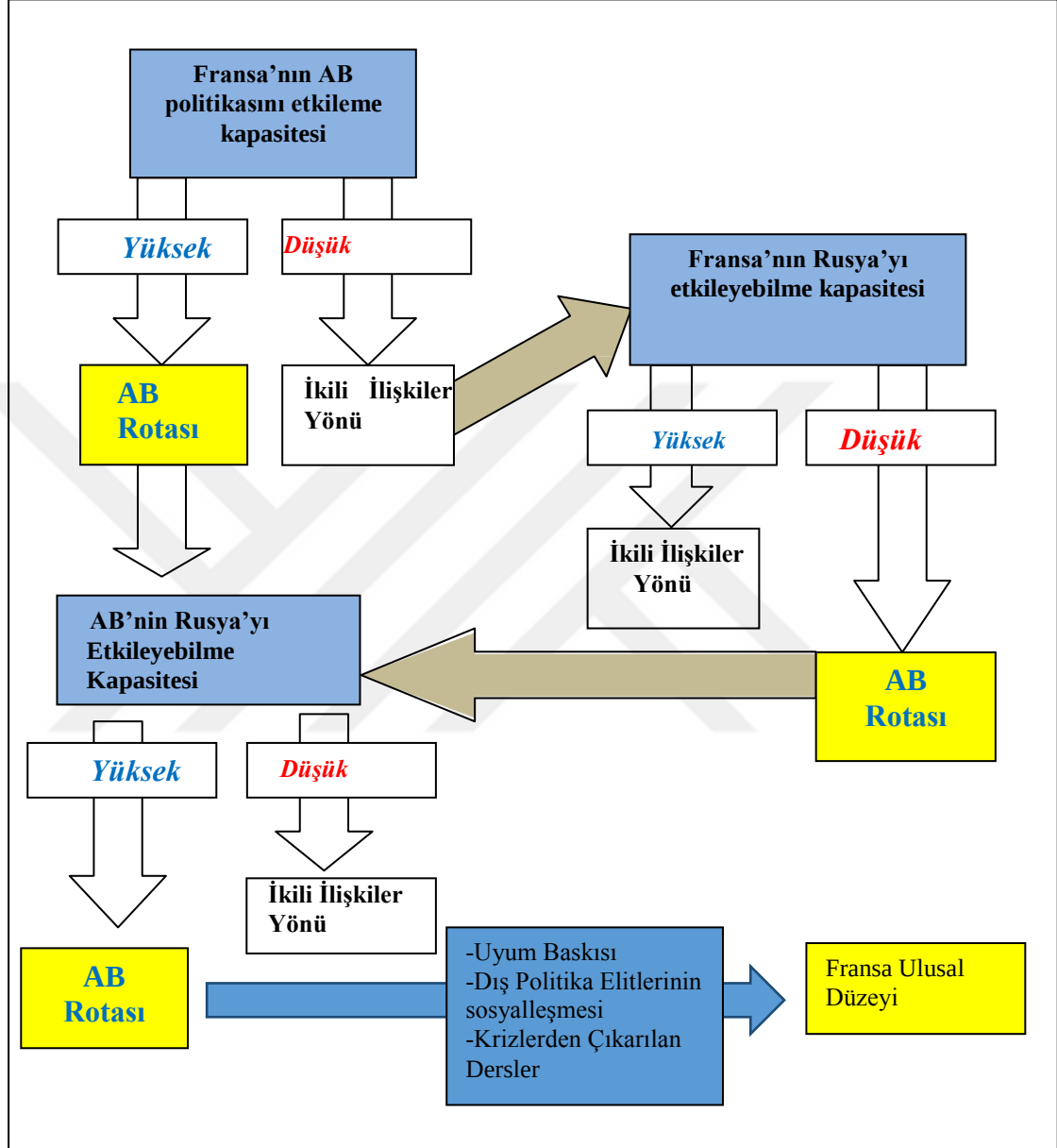
4.2. Fransa Dış Politikasının Avrupalılaşması

Ukrayna Krizi çerçevesinde AB düzeyinde Rusya yönelik izlenecek dış politika, Almanya'nın dış politikasında olduğu gibi, Fransa'nın dış politikası üzerinde de bir Avrupalılaşma etkisi ortaya çıkarmıştır. Fransa'nın ulusal dış politikası üzerinde ortaya çıkan bu etki, Maastricht Antlaşması'ndan sonra dış politikanın AB'nin ortak politikalarından bir haline gelmesinden kaynaklanmıştır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, Maastricht Antlaşması AB dış politikasını üye ülkelerin kontrolünde tutmaya devam etmiştir. Bu nedenle AB düzeyde bir dış politikanın üye ülkelerin dış politikalarına etki edebilmesi için bütün üye ülkeler tarafından kabul edilmesi gerekmektedir (Bretherton ve Vogler, 2006; Bindi, 2010; Gross, 2009; Keukeleire ve Delreux, 2014). Eğer üye ülkeler her hangi bir nedenle AB dış politikasına katılmıyorlarsa bu durumda AB düzeyinde bir dış politika kararı alınması zordur. Bu durumda ise üye ülkelerin dış politikalarının Avrupalılaşması mümkün olmamaktadır. Bu bağlamda büyük üye ülkeler -özellikle Fransa gibi egemenlik hassasiyeti gösterenler- AB düzeyindeki politika oluşumunda ulusal tercihlerini ve çıkarlarını göz önüne alırlar. Bu ülkeler kendi ulusal tercihleri ve çıkarları çerçevesinde AB dış politikasını şekillendirebildikleri durumlarda AB dış politikanın oluşumuna destek vermektedirler. Buna karşın eğer AB dış politikasını etkileyebilme güçleri söz konusu değilse daha çok ikili ilişkiler çerçevesinde uluslararası politikada hareket etmeyi tercih etmektedirler (Schmidt-Felzmann, 2008, s. 172).

Ukrayna Krizi'nde, Fransa'nın kendi tercihleri etrafında AB dış politikasını etkilemesi çok muhtemel gözükmemiştir (Speck, 2015a; 2015b; Nougayrède, 2015; Vitkus, 2015; Larsen, 2014). Bunun temel sebebi ise Fransa'nın son dönemde yaşamış olduğu ekonomik kriz ve ülke içinde artan terör olayları karşısında daha fazla içişleri ile uğraşmasıyla ilgilidir. Bununla birlikte Ukrayna'nın ve Doğu Avrupa konularının Fransız dış politikası için ikincil derece önem taşıması AB düzeyinde Fransa'nın etkili bir aktör olmasını engellemiştir (Nougayrède, 2015, s. 11). Bu nedenlerle Fransa'nın Ukrayna Krizi'nde AB dış politikasını etkilemesi çok düşük düzeyde kalmıştır. Aşağıdaki şekilde de görülebileceği üzere, bu gibi durumlarda Fransa, egemenlik haklarının AB tarafından kısıtlanmaması için ikili ilişkileri kullanmayı tercih etmektedir. Başka bir ifadeyle sahip olduğu uluslararası statüye ve diplomatik kapasiteye güvenerek ikili ilişkiler çerçevesinde ulusal tercih ve çıkarlarını en üst düzeye çıkarmaya çalışmaktadır (Schmidt-Felzmann, 2008, s. 172). Nitekim Fransa, AB düzeyine ulusal tercihlerini taşımada başarısız olunca, Rusya ile olan ikili ilişkileri çerçevesinde Ukrayna Krizi'ne müdahil olmak istemiştir. Fransa, Gürcistan'da yaşanan krizde olduğu gibi Rusya ile olan ikili ilişkilerini kullanarak Ukrayna'daki çatışmaları sonlandırmaya çalışmıştır. Ancak Ukrayna'da çatışmalar sonlanmadığı gibi, daha da artması üzerine Fransa tekrardan Rusya'yı etkilemeye bilme kapasitesi daha yüksek olan AB dış politikasına yönelmiştir.

Bu bağlamda Fransa'nın AB dış politikasına yönelmesi onun dış politikasının etkilenmesini de beraberinde getirmiştir. Zira Fransa'nın ulusal tercihlerini, Almanya gibi AB düzeyine taşıyamamış olması, AB düzeyinde oluşan dış politikadan daha fazla etkilenmesine neden olmuştur (Speck, 2015b; Larsen, 2014). Bu doğrultuda Fransa Ukrayna Krizi'nde AB politikasına uyum sağlamaya başlamıştır. Egemenlik konusunda oldukça hassas olan Fransa'nın Rusya konusunda AB politikasına uyum sağlaması, Rusya'ya karşı tek başına hareket etmenin maliyetlerinin yüksek olması ve krizin Avrupa'nın güvenliğini doğrudan tehdit etmesinden kaynaklanmıştır (Schmidt-Felzmann, 2015, s. 49-50). Dolayısıyla Fransa her ne kadar Rusya'ya karşı kendi politikalarını AB düzeyine taşıyamamış olsa bile bu iki konuda önemli kazanımlar elde edeceği için AB dış politikasına uyum sağlamaya başlamıştır. Bu şekilde ulusal dış politikasının Avrupalılaşması söz konusu olabilmektedir. Fransa'nın ulusal dış politikasının Avrupalılaşması ise aşağıdaki şekilde de gösterildiği üzere, AB düzeyinde oluşan dış politikanın oluşturduğu uyum baskısı, ulusal dış politika

elitlerinin sosyalleşmesi ve Gürcistan Krizi'nden çıkardığı dersler çerçevesinde meydana gelmiştir.

Şekil 4.2. Fransa Ulusal Dış Politikasının Avrupalılaşması

Kaynak: Schmidt-Felzmann, Anke (2011) *With or Without the EU? Understanding EU Member States' Motivations for Dealing with Russia at the European or the National Level* adlı doktora tezinde yer alan şekil üzerinden geliştirilmiştir.

4.2.1. Uyum baskısı

Fransa, Ukrayna Krizi'nde Rusya ile olan ikili ilişkilerini kullanarak etkili bir aktör olmaya çalışmış ancak bunda başarılı olamamıştır. Bunun üzerine AB düzeyindeki

dış politikaya yönelmiş ve kendi ulusal tercihlerini AB dış politikası haline getirmeye çalışmıştır. Ancak Speck'in (2015a) de altını çizdiği gibi, Fransa genel olarak Kuzey Afrika ve Orta Doğu konularında AB politikalarını yönlendirme başarısı gösterebilmiştir. Buna karşılık Doğu Avrupa ve Rusya konularında ise AB politikalarını etkileme kapasitesi oldukça sınırlıdır. Doğu Avrupa ve Rusya konularında daha çok Almanya'nın önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Daehnhardt, 2011; Speck, 2015a; 2015b; Larrabee v.d. 2015). Nitekim üçüncü bölümde de açıklandığı gibi, Ukrayna Krizi'nde AB'nin Rusya'ya yönelik izleyeceği dış politika ağırlıklı olarak Almanya'nın ulusal tercihleri çerçevesinde şekillenmiştir. Hâlbuki Fransa'nın ulusal tercihleri Ukrayna Krizi'nde Almanya'nın ulusal tercihleriyle farklılık göstermiştir. Almanya, Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımları ve diplomatik süreçleri içeren bir dış politikaya savunurken Fransa Almanya'dan farklı olarak ekonomik yaptırımlara karşı çıkmıştır. Ancak AB, Ukrayna Krizi'nde Rusya'ya karşı gösterilecek tepkide Almanya'nın savunmuş olduğu ekonomik yaptırımları en etkili dış politika aracılığı olarak görmüştür. Dolayısıyla AB ve Fransa arasında ekonomik yaptırımlar konusunda bir 'uyum' sorunu ortaya çıkmıştır. Bu uyum sorununa bağlı olarak Fransa'nın ulusal dış politikası üzerinde ekonomik yaptırımların uygulanması için AB düzeyinden bir uyum baskısı gelmeye başlamıştır (Tertais, 2014; Marcus, 2014; Vitkus, 2015; Bruneau, 2015).

Fransa, Almanya ve İtalya gibi AB üyesi ülkeler karşılaştırıldığında Rusya ile yoğun bir ekonomik ilişkisi söz konusu değildir (Leonard ve Popescu, 2012, s. 31; Agadzhanian, 2012). Bu nedenle AB'nin Rusya karşı uygulayacağı ekonomik yaptırımların Fransa'yı doğrudan etkileyecek bir durumu ortaya çıkarması beklenmemiştir. Dolayısıyla Fransa'nın Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımlara destek vereceği ve bu şekilde AB ve ulusal düzey arasında bir uyum sorunu oluşmayacağı düşünülmüştür. Ancak Fransa, Rusya ile yoğun ekonomik ilişkilere sahip olmasa bile AB'nin Rusya'ya karşı oluşturduğu ekonomik yaptırımlara karşı uzun süre bir direnç göstermiştir (Larsen, 2014, s. 26). Bu bağlamda Fransa'nın ekonomik yaptırımlara karşı direnç göstermesi hem ekonomik hem de siyasi nedenler olmuştur. Fransa, Rusya ile sınırlı bir ekonomik ilişkiye sahip olduğu için yüksek bir ekonomik kayıpla karşı karşıya kalmamıştır. Buna rağmen Rusya'nın AB ülkelerine yönelik başlattığı karşı yaptırımlar, Fransa'yı doğrudan etkilemeye başlamıştır (Pouch, 2015). Özellikle Rusya'nın AB ülkelerine karşı başlattığı tarım

ürünleri ambargosu Fransa'yı doğrudan ve dolaylı olarak etkilemiştir. Pouch'a göre (2015), Fransa diğer AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında Rusya'ya yüksek oranda tarım ürünleri ihracatı yapan bir ülke değildir. Fakat Rusya'nın AB ülkelerine karşı başlattığı ambargo, Polonya, Hollanda ve Almanya gibi Rusya'ya yüksek oranda tarım ürünü ihraç eden ülkelerin önemli bir pazarı kaybetmesine neden olmuştur. Bunun neticesinde bu ülkeler, AB pazarına yönelmişler ve tarım ürünlerinin fiyatlarının önemli oranda etkilenmesine sebebiyet vermişlerdir (Pouch, 2015). Bu çerçevede Fransa, bir yandan Rusya ile yapmış olduğu yaklaşık 1,4 milyar dolarlık ihracat²⁷ olanağını kaybederken öte yandan diğer AB ülkelerinin AB pazarına daha fazla tarım ürünü arz etmeye başlamasıyla önemli bir gelir kaybı yaşamıştır. Fransa AB ülkeleri içinde önemli bir tarım ülkesi konumunda yer almakta olup ürettiği ürünlerin büyük bölümünü de Avrupa pazarına arz etmektedir. Buna karşılık diğer AB ülkelerinin daha fazla tarım ürünü Avrupa pazarına yönlendirmesiyle Avrupa'da tarım ürünlerinin fiyatı düşmüş ve bu durumdan en fazla Fransız çiftçileri zarar görmüştür (European Parliament, 2015).

Bu bağlamda Fransız siyasi sisteminde önemli bir lobi gücüne sahip çiftçilerin tepkisinden çekinen Fransız hükümeti, Ukrayna Krizi'nin ilk aşamasında ekonomik yaptırımlara olumsuz yaklaşmasına neden olmuştur. Zira Rusya'ya karşı uygulanacak ekonomik yaptırımlar karşısında Rusya'nın uygulayacağı karşı yaptırımların Fransız tarım sektörünü doğrudan ve dolaylı etkileyeceği düşünülmüştür. Bunun neticesinde uzun süredir ekonomik krizden dolayı önemli bir kayıp yaşayan Fransız çiftçilerinin daha fazla uğrayacakları kayıplar nedeniyle hükümeti zor durumda bırakacağından korkulmuştur. Nitekim Rusya'nın AB ülkelerine yönelik yaptırımları uygulamaya koyması, Fransa'da hükümete yönelik protestoların başlamasına neden olmuştur (Nazca, 2014; Klimaszewski, 2014; Lucas,

²⁷ Fransa, Rusya'ya yıllık yaklaşık olarak 1,4 milyar dolarlık tarım ihracatı yapmaktadır. Rusya'nın AB ülkelerine karşı başlatmış olduğu ambargodan dolayı Fransa bu gelirin % 75'lik bir kısmını kaybetmiştir. Rusya AB ülkelerinden taze ve dondurulmuş büyükbaş ve kümes hayvanlarının etlerini, balık ve süt, meyve ve sebze ürünlerini almayı durdurmuştur. Fransa'nın Rusya'ya ihraç ettiği tarım ve hayvan ürünlerinin % 78'i Rusya'nın ambargo uyguladıklarını kapsamaktadır. Buna karşın Fransa'nın Rusya'ya ihraç ettiği ve ihracatın % 22'sini kapsayan alkollü ve alkolsüz içecekler (şarap dâhil) uygulanan yaptırımların dışında tutulmuştur. Dolayısıyla Fransa hala bu ürünleri Rusya'ya ihraç edebilmektedir. Diğer taraftan AB ülkeleri içinde Rusya'ya Ukrayna Krizi'nden önce tarım ürünleri ihraç eden ülkeler ve ihracat miktarları 2013 yılı itibarıyla şöyledir: Almanya 1.83 milyar, Polonya 1.55 milyar, Hollanda 1,42 milyar, İtalya 1.34 milyar, İspanya 1.26 milyar, diğer AB ülkeleri 4.8 milyar dolardır. Bu konu da detaylı bilgi için bakınız: http://ec.europa.eu/agriculture/russian-import-ban/pdf/info-note-03-09_en.pdf, Who is hit hardest by Russia's trade ban? <https://www.rt.com/business/178888-russia-trade-ban-who-hurts/>, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/569020/EPRS_BRI\(2015\)569020_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/569020/EPRS_BRI(2015)569020_EN.pdf)

2014; Pouch, 2015). Hükümet bu protestoları engellemek için vergi indirimi dâhil birçok sübvansiyon taahhüdünde bulunmak zorunda kalmıştır. Bu anlamda Fransa bir yandan ihraç gelirlerini kaybederken öte yandan çiftçilerin eylemlerini sonlandırmak için vergi gelirlerinin bir kısmından vazgeçmekle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, birçok Fransız siyasi tarafından hükümete karşı kullanılmaya başlamıştır. Örneğin, Cumhurbaşkanlığı için yeniden seçimlere hazırlanan Nicolas Sarkozy yapmış olduğu açıklamalarda ‘Ukrayna Krizi’nin bedelini ödemeye mâhkum bırakılan çiftçilere’ ekonomik destek sözünün vererek Rusya’ya yönelik yaptırımları kaldırmayı vaat etmiştir (Sputnik, 2016). Bu anlamda Sarkozy’nin açıklamalarının da anlaşılabileceği üzere, çiftçilerin desteğinin alınması seçimlerde adaylar için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Dolayısıyla çiftçilerle karşı karşıya gelmek istemeyen hükümet AB ve ulusal düzey arasında yüksek bir uyumsuzluğu meydana getirecek olan ekonomik yaptırımlara uzun süre direnç göstermiştir.

Fransa’nın ekonomik yaptırımlara karşı olmasının ikinci nedeni ise Rusya ile olan askeri anlaşmalarıdır (Tertrais, 2014). Fransa, 2011 yılında Rusya ile iki askeri geminin inşası üzerine bir anlaşma yapmış ve bu gemileri 2015 sonrası Rusya’ya teslim etmeyi taahhüt etmiştir. Ukrayna Krizi’nin çıkması üzerine Fransa’nın Rusya ile yapmış olduğu bu anlaşma hem ulusal düzeyde hem de AB düzeyinde büyük bir sorun haline dönüşmüştür. Aslında krizin ilk evresinde AB Rusya’ya karşı vize ve ortaklık müzakerelerini askıya alarak daha sınırlı yaptırım kararı almıştır (Vitkus, 2015, s. 8). Bu durum ise genel olarak gemilerin teslimine engel oluşturmadığı için Fransa tarafından desteklenmiştir. Ancak Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ve M17 sefer sayılı uçağın düşürülmesinden sonra AB, Rusya’ya karşı yaptırımları genişletme kararı almıştır. Buna göre, ekonomik yaptırımlara askeri araçların satışı da dâhil edilmiştir. Elbette bu durum Fransa’nın doğrudan etkileyen bir durumu ortaya çıkarmıştır. Fransa bir yandan ekonomik ve siyasi nedenlerle gemileri Rusya’ya teslim etmek isterken diğer yandan AB ve AB ülkelerinin teslimatın iptali yönündeki baskıyla karşı karşıya kalmıştır (Tertrais, 2014; Larsen, 2014; Marcus, 2014). Bu bağlamda Fransa gemilerin teslimatından kaynaklanacak ekonomik kayıplar ve iyi ilişkileri olan Rusya ile doğrudan karşı karşıya gelmemek için uzun süre AB’nin ekonomik yaptırım kararlarına direnmiştir. AB ise daha önce üye ülkeler arasındaki farklılıkları ve onlarla olan ikili ilişkileri kullanarak AB politikasını etkilemeyi

başarabilen Rusya'yı engelleyebilmek için bütün üye ülkelerin Rusya'ya karşı tek sesliliğini sağlamak istemiştir (Schmidht-Felzmann, 2015, s. 122-123).

AB ve ulusal düzey arasında gemilerin teslimatı yönünde ortaya çıkan bu uyumsuzluk Fransız dış politikası üzerinde önemli bir uyum baskısının oluşmasına neden olmuştur. Her ne kadar Fransa oluşan bu baskıları karşısında alternatif seçenekler oluşturarak²⁸ AB düzeyi ve ulusal düzey arasındaki uyum derecesini azaltmaya çalışsa da bunda başarılı olamamıştır. Zira AB, Rusya'ya karşı izlenecek ekonomik yaptırımların tutarlılığına zarar verecek önerileri kabul etmemiştir. Fransa kendi ulusal tercihlerini AB düzeyine taşıma konusunda başarısız olunca AB düzeyinden gelen baskılar karşısında ulusal dış politikasını AB'ye uyumlu hale getirmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda Fransa ekonomik açıdan uğrayacağı zararın karşılanması sonucu Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımları uygulamaya koymuştur (Kolb, 2014).

Sonuç olarak Fransa her ne kadar krizin ilk evresinde AB'nin Rusya politikasını etkileme başarısı gösteremediği için Rusya ile olan ikili ilişkilerine yönelse de Rusya'nın eylemlerini etkileyebilme kapasitesinin olmaması onu tekrar AB politikalarına yönlendirmiştir. Bu durum ise zaten AB politikasını kendi ulusal tercihlerine göre şekillendirme başarısı gösteremeyen Fransa'nın AB düzeyindeki politikadan etkilenme sürecini beraberinde getirmiştir. Özellikle ekonomik yaptırımlar konusunda AB ve Fransa arasında önemli farklılıklar ortaya çıksa bile AB politikasının Fransa'ya göre Rusya'yı etkileyebilme kapasitesine sahip olması, ulusal dış politikanın Avrupalılaşmasının önünü açmıştır. AB düzeyindeki politikanın tek taraflı hareket etmeden daha az maliyet içermesi ve uğranılacak zararın üye ülkeler tarafından karşılanacak olması Fransa'nın AB politikaları ile uyumlu olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan AB dış politikası, Fransa ulusal dış politikası üzerinde bir uyum baskısı oluştursa da Fransa'yı Ukrayna Krizi'nde daha etkili bir aktör haline getirmesi, Fransa'yı AB politikalarına destek vermesini sağlamıştır. Zira daha önce de belirtildiği gibi, Fransa'nın Doğu Avrupa'ya yönelik güçlü bir politikası söz konusu değildir. Dolayısıyla Ukrayna Krizi'nde rol oynamak isteyen Fransa için en uygun yol AB dış politikasına uyum sağlamak gibi

²⁸ Buna göre Fransa, iki gemiden ilkinin Rusya'nın Ukrayna'daki barış sürecine katkı sağlaması karşılığında teslim etmeyi önermiştir. Ukrayna'da barış sürecine başarılı bir şekilde geçilmesi halinde Fransa ikinci gemiyi de Rusya'ya teslim etmeyi taahhüt etmiştir. Ancak Fransa'nın bu önerisi başta Almanya olmak üzere diğer AB ülkeleri tarafından kabul edilmemiştir. AB koşulsuz olarak Fransa'nın Rusya'ya gemileri teslimatını iptal etmesini istemiştir.

gözükmüştür. Bu uyum sağlanırken AB'nin Fransa'ya gerekli ekonomik destek verilmesi, ulusal düzeyde oluşan uyum baskının hafiflemesini ve oluşan dirençlerin kırılmasını sağlamıştır.

4.2.2. Ulusal dış politika elitlerinin sosyalleşmesi

Ukrayna Krizi'nin ardından Fransa'nın ulusal dış politikasının Avrupalılaşmasında AB düzeyinde teşekkül eden uyum baskısından çok Fransız dış politika elitlerinin etkisi olmuştur. Uyum baskısı, ulusal dış politikanın Avrupalılaşması için önemli bir koşulu oluşturmaktadır ancak Fransa gibi ulusal egemenlik yetkilerini AB'ye karşı korumaya çalışan devletlerin kolayca AB dış politikasının dışına çıkabildikleri görülmektedir (Charillon ve Wong, 2011). Bu durum ise AB'den gelen uyum baskısının bu ülkeler üzerinde herhangi bir değişikliğe yol açmasını engellemektedir. Dolayısıyla bu ülkelerin ulusal dış politikalarında bir değişimin yaşanabilmesi daha çok dış politika yapımı sürecinde Brüksel'deki üye ülkelerin dış politika elitlerinin etkilenmesi yoluyla (Juncos ve Pomorska, 2006). Çünkü bu süreçte üye ülkelerin dış politika elitleri arasındaki etkileşimler ve bilgi paylaşımları, Avrupa dış politikası için hangi alanın sorunlu, hangi alanın işbirliğine uygun olduğunun tespitini kolaylaştırmaktadır. Böylece üye ülkelerin dış politika elitleri, bütün ülkelerin üzerinde uzlaşabileceği bir politika üretmekte ve bunun ulusal düzeyde uygulanması mümkün hale getirilmektedir (M. E. Smith, 2004, s. 105).

Bu bağlamda Fransız dış politika elitleri -özellikle Cumhurbaşkanı- Fransa'nın Avrupa'daki ve dünyadaki nüfuzunu artırmak için AB düzeyinde diğer ülkelerin dış politika elitleriyle yoğun işbirliği içindedir (Gross, 2009; Wong ve Hill, 2011; Charillon ve Wong, 2011; Terpan, 2015). Fransız dış politika yapıcılarının uzun yıllar boyunca uluslararası siyasette Fransa'nın statüsünü korumak için bağımsız bir dış politika izlemeyi tercih etmişlerdir. Bu nedenle AB düzeyindeki dış politika işbirliğine katılımları sınırlı olmuştur. Ancak Fransa'nın Soğuk Savaşın bitmesinden sonra Rusya, Çin ve Hindistan gibi yükselen yeni güçler karşısında dünyadaki konumunu tek başına koruyabilmesi oldukça zorlaşmıştır. Ulusal hedeflere daha kolay ulaşmak isteyen ulusal dış politika elitleri, Fransa'nın karşılaştığı bu zorluklar nedeniyle AB'yi bir araç olarak görmeye başlamışlardır (Terpan, 2015, s. 96). Bu doğrultuda Fransız dış politika yapıcılarının, ulusal egemenlikten ödün vermeksizin AB düzeyindeki dış politikaya daha fazla katılım göstermişlerdir. Bu süreçte Fransa, diğer ülkelerin dış politika elitlerini etkileyerek kendi dış politika hedeflerini AB'nin

bir parçası haline getirmeye çalışmıştır (Charillon ve Wong, 2011; Terpan, 2015). Dünya siyasetinde tek başına üstesinden gelemediği konularda AB'nin gücünü kendi ulusal egemenliğini koruyarak arkasına alan Fransa, dünyadaki prestijini koruyabilmiştir. Buna karşın yukarıdaki şekilde görülebileceği gibi, Fransa'nın AB politikasını etkilemeyi başaramadığı, yani ulusal tercihlerini AB politikası haline getiremediği durumlarda kendi ulusal kapasite ve kabiliyeti çerçevesinde uluslararası politikada önemli bir aktör olmaya yönelmiştir. Bu şekilde AB'nin ulusal dış politikası üzerindeki etkisini sınırlandırarak dış politika alanındaki egemenlik haklarını korumayı amaçlamaktadır.

Ancak Terpan'a (2015) göre, Fransız dış politika elitleri, son dönemlerde ulusal tercihlerini AB düzeyine taşıyamasalar bile AB dış politikasını alternatif olarak görmeye başlamışlardır (Terpan, 2015, s. 101-104). Fransa için ulusal egemenlik konusu hala ön planda olmasına rağmen Fransız dış politika elitleri, ulusal dış politikanın organizasyonel yapısında bir değişime neden olmayacak AB dış politikasına olumlu yaklaşmışlardır. Ulusal egemenlik haklarının Brüksel tarafından kısıtlanmadığı durumlarda Fransa, AB dış politikasına uyumu önemli bir seçenek olarak görmektedirler. Buna göre Fransa eğer ulusal tercihlerini AB düzeyine transfer edemezse iki durumla karşı karşıya kalmaktadır. Bunlardan birincisi, Fransa'nın tek başına uluslararası politikada etkili bir aktör olmayı başardığında AB dış politikasını ikinci planda bırakmaksıdır. Bu durumda Fransa AB politikasının tercihlerine göre değil, tamamen kendi tercihleri doğrultusunda hareket etmektedir. İkincisi ise Fransa'nın tek başına uluslararası politikada etkili bir aktör olamadığı ve ulusal egemenlik konusunda herhangi bir talep oluşmadığı durumlarda AB dış politikasının ulusal dış politika için öncelikli hale gelmesidir. Bu bağlamda Fransa'nın AB dış politikasına yönelmesi, bir yandan daha az maliyetle daha fazla fayda elde etmesinden, diğer yandan uluslararası politikada prestij ve etki oluştururken herhangi bir egemenlik kısıtlamasına maruz kalmamasından kaynaklanmaktadır (Terpan, 2015, s. 101).

Ukrayna Krizi'nde Fransa'nın AB dış politikasına yaklaşımı, uzun yıllardır benimsediği geleneksel dış politikaya göre değil, Terpan'ın (2015) da işaret ettiği fayda maliyet esasına bağlı olarak şekillenmiştir. Bu durum Fransa'nın Charles de Gaulle'den bu yana izlemiş olduğu ulusal temelli dış politika yaklaşımının, ulusal çıkarlar ve ülke prestijinin korunması söz konusu olduğu hallerde değişebildiğini

göstermiştir. Elbette ulusal düzeyde bu türden doktrinel değişimin gerçekleşebilmesi Fransa'nın siyasal yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Zira Fransa'nın siyasal yapısındaki dış politika konusunda Cumhurbaşkanının önemli bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Buna göre Cumhurbaşkanı, Almanya'da olduğu gibi parlamento ve hükümet engellerine takılmadan dış politikayı değiştirebilme ve yönlendirebilme gücünü elinde bulundurmaktadır (Lehne, 2012b, s. 14). Bu bağlamda 2012 yılında Fransa Cumhurbaşkanlığına seçilen François Hollande, Ukrayna Krizi'nde ulusal dış politikanın AB dış politikasına uyum sağlamasında en etkili aktör olmuştur. Hollande, Sosyalist Partiye mensup bir politikacı olarak Avrupa düzeyindeki yönetişime ve işbirliği süreçlerine daha fazla önem vermiş olsa da Fransa'nın dünyadaki konumunun ve prestijinin korunmasıyla ilgili düşüncelerini devam ettirmiştir. Hollande, de Gaulleist çizgiden farklı olarak ulusal dış politikanın organizasyonel yapısında herhangi bir değişiklik gerektirmeyecek AB dış politikasında işbirliği süreçlerine destek vermiştir (Lehne, 2012a). Böylece Hollande, bir yandan köklü dış politika geleneğini sürdürmeyi amaçlarken öte yandan AB düzeyindeki yönetim süreçlerine katılan Fransa'nın dünya siyasetinde daha az maliyetle daha fazla faydayı elde ederek konumunu güçlendirmesini istemiştir.

François Hollande, Ukrayna Krizi'nde Fransa'nın arka planda kalan bir AB ülkesi olmasını istememiştir (Speck, 2015a; Tertrais, 2014). Daha doğrusu Avrupa'nın güvenliğini doğrudan ilgilendiren bir konuda Fransa'nın krize kayıtsız kalmasını arzulamamıştır. Ancak son ekonomik kriz ve Paris'te art arda yaşanan terör saldırıları, Fransa'nın dış politika konusunda AB'yi etkilemesini engellemiştir (Larsen, 2014). Bu nedenle Ukrayna Krizi'nde AB dış politikası, Fransa'nın değil, Almanya'nın tercihlerine göre şekillenmiştir. Fransa'nın köklü dış politika geleneğine göre, ulusal çıkarları yansıtmayan AB düzeyindeki hiçbir gelişme ulusal dış politikanın Avrupalılaşmasına izin vermemektedir. Fakat Hollande, son genişlemeleri takiben Fransa'nın eskisi gibi AB'yi yönlendirme başarısı gösteremeyeceğinin farkına varmış (Lehne, 2012b, s. 14) ve uluslararası politikada Rusya gibi ülkelere karşı Fransa'nın tek başına hareket edemeyeceğini görmüştür. Dolayısıyla ulusal egemenliği etkilemeyen AB dış politikasının dışında kalınmasının ulusal çıkarlara daha fazla zarar vereceği düşüncesi ön planda çıkmıştır. Bunun da ötesinde dış politika süreçlerinin dışında kalınmasının Fransa'nın AB düzeyindeki konumunu zedeleyeceğinden endişe edilmiştir. Bütün bunlar Hollande'ın AB dış

politikasına yönelmesini ancak bunu yaparken ulusal çıkarlar ve egemenlik konularında gerekli hassasiyeti göstermesini beraberinde getirmiştir.

Hollande, Ukrayna Krizi'nde Fransa'nın etkinliğini arttırmak için AB düzeyinde üye ülkelerin devlet başkanları ile yoğun bir diyaloga girmiştir. Bu şekilde kendi çekincelerini bu ülkelere iletmenin yanında bunların Rusya'ya yönelik dış politikalarının kapsamını öğrenmeyi de amaçlamıştır (Young ve Birchfield, 2015, s. 20). Hollande gibi Fransa Dışişleri Bakanı Laurent Fabius da diğer üye ülkelerin dışişleri bakanları ile iletişimde ve bilgi paylaşımında bulunarak Fransa'nın yaklaşımlarını Avrupa düzeyine aktarmada önemli bir rol oynamıştır (Larsen, 2014). Fransa'nın iki önemli dış politika eliti olan Hollande ve Fabius, özellikle Alman mevkidaşları ile AB düzeyinde işbirliğini ve etkileşimleri arttırmaya çalışmışlardır. Zira Almanya'nın Ukrayna Krizi'nde AB'ye öncülük etmesinin de ötesinde Fransa'nın çekincelerini en iyi anlayacak ülke olduğu düşünülmüştür (Vitkus, 2015, s. 13). Almanya'nın da Fransız dış politika elitleriyle işbirliği kurmak istemesi, Fransa'nın tereddütlerinin Almanya tarafından daha fazla dikkate alınmasını sağlamıştır. Bu sayede gerekli güvenceler -özellikle ekonomi konusunda- Fransa'ya verilmiştir. Daha da önemlisi, Almanya'nın Ukrayna Krizi'nde Fransa'yı önemli bir ortak olarak görmesi, krizin atlatılması noktasında Fransa'nın Almanya ile birlikte AB'ye liderlik etme fırsatını ortaya çıkarmıştır (Speck, 2015a). Elbette Fransa, Almanya kadar AB dış politikasının oluşumunda etkili bir ülke olamamıştır ancak Fransız dış politika elitleri sayesinde Ukrayna Krizi'nde daha az maliyetle daha fazla fayda sağlayacak bir dış politika izlemeyi başarmıştır. Dolayısıyla egemenlik konusunu sınırlandırmayacak ve ulusal çıkarlarına katkıda bulunacak AB dış politikası süreçlerinde Fransa'nın, dış politikanın oluşumunda etkili olamasa da yer alabileceği belirlenmiştir.

Sonuç olarak Fransız dış politika elitlerinin Ukrayna Krizi'nde AB dış politikasına fayda maliyet analizi çerçevesinde yaklaşımları, Checkel'in (2005) belirttiği stratejik sosyalleşmenin Fransız dış politikasının Avrupalılaşmasında önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Zira Fransız dış politika elitleri, Fransa'nın ekonomik kayıplarının engellenmesi ve Ukrayna Krizi'nde etkili bir aktör olabilmesi için ulusal dış politika tercihlerini değiştirerek AB dış politikasıyla uyum sağlamışlardır. Fransa'nın AB dış politikasıyla uyumlaştırılması, ulusal egemenlik yetkilerinden ödün verilmemesine bağlıdır. Aksi takdirde Fransa, yüksek bir maliyetle karşı

karşıya kalsa bile egemenlik haklarından feragat etmemek için AB dış politikasıyla koordine olmaya sıcak bakmayacaktır (Terpan, 2015, s. 101-102). Böylece Fransa'nın egemenlik hakkındaki endişelerinden dolayı ulusal çıkarlarını korumak için diğer ülkelerin öncülük ettiği AB düzeyindeki dış politika süreçlerine uyum sağlamayabileceği anlaşılmıştır.

4.2.3. Gürcistan Savaşı'nın etkisi

Fransa ulusal dış politikasının Avrupalılaşmasında uluslararası krizlerin önemli bir rol oynadığı görülmektedir (Gross, 2009; Wong ve Hill, 2011; Charillon ve Wong, 2011). Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen uluslararası krizler, Fransa'nın kendi ulusal kapasite ve kabiliyetinin sınırlarını görmesine yardımcı olmuştur. Fransa birçok krizde tek taraflı olarak hareket etmeyi tercih etmiş ancak gerekli başarıyı gösterememiştir. Uluslararası politikada etkili bir aktör olmak isteyen Fransa, kendi dış politika hedeflerini gerçekleştirmede AB'nin önemli bir faktör olduğunu görmüştür. Zira Fransa, yüksek risklerin ve maliyetlerin altına girmeden ulusal düzeydeki amaçlarına AB dış politikası aracılığıyla daha etkin bir şekilde ulaşabileceğini anlamıştır (Terpan, 2015, s. 101). Egemenlik kaygılarından dolayı Maastricht Antlaşması'nda AB dış politikasının kurumsallaşmasına sınırlı destek veren Fransa, uluslararası krizlerde gösterilen başarısızlıklardan sonra AB dış politikasının geliştirilmesine katkı sunan ülkelere birine dönüşmüştür. Bu değişiklikler AB dış politikasının daha tutarlı olmasını sağlarken AB ülkelerinin ulusal dış politika hedeflerini AB aracılığıyla gerçekleşmesini kolaylaştırmıştır. AB'nin uluslararası krizlerde etkili bir şekilde rol almasıyla üye ülkelerin gündeminde yer almayan konularda bile önemli bir aktör olabilmıştır (Haukkala ve Ojanen, 2011, s. 153).

Bu bağlamda Gürcistan Savaşı, dış politika alanında Kuzey Afrika ve Ortadoğu konularına odaklanan ve bu nedenle diğer konularda sınırlı kapasite ve kabiliyete sahip olan Fransa'nın AB aracılığıyla etkinliğini arttırması açısından önemlidir. Speck'in (2015a) de belirttiği gibi, Doğu Avrupa ve Kafkasya genel olarak Fransa'nın ulusal dış politikasının kapsamı dışında yer almaktadır. Bu durum ise Fransa'nın bu coğrafyalarda çoğu kez tek başına etkili bir aktör olarak hareket etmesini engellemiştir. Buna karşın Fransa, 2008 yılında Gürcistan ve Rusya arasında yaşanan çatışmayı sonlandırmayı başarabilmiştir (Larsen, 2009, s. 9). Fransa'nın bu başarısı sadece sahip olduğu uluslararası statü ve diplomatik

kapasiteden kaynaklanmamış, üstlendiği AB dönem başkanlığı da bunda etkili olmuştur. Nitekim Fransa'nın diplomatik kapasitesini Rusya ve Gürcistan arasında yaşanan çatışmada kullanabilmesi, AB'nin özellikle Doğu genişlemesinden sonra bölgeye yönelik dış politikası ile olanaklı hale gelmiştir. Çünkü genişlemeden sonra AB, Rusya da dâhil olmak üzere bölge ülkeleriyle ekonomik ve siyasi açılardan yoğun işbirliği süreçlerini hayata geçirmiştir. Böylece AB, bu ülkeler üzerinde etkili bir aktör konumu kazanmıştır. Dolayısıyla Fransa, AB'nin dönem başkanı sıfatıyla bu imkânları kendi diplomatik becerisini de kullanarak üst düzeye taşımıştır (Larsen, 2009; 2014; Speck, 2015b).

Gürcistan Savaşı'nda AB dış politikasının kendi ulusal dış politikasına önemli ve hissedilebilir bir etki yapması Fransa'nın AB düzeyindeki politikaya uyum sağlamasını teşvik etmiştir. Zira ulusal politika üzerindeki bu tür bir etki Fransa'nın yüksek risk ve maliyet üstlenmeden uluslararası sistemde dış politikasının prestijini arttıran sonuçları ortaya çıkarmıştır (Larsen, 2009). Bu bağlamda Gürcistan Savaşı'ndan çıkarılan dersler ve tecrübeler, Ukrayna Krizi'nde Fransa'nın Rusya'ya karşı AB düzeyinde oluşturulan dış politikayı desteklemesini sağlamıştır. Fransa'nın AB politikasını benimsemesinin birkaç nedeni vardır. Bunlardan birincisi, Fransa'nın tıpkı Kafkasya'da olduğu gibi Doğu Avrupa'ya yönelik kapsamlı bir dış politika gündemine sahip olmamasıdır. Buna karşın Soğuk Savaşın sona ermesiyle AB özellikle Almanya ve Polonya'nın öncülüğünde bölgeye yönelik kapsamlı bir dış politika gündemi oluşturmuştur. Öyle ki bölge ülkeleriyle olan yoğun ekonomik ve siyasi işbirliği sayesinde AB dış politikası bu ülkelerin tercihlerini etkileyebilecek boyuta gelmiştir. İkincisi, Rusya'ya karşı izlenecek tek taraflı dış politikanın AB politikasına göre daha fazla risk ve maliyet içermesidir. Bunun temel nedeni Fransa'nın bölgede sınırlı kaynak ve kapasiteye sahip olması ve Rusya ile doğrudan karşı karşıya gelmesidir (Terpan, 2015, s. 101). Bu ise Fransa'nın daha fazla risk almasına ve buna bağlı olarak risk maliyetlerinin artmasına neden olacaktır. Fakat AB düzeyindeki politikanın takip edilmesi ile bu risk ve maliyetler üye ülkeler arasında paylaşılacaktır. Nitekim Fransa'nın savaş gemileri ile ilgili verdiği kararı AB'nin yaptırımları çerçevesinde iptal etmesi, onun Rusya ile doğrudan karşı karşıya gelmesini engellemiş ve uğramış olduğu zararı üye ülkelerle paylaşmasını sağlamıştır.

Son olarak Fransa'nın Gürcistan Savaşı'ndan elde ettiği deneyimlerin Ukrayna Krizi'nde yansıması, Doğu Avrupa ve Kafkasya gibi bölgelerde Avrupa düzeyinde Almanya ile birlikte hareket etmenin gerekliliği olmuştur (Speck, 2015a; 2015b; Fenonko, 2015). AB ülkeleri arasında Almanya, Rusya ile ilişkileri en iyi olan ülkedir. Gürcistan Savaşı'nda AB dönem başkanı olarak Fransa'nın Rusya ve Gürcistan arasındaki arabuluculuğunda Almanya'nın Rusya ile olan siyasi ilişkisinin büyük katkısı bulunmaktadır. Bu nedenle Fransa, Ukrayna Krizi'nde AB düzeyinde Almanya ile işbirliğini ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Çünkü Almanya, Rusya ile AB arasındaki diyalogun kurulmasında halâ önemli bir yere sahiptir (Forsberg, 2016, s. 30). Fransa, AB düzeyinde Almanya ile işbirliği yaparak Ukrayna Krizi'nde önemli bir aktör olmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda Fransa, AB düzeyinde Almanya'nın öncülüğünde oluşturulan dış politikaya uyum sağlayarak ulusal dış politikasının Avrupalılaşmasının önünü açmıştır. Rusya'ya uygulanacak yaptırımlara karşı olan Fransa, Almanya ile birlikte AB'nin liderliğini üstlenebilmek için yaptırım kararlarını kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece Fransa, her ne kadar Doğu Avrupa'ya yönelik sınırlı dış politika gündemi olsa da ulusal dış politikasını AB düzeyi ile uyumlu hale getirerek Almanya ile birlikte Rusya ile yapılan müzakerelerde önemli bir aktöre dönüşmüştür (Speck, 2015a). Fransa'nın dış politika gündemi içinde yer almayan konularda AB'nin kendi kapasite ve kabiliyetini artırıcı bir etkisinin olduğunu keşfetmesi -ki egemenlik konusunda çok hassas olmasına rağmen- Avrupa düzeyindeki dış politikaya uyum sağlamasını kolaylaştırmıştır. Gürcistan Savaşı'nda tecrübe ettiği bu durum elbette Ukrayna Krizi'nde kendini göstermiş ve Fransa'nın AB düzeyi ile aynı doğrultuda dış politika izlemesini sağlamıştır.

4.3. Almanya ve Fransa'nın Ulusal Dış Politikalarının Avrupalılaşmasının Düzeyleri

Yukarıda, Ukrayna Krizi'nde Almanya ve Fransa'nın ulusal dış politikasının Avrupalılaşma süreçleri ele alınmış ve her iki ülkenin Ukrayna Krizi'ne ve buna bağlı olarak AB dış politikasına yaklaşımlarının farklı olduğu görülmüştür. Bu nedenle AB'nin Rusya'ya yönelik dış politikasının oluşturduğu Avrupalılaşma süreçleri Fransa ve Almanya'da aynı şekilde gerçekleşmemiştir. Almanya, Rusya'ya karşı AB dış politikasının teşekkül etmesinde daha aktifken Fransa bunu başaramamıştır (Forsberg, 2016; Speck, 2015a; 2015b; Vitkus, 2015; Larsen, 2014;

Hyde-Price, 2015). Çünkü Soğuk Savaş yıllarından beri Almanya'nın genelde Doğu Avrupa'ya, özelde Rusya'ya yönelik dış politikası Almanya'yı Fransa'ya göre daha avantajlı bir konuma yerleştirmiştir. Fransa ise hem Almanya'ya göre Doğu politikasının zayıf olması hem de son ekonomik krizden ve terör saldırılarından dolayı AB düzeyindeki dış politikayı yönlendirmede yetersiz kalmıştır. Bunun neticesinde iki ülkenin AB düzeyinde oluşan dış politikadan etkilenme dereceleri de farklılaşmıştır. Ancak genel olarak Avrupalılaştırmanın ulusal dış politikalar üzerindeki etkisi, ulusal dış politikaların AB düzeyindeki dış politikaya yaklaşması şeklinde gerçekleşmiştir.

Fransa ve Almanya'nın AB dış politikasına yaklaşması Ukrayna Krizi'nin değişik evrelerindeki olaylar ekseninde ortaya çıkmıştır. Almanya ve Fransa Ukrayna Krizi'ne anında refleks göstermemişler ve gelişen olaylara bağlı olarak dış politikalarının Avrupalılaşmasına izin vermişlerdir. Kasım 2013 tarihinde Maidan ya da göstericilerin taktığı adıyla Euromaidan protestolarıyla başlayan Ukrayna Krizi'nin ilk evresinde Almanya'nın ve Fransa'nın krize karşı kınama dışında herhangi bir tepkisi olmamıştır (Forsberg, 2016, s. 28). Hatta Ukrayna Krizi'nin şiddetlendiği Şubat ve Mart aylarına kadar Rusya'ya karşı kesin bir tutum takınmaktan kaçınmışlardır. Buna karşın AB ile anlaşma imzalamayı reddettiği için Ukrayna devlet başkanı Yanukoviç eleştirilmiştir. Dolayısıyla Ukrayna Krizi'nin ilk evresinde AB düzeyinde Rusya'ya yönelik bir dış politika değişikliği yaşanmamış ve her iki ülkenin dış politikalarında bir Avrupalılaştırma etkisi de ortaya çıkmamıştır.

Tablo 4. 1. Almanya ve Fransa'nın Ulusal Dış Politikalarının Avrupalılaşıma Düzeyleri

	Ulusal Tercihlerin Taşınması		Uyum Bakışı		Avrupalılaştırmanın Etkisi			Ulusal Dış Politikadaki Değişiklikler		
	Başarılı	Başarısız	Yüksek	Düşük	Zayıf	Güçlü	Sınırlı	Maidan Gösterileri	Kırım İlhakı	M17 Olayı
Almanya	✓			✓		✓		-	✓	✓
Fransa		✓	✓				✓	-	-	✓

Kaynak: Tablo, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ancak Rusya'nın Mart ayında Kırım'ı ilhakı üzerine Almanya ve Fransa, Rusya'nın açık bir şekilde uluslararası hukuku ihlal ettiğini açıklayarak bir an önce bu tutumunu sonlandırması çağrısında bulunmuşlardır (Tertrais, 2014; Larsen, 2014; Vitkus, 2015). Bu doğrultuda iki ülkenin de Rusya'nın Ukrayna Krizi'ndeki rolü konusunda aynı düşüncüyü paylaştıkları görülmüştür. Fransa ve Almanya, Rusya'nın Ukrayna'daki eylemleriyle ilgili benzer bir söylem geliştirmelerine rağmen AB düzeyinde Rusya'ya yönelik önlemler konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Almanya, Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımların uygulanmasını önerirken Fransa AB'nin sınırlı müdahalede bulunmasını ve diplomasinin ön plana çıkarılmasını savunmuştur (Forsberg, 2016; Speck, 2015b; Hyde-Price, 2015; Schmidt-Felzmann, 2015; 2014; Vitkus, 2015; Larse, 2014). Bu bağlamda AB'nin Rusya'ya ilişkin ekonomik yaptırım kararları alması, Almanya'nın ulusal tercihlerini AB düzeyine taşıyabildiğini, Fransa'nın ise taşıyamadığını göstermiştir. Almanya AB dış politikasıyla örtüştüğü için bir uyum baskıyla karşılaşmamıştır. Buna karşın Fransa ekonomik yaptırım konusundaki yaklaşımını uzun bir süre devam ettirdiği için AB ve ulusal düzey arasında yüksek bir uyum derecesi oluşmamıştır.

Almanya, AB dış politikasıyla eşgüdümlü olmasına rağmen Avrupalılaştırmanın Alman ulusal dış politikası üzerindeki etkisi güçlüdür (Hyde-Price, 2015, s. 607). Çünkü Almanya ulusal tercihlerini AB düzeyine taşımış olsa bile mevcut pasif dış politika geleneğini Avrupalılaştırmanın etkisiyle terk etmek durumunda kalmıştır. Daha önce AB düzeyindeki dış politikayı takip eden Almanya, Ukrayna Krizi ile birlikte

daha aktif bir dış politika izlemeye ve AB dış politikasını yönlendirmeye başlamıştır (Speck, 2015b; Larsen, 2014; Vitkus, 2015). AB düzeyindeki dış politikanın oluşturduğu Avrupalılaşıma etkisi Alman dış politikasındaki değişimi ve dönüşümü tetiklemiştir. Nitekim Almanya'nın daha aktif dış politikaya sahip olması gerektiğini savunan Cumhurbaşkanı Gauck, Dışişleri Bakanı Steinmeier ve Savunma Bakanı Leyen, Avrupalılaşımanın ortaya çıkardığı etkiyi kullanarak ulusal düzeyde değişimi engelleyen yaklaşımların üstesinden gelmeyi başarmışlardır.

Fransa ise ulusal tercihlerini AB düzeyine taşıyamadığı için özellikle ekonomik yaptırımların uygulanması konusunda yüksek bir uyum baskısıyla karşılaşmıştır (Tertrais, 2014; Larsen, 2014). Bu uyum baskısına rağmen Avrupalılaşımanın ulusal dış politika üzerinde oluşturduğu etki sınırlı düzeyde kalmıştır. Böyle bir yargıya varılmasının sebebi, Fransız dış politikasının AB düzeyinden gelen baskılardan çok ulusal düzeydeki aktörlerin istekleri çerçevesinde bir değişim yaşamasıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, Fransa AB dış politikasını kendi ulusal tercihlerini gerçekleştirmek için bir araç olarak görmektedir (Terpan, 2015). Dolayısıyla Fransa'nın kendi tercihlerini yansıtmayan AB dış politikasına, ulusal egemenlik kaygılarını gerekçe göstererek uyum sağlamaktan kaçındığı bilinmektedir. Bunun yerine kendi ulusal kapasite ve kabiliyetlerini ikili ilişkiler ölçeğinde kullanarak AB düzeyinden uzaklaşma yolunu seçmektedir. Ancak Ukrayna Krizi'nde kendi ulusal tercihlerini AB düzeyine transfer edememesine rağmen ikili ilişkileri değil, AB düzeyindeki dış politikaya uyum sağlamayı tercih etmiştir. Çünkü ulusal dış politika elitleri Fransa'nın Ukrayna Krizi'nde tek başına hareket etmesinin Fransa'ya yüksek bir maliyet getireceğini görmüşlerdir. Fransız dış politika elitlerinin fayda maliyet esasına göre AB dış politikasına uyum sağlamaları, Avrupalılaşımanın etkisini değil, ulusal çıkarların daha önemli olduğu gerçeğini ortaya koymuştur (Terpan, 2015). Bu bağlamda Fransız ulusal dış politikası üzerindeki Avrupalılaşımanın etkisinin güçlü olduğunu söyleyemeyeceğimiz gibi, zayıf olduğunu da söyleyemeyiz. Bu nedenle Fransa dış politikası üzerindeki Avrupalılaşıma etkisinin sınırlı olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Ulusal dış politikanın Avrupalılaşmasında ulusal çıkarların korunması düşüncesinin daha etkili olduğu görülmektedir.

Kırım'ın ilhakından sonra Alman ulusal dış politikasının AB ile uyumlu olduğu fark edilirken Fransa M17 sefer sayılı uçağın düşürülmesiyle ekonomik yaptırımları uygulayarak ulusal dış politikasını değiştirmiştir. Bu anlamda Fransız dış politika

elitleri, bir egemenlik sınırlandırmasıyla karşı karşıya kalmamak için uzun bir süre AB dış politikasına uyumlaşma konusunda direnç göstermişlerdir. Fakat M17 olayından sonra Ukrayna Krizi'nde tek taraflı hareket etmenin yüksek maliyete sebep olacağından dolayı AB politikasına uyum sağlanmıştır. Bu dönemde ulusal egemenlikten ödün verilmemesi önemli bir etki oluşturmuştur. Böylece farklı zamanlarda ve farklı Avrupalılaşma süreçleri gerçekleşse de Almanya ve Fransa, AB'nin Rusya ile ilgili dış politikasına uyum sağlamışlardır. Ukrayna Krizi çerçevesinde her iki ülkenin dış politikalarının AB düzeyindeki dış politikaya yakınlaşması mümkün olmuştur.

4.4. Almanya ve Fransa Dış Politikalarının Avrupalılaşmasının Sınırları

Ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasında White'ın (2001) da altını çizdiği gibi, üye ülkelerin AB düzeyindeki dış politika oluşturma sürecine katılımları etkilidir. Zira bu katılım, üye ülkelerin ulusal dış politikalarının AB dış politikasından etkilenecek Avrupalılaşmasını mümkün hale getirmiştir. Ancak Ukrayna Krizi, ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasının belirli sınırları olduğunu da ortaya çıkarmıştır. Bu sınırlar, AB dış politikasının kurumsal yapısı ve hükümetlerarası niteliğinin yanında AB ülkelerinin Rusya ile olan ilişkileri ve AB'nin kapasite ve kabiliyetlerinden kaynaklanmıştır. Bu bağlamda aşağıda Fransa ve Almanya'nın ulusal dış politikalarının Avrupalılaşmasını sınırlandıran nedenler açıklanarak AB dış politikasının etkisi incelenecektir.

4.4.1. Ekonomik yaptırımların olumsuz etkisi

AB'nin Ukrayna Krizi'nde Rusya'ya gösterdiği en önemli tepki ekonomik yaptırımları yürürlüğe koymasındır. Bu yolla Rusya'ya karşı AB ülkeleri arasında 'tek sesliliğin' inşa edilmesi amaçlanmıştır (Galbert, 2015, s. 3). Yaptırımlar, AB'nin Rusya'ya yönelik tepkisinin tanımlanmasında kullanılabilen zorlayıcı sert güç seçenekleri arasında yer alarak bütün üye ülkeleri ortak bir paydada buluşturmuştur. Bununla birlikte AB, uluslararası krizlerde ekonomik ve diplomatik yaptırımları en önemli dış politika aracı olarak üçüncü ülkelere karşı kullanmayı başarmıştır (Keukeleire ve Delreux, 2014; K. Smith, 2014; Bindi, 2010). AB'nin ekonomisine yüksek oranda bağımlı olan Rusya'ya gösterilecek tepkinin en etkili yolu da ekonomik yaptırımlar olmuştur. Bu şekilde ekonomik yaptırımların caydırıcılık etkisi meydana getirmesi hedeflenmiştir. Çünkü bu aracın başarısı, yaptırımların uygulandığı ülkenin AB ekonomisine olan bağımlılığına göre değişir. Eğer ülke,

AB'nin ekonomisine bağımlıysa yaptırımların başarısından söz edilebilir. Buna karşın hiç bağımlı değilse ya da daha az bağımlılık gösteriyorsa ekonomik yaptırımların başarısı sınırlanmaktadır (Keukeleire ve Delreux, 2014). Ayrıca bu ilişkinin karşılıklı bir etkileşim içerdiğini belirtmek gerekir. AB ülkeleri de aynı şekilde yaptırım uygulanan ekonomiye bağımlıysa AB'nin ekonomik yaptırımları başarılı ya da başarısız olabilmektedir.

Bu bağlamda Ukrayna Krizi'nde Rusya ile olan ekonomik ilişkilerin AB'nin kapsamlı dış politika kararları almasını engellediği görülmüştür (Vitkus, 2015, s. 9). Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana AB ve Rusya arasında yoğun bir ekonomik ilişki söz konusudur. Rusya, AB'nin üçüncü büyük ticari ortağı (% 8.4 toplam dış ticaret) iken AB ise Rusya'nın en önemli ticari ortağı (% 48 toplam dış ticaret) konumunda yer almaktadır (European Parliament, 2015). Aşağıdaki tabloda da görülebileceği gibi, krizinden önce AB ve Rusya arasındaki toplam ticaret hacmi yıllık 326 milyar Euro civarındaydı. Bu miktarın 206 milyar Euro'su AB ülkelerinin Rusya'ya yapmış oldukları ihracatı kapsamaktayken 120 milyar Euro'luk kısmı ise Rusya'nın AB ülkelerine olan ihracatını oluşturmuştur. Dolayısıyla AB, Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırım kararlarını alırken bu durumu göz önüne almış ve Rusya'ya karşı sınırlı yaptırım kararı üzerinde uzlaşmaya varılabilmektedir.

Tablo 4. 2. AB, Almanya, Fransa ve Rusya Arasındaki İkili Ticari İlişkiler

Ülke/Yıl	Yaptırımdan Önce		Yaptırımdan Sonra		
	2013 (b€)	2013 (ithalat ve ihracat oranı %)	2014 (b€ / 2013'ten sonraki değişim oranı %)	Ocak-Haziran 2015 / 2014 (değişim oranı b€ / %)	Ocak-Haziran 2015 / 2014 (ithalattaki değişim oranı b€ / %)
ABD	33.6	71% /29%	30.4 (10%)	-3.3 (-20%)	-1.4 (-27%)
AB	326	63% /37%	285 (12.5%)	-41.8 (-28%)	-16.5 (-32%)
Almanya	74.9	52% /48%	65.6 (-12%)	-9.6 (-28%)	-4.7 (-31%)
Fransa	17.9	57% /43%	16.6 (-7%)	-3.6 (-39%)	-1.4 (-39%)

Kaynak: Galbert, S. (2015) *A Year of Sanctins against Russia-Now What? A European Assesment of The Outcome and Future of Russia Sanctions*, Washington: Center for Strategic&International Studies.

AB düzeyinde Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırım kararı alınırken Almanya ve Fransa'nın tutumları ulusal dış politikaların Avrupalılaştırmasının sınırlarının çizilmesinde önemli rol oynamıştır (Forsberg, 2016; Hyde-Price, 2015, Vitkus, 2015; Larsen, 2014; Tertrais, 2014; Hartel, 2014). Özellikle Almanya ekonomik yaptırımlar konusundaki tercihleri oldukça etkili olmuştur. Bu bağlamda ekonomik yaptırımların en önemli destekçilerinden olan Almanya, Rusya'ya karşı kapsamlı bir ekonomik yaptırım uygulanmasına destek vermemiştir (Hartel, 2014, s. 5). Zira AB ülkeleri içinde Rusya ile en yoğun ticareti Almanya yapmaktadır. 2013 yılında, Almanya ve Rusya arasındaki toplam ticaret hacmi 75 milyar Euro civarında gerçekleşmiştir. Almanya ve Rusya arasındaki toplam ticaret hacmi AB ve Rusya arasındaki ticaret hacmin dörtte birinden daha fazladır. Almanya, Rusya'yı Avrupa ticaretinden tamamen izole edecek ekonomik yaptırımların oluşmasına karşı çıkmıştır. Çünkü böyle bir destek Almanya'nın önemli bir ekonomik kayıp yaşamasına eşdeğer görülmüştür. Elbette Almanya, Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlardan sonra önemli ekonomik kayıplar yaşamış ve 2014 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 75 milyardan 65 milyar Euro'ya, 2015 yılında ise 48 milyar Euro'ya kadar düşmüştür (European Commission, 2016). Buna rağmen Almanya AB dış politikasının tutarlılığı için Ukrayna Krizi kapsamında Rusya'ya yönelik yaptırımları desteklemiştir. Bunun temel sebebi, Ukrayna Krizi'nin yakın coğrafyasında ortaya çıkarılabileceği siyasi istikrarsızlıklar ve çatışmaların Doğu Avrupa'yla ekonomik ve siyasi bütünleşme içerisine giren Almanya'nın ulusal çıkarlarını doğrudan tehdit eden bir kriz olmasıdır. Aksi takdirde bölgede oluşacak istikrarsızlık ve güvenlik krizinin Almanya için daha yüksek maliyetleri oluşturacağı düşünülmüştür.

Fransa ise en başından beri Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımlara karşı çıkmıştır (Larsen, 2014, s. 26). Yukarıdaki tabloda da görülebileceği gibi, Fransa'nın Rusya ile yüksek bir ticaret hacmi söz konusu değildir. Ancak Fransa ve Rusya arasında son yıllarda önemli ticari ilişkiler tesis edilmiş ve bu sayede ticaret hacminde artış gözlemlenmiştir. Bunun da ötesinde Soğuk Savaş yıllarından beri Fransa, Rusya'yı dünya siyasetinde işbirliği yapabileceği bir ortak olarak görmektedir. Özellikle Rusya'nın Birleşmiş Milletler Daimi Güvenlik Konseyi (BMDK) üyesi olması, ABD karşısında Rusya'yı Fransa'nın gözünde önemli bir konuma taşımaktadır (Leonard ve Popescu, 2007). Dolayısıyla hem ticari hem de küresel sorunlarda önemli bir ortak olarak gördüğü Rusya ile ilişkilerinin zarar görmemesi için Fransa, AB düzeyinde

yaptırım kararlarına olumlu yaklaşmamıştır (Tertrais, 2014). Krizin daha çok diplomatik yollarla çözülmesini arzulamıştır. Buna rağmen diğer ülkelerin Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımları desteklemesi karşısında yalnız kalan Fransa, Ukrayna Krizi'nin getirmiş olduğu zararlara tek başına katlanmamak için sınırlı düzeydeki ekonomik yaptırımlara göz yummuştur.

2014 yılından itibaren Rusya'ya karşı sınırlı bir ekonomik yaptırım uygulansa da AB ülkeleri bu süre içinde ciddi anlamda ekonomik kayıplar yaşamışlardır. Eurostat'ın 2015 verilerine göre, AB ve Rusya arasındaki toplam ticaret 2013 yılındaki ticaret hacmine göre 100 milyardan fazla bir düşüş yaşamış ve 209 milyar Euro civarında gerçekleşmiştir (Eurostat, 2016). Kriz öncesinde AB ve Rusya arasındaki ticaret hacmi ise 326 milyar Euro seviyelerindedir. AB büyük bir ekonomik kayıp yaşamasına rağmen henüz Ukrayna Krizi'nde istenilen başarı sağlanamamıştır. Yukarı da belirtildiği gibi, AB'nin uyguladığı ekonomik yaptırımların başarısı, o ülkenin AB ekonomisine bağımlı olmasıyla mümkündür. Rusya'nın AB ekonomisine yüksek oranda (% 48 oranında) bağımlılık göstermesi, AB yaptırımların başarılı olmasını kuvvetlendirmiştir (Galbert, 2015, s. 5-6). Buna karşılık aynı şekilde AB'nin de yaptırım uygulanan ekonomiye bağımlı olması, yaptırımların başarısını sınırlandırmıştır. Nitekim aşağıdaki tabloda da görülebileceği gibi birçok AB ülkesinin -özellikle Almanya'nın- Rus ekonomisiyle yoğun ticari ilişkileri olması, AB'nin ekonomik yaptırım aracını başarılı bir şekilde kullanmasını engellemiştir. Çünkü Rusya, mevcut ekonomik ilişkiler çerçevesinde AB'nin kendisine kapsamlı ekonomik yaptırımlar uygulamayacağını farkındadır. Kendi kayıplarını da göz önüne alan AB, dış politika alanındaki en güçlü silahı olan ekonomik yaptırımları Rusya'ya karşı tam olarak kullanamamıştır. Bu da Ukrayna Krizi'nin çözümünü sekteye uğratmıştır (Speck, 2015b).

Tablo 4. 3. AB üye ülkelerinin Rusya ile Yaptığı İhracat ve İthalat Rakamları (2013-2015, Milyon Euro)

	İhracat			İthalat		
	Yaptırımdan önce	Yaptırımdan sonra		Yaptırımdan önce	Yaptırımdan sonra	
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Avusturya	3.069	2.153	2.069	4.307	3.987	2.607
Belçika	9.992	10.637	8.315	5.113	4.091	3.040
Bulgaristan	4.782	3.963	3.157	582,9	526,8	396,8
Hırvatistan	1.069	857,2	432,5	282,2	274,6	198,6
Kıbrıs	52.814	28,6	120,8	24,2	14,3	8,9
Çek Cum.	5.383	4.147	3.201	4.474	4.105	2.864
Danimarka	949,9	942,2	1.335	1.562	1.153	744,9
Estonya	840,4	873,3	801,5	1.411	1.186	773,6
Finlandiya	10.485	8.576	5.951	5.358	4.638	3.158
Fransa	10.262	9.909	6.230	7.720	6.808	4.535
Almanya	39.127	36.205	27.035	35.789	29.230	21.802
Yunanistan	6.606	4.831	3.436	406,1	356,8	213,4
Macaristan	6.395	5.404	3.278	2.526	2.069	1.505
İrlanda	140,7	214,7	149,4	632,5	718,4	365,9
İtalya	20.197	17.275	14.259	10.771	9.502	7.108
Letonya	1.087	1.039	1.054	1.759	1.605	1.243
Litvanya	7.368	5.347	4.297	4.869	5.080	3.139
Luxemburg	2,3	12,9	6.933	156,2	128,9	112,4
Malta	7,8	15,2	73,1	35,6	3,4	3,2
Hollanda	28.973	25.052	17.909	7.956	6.610	4.824
Polonya	18.654	17.060	12.616	8.112	7.006	5.130
Portekiz	1.000	710,8	636,9	263,1	204,1	157,9
Romanya	2.360	2.289	2.002	1.382	1.451	989,9
Slovakya	6.064	4.779	3.434	2.554	2.130	1.527
Slovenya	464,1	428,1	256,5	1.189	1.128	861,1
İspanya	8.103	5.945	3.322	2.812	2.582	1.671
İsveç	5.550	6.212	4.207	2.727	2.426	1.570
Britanya	7.965	7.457	6.122	4.666	4.177	3.330
AB-28	206.956	182.371	135.716	119.450	103.202	73.886

Kaynak: European Commission: Market Access Database, Statistics, 2016.

Öte yandan AB, Rusya'yı Ukrayna'daki krizi derinleştirmesi durumunda ekonomik yaptırımların kapsamını genişletmekle tehdit etmektedir (Forsberg, 2016, s. 28). Böyle bir durum, taraflar açısından katlanılması zor bir ekonomik külfeti ortaya çıkaracaktır. Almanya ve Fransa başta olmak üzere AB'nin Rusya'ya daha fazla yaptırım uygulamasına sıcak bakılmamaktadır (Galbert, 2015, s. 14-15). Fransa'nın ekonomik yaptırımların kaldırılması konusundaki düşüncesi son dönemde Almanya tarafından da destek görmeye başlamıştır. Almanya, Rusya'nın Ukrayna'daki krizi tırmandırmaması ve ayrılıkçı grupları desteklemeyi bırakması karşısında ekonomik

yaptırımları sonlandırabileceği sinyalini vermektedir. Angela Merkel, 2015 Davos Zirvesi'nde Ukrayna'da tekrar barışın tesis edilmesi karşılığında Rusya'ya, krize neden olan Lizbon'dan Vladivostok'a uzanan bir AB serbest ticaret anlaşması teklif etmiştir (Telegraph, 2015). Almanya ve Fransa, Rusya'ya karşı daha fazla ve kapsamlı ekonomik yaptırımlar uygulama konusunda isteksiz gözükmemektedir. Buna rağmen bütün üye ülkeler, AB dış politikasının tutarlılığı için Rusya'ya karşı mevcut yaptırımları uygulamaya devam etmektedirler.

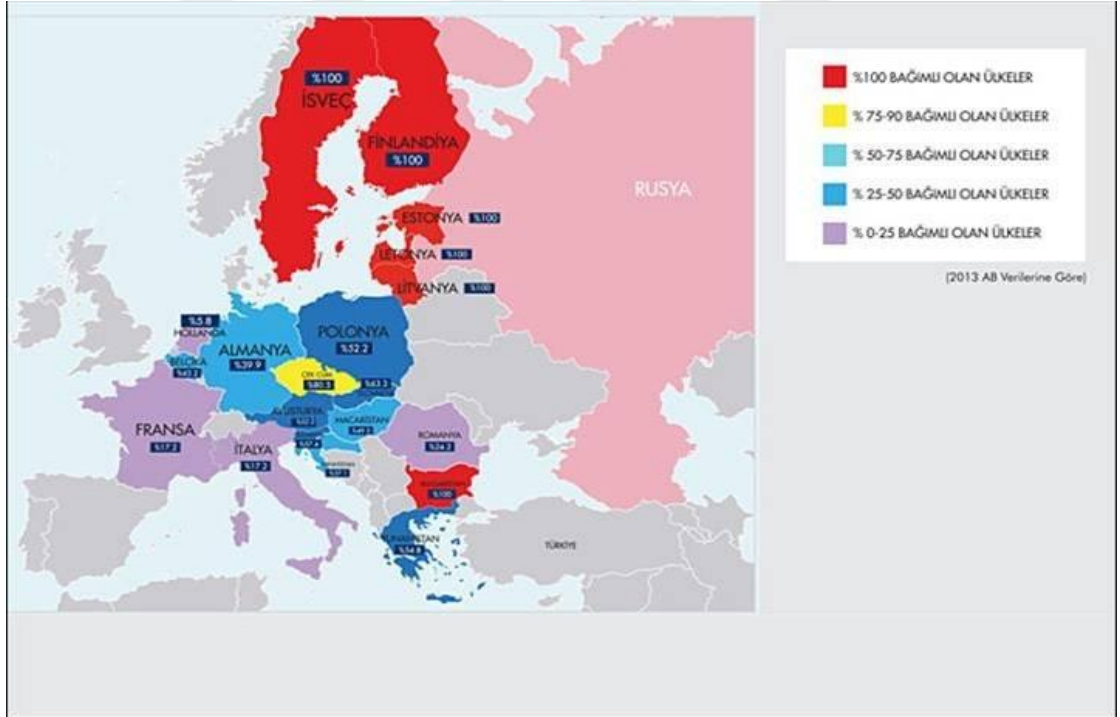
Sonuçta AB'nin Rusya'ya uygulayacağı ekonomik yaptırımların bir sınırı olduğu görülmüştür. AB ülkelerinin daha kapsamlı bir ekonomik yaptırımın zararını - özellikle 2008 itibariyle yaşanan ekonomik kriz sonrası- üstlenmesi söz konusu değildir. Fransa ile Almanya'nın çıkarlarını korumaya çalışması ve Rusya'nın da AB'nin yaptırımlarına katlanamayacak olması sürecin işleyişini destekten yoksun bırakmıştır. Ancak AB, bir dış politika aracı olarak ekonomik yaptırımlarıyla Ukrayna Krizi'ni sonlandırmayı başaramamış olsa bile krizin daha da büyümesinin önüne geçmiş ve krizi askeri düzeyden, diplomatik ve ekonomik düzeye taşımayı başarmıştır.

4.4.2. Rusya'ya enerji bağımlılığı

Ukrayna Krizi çerçevesinde Almanya başta olmak üzere AB ülkelerinin ulusal dış politikalarının Avrupalılaşmasını sınırlandıran en önemli konu şüphesiz Rusya'ya olan enerji bağımlılığıdır (Hartel, 2014; Inozemtsev, 2015; Henley, 2014). AB, enerji ihtiyacının yüzde 22'sini Rusya'dan sağlamaktadır. AB ülkelerinin tükettiği doğalgazın ise yaklaşık üçte biri Rusya tarafından arz edilmektedir (De Micco, 2014). Bu bağlamda Ukrayna Krizi, AB ülkeleri için ciddi bir enerji güvenliği sorunu ortaya çıkarmıştır. Zira AB'nin Rusya'ya uyguladığı ekonomik yaptırımlar karşısında Rusya'nın enerji kozunu kullanması muhtemel hale gelmiştir. Hatta Rusya devlet başkanı Vladimir Putin, ekonomik yaptırımlardan kısa bir süre sonra Ukrayna'ya doğalgaz tedarikini keserek Avrupa doğalgaz tüketiminin önemli bir geçiş rotası olan Ukrayna üzerinden AB'yi tehdit etmiştir (Financial Times, 2014). Bu durum karşısında AB, enerji çeşitliğini artırmak için harekete geçmiştir. Ancak AB'nin kısa süre içinde Rusya'ya alternatif oluşturması çok mümkün gözükmemektedir (Inozemtsev, 2015, s. 2).

Enerji bağımlılığı, Ukrayna Krizi'nde AB'nin Rusya'ya yönelik dış politikasını doğrudan etkilemiştir. Özellikle şekil 4.3. görülebileceği gibi bazı üye ülkelerin Rus

doğalgazına bağımlı olması, AB düzeyinde dış politika kararlarının alınması zorlaştırmıştır. Bu durum ise AB'nin Rusya'ya karşı tek sesliliğinin zayıflamasına neden olmuştur (De Micco, 2014). Nitekim Almanya ve Fransa Rusya'ya karşı hareket ederken bu durumu göz önüne almak zorunda kalmışlardır. Zira Almanya, Rusya'nın enerji kaynaklarına bağımlıdır. Öyle ki Almanya'nın kullandığı doğalgaz ve petrolün % 35'i Rusya tarafından sağlanmaktadır (Dohmen ve Jung, 2014). Buna karşın Fransa, nükleer santrallere ve alternatif tedarikçilere sahip olmasından dolayı Rus enerjisine bağımlı değildir ancak Rusya'nın AB'ye sunduğu doğalgaz akışını kesmesi durumunda ortaya çıkacak zararın bütün üye ülkeleri doğrudan etkileyeceğinin farkındadır. Avrupa bütünleşmesi ile üye ülkelerin ekonomilerinin birbirilerine bağımlı hale gelmesi, Rusya ile olası bir enerji krizinde Fransız ekonomisini de derinden etkileyecek bir durumu ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla Fransa Rusya'nın doğal kaynaklarına bağımlı olmasa bile uğrayacağı ekonomik zararları engellemek için Rusya ile gerilimi tırmandırmamaya gayret göstermiştir.

Şekil 4.3. AB Üyesi Ülkelerin Rusya'ya Olan Enerji Bağımlılığı Oranları

Kaynak: Abay, E. G. Ve Şeker, A. U. (2014). AB'nin Enerji Denklemine İbre Rusya'yı Gösteriyor. *Anadolu Ajansı*

Almanya'nın Rus petrol ve doğalgazına gereksinimi, Rusya'ya ilişkin dış politikada daha hassas davranmasına neden olmaktadır. Ekonomik yaptırımlardan dolayı zarar gören Alman ekonomisi, Rusya ve AB arasında yaşanacak bir enerji krizi sonucu gündeme gelecek zararı kaldıracak kapasiteye sahip değildir (Dohmen ve Jung, 2014). Bu nedenle Almanya AB düzeyinde Rusya'ya karşı daha ağır yaptırımların alınmasına bir karşı duruş sergilemektedir. Almanya'nın Rusya'ya enerji yönünden bağımlılığı, ulusal dış politikasının Avrupalılaşmasını sınırlayan bir faktör olmaktadır (Hartel, 2014, s. 5). Almanya'nın kısa süre içinde enerji çeşitliğini arttıramayacak olması, Rusya'ya yaklaşımlarının değişmesini engelleyecektir. Fransa'nın da yeni bir krizin maliyetlerine katlanmak istememesi, AB düzeyindeki dış politikanın kapsamının genişletilmesini önlemekte ve bu da ulusal dış politikasının Avrupalılaşmasını sınırlandırmaktadır.

Almanya ve Fransa, AB ülkelerinin ekonomilerini daha fazla etkileyecek önlemlere sıcak bakmamaktadır (Speck, 2015b; Galbert, 2015; Vitkus, 2015; Tertrais, 2014; Larsen, 2014). Rusya ile yaşanabilecek bir enerji krizinin bütün AB ülkelerini doğrudan etkilemesi muhtemeldir. Kısa vadede AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığının azaltılmasının söz konusu olmaması AB ülkelerinin Ukrayna Krizi'ndeki tutumlarını değiştirmektedir. Öyle ki AB, Rusya'nın saldırgan tavrına set çekmek için uygulamaya koyduğu ekonomik yaptırımların kapsamına enerji kaynaklarını ekle(ye)memiştir. Ancak Rusya, elindeki enerji kozunu şu ana kadar kullanmamış sadece tarım ürünlerine yönelik yaptırım kararları almıştır. Rusya'nın yaşadığı ekonomik krizden dolayı enerji arzından vazgeçmesi söz konusu değildir. Zira Rusya sahip olduğu enerji kaynaklarının büyük bir kısmını AB ülkelerine satmaktadır. Dolayısıyla alternatif -ki şu an için söz konusu değildir- olmadığı için AB, Rusya'nın doğal kaynaklarından gelir elde edebileceği en önemli pazardır. AB ve Rusya, enerji konusunda birbirlerine muhtaçtır ve bundan dolayı da sert önlemler almaları mümkün gözükmemektedir.

4.4.3. Askeri yetersizlikler

Avrupa bütünleşmesinin oluşum sürecinden itibaren AB'nin askeri güce dönüşmesi, üye ülkelerin anlaşılamadığı konuların başında gelmektedir (Bretherton ve Vogler, 2006; Gross, 2009; Bindi, 2010; Howorth, 2011; Keukeleure ve Delreux, 2014; K. Smith, 2014). AB üyesi ülkeler, egemenlik kaygıları nedeniyle AB'nin askeri bir güç

olmasını engellemişlerdir. Amsterdam Antlaşması'ndan²⁹ sonra AB ülkeleri Avrupa düzeyindeki askeri oluşumlara izin verse de bunlar yalnızca AB'nin sivil ve ekonomik gücünü pekiştirmek adına düşünülmüştür (Keukeleure ve Delreux, 2014). Uluslararası sistemde AB'nin etkinliğini artırmak için başlatılan askeri kabiliyetlerin geliştirilmesi, insani ve kurtarma görevleri, kriz yönetimi, barış koruma ve çatışma engelleme gibi faaliyetlerin yerine getirilmesi bu kapsamda değerlendirilebilir (Howorth, 2011, s. 208). Buna karşın AB'nin aktif bir şekilde sıcak çatışmalara dâhil olarak savunma ve güvenlik konularıyla doğrudan irtibatlandırılması istenmemiştir. Dolayısıyla AB, ABD gibi dünyanın değişik coğrafyalarında askeri birlikler konumlandırarak ya da anında kriz bölgelerine askeri birlikler sevk edecek bir kapasiteye sahip değildir. Dahası AB ülkelerinin kendi güvenliği bile Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi, NATO tarafından sağlanmaktadır. AB, uluslararası krizlerde -özellikle sıcak çatışmalarda- askeri bir varlık gösterememekte ve bu eksiklik zaman zaman AB'nin krizlerde oynadığı rolü etkilemektedir.

AB'nin askeri kapasitesinin ve buna bağlı olarak caydırıcılık kabiliyetinin eksikliği, Ukrayna Krizi'nde bir kez daha açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası düzenin en önemli güvenlik krizini yaratan Ukrayna Krizi'ne karşı AB'nin ekonomik yaptırımları öncelediği, askeri seçenekleri ise gündeme dahi almadığı görülmektedir (Galbert, 2015, s. 3-4). Doğu Avrupalı üye ülkeler askeri seçenekler sunsa da üye ülkelerin çoğu bunların Rusya'ya karşı kullanılmasına kesin olarak karşı çıkmışlardır (Forsberg, 2016; Hyde-Price, 2015; Vitkus, 2015; Tertais, 2014; Larsen, 2014). Bunun temel nedeni, AB ülkelerinin tarihsel deneyimleri ve Avrupa bütünleşmesini doğrudan etkileyecek büyük bir savaştan kaçınmak istenmesidir. Bu bağlamda Rusya'ya karşı askeri seçeneklerin kullanılmasının Avrupa'yı derinden etkileyecek türden bir savaşı tetikleyeceğinden korkulmuştur. Özellikle nükleer bir güç olan Rusya ile yaşanacak bir gerilimin herkes için kötü sonuçlar ortaya çıkaracağı düşünülmüştür (Schmidt-Felzmann, 2014, s. 57). Zira Rusya ciddi bir askeri güç konumundadır. Buna karşın AB bir askeri güç olmadığı gibi, askeri güç olma yönündeki denemeleri de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kapasite olarak bütün üye ülkelerin askeri güçlerinin toplamı ciddi bir potansiyel barındırmasına rağmen üye ülkeler, AB'nin bu gücü kontrol ve koordine etmesinde istekli değildir (McCormick, 2013, s. 327). Dolayısıyla bu gücün, sadece Ukrayna Krizi'nde değil,

²⁹ Amsterdam Antlaşması ile ilgili konu tezin ikinci bölümünde tartışılmıştır.

diğer sıcak çatışmalarda da AB'ye bir kapasite ve kabiliyet kazandırdığını söylemek oldukça zordur.

Diğer taraftan AB'nin askeri olarak yetersiz olmasının yanında AB ülkelerinin Avrupa'nın güvenliğini sağlayan NATO'nun Ukrayna Krizi'nde rol oynamasını da engelledikleri görülmektedir. AB ülkeleri, Ukrayna Krizi'nde NATO'nun devreye girmesi durumunda Ukrayna'daki çatışmaların bütün Avrupa'ya yayılmasından korkmuştur (Schmidt-Felzmann, 2014, s. 58). Bu nedenle Rusya'ya karşı Ukrayna'nın silahlandırılması ve NATO kapsamında Ukrayna'ya askeri destek sağlanmasına karşı çıkmıştır (Hyde-Price, 2015, s. 609). Çünkü Batı'nın alacağı bu tür önlemler, Rusya'yı daha güçlü askeri reaksiyonlar göstermeye yönlendirecektir. Daha da önemlisi, askeri seçeneklerin Rusya üzerinde yüksek bir baskı oluşturmaya bağlı olarak Rus karar vericilerin Batı'dan uzaklaşması mümkün olabilir. Bu durumda ise AB'nin Rusya üzerindeki sivil ve ekonomik gücünün zayıflamasından çekinilmiştir. AB, Rusya'ya yönelik sınırlı ekonomik yaptırımlar uygulayarak Rusya ile iletişim kanallarının açık tutulmasını ve böylece krizin daha büyük bir askeri çatışmaya yol açmamasını amaçlamıştır. Bu yolla AB, ekonomik ve sivil güç unsurlarını kullanarak askeri kapasite eksikliğini gidermek istemiştir.

Sonuç olarak AB, Rusya gibi nükleer bir askeri güçle ne pahasına olursa olsun karşı karşıya gelmek istememiştir. Bu durum AB'nin askeri kapasite eksikliğinden kaynaklandığı gibi, yakın coğrafyasında sıcak savaşa neden olacak bir çatışmayı istememesindendir (Schmidt-Felzmann, 2014; 2015; Forsberg, 2016; Speck, 2015b; Vitkus, 2015; MacFarlane ve Menon, 2014; Genring v.d. 2015). AB askeri kapasiteye sahip olmasa bile NATO ve ABD aracılığıyla Rusya ile mücadele edebilecek durumda olduğunu fakat askeri seçeneğin kendisine hiçbir şekilde fayda getirmeyeceğini görmüştür. Rusya ile askeri bir mücadelenin AB'yi iki türlü etkileme potansiyeli belirlemiştir. Bunlardan birincisi, AB'nin askeri yöntemlere başvurusuyla -ki Rusya'ya karşı AB'nin böyle bir kapasitesi söz konusu değildir- Rusya'nın nükleer güç dâhil olmak üzere bütün askeri kapasitesini kullanacak olmasıdır (Schmidt-Felzmann, 2014, s. 57). Bu gelişme, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri Avrupa'da inşa edilmeye çalışılan barış ve istikrarı sonlandıracaktır. İkincisi ise Ukrayna Krizi'nde Rusya askeri müdahalelerle engellenmiş olsa bile bu kez Rusya'da bir ekonomik ve siyasi çöküşe neden olunması, bunun da Avrupa bütünleşmesi için yeni tehditler ortaya çıkarmasıdır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle

Avrupa bütünleşmesine zarar verebilecek gelişmeleri bertaraf edebilmek için ekonomik ve siyasi yollar seçilirken Ukrayna Krizi'nde askeri yöntemlere başvurulması AB'nin stratejilerine aykırıdır. Askeri kapasite yetersizliği ile sivil ve ekonomik güç ilkeleri AB'nin Ukrayna Krizi'nde izlediği dış politikanın temel dinamiğini meydana getirmiştir. Askeri kapasite yetersizliği, AB'nin etkili bir aktör olmasını sınırlandırsa da ekonomik ve sivil güç Ukrayna Krizi'nin büyümesini engellemiştir.

4.5. Almanya ve Fransa'nın dış politikalarının Avrupalılaşmasının değerlendirilmesi

Ukrayna Krizi, AB üyesi ülkelerin ulusal dış politikaları üzerinde farklı zamanlarda farklı düzeylerde olsa bile bir Avrupalılaşma etkisi ortaya çıkarmıştır. Bu etki, üye ülkelerin zaman içinde AB düzeyinde dış politika oluşturma süreçlerine katılmalarının bir sonucudur. Çünkü üye ülkelerin AB düzeyindeki dış politika yapımına katılmaları, ortak değerlerin, iş yapma tarzlarının, ortak inanışların ve normların inşa edildiği, yayıldığı ve kurumsallaştığı süreçlerin oluşmasını sağlamıştır. Bu da uluslararası krizler karşısında üye ülkelerin AB düzeyinde daha fazla 'tek sesliliğini' beraberinde getirmiştir. Böylece üye ülkelerin ulusal dış politikalarının Avrupalılaşması söz konusu olabilmektedir. Nitekim Ukrayna Krizi'nde AB'nin iki önemli ülkesi olan Almanya ve Fransa'nın AB düzeyindeki dış politika süreçlerine katılmalarıyla ulusal politikalarının Avrupalılaşması mümkün olmuştur. Almanya ve Fransa, AB'nin Rusya'ya karşı ekonomik ve diplomatik çerçevede izlediği dış politikaya uyum sağlayarak Ukrayna Krizi'nde AB'nin etkili bir aktör olmasına katkıda bulunmuşlardır.

AB'nin sivil ve ekonomik gücü krizi sonlandıramamış olsa bile krizin bütün Avrupa coğrafyasını etkileyecek bir savaşa dönüşmesinin önüne geçilebilmiştir. Ukrayna Krizi'nin devam ettiği düşünüldüğünde AB'nin genel olarak başarısız olduğu söylenebilir ama sınırlı düzeyde de olsa birlikte alınan kararlar -ki şu ana kadar Rusya'ya karşı alınmış en kapsamlı kararlardır- üye ülkeler arasındaki 'tek sesliliği' sağlamıştır. Bu noktada AB'nin Ukrayna Krizi'nde başarılı veya başarısız olmasından çok AB dış politikaları çerçevesinde üye ülkelerin ulusal dış politikalarının Avrupalılaşması önemlidir. Öyle ki AB'nin iki öncü ülkesinin Ukrayna Krizi konusunda AB dış politikasına uyumu, AB dış politikasının tutarlılığını bir kat daha arttırmıştır. Elbette yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı

Almanya ve Fransa'nın ulusal dış politikalarının Avrupalılaşmasında bir sınırlama ortaya çıkmıştır ancak genel olarak bu ülkelerin dış politikalarının AB dış politikasına yakınlaştıkları görülmüştür.

SONUÇ

Bu çalışma, Avrupa bütünleşmesi için bir tabu olarak görülen dış politikanın AB düzeyindeki gelişimini Avrupalılaştırma kavramı çerçevesinde ele alarak bu sürecin üye ülkelerin ulusal dış politikalarına olan etkisini analiz etmiştir. Bu bağlamda çalışma boyunca yapılan incelemede AB düzeyindeki dış politika işbirliğine yönelik üye ülkelerin yaklaşımlarının zaman içinde önemli değişimler geçirdiği görülmüştür. Bu değişimler, Avrupa düzeyinde üye ülkeler arasındaki dış politika işbirliğinin kademeli olarak büyümesi ve kurumsallaşmasıyla mümkün olmuştur. Elbette üye ülkelerin egemenlik kaygılarından dolayı Avrupa düzeyinde bu tür bir işbirliğini başlatabilmesi kolay olmamıştır. Bu nedenle üye ülkeler arasındaki işbirliğinin gelişimi 1970’li yıllarda Avrupa bütünleşmesinin dışında ve en alt seviyeden başlamak suretiyle gerçekleşebilmiştir. Başlangıç itibarıyla üye ülkeler herhangi bir egemenlik kaygısı olmaksızın dış politika alanında birbirleriyle etkileşime ve bilgi paylaşımına girmişlerdir. Üye ülkelerin bu şekilde dış politika işbirliğini başlatmaları Avrupa bütünleşmesinin ilk yıllarında imkansız gibi gözüken AB düzeyindeki dış politika işbirliğinin gelişimi için temel adımı oluşturmuştur.

1970’li yıllardan sonra uluslararası sistemde ortaya çıkan sorunlar karşısında üye ülkelerin Avrupa düzeyinde dış politika süreçlerine daha fazla katılmaya başladıkları görülmektedir. Özellikle uluslararası sorunlar ekseninde Avrupa düzeyinin politika yapma platformu olarak değil de iş konuşma platformu olarak görülmesi üye ülkelerin ulusal egemenlik konusundaki çekincelerini ortadan kaldırmıştır. Zira bu süreçte üye ülkeler herhangi bir dış politika yapımına dâhil olmadan konsensüs temelinde birbirine güvenme ve sorun çözme esasına göre bir ilişki kurmuşlardır. Böyle bir ilişki zamanla üye ülkeler arasındaki ‘güven inşasını’ kolaylaştırarak Avrupa dış politikasının gelişimi için gerekli ortak anlayışların, prosedürlerin, iş yapma tarzlarının ve normların oluşmasına katkı sağlamıştır. AB üyesi ülkeler arasındaki güvenin tesis edilmesi de her düzeyde bilgi alışverişinin yapılmasına olanak tanıyan iletişim ağlarını beraberinde getirmiştir. Böylece etkileşim düzeylerini bir adım daha öteye götüren üye ülkeler, uluslararası sorunlar karşısında daha fazla

işbirliği yapacak imkâna kavuşmuşlardır. Üye ülkelerin bu etkileşimler ve bilgi paylaşımları yoluyla hangi konuların Avrupa düzeyinde ele alınabileceğini veya alınamayacağını ve hangi konuların ulusal düzeye özgü olduğunu bilmeleri, Avrupa düzeyindeki dış politika işbirliğinin gelişmesinin önünü açmıştır.

Soğuk Savaş boyunca üye ülkeler arasındaki dış politika işbirliği Avrupa düzeyinde resmi ve resmi olmayan kuralların, politika paradigmalarının, iş yapma tarzlarının, ortak inanış ve değerlerin inşa edildiği süreçleri oluşturmuştur. Ancak üye ülkelerin dış politikayı ulusal egemenliğin vazgeçilmez bir unsuru olarak görmeye devam etmeleri, Maastricht Antlaşması'na kadar olan süreçte dış politika konularının AB düzeyindeki kurumsallaşma sürecinin dışında kalmasına neden olmuştur. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra dünya siyasetinde daha etkili olmak isteyen üye ülkeler -ki tek başlarına sınırlı bir kapasiteye sahiptiler- Soğuk Savaş döneminde geliştirmiş oldukları dış politika işbirliği çerçevesinde AB'nin uluslararası bir aktör olmasına sıcak bakmaya başlamışlardır. Böylece uluslararası politikada tek başlarına gerçekleştiremedikleri ulusal çıkarlarını egemenlik devri söz konusu olmadan AB aracılığıyla gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Üye ülkeleri bu şekilde düşünmeye sevkeden temel gerekçe, Soğuk Savaş dönemindeki konsensüse dayalı ve sorun çözmeyi esas alan bir dış politika işbirliği süreci içinde yer almış olmalarıdır. Bu sayede üye ülkeler AB düzeyinde oluşturulacak ortak dış politika süreçlerine şüpheyile bakmamış aksine bunları ulusal çıkarlarını -özellikle Soğuk Savaş sonrası atmosferde- uluslararası sistemde en iyi temsil edecek bir araç olarak görmüştür.

Dış politika alanının AB'nin ortak politikalarından biri haline gelmesiyle AB düzeyindeki dış politika süreci kurumsallaşma evresine girmiştir. Bu evre, Soğuk Savaş dönemindekinden çok daha kapsamlı ve çok daha kurumsal bir düzlemde gelişme göstermeye başlamıştır. Çünkü Soğuk Savaş döneminden farklı olarak üye ülkelerin uluslararası sorunlara yönelik AB düzeyinde eylemler ve tutumlar belirlemeleri ya da eylemsiz kalmayı tercih etmeleri gerekli hale gelmiştir. Bu durum üye ülkeler için yeni bir süreç olsa da AB düzeyinde dış politika yapma faaliyetinin üye ülkelerin elinde olması, önemli bir sorunun ortaya çıkmasını engellemiştir. Zira üye ülkeleri AB düzeyinde dış politika kararı almaya zorlayan bir mekanizma öngörülmemiştir -ki üye ülkeler de bundan dolayı AB düzeyinde dış politikanın kurumsallaşması süreçlerine izin vermişlerdir-. Maastricht Antlaşması, belki ekonomi politikalarında olduğu gibi somut, katı ve spesifik dış politika normları

getir(e)memiştir ama üye ülkelerin AB düzeyinde daha fazla dış politika oluşturma süreçlerine katılmasına olanak sağlamıştır. Bu da zaten daha sonraki süreçte AB düzeyinde dış politika ile ilgili belirgin yönetim yapılarının ve düzeylerinin teşekkül etmesine ve gelişmesine kapı aralayacak süreçleri meydana getirmiştir.

Maastricht Antlaşması'na kadar AB düzeyinde ortak bir dış politika söz konusu olmadığı için üye ülkelerin ulusal dış politikasının AB düzeyinden etkilenmesi de mümkün olmamıştır. Fakat Maastricht Antlaşması'ndan sonra dış politikanın AB'nin ortak politikalarından biri haline gelmesiyle üye ülkelerin dış politikaları etkilenmeye başlamıştır. Aslında bu etki, üye ülkelerin AB düzeyinde almış oldukları dış politika kararlarından kaynaklanmıştır. AB düzeyindeki dış politikanın hükümetlerarası niteliğe sahip olması, AB'nin dış politika alanındaki -en azından karar alma sürecinde- fonksiyonunu sınırlandırmıştır. Dolayısıyla üye ülkeler, hem karar alıcı hem de alınan kararların uygulayıcısı konumundadır. Üye ülkeler, AB düzeyinde dış politika sürecinin biçimlenmesinde aktif rol oynarlarken uygulama sürecinde pasif hale gelmektedir. Çünkü karar alma sürecinde etkili ol(a)mayan AB, üye ülkelerin AB düzeyinde aldığı bağlayıcı dış politika kararlarının uygulama sürecindeki temel aktörü olmuştur. Böylece ulusal dış politikaların AB düzeyinden etkilenmesi, üye ülkelerin düzenledikleri bağlayıcı kararlar çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda Maastricht'ten sonra üye ülkelerin AB düzeyinde dış politika yapma süreçlerine daha fazla katılmaları, ulusal dış politikalarda bir dönüşüme neden olmadıysa bile önemli ölçüde değişikliklerin yaşanmasını sağlamıştır. Üye ülkelerin giderek AB'nin imkânlarından daha fazla yararlanmak istemesi, onların AB düzeyindeki dış politikaya yönelmelerini ve bunun neticesinde de AB düzeyinden daha fazla etkilenmelerini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla ortak dış politikanın hükümetlerarası yapısı göz önüne alınarak, AB dış politikasının tek yönlü bir süreç olarak ortaya çıktığı düşünülmemelidir. Aksine Maastricht'ten sonra AB dış politikası iki yönlü bir süreç halini almıştır. Avrupalılaşıma kavramı, bu süreçleri aşağıdan yukarı ve yukarıdan aşağı yönlü olarak tanımlamaktadır. Buna göre, AB düzeyindeki dış politikanın hükümetlerarası bir niteliğe sahip olması nedeniyle ilk süreç, AB dış politikasının temel aktörü olan üye ülkelerin ulusal tercihlerinin AB düzeyine taşınmasıyla meydana gelmektedir. Uluslararası politikada AB aracılığıyla etkili aktörler olmak isteyen üye ülkeler, kendi tercihlerini AB düzeyine taşıyarak bunları AB dış politikasının bir parçası haline getirmeye çalışmaktadırlar. İkincisi ise

AB düzeyinde dış politika kararlarının kurgulanmasından sonra üye ülkelerin ulusal dış politikalarının etkilendiği süreci içeren yukarıdan aşağı yönlü Avrupalılaşmadır. Üye ülkelerin ortak kararlar almasıyla AB dış politikası bütün üye ülkeler için bağlayıcı olmuştur. Dış politikanın bağlayıcılık kazanması, bütün üye ülkelerin AB düzeyinde alınan kararlara uyum sağlamasını gerektirmektedir. Bu ise egemenlik konusunda hassasiyet gösteren ülkelerin bile ulusal dış politikasında önemli değişikliklerin yaşanmasına yol açacak süreçlere meşruluk kazandırmaktadır.

İki yönlü sürecin birinci aşamasını üye ülkelerin başlattığı söylene de bu çalışmada elde edilen bulgulara göre aslında bu durumun değişebildiği görülmüştür. Buna göre üye ülkeler, AB düzeyine yine ilk olarak kendi tercihlerini taşımaktadırlar ancak bu kez ulusal çıkarlarını maksimize ederken ulusal dış politikalarının AB'den doğrudan etkilenmesinin önüne geçmek istemektedirler. Üye ülkeler AB düzeyinde alınan dış politika kararlarından doğrudan etkilenmemek için ulusal tercihlerini AB'ye transfer etmeyi daha rasyonel bulmaya başlamıştır. Zira AB düzeyindeki politikaların oluşmasında ve kararların alınmasında üye ülkeler ne kadar etkili olurlarsa AB düzeyi ve ulusal düzey arasındaki uyumsuzluk o derece düşük olacaktır. Bu da üye ülkelerin ulusal dış politikasında bir değişikliği gerektirmeyecektir. Bunun yanında AB düzeyindeki uyum baskısına maruz kalan üye ülkeler de kendi dış politika tercihlerini AB düzeyine taşıyarak baskıyı ve maliyeti en aza indirmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda üye ülkelerin AB'deki süreçlere göre kendi ulusal tercihlerini sürekli olarak ulusüstüne yönlendirmesi, AB düzeyinde yeni dış politika süreçlerinin oluşmasına veya genişlemesine neden olmaktadır. AB düzeyindeki ortak dış politika süreçleri genişledikçe yukarıdan aşağı yönlü Avrupalılaşma, ulusal dış politikalar üzerinde daha fazla uyum baskısı oluşturabilmektedir. Böylece üye ülkelerin AB dış politikası süreçlerinden etkilenmesi daha da artmaktadır.

Maastricht Antlaşması'ndan günümüze kadar AB düzeyinde dış politika ile ilgili belirgin yönetim yapıları ve düzeyleri oluşmasına ve gelişmesine rağmen AB dış politikası halen hükümetlerarası niteliğini korumaktadır. Dış politikanın hükümetlerarası özelliğinin devam etmesi, üye ülkelerin AB düzeyinde dış politika yapımı sürecindeki tutumlarının belirleyiciliğini önemli kılmıştır. Üye ülkelerin AB düzeyindeki dış politikaya yönelik tutumları çoğunlukla egemenlik kaygıları ve ulusal çıkarlar olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu iki hususta -ama özellikle egemenlik konusunda- üye ülkeler AB düzeyinde bir sorunla karşılaşır

ortak dış politika süreçlerinin dışında kalmayı tercih etmektedirler. AB'nin birbirinden farklı düşünen 28 üye ülkeden oluştuğu dikkate alındığında AB düzeyinde dış politika kararlarının saptanmasının oldukça zor olması beklenebilir. Ancak son yıllarda üye ülke sayısının artmasına rağmen AB düzeyinde ortak dış politika işbirliğine yönelik -örneğin Lizbon Antlaşması ile kurulan Avrupa Dış Eylem Servisi gibi- ciddi dış politika kararlarının alınabildiği görülmüştür. Üye ülkelerin AB düzeyinde ortak dış politika uygulamalarına işlerlik kazandırabilmeleri, AB düzeyinde belirgin bir politik sistem ile ulusal aktörler arasındaki sürekli etkileşimi resmi ve rutin hale getiren siyasal kurumlar kümesinin ortaya çıkması ve AB kurallarının yaptırım gücüne sahip olması sonucu mümkün olmuştur.

Bu koşullar altında AB düzeyinde ortak dış politika süreçlerinin oluşması ve alınan kararlara ulusal düzeyde uyum sağlanmasında üç temel unsurun etkili olduğu görülmüştür. Bu unsurlar, AB düzeyindeki ortak dış politika meydana getirme sürecinde üye ülkelerin tercihlerini, çıkarlarını ve hatta egemenlik yaklaşımlarını etkileyerek onların AB düzeyinde dış politika kararları almalarında yardımcı olmuştur.

Bu unsurlardan birincisi, ulusal dış politika elitlerinin AB düzeyinde sosyalleşmesidir. Maastricht Antlaşması'ndan sonra AB düzeyinde sürekli bir dış politika sisteminin ve kurumsal yapılanmanın ortaya çıkması, üye ülkelerin ulusal dış politika elitlerinin -devlet başkanları, hükümet başkanları, dışişleri bakanları, büyükelçiler ve bürokratlar- etkileşiminin artmasını sağlamıştır. AB düzeyinde belirgin politik sistemler ile ulusal aktörler arasındaki sürekli etkileşimin artması, üye ülkeler arasındaki farklılıkların azalmasına katkıda bulunmuştur. Zira bu elitler, AB düzeyindeki etkileşimleri neticesinde ortak normlar ve değerler kazanmışlardır. Böylece üye ülkeler arasında ortak anlayışların, iş yapma tarzlarının, prosedürlerin, ortak inanışların, değerlerin ve normların inşa edildiği, yayıldığı ve kurumsallaştığı bir sürecin oluşması kolaylaşmıştır. Bu bağlamda ulusal dış politika elitleri, AB dış politika oluşturma sürecinin en önemli aktörleri olarak ortaya çıkmaktadırlar. Çünkü ulusal dış politika elitleri bir yandan ulusal tercihlerini AB düzeyine taşıyarak AB'nin ortak normları haline getirmeye çalışırken, öte yandan AB düzeyindeki etkileşimler sonucu oluşan ortak norm ve değerleri ulusal düzeye çekerek onların ulusal dış politika içinde içselleştirilmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Dolayısıyla AB düzeyindeki dış politika yapımı sürecinde meydana gelen aşağıdan yukarı ve

yukarıdan aşağı yönlü Avrupalılaşmada dış politika elitlerinin temel aktör olduğu görülmektedir.

Bu düzlemde karşımıza çıkan ikinci unsur, öğrenme ve ders çıkarma şeklindedir. Üye ülkeler, AB dış politikasını ulusal çıkarlarını maksimize etmek için önemli bir araç olarak gördüklerinden günün şartlarına göre AB dış politikasını yönlendirmeye çalışmışlardır. Ancak uluslararası sistemdeki sorunlar ve krizler, 1990'lı yıllarda üye ülkelerin Maastricht'te AB dış politikasını oluştururken tahayyül ettiklerinden çok farklı boyutlara -örneğin 1990'lı yıllarda tek kutuplu sisteme alternatif olarak görülen AB'nin daha sonraki süreçte yeni güçlerle karşılaşması gibi- ulaşmıştır. Bu durum ise üye ülkelerin ulusal çıkarlarını maksimize etmek için oluşturdukları AB dış politikasının yeni koşullar altında etkisiz kalmasına neden olmuştur. Nitekim üye ülkeler, Soğuk Savaş sonrası AB aracılığıyla etkili aktörler olmak adına müdahale ettikleri Bosna ve Kosova Krizlerinde AB dış politikasının yeterli kapasite ve kabiliyete sahip olmadığı için başarısızlıkla karşı karşıya kalmışlardır. Bu gibi durumlarda beklentileri gerçekleşmeyen üye ülkeler, krizler sonrası oraya çıkan yetersizlikleri gidererek bir sonraki kriz için önlem almak istemişlerdir. Bu sayede Maastricht Antlaşması ile oluşturulan AB dış politikasına yeni konuların -savunma ve güvenlik gibi- ve yeni kurumsal yapıların -Dış Politika Yüksek Temsilciliği gibi- dâhil edilerek AB dış politikasının daha fazla kurumsallaşması sağlanmıştır. Bu bağlamda öğrenme ve ders çıkarma sürecinden çıkan sonuç, üye ülkelerin deneme yanılma (trial and error) yoluyla AB dış politikasını şekillendirmesi ve bu nedenle AB dış politikasının çoğunlukla proaktif değil, reaktif olarak ön plana çıkmasıdır.

Son unsur ise AB düzeyinde oluşan uyum baskısıdır. Uyum baskısı, dış politika elitlerinin sosyalleşmesi ve ders çıkarma mekanizmaları gibi aşağıdan yukarı bir Avrupalılaşma sürecini içermemektedir. Bu baskının daha çok üye ülkelerin AB düzeyinde bağlayıcı ortak dış politika kararları aldıktan sonra etkili bir mekanizmaya dönüştüğü görülmüştür. Uyum baskısının yukarıdan aşağı yönlü Avrupalılaşmayı temsil ettiğini söylemek daha doğru olacaktır. Nitekim AB düzeyinde ortak kararların alınmasından sonra üye ülkeler, ulusal dış politikalarını AB düzeyinde oluşan dış politika süreciyle uyumlu hale getirmek zorundadır. Bu nedenle üye ülkeler, AB düzeyindeki uyum maliyetine maruz kalmamak için AB düzeyine kendi tercihlerini taşımakta ve politika süreçlerine etkin bir şekilde katılmaktadır. Üye ülkelerin dış politika inşa etme süreçlerine daha fazla katılmaları ve bağlayıcı

kararlar almaları, uyum baskısı aracılığıyla üye ülkelerin ulusal dış politikasının AB dış politikasına yakınlaştırılmasını beraberinde getirmiştir.

Maastricht Antlaşması'ndan itibaren AB düzeyinde üye ülkeler arasında dış politika yaklaşımının her geçen gün arttığı ve buna bağlı olarak üye ülkelerin ulusal dış politika alanlarının giderek AB düzeyindeki dış politika yapımının konusu haline geldiği görülmektedir. Bu çalışma, sürecin işleyişini Ukrayna Krizi çerçevesinde elde edilen bulgular kapsamında değerlendirerek AB düzeyindeki dış politika oluşturma süreçlerinde üye ülkelerin birbirleriyle olan etkileşimleri zaman içinde ulusal dış politikaların yaklaşmasını sağladığı hipotezi doğrulanmıştır.

AB düzeyi, Maastricht Antlaşması'ndan itibaren üye ülkelerin ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek veya uluslararası politikada önemli bir aktör olmak için ilk tercih ettiği yerdir. Bunun en belirgin örneği Ukrayna Krizi'nde karşımıza çıkmaktadır. Üye ülkeler, Ukrayna Krizi'nin AB'yi doğrudan ilgilendiren bir konu olması nedeniyle krize yönelik tutumun kesinlikle AB düzeyinde belirlenmesini istemişlerdir. Ukrayna Krizi'nde AB'nin aktif rol oynamasının bütün üye ülkelerin çıkarına olduğu düşünülmüştür. Çünkü hiçbir üye ülke bu süreçte Rusya ile tek başına karşı karşıya gelmek istememiştir. Bu nedenle özellikle bölgeye yönelik ulusal çıkarları olan ve krizde etkili bir aktör olmak isteyen üye ülkeler ulusal tercihlerini AB düzeyine sevk ederek AB dış politikasının şekillenmesi için yoğun çaba içine girmişlerdir. Bölge hakkında herhangi bir tasarrufu olmayan üye ülkeler ise krizin Avrupa bütünleşmesini doğrudan ilgilendirmesinden nedeniyle AB düzeyindeki dış politika oluşturma sürecine dâhil olma gereği duymuşlardır. Bu ülkeler Ukrayna Krizi'ni, Avrupa'nın güvenliğini ve istikrarını doğrudan tehdit eden bir kriz olarak algılamışlardır. Üye ülkelerin AB düzeyinde Rusya'ya yönelik dış politika oluşturma süreçlerine aktif olarak katılması, üye ülkeler için bağlayıcı dış politika kararlarının alınabilmesini sağlamıştır.

AB düzeyindeki dış politika yapımına katılım sürecinde her ülkenin Rusya'ya karşı belirlenecek dış politikayla ilgili yaklaşımları farklılık göstermiştir. Bu nedenle AB düzeyinde Rusya'ya yönelik bağlayıcı dış politika kararlarında üye ülkelerin ulusal dış politika elitlerinin önemli rol oynadıkları görülmüştür. Ulusal dış politika elitleri, hem ortak dış politikaya uyum sağlanması, hem de ulusal tercihlerin AB'ye taşınması yönünde etkili olmuşlardır. Örneğin, Alman ulusal dış politika elitleri ulusal aktörleri ikna ederek uzun yıllardır pasif bir dış politika izleyen Almanya'nın

Ukrayna Krizi'nde AB'ye liderlik etmesini sağlamışlardır. Aynı şekilde Fransız dış politika elitleri de AB düzeyinde belirlenen dış politikaya ulusal düzeyde uyumun gerçekleşmesi için egemenlik konusunda hassasiyet gösteren ulusal aktörleri ikna etmeyi başarmıştır. Alman ve Fransız ulusal dış politika elitlerinin bu şekilde davranarak ulusal dış politikalarının AB'ye uyumlaştırılmasında bu iki ülkenin AB düzeyinde etkileşim ve bilgi paylaşımlarının önemli bir etkisi olmuştur. Nitekim Alman dış politika elitlerinin, Ukrayna Krizi'nde Fransa ile ortak çalışmak istemesi, Fransız dış politika elitlerinin ulusal egemenlik kaygılarını bir kenara bırakarak AB dış politikasına uyum göstermelerini olanaklı hale getirmiştir. Çünkü Fransız dış politika elitleri, ulusal tercihlerini AB'ye transfer edemeyen Fransa'nın ancak AB düzeyindeki dış politikaya uyum sağlayarak Ukrayna Krizi'nde etkili bir aktör olacağını görmüşler ve bu doğrultuda diğer ulusal aktörleri de iknaya yönelmişlerdir.

Elbette dış politika elitlerinin etkileşimleri ulusal dış politikaların AB düzeyindeki dış politikaya uyum göstermesi açısından önemli bir etki oluşturmuştur ama bunun yanında üye ülkelerin daha önceki krizlerden çıkardığı dersler ve tecrübeler, ulusal dış politikaların birbirine yaklaşmasını daha da kolaylaştırmıştır. 2008 yılındaki Gürcistan Savaşı'nda elde edilen tecrübeler Almanya'nın siyasal aktörlerinin ortak dış politikaya yönelik yaklaşımlarını etkilemiştir. Ukrayna Krizi, Almanya'ya Gürcistan Savaşı'nda izlediği ve AB düzeyinde de desteklediği ulusal dış politikasının başarılı olmadığını göstermiştir. Bu nedenle ulusal aktörler, Rusya ile ilgili yaklaşımlarını değiştirerek AB düzeyindeki dış politikaya destek vermişlerdir. Fransa ise 2008 yılında Gürcistan'da yaşanan savaştan çıkardığı dersler sonucunda AB'ye uyum sağlamanın ulusal çıkarına uygun düşeceğini görmüştür. Zira Gürcistan Savaşı'nda Fransa'nın AB'ye liderlik edebilmesi, AB Konseyi'ndeki dönem başkanlığı sayesinde mümkün olmuştur. Ukrayna Krizi aracılığıyla Fransa, AB düzeyindeki dış politikayla uyumlaşmadan önemli bir aktör olunamayacağını görmüştür.

Ukrayna Krizi çerçevesinde elde edilen bulgular, Almanya ve Fransa da dâhil olmak üzere üye ülkelerin Ukrayna Krizi gibi Avrupa bütünleşmesine yönelik uluslararası krizler karşısında tek taraflı bir dış politikayı değil, AB düzeyinde üye ülkelerle ortak bir dış politikayı izlemeye yöneldiğini ortaya çıkarmıştır. Öyle ki büyük üye ülkeler AB dış politikasından etkilenmesine rağmen Ukrayna Krizi'nde AB dış politikasını izlemeye devam etmişlerdir. Hâlbuki Ukrayna Krizi öncesi özellikle büyük üye

Ülkelerin AB'yi etkileyemediği durumlarda tek taraflı dış politikayı tercih ettiği bilinmektedir. Bunun temel nedeni ulusal düzeydeki siyasal aktörlerin egemenlik yetkilerini AB'ye karşı korumak istemesinden kaynaklanmaktadır. Fakat Ukrayna Krizi, Fransa gibi egemenlik hassasiyeti gösteren ye ülkelerin ulusal dış politikalarını AB'ye taşıyamamalarına rağmen AB dış politikasına uyum sağlayarak ulusal düzeydeki direnç noktalarının kırılabildiğini göstermiştir. Dolayısıyla Avrupa'ya yönelik tehdit oluşturan krizler, ye ülkeleri -büyük ye ülkeler de dâhil- AB düzeyindeki dış politikaya katılamaya zorlamakta ve ulusal düzeyde AB dış politikasının kurumsallaşmasının önündeki direnç noktalarını zayıflatmaktadır.

Dış politika elitlerinin sosyalleşmesi, uyum baskısı ve öğrenme gibi mekanizmalar ye ülkelerin AB düzeyinde dış politika oluşturmaları konusunda bir yönlendirme gücüne sahip olmakla birlikte halen Avrupalılaşmayı sınırlandıran bazı konuların varlığı dikkate değerdir. Bu durum, özellikle Ukrayna Krizi'nde belirginleşmiş ve ye ülkelerin ulusal egemenliğini tehlikeye düşürecek askeri uygulamalara yönelik endişeleri, tutarlı politikalar kurgulanmasına rağmen sürece müdahil olmalarını zorlaştırmıştır. Bu politikaların tutarlılığı ise AB düzeyindeki norm ve değerlerin içselleştirilmesine bağlıdır. Böylece ye ülkelerin Rusya'ya karşı ortak bir tutum geliştirmeleri mümkün olmuştur. Ancak savunma ve güvenlik politikalarının inşası her dönemde AB için sorun teşkil etmiştir. Bu nedenle ekonomik ve diplomatik araçlarla krizin giderilmesi için uzlaşmaya varan Fransa ve Almanya gibi ye lkeler, Rusya'ya karşı askeri yaptırımları içeren bir işbirliğine sıcak bakmamıştır. Bu durum, ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasını kısıtlı hale getirmektedir. ye lkeler Maastricht Antlaşması'ndan itibaren AB düzeyinde dış politika oluşturma süreçlerinde ağırlıklı olarak diplomasi ve ekonomi araçlarını kullanma eğilimindedir. Dolayısıyla Ukrayna Krizi'nde ye ülkelerin bu konularda Rusya'ya karşı tutarlı politika kararları almaları ve uygulamaları mümkün olmuştur. Buna karşın, ye ülkeler 'sert güç' unusuru olarak askeri konuları her zaman dış politikanın dışında tutmuşlardır. Bu ise ye ülkeler arasında askeri konularda AB düzeyinde dış politika oluşturma süreçlerini engellemiştir. Öyle ki, Avrupa güvenliği için tehdit oluşturan Ukrayna Krizi'nde bile ye ülkeler askeri konularda AB düzeyinde tutarlı politikalar retememişlerdir. Bu bağlamda, ye ülkelerin AB düzeyinde ekonomik ve diplomatik araçları kullanarak dış politika oluşturabilirken, ye ülkeler arasında 'sert

güç' unsuru olarak askeri konularda bir etkileşimin olmaması, bu konuda ortak bir tutuma ulaşılmasını sekteye uğratmıştır.

Öte yandan çalışma boyunca ortaya konan hipotezlerin test edilmesi mümkün olurken literatüre de önemli katkılarda bulunulmuştur. Literatürdeki mevcut çalışmaların çoğu AB dış politikasının ve ulusal dış politikaların Avrupalılaşması üzerine ontolojik ve metodolojik tartışmalara odaklanmıştır. Başka bir deyişle, AB dış politikasının üye ülkelerin ulusal dış politikaları üzerindeki etkisinin olup olmadığı ve eğer varsa böyle bir etkiyi nasıl ve hangi koşullar altında kullandığının incelemesi önem kazanmıştır. Bu tartışmalara karşın, bu çalışma literatürün en önemli eksikliği olarak görülen ampirik çalışma konusunda Ukrayna Krizi'ni ele alarak, literatürdeki bu eksikliği giderilmesini amaçlamıştır. Bunu yaparken hem AB düzeyinde hem de ulusal düzeyde ortaya çıkan değişiklikler, Avrupalılaşmanın farklı mekanizmaları çerçevesinde incelenmiştir. Bu incelemede, Avrupalılaşma sürecinin hükümetlerarası niteliğe sahip bir politika alanında nasıl etkili olabildiği/olabileceği Ukrayna Krizi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu şekilde AB'nin ulusal dış politikaları etkileyebildiği ortaya konarak ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasında ontolojik bir sorun olmadığı ancak metodoloji konusunda hala birtakım sorunların yaşandığı gösterilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda metodolojik tartışmalara bir katkı sağlaması açısından Avrupa bütünleşmesine yönelik tehditler karşısında üye ülkelerin davranışlarının incelenmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla bundan sonra ulusal dış politikaların Avrupalılaşması üzerine yapılacak çalışmalarda üye ülkelerin tehdit algılamalarının ön plana çıkarılarak AB dış politikasının kurumsal yapısına olan etkilerinin incelenmesi faydalı olacaktır. Bu çalışma, Türkiye'de AB dış politikası ile ilgili araştırmalar için literatürdeki açığın azalmasına katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak AB düzeyindeki dış politika alanında üye ülkelerin işbirliğinin her geçen gün artması, AB dış politikasının üye ülkelerin ulusal dış politikalarını etkileyecek kurumsal ve politika yapılarının büyümesini ve gelişmesini sağlamıştır. Özellikle Maastricht Antlaşması ile birlikte ortak dış politikanın AB'nin kurumsal yapısı içinde yer almaya başlaması, üye ülkeler arasında daha fazla işbirliği olanağının oluşmasına yardımcı olmuştur. AB düzeyinde üye ülkeler arasında bilgi paylaşımının artması ve güvenin tesis edilmesi ise daha çok konuda dış politika kararının alınmasını mümkün hale getirmiştir. Bunun yanında Soğuk Savaş sonrası

dönemde uluslararası politikada üye ülkelerin tek taraflı hareket etmesinin yüksek maliyetler ve riskler içermesi, üye ülkeleri AB düzeyindeki dış politika süreçlerine daha fazla yakınlaştırmıştır. Böylece ulusal dış politika sorunlarının üye ülkelerin başkentlerinden çok Brüksel’de tartışılması söz konusu olabilmektedir. Ulusal dış politika konularının Brüksel’de daha fazla tartışılmaya başlaması, AB üyesi ülkelerin ulusal politika alanlarının artan bir şekilde Avrupa düzeyinde politika yapımının konusu haline gelmesini ortaya çıkarmıştır. Bu ise AB düzeyindeki gelişmelerin üye ülkelerin dış politikaları üzerinde bir etki yaratarak Avrupalılaşmasının önünü açmaktadır.

KAYNAKLAR

- Adomeit, H. (2015). *German-Russian Relations: Change of Paradigm versus Business as Usual*. Notes du Cerfa, Paris http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ndc_120_adomeit_en_0.pdf adresinden 23/12/2015 tarihinde alındı.
- Agadzhanian, M. (2012). *Russia-France: Balance Of Economy And Policy*. Eurodialogue <http://Www.Eurodialogue.Eu/Russia-France-Balance-Of-Economy-And-Policy> adresinden 14/01/2016 tarihinde alındı.
- Akşit, S., Şenyuva, Ö. & Üstün, Ç. (2009). *Avrupa Birliği Ülkelerinden Türkiye'nin Üyeliğine Bakış*. Ankara: Avrupa Çalışmaları Merkezi.
- Aktipis, M. & Oliver, T. (2012). Europeanization and British foreign policy. İçinde, R. Wong & C. Hill (Eds.), *National and European Foreign Policy: Towards Europeanization* (ss. 72-92). Oxon: Routledge.
- Allen, D. (1998). Who Speaks for Europe?: The Search for an Effective and Coherent External Policy. İçinde, J. Peterson & H. Sjursen (Eds.), *A Common Foreign Policy for Europe* (ss. 18-38). London: Routledge.
- Allen, D. & Oliver, T. (2006). The Foreign Policy. İçinde, I. Bache & A. Jordan (Eds.), *The Europeanization of British Politics* (ss. 52-56). UK: Palgrave Macmillan.
- Arı, T. (2011). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arman, M. R. & Aslan, H. (2015). Avrupa Komşuluk Politikası Çerçevesinde Ukrayna Krizi, İçinde, U. B. Yıldız (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörlerle İlişkiler* (ss. 59-82). Ankara: Nobel Yayınları.
- Börzel, T. A. (2005). Europeanization: How the European Union Interacts with its Member States. İçinde, S. Bulmer & C. Lequesne (Eds.), *The Member States of the European Union* (ss. 45-76), Oxford; New York: Oxford University Press.
- Bache, I. & Jordan, A. (2008). Europeanization and Domestic Change. İçinde, I. Bache & A. Jordan (Eds.), *The Europeanization of British Politics* (ss. 3-33). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Barbé, E. (2011). Spain and Europe: Mutual reinforcement in foreign policy. İçinde, C. Hill & R. Wong (Eds.), *National and European Foreign Policy: Towards Europeanizations* (ss. 131-148), Oxon: Routledge.
- Baun, M. J. & Marek, D. (2013). *The new member states and the European Union: foreign policy and Europeanization*. Oxon: Routledge.

- Baykal, S. (2006). 1999 Helsinki'den 2004 Brüksel'e -Mukadder Üyelikten Ucu Açık Müzakerelere: Türkiye AB İlişkileri. İçinde M. Aydın & Ç. Erhan (Eds). *Beş Deniz Havzasında Türkiye* (ss. 137- 189), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- BBC, (2015). *France Seeks End to Russia Sanctions over Ukraine*. <http://www.bbc.com/news/world-europe-30679176> adresinden 16/02/2016 tarihinde alındı.
- BBC, (2015). *Ukraine conflict: France hopes to end Russia sanctions*. <http://www.bbc.com/news/world-europe-34174382> adresinden 17/02/2016 tarihinde alındı.
- BBC, (2015). *Ukrayna Kriz Zirvesi Öncesinde Kim Ne İstiyor?* http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150211_minsk_pozisyonlar adresinden 10/01/2016 tarihinde alındı.
- Bechev, D. (2009). From policy-takers to policy-makers? Observations on Bulgarian and Romanian foreign policy before and after EU Accession. *Perspectives on European Politics and Society*, 10(2), 210-224.
- Beste, R., Feldenkirchen, M. & Szandar, A. (2008). *Germany and the Caucasus Conflict: Merkel's Most Serious Foreign Policy Crisis*. Der Spiegel Online. <http://www.spiegel.de/international/world/germany-and-the-caucasus-conflict-merkel-s-most-serious-foreign-policy-crisis-a-572726.html> adresinden 12/03/2016 tarihinde alındı.
- Bindi, F. (Ed.) (2010). *The foreign policy of the European Union: assessing Europe's role in the world*. Washington DC: Brookings Institution Press.
- Bomberg, E. & Peterson J. (2000). Policy Transfer and Europeanisation: Passing the Heineken test?, *paper presented at the PSA Annual Conference*, 10-13 April, London.
- Börzel, T. & Risse, T. (2003). Conceptualizing the domestic impact of Europe, İçinde, K. Featherstone & C. M. Radaelli (Eds.), *The Politics of Europeanization* (ss 57-80).Oxford: Oxford University Press.
- Börzel, T. (1999). Towards Convergence in Europe? Institutional Adaption to Europeanization in Germany and Spain. *Journal of Common Market Studies*, 37(4), 573- 596.
- Bretherton, C. & Vogler, J. (2006). *The European Union as a Global Actor*. Oxon: Routledge.
- Bruneau, C. (2015). *France, Canada Still Seek Diplomatic Solution To Russian-Ukrainian Crisis*. <http://aviationweek.com/blog/france-canada-still-seek-diplomatic-solution-russian-ukrainian-crisis> adresinden 21/01/2016 tarihinde alındı.
- Bull, H. (1982). Civilian power Europe: a contradiction in terms?. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 21(2), 149-170.
- Bulmer, S. & Radaelli, C. (2005). The Europeanization of National Policy. İçinde, S. Bulmer & C. Lequesne (Eds.), *The Member States of the European Union* (ss. 357-383). Oxford: Oxford Press.

- Bulmer, S. & Burch, M. (1998). Organizing for Europe: Whitehall, the British State and the European Union. *Public Administration*, 76, 601-628.
- Büyükkıncı, E. (2003). Avrupa Birliği-Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik Sorunsalı. İçinde, B. Dedeoğlu (Ed.). *Dünden Bugüne Avrupa Birliği* (ss. 329-362). İstanbul: Boyut Kitapları.
- Cameron, F. (1998). Building a Common Foreign Policy: Do Institutions Matter?. İçinde, J. Peterson & H. Sijrsen (Eds.), *A Common Foreign Policy for Europe* (ss. 59-76). London: Routledge.
- Cameron, F. (2012). *An introduction to European foreign policy*. Oxon: Routledge.
- Caporaso, J. A. & Jupille, J. (2001). The Europeanization of Social Policy and Domestic Political Change. İçinde, M. G. Cowles, J. A. Caporaso & T. Risse (Eds.), *Transforming Europe. Europeanization and Domestic Change* (ss. 21-43). Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Charap, S. & Shapiro, J. (2014). How to Avoid a New Cold War. *Current History*, 113(765), 265-271.
- Charillon, F. & Wong, R. (2011). France: Europeanization by default. İçinde, R. Wong & C. Hill (Eds.). *National and European foreign policies: towards Europeanization* (ss. 19-34). London: Routledge.
- Checkel, J. T. (1998). Social construction, institutional analysis and the study of European integration. *Paper presented at the Workshop on Institutional Analysis of European Integration of the European Consortium for Political Research*, March 23-28, Warwick.
- Checkel, J. T. (2005). International Institutions and Socialisation in Europe: Introduction and Framework. *International Organization*, 59(4), 801-826.
- Chivvis, C. (2015). Deterrence in the New European Security Context. İçinde, Riccardo Alcaro (Ed.), *West-Russia Relations in Light of the Ukraine Crisis* (ss. 33-45). Roma: Edizioni Nuova Cultura.
- Commission, (2008e). *Review of EU-Russia relations pursuant to conclusions of the Extraordinary European Council of September 1, 2008*, Communication from the Commission to the Council, COM (2008) 740 final http://eeas.europa.eu/russia/docs/com_08_740_en.pdf adresinden 22/02/2016 tarihinde alındı.
- Cowles, M., Caporaso, J. & Risse, T. (2001). *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Cowles, M. G. & Risse, T. (2001). Transforming Europe: Conclusions. İçinde, M. G. Cowles, J. A. Caporaso & T. Risse (Eds.), *Transforming Europe. Europeanization and Domestic Change* (ss. 217-238). Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Çomak, H., Sandıklı, A., Kaya, E. & İsmayilov, E. (2014). Karadeniz’de Yeni Gelişmeler, Ukrayna Krizi ve Türkiye. İçinde, H. Çomak, C. Sancaktar & Z. Yıldırım (Eds.). *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* (ss. 137-167). İstanbul: Beta Yayınları.
- Daehnhardt, P. (2011). Germany in the European Union. İçinde, R. Wong & C. Hill (Eds.), *National and European Foreign Policy: Towards Europeanization* (ss. 35-56). Oxon: Routledge.

- De Micco, P. (2014). *A cold winter to come? The EU seeks alternatives to Russian gas*. Brüksel: European Union.
- Demir, S. (2014). Ukrayna Krizi: Yeni Küresel Politik Düzenin Başlangıcı. İçinde, H. Çomak, C. Sancaktar & Z. Yıldırım (Eds.), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* (ss. 169-190). İstanbul: Beta Yayınları.
- Diez, T., Agnantopoulos, A. & Kaliber, A. (2005). Turkey, Europeanization and Civil Society. *South European Society and Politics*, 10(1), 1-15.
- Dohmen, F. & Jung, A. (2014). *How Germany Could End Russian Gas Dependency*. *Spiegel Online*. <http://www.spiegel.de/international/business/german-alternatives-to-russian-gas-numerous-but-pricey-a-967682.html> adresinden 17/03/2016 tarihinde alındı.
- Dover, R. (2010). From CFSP to ESDP: the EU's Foreign, Security, and Defence Policy. İçinde, Cini, Michelle & Pérez-Solórzano Borragán (Eds.), 3rd edition, *Nieves: European Union Politics* (pp. 239-257). Oxford: Oxford UP.
- Drożdż, A. K. & Frymark, K. (2015). *Germany in the Russian-Ukrainian conflict: a political or a humanitarian mission?*. Centre for Eastern Studies No. 163 <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2015-02-18/germany-russian-ukrainian-conflict-a-political-or-a> adresinden 18.12.2015 tarihinde alındı.
- Duchene, F. (1972). Europe in World Peace, İçinde, R. Mayane (Ed.), *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead* (ss. 32-47). London: Fortana.
- Duina, F. G. (1999). *Harmonizing Europe. Nation-States within the Common Market*. New York: State University of New York Press.
- ECFR (2015a). European Foreign Policy Scorecard 2015. [http:// www.ecfr.eu/scorecard/2015](http://www.ecfr.eu/scorecard/2015) adresinden 03/01/2016 tarihinde alındı.
- European Commission, (2016). *An overview of trade flows in goods between EU and non-EU countries*. http://madb.europa.eu/madb/statistical_form.htm adresinden 15/03/ 2016 tarihinde alındı.
- European Council (1993b). *European Council in Copenhagen: Presidency Conclusions*. http://aei.pitt.edu/1443/1/Copenhagen_june_1993.pdf adresinden 20/12/2015 tarihinde alındı.
- European Parliament, (2015). *Economic impact on the EU of sanctions over Ukraine conflict*. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/569020/EPRS_BRI\(2015\)_569020_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/569020/EPRS_BRI(2015)_569020_EN.pdf) adresinden 25/02/2016 tarihinde alındı.
- European Union External Action (2015). *EU relations with Russia*. [http:// eeas.europa.eu/russia/about/index_en.htm](http://eeas.europa.eu/russia/about/index_en.htm) adresinden 12/02/2016 tarihinde alındı.
- Exadaktylos, T. & Radaelli, C. M. (2010). *Do we need distance to get close? Looking for causality in Europeanization research*. Workshop on Establishing Causality in Europeanization Research. Center for European Governance, Exeter: University of Exeter.

- Exadaktylos, T. (2010). *The Europeanization of National Foreign Policy The Case of Greek and German Foreign Policies vis-A-vis the Eastern Enlargement of the European Union* (Unpublished doctoral dissertation), University of Exeter, Exeter.
- Exadaktylos, T. (2010). The EU Enlargement to the East: Europeanizing German Foreign Policy, *ECPR 5th Pan-European Conference on EU Politics*, 23-26 June 2010 <http://www.jhubc.it/ecpr-porto/virtualpaperroom/138.pdf> adresinden 23/02/2015 tarihinde alındı.
- Fabius, L. (2016). *French foreign minister: Sanctions 'harm' both Russia and Europe. Russia Beyond The Headlines.* http://rbth.com/international/2016/01/28/french-foreign-minister-sanctions-harm-both-russia-and-europe_563153 adresinden 15/02/2016 tarihinde alındı.
- Falkner, G. (2007). Europeanization and Social Policy. İçinde, Paolo Graziano & Maarten Vink (Eds.), *Europeanization: New Research Agendas* (pp. 253-65). Houndmills UK: Palgrave Macmillan.
- Featherstone, K. & Kazamias, G. (Eds.) (2001). *Europeanization and the Southern Periphery*. London: Frank Cass.
- Featherstone, K. & Radaelli, C. (2003) (Eds.). *The Politics of Europeanisation*, Oxford: Oxford University Press.
- Fenonko, A. (2015). *Why Germany and France are taking on new roles in the Ukraine crisis.* <http://www.russia-direct.org/opinion/why-germany-and-france-are-taking-new-roles-ukraine-crisis> adresinden 10/01/2016 tarihinde alındı.
- Ferreira-Pereira, L. C. & Vieira, A. V. G. (2014). Ukraine in the European Union's Partnership Policy: A Case of Institutionalized Ambiguity. *European Politics and Society*, 16(2), 143-158.
- Financial Times, (2015). *Row Erupts over French Warship ahead of European Sanctions Talks.* <http://www.ft.com/cms/s/0/36d15660-1163-11e4-a17a-00144feabdc0.html#axzz40F9QHBMP> adresinden 11/02/2016 tarihinde alındı.
- Financial Times, (2014). *Putin Threatens Ukraine Gas Supply in EU letter.* <http://www.ft.com/fastft/2014/04/10/putin-threatens-cut-off-ukraine-gas-supply/> adresinden 02/03/2016 tarihinde alındı.
- Flers, N. A. & Müller, P. (2009). Applying the concept of Europeanization to the study of foreign policy: dimensions and mechanisms. Institute for European Integration Research Working Paper Serie <https://eif.univie.ac.at/downloads/workingpapers/wp2009-05.pdf> adresinden 03/02/2015 tarihinde alındı.
- Flers, N. A. & Müller, P. (2012). Dimensions and mechanisms of the Europeanization of member state foreign policy: State of the art and new research avenues. *Journal of European integration*, 34(1), 19-35.

- Flockhart, T. (2010). Europeanization or EU-ization? The Transfer of EU Norms across Time and Space. *Journal of Common Market Studies*, 48(4), 787-810.
- Forsberg, T. (2016). From Ostpolitik to 'frostopolitik'? Merkel, Putin and German foreign policy towards Russia. *International Affairs*. 92(1), 21-42.
- Francia, R. & Abellan, M. A. M. (2006). Striving for a Common Foreign Policy: A Brief History. İçinde, D. Mahncke, A. Ambos & C. Reynolds (Eds.), *European Foreign Policy: From Rhetoric to Reality* (117-164). Brüksel: P.I.E. Peter Lang S. A.
- Galbert, S. (2015). *A Year of Sanctions against Russia-Now What? A European Assessment of the Outcome and Future of Russia Sanctions*. Washington: Center for Strategic & International Studies.
- Gebhard, C. (2011). Coherence. İçinde, Hill, Christopher & Michael Smith (Eds.), *International Relations and the European Union* (ss. 101-127). 2nd ed., Oxford: Oxford University Press.
- Gehring, T., Urbanski, K. & Oberthür S. (2015). Beyond Intergovernmental Coordination: EU Corporate Foreign Policy Action and the Crisis over Ukraine. *The EUSA Fourteenth Biennial Conference*, 5-7 Mart 2015 (ss. 1-28). Pittsburgh: European Union Studies Association.
- Friedman, G. & Lanthemann, M. (2014). *A More Assertive German Foreign Policy*, *Stratfor Global Intelligence*, <https://www.stratfor.com/weekly/more-assertive-german-foreign-policy> adresinden 4 Şubat 2014 tarihinde alındı.
- Ginsberg, R. (2001). *The European Union in International Politics: Baptism by Fire*. Lanham. New York and Oxford: Rowman & Littlefield.
- Ginsberg, R. H. & Penksa, S. E. (2012). *The European Union in Global Security: The Politics of Impact*. New York: Palgrave Macmillan.
- Ginsberg, R. H. (1999). Conceptualizing the European Union as an International Actor?, *Journal of Common Market Studies*, 37(3), 429-454.
- Graziano, P. & Vink, M. (Eds.) (2007). *Europeanization: New Research Agendas*. Houndmills and New York: Palgrave Macmillan.
- Gressel, G. (2015). *Germany and the Eastern Partnership: the view from Berlin*. *European Council on Foreign Relations*. Riga Series http://www.ecfr.eu/article/commentary_germany_and_the_eastern_partnership_the_view_from_berlin3027 adresinden 13/01/2016 tarihinde alındı.
- Gross, E. (2009). *The Europeanization of National Foreign Policy. Continuity and Change in European Crisis Management*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Grugel, J. (1996). Supporting Democratisation: A European View: European Political Parties and Latin America. *Revista Europea de Estudios Latinoamericanos y del Caribe/European Review of Latin American and Caribbean Studies*, No: 60, 87-104.

- Guéhenno, J. M. (2014). *French foreign policy: activism or leadership?* European Council on Foreign Relations. Riga Series
http://www.ecfr.eu/article/commentary_french_foreign_policy_activism_or_leadership
 adresinden 12/02/2015 tarihinde alındı.
- Hall, P. A. & Taylor, R. C. R. (1996). Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*, 44, 952-973.
- Hartel, A. (2014). *Germany and the Crisis in Ukraine: Divided over Moscow?*. Elcano Royal Institute. 24/2014
http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/web/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/ari24-2014-hartel-germany-ukraine-crisis-divided-over-moscow adresinden 14/01/2016 tarihinde alındı.
- Haukkala, H. & Ojanen, H. (2011). The Europeanization of Finnish Foreign Policy. Pendulum Swings in Slow Motion. İçinde, Wong, Reuben & Hill, Christopher (Eds.), *National and European Foreign Policy: Towards Europeanization* (ss. 149-166), Oxon: Routledge.
- Henley, J. (2014). *Is Europe's Gas Supply Threatened by the Ukraine Crisis*. *The Guardian*.
<http://www.theguardian.com/world/2014/mar/03/europes-gas-supply-ukraine-crisis-russia-pipelines> adresinden 21/03/2016 tarihinde alındı.
- Héritier, A., Knill, C. & Mingers, S. (1996). *Ringed Changes in Europe. Regulatory Competition and the Transformation of the State*. Berlin: de Gruyter.
- Héritier, A. (2001). Differential Europe: National Administrative Responses to Community Policy. İçinde, M. G. Cowles, J. A. Caporaso & T. Risse (Eds.), *Transforming Europe. Europeanization and Domestic Change* (ss.44-59). Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Hill, C. (1998). Closing the capabilities-expectations gap?. İçinde, J. Peterson & H. Sjursen (Eds.), *A Common Foreign Policy for Europe* (ss. 18-38). London: Routledge.
- Hill, C. (1993). The Capability-Expectation Gap, or Conceptualizing Europe's International Role. *Journal of Common Market Studies*, 31(3), 305-328.
- Hill, C. & Wallace, W. (1996). Introduction: actors and actions. İçinde, C. Hill (Ed.), *The Actors in Europe's Foreign Policy* (pp. 1-16). London: Routledge.
- Hix, S. & Goetz, K. H. (2000). Introduction: European integration and national political systems. *West European Politics*, 23(4), 1-26.
- Hofhansel, C. (2005). *Multilateralism, German Foreign Policy and Central Europe*. Oxon: Routledge.
- Holland, M. (1995). Bridging the Capability-Expectations Gap: A Case Study of the CFSP Joint Action on South Africa. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 33(4), 555-572.

- Hollande, F. (2014). *François Hollande reviews French foreign policy. Twenty-Second Ambassadors' Conference Opening Speech by M. François Hollande, President of the Republic Paris* <http://www.ambafrance-uk.org/Francois-Hollande-reviews-French> adresinden 23/01/2016 tarihinde alındı.
- Howell, K. E. (2004). *Developing Conceptualisations of Europeanization: Synthesising Methodological Approaches* (No. p0044). Belfast: Queens University.
- Howorth, J. (2011). The EU's Security and Defence Policy: Towards a Strategic Approach. İçinde, C. Hill & M.E. Smith (Eds.), *International relations and the European Union* (ss. 197–225). 2nd ed., Oxford: Oxford University Press.
- Hyde-Price, A. G. V. (2015). The “sleep-walking giant” awakes: resetting German foreign and security policy. *European Security*, 24(4), 600-616.
- Inozemtsev, L. V. (2015). Can Europe Survive Without Russia's Natural Gas? Part II: More Expensive, but the Right Way Forward. *The German Marshall Fund of the United States*. 2(2), 1-7.
- Irondele, B. (2003). Europeanisation without the European Union? French Military Reforms 1991-96. *Journal of European Public Policy*, 10(2), 208-226.
- Juncos, A. E. & Reynolds, C. (2007). The Political and Security Committee: Governing in the Shadow. *European Foreign Affairs Review*, 12(2), 123-147.
- Juncos, A. E. & Pomorska, K. (2006). Playing the Brussels game: Strategic socialisation in the CFSP Council Working Groups. *European Integration online Papers*, 10(11), 1-17.
- Jupille, J. & Caporaso, J. A. (1998). States, Agency and Rules: the European Union in Global Environmental Politics. İçinde, C. Rhodes (Ed.), *The European Union in the World Community* (ss. 213-229). Boulder: Lynne Rienner.
- Kajnič, S. (2011). Slovenia: Searching for a Foreign Policy Identity. İçinde, R. Wong & C. Hill (Eds.), *National and European Foreign Policy: Towards Europeanization* (ss. 189-209). Oxon: Routledge.
- Karaman, S. (2011). Avrupa Birliğinin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası. İçinde, Ç. Erhan & D. Senemoğlu (Eds.), *Avrupa Birliği Politikaları* (ss. 121-170) Ankara: İmaj Yayınevi.
- Kassim, H. (2000). Conclusion. The National Coordination of EU Policy: Confronting the Challenge. İçinde, H. Kassim, G. B. Peters & V. Wright (Eds.), *The National Co-ordination of EU Policy. The Domestic Level* (ss. 235–264). UK and USA: Oxford University Press.
- Keukeleire, S. & Delreux, T. (2014). *The Foreign Policy of the European Union*. 2nd ed., Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Keukeleire, S. (2010). European Security and Defense Policy: From Taboo to a Spearhead of EU Foreign Policy?. İçinde, F. Bindi (Ed), *The Foreign Policy of the European Union Assessing Europe's Role in the World* (ss. 51-72). Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

- Kleuters, J. (2012). *Reunification in West German Party Politics from Westbindung to Ostpolitik*. London: Palgrave Macmillan.
- Klimaszewski, F. (2014). *French farmers worry over Russian food embargo*. <http://en.rfi.fr/economy/20140807-france-farmers-worry-food-embargo> adresinden 27/03/2016 tarihinde alındı.
- Knill, C. & Lehmkuhl, D. (1999). How Europe Matters. Different Mechanisms of Europeanisation. *European Integration Online Papers*. 3 (7), 1-33.
- Knill, C. & Winkler, D. (2006). Convergence or Divergence of National Legal and Administrative Structures? Europeanization Effects of the Environmental Impact Assessment in Germany and England. *Journal for European Environmental & Planning Law* 1. 3(2), 44-53.
- Knill, C. (2001). *The Europeanisation of National Administrations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Knill, C. & Lehmkuhl, D. (2002). The National Impact of EU Regulatory Policy: Three Europeanization mechanisms. *European Journal of Political Research*, 41(2), 255-280.
- Koehler, K. (2010). European Foreign Policy After Lisbon: Strengthening the EU as an International Actor. *Caucasian Review of International Affairs*, 4(1), 57-72.
- Kolb, C. (2014). *On Hollande and the Ukraine Crisis*. *Huffingtonpost*. http://www.huffingtonpost.com/charles-kolb/post_8155_b_5647389 adresinden 12/02/2016 tarihinde alındı.
- Kuzio, T. (2012). Ukraine's relations with the West since the Orange Revolution. *European Security*, 24(3), 395-413.
- Ladi, S. (2005b). Europeanization and Environmental Policy Change. *Policy and Society*, 24(2), 1-15.
- Ladrech, R. (1994). The Europeanization of Politics and Institutions: the Case of France. *Journal of Common Market Studies*, 32(1), 69-88.
- Ladrech, R. (2010). *Europeanization and national politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Larrabee, S. F., Wilson, A. P. & Gordon, J. (2015). *Ukrainian Crises and European Security: Implication for the United States and US Army*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Larsen, H. (2011). *Denmark: a committed member with opt-outs*. *National and European Foreign Policies: Towards Europeanisation* (ss. 93-110). Oxon: Routledge.
- Larsen, H. B. L. (2014). *Great Power Politics and the Ukrainian Crisis: NATO, EU and Russia after 2014*, Copenhagen: DIIS, Danish Institute for International Studies. Report 2014: 18. https://www.diis.dk/files/media/publications/import/rp182014_lindboe_nato_forweb.pdf adresinden 28/12/2015 tarihinde alındı.

- Larsen, H. B. L. (2009). *The Russo-Georgian War and Beyond: Towards a European Great Power Concert*. DISS Working Paper. 2009: 32.
<https://www.ciaonet.org/attachments/15360/uploads> adresinden 18/02/2016 tarihinde alındı.
- Lehmkuhl, D. (1999). *The importance of small differences: The impact of European integration on road haulage associations in Germany and the Netherlands*. The Hague: Thela Thesis.
- Leonard, M. & Popescu, N. (2007). *A Power Audit of EU-Russia Relations*. London: European Council on Foreign Relations.
- Lucas, N. (2014). *France, Europe And The Ukraine Crisis: Leaders And Citizens Out Of Step?*. <https://Thesickmanofeurope.Wordpress.Com/2014/10/16/France-Europe-And-The-Ukraine-Crisis-Leaders-And-Citizens-Out-Of-Step/> adresinden 28/12/2015 tarihinde alındı.
- MacFarlane, N. & Menon A. (2014). The EU and Ukraine. *Survival*, 56(3), 95-101.
- Mahncke, D. (2004). The Need for a Common Foreign Policy. İçinde, D. Mahncke, A. Ambos & C. Reynolds (Eds), *European Foreign Policy: From Rhetoric to Reality* (ss. 27-42). Brüksel: P. I. E. Peter Lang S. A.
- Major, C. (2005). Europeanization and foreign and security policy: undermining or rescuing the nation state?. *Politics*, 25(3), 175-90.
- Major, C. (2008). *Europe is what member states make of it". An assessment of the influence of nation states on the European Security and Defence Policy (Unpublished doctoral dissertation)*. University of Birmingham, UK.
- Major, C. & Pomorska, K. (2005). Europeanisation: Framework or Fashion?. *CFSP Forum*, 3(5), 1-4.
- Manners, I. (2001). *Normative Power Europe. The International Role of the EU*. Paper presented at the biennial meeting of the European Community Studies Association, http://aei.pitt.edu/7263/1/002188_1.PDF, 31/05/2001 (ss. 1-30). USA: Madison (WI).
- Manners, I. (2002). Normative power Europe: a contradiction in terms?. *JCMS: Journal of common market studies*, 40(2), 235-258.
- Manners, I. (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?, *Journal of Common MarketStudies*, 40(2), 235-258.
- Manners, I. (2013). Assessing the Decennial, Reassessing Global: Understanding European Union Normative Power in Global Politics. *Cooperation and Conflict*, 48(2). 304-329
- Manners, I. & Whitman, R. (2000). *The foreign policies of European Union member states*. Manchester: Manchester University Press.
- March, J. G. & Olsen, J. P. (1989). *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press.
- Marcus, J. (2014). *Ukraine crisis: France halts warship delivery to Russia*, BBC. <http://www.bbc.com/news/world-europe-29052599> adresinden 22/02/2016 tarihinde alındı.

- McCormick, J. (2013). *Avrupa Birliğini Anlamak*. Ankara: Bing Bang Yayınları.
- Michalski, A. (2013). Europeanization of National Foreign Policy: The Case of Denmark's and Sweden's Relations with China. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 51(5), 884-900.
- Mischke, J. & Umland, A. (2014). Germany Abandons its 'Soft' Approach to Russia, *Le Monde Diplomatique English Edition*.
- Miskimmon, A. & Paterson, W. E. (2003). Foreign and Security Policy: On the Cusp between Transformation and Accommodation. İçinde, K. Dyson & K. H. Goetz (Eds.), *Germany, Europe and the Politics of Constraints* (pp. 325-345). Oxford: Oxford University Press.
- Miskimmon, A. (2007). *Germany and the common foreign and security policy of the European Union: between Europeanisation and national adaptation*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Moravcsik, A. (1993). Preferences and power in the European Community: a liberal intergovernmentalist approach. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 31(4), 473-524.
- Morisi, M. & Morlino, L. (1999). Europeanization and Representation in Italy, *paper presented at the conference on 'The Impact of Increased Economic Integration on Italy and the Rest of Europe*, 02/05/1999 Washington DC: Georgetown University.
- Morlino, L. (1999). *Europeanisation and Representation in Two Europes*. EUI Working Paper. Florence: European University Institute.
- Moumoutzis, K. (2011). Still Fashionable Yet Useless? Addressing Problems with Research on the Europeanization of Foreign Policy. *JCMS*, 49(3), 607-29.
- Musaoğlu, N. & Özgöker, U. (2008). Rusya-AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Deprasyona. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(8), 73-98.
- Nazca, J. (2014). *French farmers fear market saturation after Russian ban on agricultural products*. <http://en.rfi.fr/economy/20140808-french-farmers-fear-market-saturation-after-russian-ban-agricultural-products-0> adresinden 14/03/2016 tarihinde alındı.
- Neukirch, R. & Repinski, G. (2014). *Foreign Policy Rethinking: Germany Weighs Stronger Military Role*. Spiegel Online. <http://www.spiegel.de/international/germany/germany-considers-increasing-role-in-foreign-military-missions-a-945771.html> adresinden 19/11/2015 tarihinde alındı.
- Nitoiu, C. (2015). *The Ukraine crisis is forcing the EU to abandon normative power and act more strategically in its eastern neighbourhood*. <http://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2015/03/03/the-ukraine-crisis-is-forcing-the-eu-to-abandon-normative-power-and-act-more-strategically-in-its-eastern-neighbourhood/> adresinden 23/12/2015 tarihinde alındı.
- Nougayrède, N. (2015). *France and the Eastern Partnership: the view from Paris*. European Council on Foreign Relations, Riga Summit http://www.ecfr.eu/article/commentary_france_and_the_eastern_partnership_the_view_from_paris3033 adresinden 16/02/2016 tarihinde alındı.

- Nuttall, S. J. (1992). *European political co-operation*. Oxford: Oxford University Press.
- Nuttall, S. J. (2000). *European foreign policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Olsen, J. P. (1995). *Europeanization and the nation-state dynamics*. Oslo: Arena Working Paper 9/95.
- Özdal, B. (2013). *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?*, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Özdal, H. (2013). AB ve Rusya Arasında Ukrayna: Hayaller ve Gerçekler. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*. Analiz No 26, 1-15.
- Özdal, H., Özertem, H. S., Has, K. & Yegin, M. (2013). Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batı'nın Tutumu. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, Analiz No: 28, 1-22.
- Page, E. (2003). Europeanization and the Persistence of Administrative Systems. İçinde, Jack Hayward & Anand Menon (Eds.), *Governing Europe* (pp. 162-176). Oxford: Oxford University Press.
- Papadimitriou, D. (2002). *Negotiating the new Europe: the European Union and eastern Europe*. Farnham: Ashgate Pub Limited.
- Patten, C. (2004). *EP Plenary Debate on Russia, specht at the European Parliament*. Brussels, 26 February. http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-04-99_en.htm, adresinden 22/12/2015 tarihinde alındı.
- Pernice, I. E. (2009). The Treaty of Lisbon: multilevel constitutionalism in action. *Columbia Journal of European Law*, 15(3), 349-407.
- Petermann, J. H. (2006). *German Foreign Policy and the Concept of 'Civilian Power'*. Norderstedt: Grin Verlag.
- Peterson, J. & Sjursen, H. (1998). *A Common Foreign Policy for Europe? Competing Visions of the CFSP*. London: Routledge.
- Peterson, J. (1998). Introduction: The *European Union* as a global actor. İçinde, Peterson, J. & Sjursen, H. (Eds.), *A Common Foreign Policy for Europe? Competing Visions of the CFSP*. London: Routledge.
- Pomorska, K. (2008). *Poland and the Common Foreign and Security Policy of the European Union: From Adaptation to Europeanization? (Unpublished doctoral dissertation)*, Loughborough: Loughborough University.
- Pouch, T. (2016). *The Russian Embargo: direct and indirect impact for French agriculture*. http://www.momagri.org/UK/focus-on-issues/The-Russian-Embargo-direct-and-indirect-impact-for-French-agriculture_1498.html adresinden 11/03/2016 tarihinde alındı.
- Przybyla, K. A. (2015). *Conflict in Ukrain from the European Point of View: A Policy Perspective and Recommendation*. The Beyond Intractability Project. <http://www.beyondintractability.org/library/conflict-ukraine-european-point-vie> adresinden 11/12/2015 tarihinde alındı.

- Radaelli, C. (2000b). Whither Europeanisation? Concept Stretching and Substantive Change, *European Integration Online Paper*, 4(8), 1-25.
- Radaelli, C. (2003a). The Europeanization of Public Policy. İçinde, M. Featherstone ve C. Radaelli, C. (Eds.), *The Politics of Europeanization*. (ss. 27-56). Oxford: Oxford University Press.
- Radaelli, C. M. & Pasquier, R. (2008). Conceptual issues. İçinde, P. Graziani ve M. Vink (Ed.), *Europeanization* (pp. 35-45). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Radaelli, C. & Bulmer, S. (2004). *The Europeanisation of National Policy?*. Europeanisation Online Papers, No. 1/2004, Belfast: Queen's University.
- Reuters, (2014). *EU farmers to get more aid to deal with Russian food ban*. <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-eu-farmers-idUSKCN0HP1C820140930> adresinden 11/03/2016 tarihinde alındı.
- Reuters, (2014). *Putin, Ukraine leader break crisis ice at D-Day event*. <http://www.reuters.com/article/us-dday-anniversary-idUSKBN0EG2V020140606> adresinden 02/02/2016 tarihinde alındı.
- Baykal S. (2006). 1999 Helsinki'den 2004 Brüksel'e-Mukadder Üyelikten Ucu Açık Müzakerelere: Türkiye-AB İlişkileri. İçinde, M. Aydın ve Ç. Erhan (Eds.), *Beş Deniz Havzasında Türkiye*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Schimmelfennig, F. (2001). The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union. *International Organization*, 55(1), 47-80.
- Schimmelfennig, F. & Sedelmeier, U. (2002). Theorizing EU enlargement: Research Focus, Hypotheses, and the State of Research. *Journal of European Public Policy*, 9(4), 500-528.
- Schimmelfennig, F. & Thomas, D. C. (2009). Normative Institutionalism and EU Foreign Policy in comparative perspective. *International Politics*, 46(4), 491-504.
- Schimmelfennig, F. & Sedelmeier, U. (Eds.) (2005b). *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Schimmelfennig, F. & Sedelmeier, U. (2005). Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe. İçinde, F. Schimmelfennig & U. Sedelmeier (Eds.), *The Europeanization of Central and Eastern Europe* (ss. 1-28). Ithaca: Cornell University Press.
- Schmidt, V. (2002). Europeanization and the Mechanics of Economic Policy Adjustment. *Journal of European Public Policy*, 9(6), 894-912.
- Schmidt-Felzmann, A. (2015). Facing the Kremlin: Better Brave, Than Sorry!. İçinde, A. Spruds & K. Bukovskis (Eds.), *Towards Reassurance and Solidarity in the Euro-Atlantic Community. Riga Conference Papers 2015*(pp.120-129). Riga: Latvian Institute of International Affairs.
- Schmidt-Felzmann, A. (2008). All for One? EU Member States and the Union's Common Policy Towards the Russian Federation. *Journal of Contemporary European Studies*. 16(2), 169-187.

- Schmidt-Felzmann, A. (2014). Is the EU's Failed Relationship with Russia the Member States Fault?. *L'Europe en Formation*, 14(374), 40-60.
- Schneider, V. (2001). Institutional Reform in Telecommunications: The European Union in Transnational Policy Diffusion. İçinde, Maria Green Cowles, James A. Caporaso & Thomas Risse (Eds.), *Transforming Europe. Europeanization and Domestic Change* (ss. 60-78). New York: Cornell University Press.
- Schwarz, P. (2014). *The Crisis in Ukraine and The Sea Change in German Foreign Policy. the International Committee of the Fourth International*. <https://www.wsws.org/en/articles/2014/04/03/germ-a03.html> adresinden 03/03/2016 tarihinde alındı.
- Secieru, S. (2015). Have EU Sanctions Changed Russia's Behaviour In Ukraine?. İçinde, I. Dreyer ve J. L. Cabrera (Eds). *On target? EU sanctions as security policy tools* (ss. 39-48). Paris: EU Institute for Security Studies.
- Sharkov, D. (2015). *Russian Sanctions To 'Cost Europe €100bn*. *Newsweek*. [Http://Europe.Newsweek.Com/Russian-Sanctions-Could-Cost-Europe-100-Billion-328999](http://Europe.Newsweek.Com/Russian-Sanctions-Could-Cost-Europe-100-Billion-328999) adresinden 16/03/2016 tarihinde alındı.
- Sjursen, H. (2001). The Common Foreign and Security Policy: Limits of Intergovernmentalism and Search for a Global Role. İçinde, S. Andersen & K. Eliassen (Eds). *Making Policy in Europe* (ss. 187-205). London: Sage Publication.
- Sjursen, H. (2006). The EU as a "Normative" Power: How can This be?, *Journal of European Public Policy*, 13(2), 235-251.
- Smith, H. K. (2002). *European Union foreign policy: what it is and what it does*. London: Pluto Press.
- Smith, K. E. (2004). *Still civilian power EU'? Paper presented at the CIDEL Workshop, 'From Civilian to Military Power: The European Union at a Crossroads?'*. Oslo. <http://www.arena.uio.no/WorkshopOsloSecurity/Smith.pdf> adresinden 18/08/2015 tarihinde alındı.
- Smith, K. E. (2014). *European union foreign policy in a changing world*. 3rd ed., London: Polity Press.
- Smith, M. E. (2004). *Europe's foreign and security policy: the institutionalization of cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, M. E. (2004a). Towards a theory of EU foreign policy-making: multi-level governance, domestic politics, and national adaptation to Europe's common foreign and security policy. *Journal of European Public Policy*, 11(4), 740-758.
- Smith, M. E. (2004b). Institutionalization, Policy Adaptation and European Foreign Policy Cooperation. *European Journal of International Relations*, 10 (1), 95-136.

- Smith, N. R. (2014). The EU's Difficulty in Translating Interests into Effective Foreign Policy Action: A Look at the Ukraine Crisis. *Baltic Journal of European Studies*, 4(1), 54-68.
- Soetendorp, B. (2014). *Foreign Policy in the European Union: History, Theory & Practice*. Oxon: Routledge.
- Soutou, H. G. (2014). *Avrupa Birliği Tarihi: 1815'ten Günümüze*. İstanbul: Bilgi Kültür Sanat.
- Speck, U. (2014). *How the EU Sleepwalked into a Conflict with Russia*. *Carnegie Europe*.<http://carnegieeurope.eu/2014/07/10/how-eu-sleepwalked-into-conflict-with-russia> adresinden 05/12/2016 tarihinde alındı.
- Speck, U. (2015a). *What was the minority position towards the Russian aggression has become the majority one in the EU. The main driver of this was Russia itself*.<http://ukrainianweek.com/Columns/50/130730> adresinden 26/11/2015 tarihinde alındı.
- Speck, U. (2015). *German Power and the Ukraine Conflict*, *Carnegie Europe* <http://carnegieeurope.eu/2015/03/26/german-power-and-ukraine-conflict> adresinden 19/11/2015 tarihinde alındı.
- Spence, A, & Spence, D. (1998). The Common Foreign and Security Policy from Maastricht to Amsterdam. İçinde, Eliassen, K. A. (Ed.). *Foreign and security policy in the European Union* (ss. 43-58). London: Sage.
- Sputnik, (2015). *Minks 2'nin Altı Ayı Doldu, Ukrayna Krizi'nde Bir Arpa Boyu Yol Alınmadı*.<http://tr.sputniknews.com/avrupa/20150812/1017081729.html> adresinden 19.01.2016 tarihinde alındı.
- Sputnik, (2016). *Sarkozy: Fransa'ya baskıyı hafifletmek için Rusya'ya yaptırımlar kalkmalı*.<http://tr.sputniknews.com/avrupa/20160303/1021272354/fransa-rusya-yaptirim-sarkozy.html#ixzz45A7UwGiY> adresinden 25/03/2016 tarihinde alındı.
- Stacey, J. & Rittberger, B. (2003). Dynamics of formal and informal institutional change in the EU. *Journal of European Public Policy*, 10(6), 858-883.
- Tangör, B. (2009). *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikasının Gelişimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tank, P. (1998). The CFSP and Nation States. İçinde, Eliassen, K. A. (Ed.). *Foreign and security policy in the European Union* (ss. 9-21). London: Sage Publication.
- Taylor, P. (2014). *Hollande sets terms for French warship delivery to Russia*. Reuters. <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-france-warship-idUSKBN0GZ1TQ20140904> adresinden 21/02/2016 tarihinde alındı.
- Telatar, G. (2008). Küresel Politikada AB ve ABD: Farklı Perspektifler (Mİ?). İçinde, Dönmez, R. Ö. & Telatar, G. (Eds.), *Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği*. (ss. 261-317). Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Telegraph, (2015). *Ukraine crisis: Angela Merkel 'offers Russia free trade deal for peace*.<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/11365674/Ukraine-crisis-Angela-Merkel-offers-Russia-free-trade-deal-for-peace.html> adresinden 23/02/2016 tarihinde alındı.
- Terpan, F. (2015). France: Between National Grandeur and European Commitment. İçinde, R. Balfour, C. Carta, & K. Raik (Eds.). *The European external action service and national foreign ministries: convergence or divergence?* (ss. 89-106). Surrey: Ashgate Publishing.
- Tertrais, B. (2014). *France and the Ukraine Crisis: A Delicate Balancing Act*.
http://www.europeanleadershipnetwork.org/france-and-the-ukraine-crisis-a-delicate-balancing-act_1265.html adresinden 21/02/2016 tarihinde alındı.
- The Economist, (2014). *French foreign policy Cheese-eating warriors*.
<http://www.economist.com/news/europe/21635009-france-has-emerged-americas-closest-european-ally-security-policy-cheese-eating-warriors> adresinden 15/02/2016 tarihinde alındı.
- Tonra, B. (2001). *The Europeanisation of national foreign policy: Dutch, Danish and Irish foreign policy in the European Union*. Hamshire: Ashgate Publishing.
- Tonra, B. (2003). Constructing the Common Foreign and Security Policy: The utility of a cognitive approach. *Journal of Common Market Studies*, 41(4): 731-756.
- Tonra, B. & Christiansen, T. (2004). *Rethinking European Union Foreign Policy*. Manchester: Manchester University Press.
- Trenin, D. (2014). *The Ukraine Crises and the Resumption of Great-Power Rivalry*. Moscow: Carnegie Moscow Center.
- Tsardanidis, C. & Stavridis, S. (2005). The Europeanisation of Greek Foreign Policy: A Critical Appraisal. *Journal of European Integration*, 27(2), 217-239.
- Ülger, İ. K. (2002). *Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme Ortak Dış Politika ve Ortak Güvenlik Politikasının Oluşumu*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Vink, M. (2002). What is Europeanization and Other Questions on a New Research Agenda, *Paper for the Second YEN Research Meeting on Europeanisation*, 22-23 November, Milano: University of Bocconi.www.essex.ac.uk/ecpr/standinggroups/yen/paper.../vink2002.pdf adresinden 18/02/2015 tarihinde alındı.
- Vitkus, G. (2015). Towards Stronger Normative Power: The Nature of Shift in EU Foreign Policy in the Context of the Crisis in Ukraine. *European Integration Studies*. 9, 8-19.
- Wagstly, S. (2014). *German Diplomacy: Dominant by Default*, Financial Times.
<http://www.ft.com/intl/cms/s/2/82cf774a-1c8a-11e4-98d8-00144feabdc0.html#axzz47WtLww2z> adresinden 25/12/2015 tarihinde alındı.
- Wallace, H. (2000). Europeanisation and Globalisation: Complementary or Contradictory Trends?. *New Political Economy*, 5(3), 369-382.

- Wessels, W. & Bopp, F. (2008). *The Institutional Architecture of CFSP after the Lisbon Treaty: Constitutional breakthrough or challenges ahead?*, CEPS Challenge Paper No. 10 <https://www.ceps.eu/system/files/book/1677.pdf> adresinden 18/02/2015 tarihinde alındı.
- Wessels, W., Lippert, B. & Umbach, G. (2011). Europeanization of the CEE Executives: EU membership Negotiation as a Shaping Power. *Journal of European Public Policy*, 8(6), 988-1012.
- White, B. (1999). The European Challenge to Foreign Policy Analysis. *European Journal of International Relations*, 5(1), 37-66.
- White, B. (2001). *Understanding European Foreign Policy*. Houndmills, NY: Palgrave.
- Wong, R. (2008). Towards a common European policy on China? Economic, diplomatic and human rights trends since 1985. *Current Politics and Economics of Asia*, 17(1), 155-181.
- Wong, R. (2011). The Europeanization of Foreign Policy. İçinde, C. Hill ve M. Smith (Eds.), *International Relations and the European Union* (ss.149-170). Oxford: Oxford Press.
- Wong, R. & Hill, C. (Eds.) (2011). *National and European foreign policies: toward Europeanisation*. London: Routledge.
- Wong, R. (2007). Foreign Policy. İçinde, P. Graziano & M. P. Vink (Eds.), *Europeanization: New Research Agendas* (ss. 321-334). Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
- Wong, R. (2006). *The Europeanization of French foreign policy: France and the EU in East Asia*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Zhussipbek, G. (2011). Avrupa Birliği İle Rusya Federasyonu Arasındaki “Stratejik Ortaklığın” Analizi. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 7(25), 47-85.
- Zielonka, J. (1998). *Explaining Euro-Paralysis. Why the European Union is Unable to Act in International Politics*. London: Macmillan.

ÖZGEÇMİŞ

Ömer UĞUR, Lisans öğrenimini 2009 yılında Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde, Yüksek Lisans öğrenimini ise Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bursu kazanarak 2011 yılında Londra'daki Brunel Üniversitesinde tamamlamıştır. 2012 yılında Surrey Üniversitesinde başlamış olduğu doktora çalışmasına 2013 yılından itibaren Fatih Üniversitesinde devam etmektedir. Aynı yıl öğretim görevlisi olarak başlamış olduğu Gümüşhane Üniversitesinde bu görevini sürdürmektedir. 2014 yılında üç ay süreyle Agder Üniversitesinde (Norveç) doktora tez araştırması yapmıştır. Avrupa Birliği dış politikası üzerine çalışan yazarın, bu konuda İngilizce ve Türkçe makaleleri bulunmaktadır.

